

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

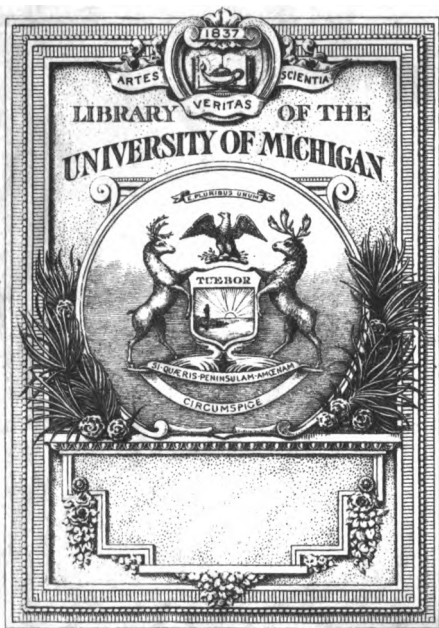
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

4

1837/8/10

B
2591
E8
1734
h

G. Leijeb. del.

C. Boetius sculp.

*Si nescis, docti cuius qui diceris orbis,
Ista tabella refert praesidis ora tui.
Nomina si quaeras, norunt ea Gallus, Iberus,
Anglus et Ausonius, nec minus Antipodes.
Novit, doctrinis nisi quis sit in omnibus hospes
Hospitis in nulla, nomina LEIBNITH.*

*Sebastianus Kortholtus,
Eloq. et Poet. in Acad. Holsat.
Prof. ordin.*

VIRI ILLVSTRIS
GODEFRIDI GVIL.
LEIBNITII
EPISTOLAE

AD
DIVERSOS,
THEOLOGICI, IVRIDICI, MEDICI,
PHILOSOPHICI, MATHEMATICI, HI-
STORICI ET PHILOLOGICI
ARGVMENTI.

E MSC. AVCTORIS
CVM ANNOTATIONIBVS SVIS
PRIMVM DIVVLGAVIT

CHRISTIAN. KORTHOLTYS,
A.M. ORDINIS PHILOSOPHICI IN ACA-
DEMIA LIPSIENSI ASSESSOR, ET COL-
LEGII MINORIS PRINCIPVM
COLLEGIATVS.

L I P S I A E .
SVMTV BERN. CHRISTOPH. BREITKOPFII.
C12 12 CC XXXIV.

Libr.
Galloway
2-20-250
11282
2v.

REGIAE SVAE CELSITVDINI,
SERENISSIMO PRINCIPI AC DOMINO
D O M I N O
CAROLO FRIDERICO
HEREDI NORVAGIAE,
SVPREMO DVCI SLESVICI, DVCI
HOLSATIAE, STORMARIAE
ADITHMARSIAE, COMITI OLDEN-
BVRGI ET DELMENHORSTI,
AC RELIQA,
PRINCIPI AC DOMINO MEO
LONGE CLEMENTISSIMO.

221

1990

1. *Journal of the American Medical Association*, 1990; 263: 1033-1036.

1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 26

[illegible]

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

2011年12月15日

the 1990s, the number of people in the United States who are 65 years of age or older has increased by 50 percent, and the number of people 75 years of age or older has increased by 100 percent. The number of people 85 years of age or older has increased by 200 percent. The number of people 90 years of age or older has increased by 400 percent. The number of people 95 years of age or older has increased by 800 percent. The number of people 100 years of age or older has increased by 1,600 percent. The number of people 105 years of age or older has increased by 3,200 percent. The number of people 110 years of age or older has increased by 6,400 percent. The number of people 115 years of age or older has increased by 12,800 percent. The number of people 120 years of age or older has increased by 25,600 percent. The number of people 125 years of age or older has increased by 51,200 percent. The number of people 130 years of age or older has increased by 102,400 percent. The number of people 135 years of age or older has increased by 204,800 percent. The number of people 140 years of age or older has increased by 409,600 percent. The number of people 145 years of age or older has increased by 819,200 percent. The number of people 150 years of age or older has increased by 1,638,400 percent. The number of people 155 years of age or older has increased by 3,276,800 percent. The number of people 160 years of age or older has increased by 6,553,600 percent. The number of people 165 years of age or older has increased by 13,107,200 percent. The number of people 170 years of age or older has increased by 26,214,400 percent. The number of people 175 years of age or older has increased by 52,428,800 percent. The number of people 180 years of age or older has increased by 104,857,600 percent. The number of people 185 years of age or older has increased by 209,715,200 percent. The number of people 190 years of age or older has increased by 419,430,400 percent. The number of people 195 years of age or older has increased by 838,860,800 percent. The number of people 200 years of age or older has increased by 1,677,721,600 percent. The number of people 205 years of age or older has increased by 3,355,443,200 percent. The number of people 210 years of age or older has increased by 6,710,886,400 percent. The number of people 215 years of age or older has increased by 13,421,772,800 percent. The number of people 220 years of age or older has increased by 26,843,545,600 percent. The number of people 225 years of age or older has increased by 53,687,091,200 percent. The number of people 230 years of age or older has increased by 107,374,182,400 percent. The number of people 235 years of age or older has increased by 214,748,364,800 percent. The number of people 240 years of age or older has increased by 429,496,729,600 percent. The number of people 245 years of age or older has increased by 858,993,459,200 percent. The number of people 250 years of age or older has increased by 1,717,986,918,400 percent. The number of people 255 years of age or older has increased by 3,435,973,836,800 percent. The number of people 260 years of age or older has increased by 6,871,947,673,600 percent. The number of people 265 years of age or older has increased by 13,743,895,347,200 percent. The number of people 270 years of age or older has increased by 27,487,790,694,400 percent. The number of people 275 years of age or older has increased by 54,975,581,388,800 percent. The number of people 280 years of age or older has increased by 109,951,162,777,600 percent. The number of people 285 years of age or older has increased by 219,902,325,555,200 percent. The number of people 290 years of age or older has increased by 439,804,651,110,400 percent. The number of people 295 years of age or older has increased by 879,609,302,220,800 percent. The number of people 300 years of age or older has increased by 1,759,218,604,441,600 percent. The number of people 305 years of age or older has increased by 3,518,437,208,883,200 percent. The number of people 310 years of age or older has increased by 7,036,874,417,766,400 percent. The number of people 315 years of age or older has increased by 14,073,748,835,532,800 percent. The number of people 320 years of age or older has increased by 28,147,497,671,065,600 percent. The number of people 325 years of age or older has increased by 56,294,995,342,131,200 percent. The number of people 330 years of age or older has increased by 112,589,990,684,262,400 percent. The number of people 335 years of age or older has increased by 225,179,981,368,524,800 percent. The number of people 340 years of age or older has increased by 450,359,962,737,049,600 percent. The number of people 345 years of age or older has increased by 900,719,925,474,099,200 percent. The number of people 350 years of age or older has increased by 1,801,439,850,948,198,400 percent. The number of people 355 years of age or older has increased by 3,602,879,701,896,396,800 percent. The number of people 360 years of age or older has increased by 7,205,759,403,792,793,600 percent. The number of people 365 years of age or older has increased by 14,411,518,807,585,587,200 percent. The number of people 370 years of age or older has increased by 28,823,037,615,171,174,400 percent. The number of people 375 years of age or older has increased by 57,646,075,230,342,348,800 percent. The number of people 380 years of age or older has increased by 115,292,150,460,684,697,600 percent. The number of people 385 years of age or older has increased by 230,584,300,921,369,395,200 percent. The number of people 390 years of age or older has increased by 461,168,601,842,738,790,400 percent. The number of people 395 years of age or older has increased by 922,337,203,685,477,580,800 percent. The number of people 400 years of age or older has increased by 1,844,674,407,370,955,161,600 percent. The number of people 405 years of age or older has increased by 3,689,348,814,741,910,323,200 percent. The number of people 410 years of age or older has increased by 7,378,697,629,483,820,646,400 percent. The number of people 415 years of age or older has increased by 14,757,395,258,967,641,292,800 percent. The number of people 420 years of age or older has increased by 29,514,790,517,935,282,585,600 percent. The number of people 425 years of age or older has increased by 59,029,581,035,870,565,171,200 percent. The number of people 430 years of age or older has increased by 118,059,162,071,741,130,342,400 percent. The number of people 435 years of age or older has increased by 236,118,324,143,482,260,684,800 percent. The number of people 440 years of age or older has increased by 472,236,648,286,964,521,369,600 percent. The number of people 445 years of age or older has increased by 944,473,296,573,929,042,739,200 percent. The number of people 450 years of age or older has increased by 1,888,946,593,147,858,085,478,400 percent. The number of people 455 years of age or older has increased by 3,777,893,186,295,716,170,956,800 percent. The number of people 460 years of age or older has increased by 7,555,786,372,591,432,341,913,600 percent. The number of people 465 years of age or older has increased by 15,111,572,745,182,864,683,827,200 percent. The number of people 470 years of age or older has increased by 30,223,145,490,365,729,367,654,400 percent. The number of people 475 years of age or older has increased by 60,446,290,980,731,458,735,308,800 percent. The number of people 480 years of age or older has increased by 120,892,581,961,462,917,470,617,600 percent. The number of people 485 years of age or older has increased by 241,785,163,922,925,834,941,235,200 percent. The number of people 490 years of age or older has increased by 483,570,327,845,851,669,882,470,400 percent. The number of people 495 years of age or older has increased by 967,140,655,691,703,339,764,940,800 percent. The number of people 500 years of age or older has increased by 1,934,281,311,383,406,679,529,881,600 percent. The number of people 505 years of age or older has increased by 3,868,562,622,766,813,359,059,763,200 percent. The number of people 510 years of age or older has increased by 7,737,125,245,533,626,718,119,526,400 percent. The number of people 515 years of age or older has increased by 15,474,250,491,067,253,436,239,052,800 percent. The number of people 520 years of age or older has increased by 30,948,500,982,134,506,872,478,105,600 percent. The number of people 525 years of age or older has increased by 61,897,001,964,269,013,744,956,211,200 percent. The number of people 530 years of age or older has increased by 123,794,003,928,538,027,489,912,422,400 percent. The number of people 535 years of age or older has increased by 247,588,007,857,076,054,979,824,844,800 percent. The number of people 540 years of age or older has increased by 495,176,015,714,152,109,959,649,689,600 percent. The number of people 545 years of age or older has increased by 990,352,031,428,304,219,919,299,379,200 percent. The number of people 550 years of age or older has increased by 1,980,704,062,856,608,439,838,598,758,400 percent. The number of people 555 years of age or older has increased by 3,961,408,125,713,216,879,677,197,516,800 percent. The number of people 560 years of age or older has increased by 7,922,816,251,426,433,759,354,395,033,600 percent. The number of people 565 years of age or older has increased by 15,845,632,502,852,867,518,708,790,067,200 percent. The number of people 570 years of age or older has increased by 31,691,265,005,705

1. *Pharmaceutical industry*—United States—History. I. Title. II. Series.

1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679, 26

REGIE ET CELSISSIME
PRINCEPS,
PRINCEPS AC DOMINE MVLTTO
INDVLGENTISSIME.

Patere, *PRINCIPIVM*
MITISSIME, me mi-
nimum ciuium *TIBI* sub-
iectorum, qui modo apud
Anglos cultum animi ca-
pesso, publice *TE* absentem compella-
re. Memini enim, *TE* moleste non fer-
re, me quasdam lucubrationum mea-
rum ante oculos *TVOS* coram expo-
nere

nere demississime. Tum vero mansuetudinis inusitatae abundantiam nihil huiuscemodi merenti significasti, propensiorisque in me voluntatis indicia, et animum mihi dedisti clementissime, ut qui labores meos offerre quondam sustinui, nunc alienas viri ab omni genere doctrinae instructissimi scriptiones ex more antiquo REGIAE TVAE CELSITVDINI despondere audeam, et dedicare subiectissime. Earum auctor est vir illustris Godefridus Guilielmus Leibnitius, quondam consiliorum Caesariorum, Regionum et Principalium socius, et consilii etiam Augustissimi soceri TVI, PETRI MAGNI, minister: quod haec ipsae litterae Leibnitianae satis declarant, maximarum Imperatoris lon-

*longe gloriosissimi dotum ac virtutum
Caesarianarum passim laudatrices.
Quibus quidem epistolis ad diuersos,
et auctoris sui existimatione, et va-
rietate omnis generis eruditionis, ad
quam ipse non leuiter institutus, sed ab
ineunte aetate largius imbutus es, TI-
BI se satis commendaturis tribues
temporis quantum poteris, poteris
quantum voles, DOMINE LONGE
CLEMENTISSIME. Quum
autem laude mea haud indigeant lit-
terae viri in omni litteratura exqui-
sitissimi, restat, vt earum editor his
tamquam commendatitiis tabellis Cle-
mentiae TVAE, quam summam esse
constat et incredibilem, se committat
demiissime. Quam quidem clementiam
et mansuetudinem TVAM si mihi im-
per-*

*pertieris, non potero non quotidie vo-
ta facere religiosissime, ut et IPSE;
et CELSISSIMVS PRINCEPS
HEREDITARIVS, et tota AV-
GVSTA Domus diutissime viuatis,
et felicissime ac supra omnium exspe-
ctationem floreatis,*

REGIAE TVAE CELSITVDINIS
PRINCIPIS AC DOMINI MEI
LONGE CLEMENTISSIMI

Dabam Londini
Kl. Octobr. 619 13 CC XXXIII.

demississimus et subiectissimus
fervus
Christianus Kortholtus.

LECTORI BENEVOLO
CHRISTIANVS KORTHOLTVS

S. P. D.

Quum LEIBNITIANI nominis late longeque diffusus sit splendor, vt quemadmodum Luna inter minora sidera, sic vir illustris LEIBNITIVS inter lumina Germaniae emineat; nemo vnus lectorum vitio mihi vertet, quod litteras a tanti auctoris ingenio profectas, et tanti scriptoris exaratas manu, nec dum diuulgatas primus foras nunc emittam. Thesaurum hunc litterarium collegit Parens meus honoratissimus SEBASTIANVS KORTHOLTVS, Eloqu. et Poetices in Academia Holistica Professor ordinarius. Eruditi viri, ad quos datae sunt litterae, eo consilio illas cum Parente meo officiose communicarunt; vsui reipublicae eruditae vt inseruient. Is vero compluribus negotiis Academicis, et scripto-
(5 rum

PRAEFATIO.

rum quorundam suorum elaboratione impeditus, ipse sibi sumere non potuit editoris partes. Iecirco alienum ingenio **LEIBNITIANO** conceptum partum mihi edendum dedit, Lipsiamque transmisit, ut in eadem qua parens eius **LEIBNITIVS** patria adspiceret lucem. Simulac chartas auro contra non caras accepi, statim in ea curae cogitationesque meae euigilarunt, illarum publicationem ut accelerarem. Non autem omnes, quotquot possideo litteras **LEIBNITIANAS**, tibi vna offero, Lector beneuole. Primi voluminis copiam tantum tibi nunc facio, quod exhibet Epistolas de diuersis materiis iisque utilitate sua se facile probaturis. Huiuscemodi varietas argumentorum non poterat alium auctorem habere, quam **LEIBNITII** similem. Etenim praecipua, qua **LEIBNITIVS** eruditis ceteris praestat, dos ac praerogatiua extra controuersiam est, quod Polyhistoris huius in vnaquaque peritissimi scientia tam late patuerit, ut ipsis eruditis sit admirationi. Iis rarioribus doctis annumerandus est **LEIBNITIVS**, qui etiam, quum alucinantur, excellentissimae suae doctrinae dant documentum, ut de **LEIBNITIO** merito illud usurpare possis, quod de **IOSEPHO SCALIGERO** comparis aetatis viri eruditi affirmarunt: Etiam quum errat docet. Etiam quum fallitur utilia profert,

PRAEFATIO.

fert, quaeque discere iuuet. Alii litterati viri, qui in vna scientia tantum magnos progressus fecere, in ea indigenae, in reliquis hospites, eas alto contemnere supercilio, et ostensis albis dentibus irridere solent, quia de rebus sibi ignotis iudicant, et falcem in alienam messem imittunt. Contra ea LEIBNITIVS quum litterarum studia vniuersa mente comprehendisset, non modo de singulis iudicabat sapienter, et, nullo eorum spreto, cultores amabat certatim, et adminiculis consiliisque adiuuabat. Quum ars non habeat osorem nisi ignorantem, Polyhistor noster omnes ac singulos prouexit, et plus ad litterarum contulit incrementum, quam ab aliis quamuis ab omnibus artibus perpolitis exspectare possis, propterea quod illos gratia tam singulari Imperatores, Reges et Principes haud prosequuntur. Qui de arte recessus animorum varietatesque studiorum dignoscendi edisserunt auctores, non sine ratione fatentur, praeter ceteras Epistolas ad familiares characterem et indolem scriptoris sui omnium exactissime referre. LEIBNITII certe ingenium vastissimum, et multiplicem variamque eruditionem multiuges epistolae produnt luculente. Quod vt quodammodo declarem, de litteris, quas modo publici iuris facio, summatim ea praemittam, quae ad earum

PRAEFATIO.

earum lectionem beneuolum Lectorem procul dubio excitabunt.

Principe loco CXVIII epistolas LEIBNITII reperias ad virum ex doctrina nobilem. et clarissimum Abbatem Regiae Luterae IO. FABRICIVM ab anno CIOIOCXCVII ad annum CIOIOCCXVI. datas, quae tantum non omnes theologici sunt argumenti, et de vnione, quam vocant, ecclesiastica inter Lutheranos et Reformatos, quin etiam inter Protestantes et Pontificios doctores, concilianda verbosius agunt. Plerasque omnes ex iussu Serenissimi Ducis Brunsvicensis et Lüneburgensis, ANTONII VLRICI, scriptas esse non vno loco ipse auctor LEIBNITIVS testatur. Obseruabis in hisce litteris recensiones de rebus maximi ponderis ac momenti, quae adhuc fuere incognitae, quia tamen ad illuminandam Historiam Ecclesiasticam huius saeculi conferunt plurimum, publicari et legi vtique merentur. Consilia in iisdem irenica exhibentur, quae LEIBNITIVS superstes cum nemine vno nisi cum intimis suis amicis communicauit, et quidem tantum sub fide silentii. Id quod me obligat, vt respondeam quaerendo inuestigaturis, quis mihi potestatem concesserit, vt illa arcana ante omnium oculos exponam. Cui quidem ob-

iectio-

PRAEFATIO.

iectioni eo occurro libentius, quod cognitum habeo, LEIBNITIVM aegerrime tulisse litteras Suas gallicas ad V. CL. PAULVM PELISSONIVM de unione Ecclesiastica datas typis exscriptas publice proflare. Vir doctissimus M. LOEFLERVS, ipsius LEIBNITII fororis filius atque heres vnicus, litteris ad me datis hoc mihi retulit. Ego vero nullo negotio ad quaestionem illam ipsius LEIBNITII verbis respondeo, quippe qui epistola LVII. 2. ad Abbatem IO. FABRICIVM: „Quum vero, inquit, „ nostrae meditationes, quae vobis duobus, „ (IO. FABRICIO et IO. ANDR. „ SCHMIDIO) placuerunt, sub fide silentii communicatae fuerint Berolinensibus, et materiam negotiationis sint daturae, „ facile pro prudentia Tua iudicas, consultius, „ fore, vt ne intempestiue edantur, dum spes „ est aliquid confici posse tractando. Nam si „ ea decollauerit, suaserim ipse quoque conservari typis publicis in vsum posteritatis: „ nunc vero si producimus in publicam lucem, „ primum perit cogitationibus pondus ac momentum arcanae deliberationis, deinde irriteruntur crabrones ingeniorum Eristicorum, vt agmina aduersariorum paullatim „ consurgant, et fortasse qui poterant paullatim acquiri nobis, dum ipsis communicationis

PRAEFATIO.

„nis prluatae honor habebitur, praeueniri se
„aliorum violentia patiuntur difficili regressu,
„vbi quis semel publice sententiae suae obfi-
„des libros dedit. „ Ex hisce verbis intelli-
gitur, quare LEIBNITIVS, quum super-
stes esset, consilia sua irenica cum publico no-
luerit communicari. Atque ex iisdem con-
stat, ipsum LEIBNITIVM voluisse ea ali-
quando diuulgari. De consiliis istis irenicis
LEIBNITIANIS tenendum, ex instituto
id egisse auctorem in epistolis ad IO. FA-
BRICIVM datis, vt et viam pararet ad con-
iunctionem et concordiam Ecclesiasticam in-
eer illos, qui Protestantes se vocant, et simul
inter Protestantes et Pontificios doctores. Pa-
cem Ecclesiasticam cum Pontificiis doctori-
bus vix sperari posse LEIBNITIVS iudi-
cavit, et quamuis interdum mitius iudicavit
de pontificiis erroribus, quam quidem par-
erat, per saepe tamen in his litteris tuitus est,
peccatum esse minime excusandum, si quis
de veritate religionis euangelicae conuictus
eam cum pontificia permutet. De Reforma-
tis doctoribus mitissime censet, et tantum
non omnes eorum sententias in optimam par-
tem interpretatur. Atque ex litteris hisce
manifestum, eum nonnumquam de vniione siue
de foedere religionis inter Protestantes facien-
do optime vtique sperasse. Me quidem non
prae-

PRAEFATIO.

praeterit, praecipuae dignationis Theologos nostros **LEIBNITIO** nimiam erga Reformatos lenitatem vitio dudum vertisse. Neque mea ratio est omnia atque singula defendere, quae **LEIBNITIVS** de Reformatis eorumque positionibus statuit. Nemo tamen, opinor, secus interpretabitur, nonnulla me hoc loco proferre, quae ad excusandum **LEIBNITIVM** facere posse videbantur. Verum est, **LEIBNITIVM** consensionem ecclesiasticam Protestantium doctorum certo iudicio et summo studio desiderasse. Quis illud temere reprehendet? Summorum Ecclesiae nostrae Theologorum proferre testimonia possem, quibus se paratissimos ad haec foedera religionum sanguine suo redimenda profitentur, siquidem salua doctrina coelesti id usu umquam venire queat. Sed ea hic recensere superuacaneum arbitror, propterea, quod omnes credunt, unionem siue consociationem ecclesiasticam generatim consideratam omnibus utique votis esse expetendam. **LEIBNITIVS** consulto et de industria id egit, ut unionem ecclesiasticam inter Protestantes stabiliret. Id quod reprehensionem forte meretur, quoniam Reformati doctores in suis libris symbolicis eiusmodi de praedestinatione fouent sententiam, quae sine summo periculo doceri nequit. Ipse in annotationibus, epistolis, quas publico, addi-

)()(

tis,

PRAEFATIO.

tis, defendi, doctrinam Reformatorum ita esse comparatam, nihilominus tamen credo quaedam ad excusandum LEIBNITIVM posse dici. Quae LEIBNITIVS eo consilio egit, vt vnionem ecclesiasticam inter Protestantes firmaret, huc redeunt: Cum Theologis celeberrimis, et quos huic religionum foederi studere cognitum habebat, sermones contulit et consilia, neque solum sub examen vocauit Reformatorum doctorum errores, sed et quodnam eorum sit momentum, et quid in pietatem influeret, ponderauit. Consilia haec sua priuata apud omnes scriptis peruulgare, et suum de re irenica iudicium explicare interponere noluit. Persuasit sibi paucis cognita facilius mutari atque corrigi, quam ea, quae omnium iudiciis exponuntur. Quis est, qui non laudet circumspectam hanc LEIBNITII prudentiam? Vel, quod maius est, LEIBNITIVS, postquam omnia momento suo ponderauit, hoc denique fecit iudicium, se multis annis consilia aguisse irenica, quibus felicem euentum praedicere non queat. Tuitus est, se ex omnibus huiusmodi destinatis hunc tantum fructum percipere, vt posterius intelligant, se sincero animo, omnique studio pacem quaesiuisset ecclesiasticam.

In Epistola XCII. CIOIO CCVIII. die XXX. Martii. ad IO, FABRICIVM data: A

NEGO-

PRAEFATIO.

NEGOTIO, inquit, IRENICO, VT
 NVNC EST RERVM HABITVS, NIL
 AMPLIVS EXPECTO. IPSA SE
 RES ALIQVANDO CONFICIET.
 Haud scio, an Theologi nostri, dum de ire-
 nica agunt, et summi alicuius viri consensio-
 ne attentionem auditorum suorum excitare
 volunt, melius desiderare testimonium queant,
 quam hoc LEIBNITII, quod eo magis no-
 ratu dignum est, quoniam auctor illius annis
 compluribus summo studio consilia irenica ex-
 quisiuit. Praeter ea in Epistolis ad Io. FA-
 BRICIUM datis multae occurrunt utilissi-
 mae observationes de societate litterarum Be-
 rolinensi, de poetica Io. CIVIL. PETER-
 SENII, et de innumeris aliis rebus. Sigil-
 larim multa scitu digna LEIBNITIVS tra-
 dit de notissimo illo Responso, quod Helm-
 stadiensibus Theologis de licito a Lutherana
 religione ad Pontificiam transitu ab illis tribui-
 tur, qui existimant, Academiae Iulianae Theo-
 logos non parum contulisse, vt Serenissima
 Princeps Brunsvicensis ELISABETHA
 CHRISTINA, nunc augustissima Impera-
 trix, sacra euangelica cum pontificiis com-
 munitate. Sed de his latius commentandi hic
 locus non est. Id autem tacitus praeterire
 non possum, me plures LEIBNITII ad
 eundem FABRICIUM missas litteras possi-
 dere, quam nunc Tecum L. B. communico.

PRAEFATIO.

Neque enim e re esse duxi omnium earum
Tibi facere copiam; quae magis spectant ad
amicorum officia; quam ad publicum litte-
raturae incrementum.

Epistolis ad celeberrimum IO. FABRI-
-CIVM datis breue aliquod scriptum attexui,
cuius index: *Vnpartheyisches Vrtheil von dem
Nutzen, welchen die Evangelisch-Lutherischen
aus der Kirchen-Vereinigung mit denen Reform-
mirten zu erwarten haben, in einem auf hohen
Befehl abgefaßten Rathsschlag geäußert von Herrn
GERHARDO MOLANO, Abten zu Loc-
cum, auch Directore der Kirchen im Churfür-
stenthum Braunschweig-Lüneburg, und Herrn
GOTTFRIED WILLHELM LEIB-
NITZ, Geheimen Rath zu Hanouer.* Id agunt
in eo viri summi MOLANVS et LEIBNI-
-TVS, vt exemplo infelicis successus Collo-
quii Castellani anno MDIOCLX. habiti decla-
rent, non sine grauissimo incommodo pacem
Ecclesiasticam inter Protestantes iniri posse.
Non satis constat, vtrum in elaboratione huius
commentationis maiores fuerint MOLANI,
an LEIBNITII partes? Id certum est, quae
haec scriptio traduntur cum principiis Lu-
theranis vtique conspirare et consentire. Quo
anno consignata sit cognitum non habemus,
sed fortassis post annum MDIOCOVIII. elabo-
rata est. Quod si ad id tempus referas, cur
LEIBNITIVS non benignius de vnione in-
ter

PRAEFATIO.

ter Protestantes Ecclesias iudicium pronuntia-
rit manifestum est. Constat enim, eum tum
temporis consilia sua irenica missa fecisse. Vir
summe reuerendus **ERDMANNVS NEV-**
MEISTERVS primus hoc scriptum typis
imprimi curauit, et libro, cuius index: *Kur-*
zer Beweis, dass das ietzigte Vereinigungs Wesen
mit den so genannten Reformirten dem gantzen
Catechismo schnurstracks zuwieder lauffe. Ham-
burg **CIOIOCCXXI.** in 4. appendicis loco ad-
iunxit. Resudi curauit hoc iudicium, quo-
niam ~~ad~~ illuminanda ea facere videretur, quae
LEIBNITIVS in epistolis ad **IO. FABRI-**
CIVM datis de foedere religionum ex indu-
stria edisseruit.

Scriptum illud germanicum excipit episto-
la **LEIBNITII**, quae ad celeberrimum Do-
ctorem **HENR. ERN. KESTNERVM**,
Iuris in Acad. Rintheleni Professore, com-
meauit. In ea scriptor de emendanda Iuris-
prudencia ciuili ex instituto disputat. Eam-
dem quidem vir consultiss. **D. IO. SAMVEL**
HERINGIVS, Gymnasii Stetinenfis Profes-
sor, programmati anno **CIOIOCCXX.** praele-
ctionibus suis praemisso Stetini iam inserue-
rat, hic tamen non duxi omittendam, quod
huiuscemodi generis Dissertationes Academi-
cae in paucissimis locis sunt obviae.

Post vnā hanc iuridici argumenti episto-
lam decem medicas reperias ad Academiae

PRAEFATIO.

Kilonienſis Medicum illuſtri laude celebratum
GVNTHERVVM CHRISTOPHORVM
SCHELHAMMERVM exaratas. Earum
quatuor priores vir Experientiſſimus D.
SCHEFFELIVS inter Epistoſas a viris
clariff. ad SCHELHAMMERVM datas iam
edidit; ſex autem poſteriores nunc demum
lucem adſpiciunt publicam. Praecipue in
hiſce Epistoſis LEIBNITIVS nauat ope-
ram, vt SCHELHAMMERVM ad elabo-
rationem Inſtitutionum Medicarum hortatur,
quas etiam elucubrauit SCHELHAMME-
RVS et prelo paratas aſſeruat SCHELHAM-
MERI gener, Profeſſor Acad. Roſtochiensis,
BVRCHARDVS. De inſtitutionibus hiſce
medicis, quas SCHELHAMMERVS medi-
tabatur, dum verba facit LEIBNITIVS,
de variis rebus ad artem illam ſalutarem per-
tinentibus cogitata ſua ſignificat. Neque ve-
ro vnice res medicas perſequitur. De aqua
fumante, de ſono, de thermometris et ſimi-
libus materiis hic explicationes inuenias, quas
nemo leget ſine voluptate.

Philoſophici argumenti ſcripta duo e Mſc.
nunc primum diuulgata in hoc volumine re-
perias. Altera eſt commentatio de anima bru-
torum, altera epiſtola, quam LEIBNI-
TIVS ad maxime inclytum RV D. CHRYS-
T. WAGNERVM, Mathematicum et Philo-
ſophum Helmſtadienſem, dedit, vt ab eo op-
pu-

PRAEFATIO.

pugnante scripturam suam defenderet. Praeter doctrinam de anima brutorum in hisce scriptis LEIBNITIVS de variis doctrinis commentatur, et, quae sibi singularia sunt, profert. De monadibus videlicet, de immortalitate animae, et corpusculis, quae spiritus et animae sibi habeant adiuncta conquisitis rationibus dedita opera disputat. De his quid sentiat, in principiis suis philosophicis Actis Eruditorum insertis, et ab excellentissimo D. MICH. GOTTLIEB HANSCHIO, Consiliario nunc Caesareo singulari scripto explanatis, dudum LEIBNITIVS late exposuit. Sed non dubito, quin ea, quae modo publicae luci expono, scripta multum conferant, ut LEIBNITIANA opinatio penitus intelligatur. Illos etiam procul dubio meliora docebant, qui his LEIBNITII sententiis ne quidem nomen probabilis coniecturae relinquunt.

Ex litteris LEIBNITII nondum editis, quibus res ad Mathesin pertinentes illustrat, varias huic Collectioni inserui. In ea habentur I. duae epistolae ad illustrem virum OLAVM RÖMERVM, Regis Daniae Status Consiliarum. II. Totidem ad TIEDIVM, Mathematicum in Acad. Kiloniensi cultorem. III. Quindecim ad doctorem fama et meritis suspiciendum D. SAMVELEM REYHERVM, Iuris et Mathematicum in

PRAEFATIO.

Acad. Kiloniensi Professore. IV. Tres ad Doctorem nobilissimum IO. GEORGIVM LIEBKNECHTVM, Mathematicum quondam Professore in Acad. Gissenfi, nunc Profess. Theologiae et Praefulem summum, et V. totidem ad illustrem CHRISTIANVM GOLDBACHIVM, S. Caesar. Maiest. Russicae a Consiliis Iustitiae. Quae ad OLAVM RÖMERVM scriptae sunt litterae, partim celebrant ipsius RÖMERI in rem mathematicam merita; partim controuersias recensent de emendatione Calendarii sub initium huius saeculi agitatas. Quae quidem controuersiae etiam occasionem aperuere epistolis a LEIBNITIO ad TIEDIVM missis. In aliis ad REYHERVM de diuersis disputatur argumentis. REYHERVS enim Kilonij et Iurisprudentiam civilem et Mathematicam publice profitebatur: Idem varias disputationes defendebat, quibus vtramque sibi concreditam prouinciam ornabat egregie. Quibus LEIBNITIANAE censurae oblatis, ansam dedit, vt LEIBNITIVS varias ad Iurisprudentiam civilem, et praecipue ad Mathematicam pertinentes obseruationes REYHERO impertiret. Pluribus cum litteris LEIBNITIVS appellauit, quam quidem hic exhibentur, vt ex REYHERI de Aerometria Commentario CIOIO CCXII. recuso discimus. Inibi commemorat, se cum LEIBNITIO iam

PRAEFATIO.

iam ab anno CIO IO CLXXIX litterarium habuisse commercium, et cum eo de Thermometris disceptasse. Sed illae litterae forsitan aetatem non tulerunt, easque ab heredibus REYHERIANIS obtinere non potui. In aliis ad D. LIEBKNECHTVM datis de variis etiam rebus et physicis et mathematicis LEIBNITIVS verba facit, quibus LIEBKNECHTI Dissertationes materiam suppeditare. Quocirca in iis de frusto ligni petrificati, de ligno S. crucis, de Phosphoro, de motu Planetario et de aliis argumentis LEIBNITIANAS observationes reperiās. In epistolis autem ad GOLDBACHIVM datis scriptor quaerendo inuestigat, cur globus grauis in aere quodammodo roretur? De musicis quoque proportionibus cum GOLDBACHIO communicat observationes suas, quae Musicae Mathematicae cultoribus non possunt non esse gratissimae.

Venio nunc ad illas LEIBNITII epistolas, quae vel historici sunt argumenti et philologici, vel etiam de rebus diuersis ad rem litterariam pertinentibus agunt. In iis principem locum obtinent duae ad Doctorem omni existimatione ornatissimum OTTONEM SPERLINGIVM, S. Reg. Maiest. Daniae Consiliarium, in quibus praecipue de Historicis monumentis Septentrionis historiam illuminantibus quid sentiat auctor refert. Non

PRAEFATIO.

dubitum est, quin plures ad eundem litteras miserit **LEIBNITIVS**, sed illae fatalibus flammis **Hafniensibus** fortassis absumtae sunt. Epistolas ad **SPEERLINGIVM** datas sequitur una ad clarissimum virum **G V I L I E L M V M V V O T T O N V M** S. Theolog. Doctorem **Cantabrigiensem**, quam legimus excusam in libro, cuius index: **Linguarum veterum Septentrionalium Thesauri grammatico-critici et archaeologici**, auctore **G E O R G I O H I C K E S T O** Conspectus brevis per **G V I L. V V O T T O N V M**, **Londini MDCCVIII. in 8.** Quum vero hic libellus in paucorum versetur manibus, in hac etiam collectione extare volui insigne documentum **LEIBNITIANAE** in duarum linguarum et sigillatim in veteri **Teutonismo** intelligentiae. Ad **W O T T O N V M** datam epistolam excipiunt undecim epistolae, quibus celeberrimum Polyhistorum **D. Io. ALB. FABRICIVM**, Professore **Hamburgensem**, ingens Germaniae ornamentum, **LEIBNITIVS** compellauit. Quae in re publica litteraria usu veniebant, quum scriberentur, et quaedam **FABRICIANA** atque **LEIBNITIANA** de litterarum studiis prouehendis consilia materiam illis suppeditarunt. Quae quoniam generatim paucis verbis exprimi nequeunt, praecipuum summam harum litterarum ex ipsis disci epistolis. Ab iis segregare nolui quatuor conscriptas ad amicum

PRAEFATIO.

cum FABRICIO voluntate numquam non coniunctissimum, virum venerandum IO. CHRISTOPHORVM WOLFIUM, Professorem primum Vitembergensem, deinde Hamburgensem, nunc Pastorem inibi primum. Is praeter ceteros nominis consequutus est celebritatem, quod et veterum Philosophorum systemata scriptis suis illuminavit egregie, et Bibliotheca edita Hebraica, omnibus praeripuit palmam, qui de eodem argumento commentati sunt. De rebus igitur ad hanc materiam pertinentibus LEIBNITIANAE ad modo dictum WOLFIVM litterae pertractant.

Proximo a postremo loco comparent sex et triginta epistolae ad Parentem meum datae, quicum ab ipso huius saeculi initio usque ad exitum anni sibi emortualis CIO IO CC XVI non breue et suffragatorium, sed firmum et perpetuum litterarum habuit commercium. In hisce litteris de docta LEIBNITII puericia pluribus locis tot exstant testimonia, quot alibi reperias nusquam. Eiusdem de Philosophia morali PVFENDORFII, LOCKII, HOBBSII, CARTESII, et SPIRITII iudicia lectudignissima sunt. De CLEMENTE II. de ROSWITHA, et de Encyclopaedia poetica non vulgaria communicat. De vera contemtionis Germanorum apud Gallos causa; de Mutinae Ducibus; de Academia Bero-

PRAEFATIO.

Berolinensi; de vita demortuorum; de animis hominum et brutorum haudquaquam proletaria protulit. Notari etiam merent, quae de Rufforum Caefare, P E T R O Magno, litteris non vno loco mandauit. Sed et venusta Epigrammata ab ingenio Leibnitiano profecta nondum typis exscripta, passim autem in hisce litteris obvia ad memoriam insignia cenfeo. Elogia viro illustrissimo I O. G E O R G I O H O L S T E N I O, viris celeberrimis R Ö M E R O, G V D I O, S P A N H E M I O, M E I B O M I O, S E N N E R T O et compluribus aliis tributa et impertita testimonia non sine voluptate legas. De propaganda repurgata religione nostra apud Malabares et Sinas; de amore D E I non mercenario; de vacuitate admirationis; de ~~exprobratione~~ et de vaticinio sapientum utilitate sua Lectoribus se commendatura occurrunt. Inuenient quoque, quae alibi frustra quaesierint de antiquitaribus Ripensibus; de L I O P T A C O Episcopo Rebuense; de libris nondum editis O T T O N I S S P E R L I N G I I; de N I G E L L I poemate inuentu raro; de societate subscriptoria; de I O. C L A V B E R G I I scriptis; de A L O Y S I I N O V A R I N I axiomatibus; de abusione gladiatorum in Academiis; et de libro de tribus impostoribus. Quae praeterea in medium profert de L E E V W E N H O E K I I obseruationibus, de Francorum originibus, de genio saeculi, et de pluribus aliis argu-
men-

PRAEFATIO.

mentis, ad aliquam iucunditatem et ad fructum legentium redundabunt.

Ultimo denique loco etiam offero litteras nonnullas Gallico sermone ab illustri LEIBNITIO exaratas, ad nominis ingentis Polyhistorum MATVRINVM VEYSSIERE LA CROZE, Confiliarium Regis Borussiae et Bibliothecae Regiae Praefectum. Ipsi viro clarissimo, ad quem scriptae sunt, has, ut alias, quas modo divulgo epistolas, Parens meus acceptas refert. Bene multa hic leges, quae et linguis et antiquitatibus clarissimum praeferunt lumen. In primis de lingua Sinica, VVallica, Albanica, Armenica, Coptica, Russica, haud vulgaria offendes. Singularia etiam passim occurrunt de consensione Socinianorum cum Muhametanis, de PLINIO, TACITO, SVE-TONIO, non sine laude nominantibus IESVM CHRISTVM, de SERVETO, HARVDINO, IORDANO BRVNO, TOLANDO, BERNARDO, KIRCHERO et rel. Dolebis autem addidisse me non potuisse epistolas, quas Antiquarius ille Berolinensis ad LEIBNITIVM scripsit, et quarum exemplum nullum domi se habere, nec seruare solitum esse Parenti meo ipse per litteras indicium fecit.

Idem etiam de plerisque omnibus aliis litteris summorum virorum ad LEIBNITIVM exaratis dicere me oportet.

Ali-

PRAEFATIO.

Aliquas tamen epistolarum ven. Abbatis IO. FABRICII ad LEIBNITIVM scriptarum, proxeneta celeberrimo viro IO. ERH. KAPPIO, Fautore meo aestumatissimo, ad quem CL. IORDANI, amici Berolinensis doctissimi, beneficio vna cum nonnullis aliis Msc. peruenerant, impetraui, quae LEIBNITIANAS illuminant egregie. E quibus excerpta, celeb. KAPPII concessu, loco appendiculae huic collectioni attexui. Suo quidem loco illas inseruisssem litteris a LEIBNITIO ad IO. FABRICIVM datis, nisi, quum aliquot FABRICIANAS acciperem, LEIBNITIANAE ad FABRICIVM missae typis iam exscriptae fuissent. In eadem appendice excerpta reperiās ex epistola LEIBNITII, qua alloquutus est summum virum, IO. IACOBVM MASCOVIVM, Consiliarium aulicum Electoris Saxoniae, variis muneribus et de Republica, et de Academia, et de Ecclesia Lipsiensi optime merentem, Patronum meum prae ceteris venerandum. Non omittenda haec ipsa propterea censui, quod in iis LEIBNITIVS amicos suos in Italia agentes data opera recenset, qui eruditorum Italorum in aliis epistolis, huic Collectioni insertis, non vno loco facit mentionem.

Recensui summam epistolarum LEIBNITIANARVM, quae, quum ab admodum paucis discesseris, e Msc. nunc primum a me eo proferuntur

PRAEFATIO.

tur consilio, ut compluribus materiis eruditis illuminandis inferuire queant. Si forte earum nonnullae delicatissimo quorundam Lectorum fastidio non facient satis, nec enim omnes sunt optimae frugis et eiusdem farinae; sibi ipsis, aut etiam illustri scriptori harum litterarum, non autem mihi editori id imputent, in memoriam sibi reducendo locum praeter cetera valde commemorabilem ipsius LEIBNITII, in epistola huic etiam fasciculo inserta, virum doctissimum GUILIELMUM WOTTONVM poscentis descriptiones illas, quas viuis ereptus vir clarissimus ROBERTVS BOYLIUS reliquerat. “Vnaque,” inquit, petere audeo, ut, quando Tibi eius,” (BOYLII) schedae creditae sunt, excerpti,” emittique cures, QUID QUID VEL PAVLVM,” MEMORABILE VIDETVR. Et quantumvis,” friuola admisceantur collectaneis, non ideo facile amittenda putem, quae tantus vir seruanda putauit. Odi illorum seueritatem, qui multis nos praeclaris rebus priuant, dum nil nisi praeclara dare volunt. Quam multa enim speciem, quam merentur, non habent, et saepe euentu compertum est, quae pro nugis reiectionis habebantur, opinione praestantiora fuisse. Quibus lectis consilii mei rationes quis audeat improbare?

Reliquum est, ut verbo indicem, quid ipse edendo hasce litteras praestiterim. Primum eas, quae de diuersis agunt argumentis certisque diuisi et separavi, nec non conspectum unicuique epistolae praemisi, ut nullo negotio vno in conspectu omnia videas, quae in iisdem tractantur. Deinde observationes meas, quae forte occurrebant

PRAEFATIO.

bant tabellas LEIBNITIANAS percurrenti, quaeque illas videbantur illustraturae annexui. Ob iter autem, cui me daturus sum, Anglicanum properare sum coactus, nec pertexui telam, quam texere coeperam. Nonnumquam tamen secundum principia LEIBNITII aliquot eiusdem positiones explanare studui et enodare. Interdum etiam in contrarias partes de sententiis eiusdem disputaui. Sed et non raro citaui scriptores, qui idem saxum ante vel post LEIBNITIVM voluerunt. Quas quidem observationes et explicationes meas ut aequi bonique consuletis, quemadmodum a VOBIS peto, BENEVOLI LECTORES: sic Doctori summe reuerendo et Magnifico SALOMONI DEYLINGIO, hospiti meo doctissimo IO. CHRISTOPH. ORTLOBIO, et Professori inclyto IO. ERHARDO KAPPIO grati animi fidelem memoriam oblata hac occasione publice declaro, quod e suppellectile sua litteraria mihi mutuos dederint libros, per commodos ad hasce adnotationes, et ad alias commentationes meas elaborandas. Denique sub exitum huius voluminis adieci indicem rerum praecipuarum, quarum mentionem inferunt epistolae LEIBNITIANAE. Qui ut omnibus libris vtilitatem praeber, ita epistolis summorum virorum eundem esse necessarium quis infitatur? Vale L. B. ac viri Illustris LEIBNITII epistolas et numero plures et vtilitatis vbertate has ipsas superaturas, quarum alterum volumen mox prela exercebit, propediem opperire. Scribam Lipsiae Kl. Iulii MDCCXXXIII.

GODEFRIDI GVILIELMI
LEIBNITII
EPISTOLAE
AD
DIVERSOS.

EPISTOLA I.

AD

IOANNEM FABRICIVM

S. Theol., dum viueret, Doctorem
et Professore in Academia Helmstadiensi, Sereniss.
Ducis Brunsvicens, Consiliarium Consistorialem, Abbatem
Regiae Luterae, Scholarum Inspectorum generalem et
Acad. Scientiarum Regiae Berolinensis Socium.

I. *Utilitas itinerum.* II. *Leibnitius Fabricii commodis consulit.*

I. **Q**Uod me non tantum compellasti humanissimis literis, sed et dono misisti pariter Helmstadienses primitias ac nouissima quaedam Altorfina, adiecto etiam munere non chartaceo, numismate scilicet memoriali auctarum Academiae Noricae facultatum, gratias debeo singulares, et vellem officiis posse mereri. Utilitatem itinerum, eruditi scopum suum prae oculis habentis exponi omnibus prodest, et Theologiae studiosorum interest. Nam reduces inueniunt quae recolant, ituri quae agant; sed et qui solo animo peregrinantur in partem veniunt voluptatis fru-

ctusque. Sub praelo nunc est Dn. BENTHE-
 MII, Bardeuicensis Superintendentis, Ecclesiae
 status praesens in Belgio foederato, qui, quid
 in eo genere possit, iam impensa in res Anglo-
 rum sacras opera ostendit. (*) Huius scriptis
 adiungi poterit MABILLONII Italicum iter,
 atque Tua praeclara praecepta magis in rem
 conferentur. (**) Vnum doleo, neminem exta-
 re, qui de Gallia idem nuper praestiterit, in qua
 tamen materia est doctrina Ecclesiastica vber-
 rima. Et nunc quidem magnae sunt lites de
 Quietismo, fere vt apud nos de Pietismo, et
 Archi-Episcopum Cameracensem quasi Semi-
 quietistam impugnat Meldensis alique. Recru-
 dit etiam bellum inter Dominicanos et Iesui-
 tas occasione Theologiae Moralis a P. NATALI
 ALEXANDRO editae. (***)

II. Caeterum vti Academiae Iuliae de Te re-
 cepto gratulor, ita nobis operam dandam cen-
 seo, vt Tibi, prout oportet, satisfaciat; et puto
 eum fuisse animum vocantium, vt Salarium ad
 400 vsque Vallenfes augeretur. Itaque iam tum
 apud nostros ea de re mentionem iniicere coe-
 pi, vt in congressu cum Cellensibus res porro
 vrgeatur, speroque omnia ita casura, vt ne Te
 accessus ad nos poeniteat. De Manuscripto Ver-
 sionis Biblicae Saubertino credo ipsi Tibi oc-
 casionem datum iri loquendi cum Serenissimo
 Duce RVDOLPHO AVGVSTO. Sed praedico
 tamen te aegre impetraturum impressum pro eo
 codicem Augustae versionis. Omnes enim
 qui supersunt studiose custodire iubet. Vale et
 faue. Dabam Guelfebyti 14 Augusti 1697.

(*) B.

- (*) B. HENR. LVD. BENTHEMI *Eccles. et Scholarum Anglicanarum status 1732. in 8 Lipsiae cum Praefat. ven. B. MENTZERI multo auctior prodiit.*
- (**) Ad IO. FABRICII *orationem inauguralem de utilitate, quam Theologiae studiosus ex itinere capere potest Italico Altdorffii 1678. editam LEIBNITIVS respicit.*
- (***) Conf. B. IO. FR. BVDDI et ven. IO. GEORGII WALCHII *introductio in praecipuas religionis controversias Cap. III. §. IX. p. 264. sq. et §. XIII. p. 292. sqq. ubi harum litium ratio summatim exponitur.*

EPISTOLA II.

- I. *De originibus nationum Transylvaniae a Franckensteinio editis. II. Wagenseilii de Cingarum sententia. III. Differentia inter Detschen et Mueser. IV. Dictionariolum Germanicae Transylvanorum plebeiorum linguae desideratur. V. Elogium Franckensteinii.*

I. **M**ultum Tibi debeo, tum quod praeclaras Tuas in Baierianum Compendium notas dono mittis, tum quod et origines nationum Transylvaniae a Dn. VALENTINO FRANCO à FRANCKENSTEIN, Viro, ut apparet, egregio, scriptas mecum communicas, quae possunt eos errore suo liberare, qui nescio quas longinquas vel a CAROLO M. vel ab anterioribus etiam temporibus Saxonum Daciae origines fingunt. Sane CAROLVM eo usque penetrasse non apparet. Saxones quosdam in regiones Transrhenanas ab eo translatos, quos LVDOVICVS PIVS restituit, memorant scriptores, non tacituri colonias tam longinquas, quum et Saxones in exercitu CAROLI contra Hunnos non praetermittantur. Equidem Gothi et Gepidae et Longobardi et alii Germani populi in Pannonia sedere, ut taceam verisimile videri.

iam antea antiquos Dacos cognatos Getis (si STRABONI aliisque credimus) Gothicam fuisse seu Germanicam gentem. Sed quicquid illic fuit Germanum, id dudum abolitum esse putandum est gentium migrationibus, et assentiendum demonstranti auctori, Germanos hospites a Regibus Hungariae iam Christianis priuilegiis datis fuisse allectos, vrbesque affluxu mercatorum et opificum et quorundam etiam militarium virorum oppleuisse, vt in Prussia et Liuania: eo tamen discrimine, quod in has regiones per vim irrupere, in Hungariam vero venire incitati. Optandum vt diplomata aliqua obtineri possint, quibus ista magis illustrentur, praeter id, quod dedit TOPPELTINVS in Orig. Transylu. (quemadmanushabeo) p. 16. seqq. Regis ANDREAE concessum Saxonicae nationi immunitatis priuilegium, in quo gaudeo Dn. FRANCVM correxisse errorem et substituisse vocati pro donati magno vtique discrimine. Illa enim vox nouos hospites esse declarat, haec quasi pristinos incolae repraesentat, honorisque ipsorum interest Saxonum, vt non quasi serui prius libertate donati, sed promissa libertatis ingenitae conseruatione vocati credantur. Nosse operae pretium foret, vtrum sigillum originali priuilegio Regis sit appensum vel additum Monogramma, tum et qui testes diplomati (vt solet) accesserint? Haec enim omnia praeterit TOPPELTINVS, quae si opera Viri praeclari poterimus impetrare; plurimum adiciet beneficio suo. Itaque quando Tibi cum eo commercium est litterarium, rogare

gare audeo, vt vsus occasione tam commoda obtineas nobis, quae augere notitias nostras possint. Equidem diploma ANDREAE Regis non Saxones sed Teutonicos nominat; et HERMANNVS ille, a quo Hermanstat, Noribergensis fuisse dicitur: et alioqui constat persaepe ab Italis, Gallis aliisque exteris omnes omnino Germanos dici Saxones, postquam Francorum appellatio Gallis magistrubui coepit, et insigne rutae ab Hermanstadiensibus serius haud dubie ascitum videtur appellationi opinionique Germanos peculiariter ad Saxones referri debere, praesertim si fauet dialectus, de qua accuratius inquiri par erit, an Westphalicae vel Saxonicae inferiori sic satis consentiat. Itaque specimina quaedam haberi optem, vt a plebeiis hominibus pronunciantur, indicemque vocabulorum prouincialium, quae etsi Germanica, tamen omnibus Germanis nota non sunt. Hinc enim melius iudicabimus de origine et dialecto. Sed et de coeteris Transyluaniae habitatoribus quaedam amplius sciri optem. Scyculos ab Hungaris distinguit Dominus Auctor. Sed TOPPELTINVS ait, eiusdem esse originis cum caeteris Hungaris. Lingua rem optime definierit, vtrum nempe sit sincere Hungarica, an multum peregrini habeat admistum, siue Sarmaticum vel Slauonicum, quod nunc pro eodem accipio, lingua Slauonica latissime sumpta, siue etiam ab alia Scythica gente? De Wallachis vel Blachis omnes consentiunt linguam plurimum habere latini. Semper mihi suspicio fuit, posse in aliquibus Daciae angulis

lis aliquas superesse reliquias linguae Cumanæ. Nam Cumanos seculo XIII Rex Hungarorum recepit, habitationemque iis concessit; etsi postea, quum bellum Tartaricum ingrueret, pro maxima parte fuerint deleti. Cumania autem videtur sese ab Hungaricis ditioribus ad pontum Euxinum porrexisse. Quum dicit Dn. Auctor in Wallachia et Moldauia linguam Ruthenicam cum latina, in Bulgaria vero et Mysia cum Illyrica esse confusam, velim ego nosse, quid hic significet Illyrica? Vulgo sic ipsam appellant Slauonicam, sed aliud ab ipso intelligi puto, quum alias a Ruthenica non satis distingueretur, quae et ipsa est Slauonici generis.

II. De Cingaribus, quorum aliquae in Dacia habitationes, dignum itidem altius inquiri. Celeberrimus WAGENSEILIUS in nupera appendice Noribergensium memorabilium Cingarios a Iudaeis ubique Germania pulsos ingeniose satis deriuat, et linguam reuocat ad Hebraeam; sed Dn. Auctor, qui dicit, eos ubique vna uti lingua fundamentali, etsi dialectis diuersa, videtur plura et certiora suppeditare posse. TOPPELTINUS eos vult Graecorum fere religionem sequi et aliquam baptismi nomine caerimoniam peragere, certe nil adfert, quod sapiat Iudaismum.

III. Postremo mirum mihi videtur, quod TOPPELTINUS refert Saxones Transylvanos se ipsos quidem vocare Detschen, caeteros vero Germanos Mueser. (*) Ipse TOPPELTINUS vult Detschen esse a Dacis Mueser a Monsieur Gallico,

Gallico, sed fortasse Detschen nil aliud quam Deutschen, quid vero Mueser? Nam Gallicum Monsieur longissime relegandum puto.

IV. Quum idem TOPPELTINVS dicat: Germanicam linguam male intelligimus, intelligi etiam ab ipsis vix possumus, addatque, se multa vocabula Gallica, Italica, Hispanica, Anglicana, Turcica et Tartarica, in suorum sermone notasse: optandum foret, Dictionariolum Germanicae Transylvanorum Plebeiorum linguae haberi, precesque aut alia specimina adiungi, non ad nostrum sermonem accommodata, sed genuina.

V. Haec sunt, Vir Maxime Reuerende, quae super hoc argumento ad Te perscribenda putavi, Tibique arbitrandum relinquo, an ad egregium dissertationis auctorem, Virum ut apparet, non minus doctrina quam dignitate praestantem, desiderata mea peruenire dignum aut commodum putes. Interea gratias ago pro munere utroque et tui et alieni operis decentes, et referre posse velim. Vale. Dabam Hannouerae 14. Sept. 1697.

P. S. Quum in priuilegio Regis ANDREAE mentio fiat Blachorum et Bissenorum, et de Blachis quid sint constet, quaeritur, cuius nationis sint Bisseni, quorum sylua a Rege Teutonicis confertur?

(*) Forfitan *Mueser* non fuit nomen gentis Germanicae, sed opprobrium, quo Transylvani aliorum Germanorum famam eleuare studuerunt. *Mueser* in lingua Saxoniae inferioris etiam nunc furem denotat atque latronem. Quae quidem lingua quum multa antiqua vocabula nobis seruaerit, probabile utique est, eandem vocis *Mueser*

10 G. G. LEIBNITII EPIST. III.

antiquis temporibus fuisse notionem, quae etiam nunc in Saxonia inferiori obtinet. Mitto nunc vocem Germanicam *Calmeuser*, qua Saxones hominem umbraticum laeſſunt.

EPISTOLA III.

De Huetii et Boniour de Chronologia sacra iudicio.

ET Tu et amicus Transylvanus beneficium in Rempublicam litterariam conferetis notitiis pluribus impetratis. Pro communicatis R. P. BONIOVR Augustiniani promissis gratias ago. Eadem iisdem pene verbis ad me misit Dn. Abbas NICASIVS, sed non ideo minus Tibi sum adstrictus. Doceas nos, si placet, quae haec via ad Te sint delata? Significauit etiam Illustrem Virum Pet. Dan. HVETIVM Episcopum Abrincensem his promissis non valde moueri. Quum ipsi videatur vel solas antiquitates Aegyptiacas tantae esse difficultatis, ut eruditissimum quemque deterrire possint. Quum praeter exquisitam lectionem veterum, etiam linguarum Orientalium atque Arabicae praesertim, ipso iudice, intelligentia non vulgaris desideretur. Iucundum interea fuit, R. Patrem BONIOVR, iuuenem licet, decidendi de rebus difficillimis sibi sumere autoritatem: Apres auoir decidé sur la chronologie de toute l'Ecriture sainte, en general et en particulier. SCALIGERVm aliquem loqui putes, aut VSSERIVm. Non dubito tamen quin aliquid egregium sit praestiturus, praesertim maturiore aetate iudicioque, et ignoscenda sunt iuuenibus haec audacius iactata. Plerumque enim, qui

ca

ea aetate moderati sunt, longius prouecti torpescunt. Quod superest Vale, faueque. Dabam Hannouerae 5. Octobr. 1697.

EPISTOLA IV.

I. *Leibnitius se ad Sinenses litteras daturam refert. II. Cum Fabricio partem scripti doctoris Reformati communicat.*

I. **G**Audeo inter vos recte conuenisse, nec fuisse opus aliunde decisionem dubitationum peti. Si quid Medici, Astronomique Vestrates, submittent, quod ex Sinensibus quaeri velint, rogo, vt mature ad me cures. Intelligemus fortasse eadem occasione, an Mercurius re vera comparuerit in sole, an vero, vt saepe fit, fefellerint tabulae?

II. Hoc ipso tabulario mitto partem dissertationis Theologicae, ab erudito inter Reformatos viro huc missae. Reliqua mox sequetur pars. Desideratur vt cum Dno D. SCHMIDIO Collega Tuo de monitis, quam maturime licet, cogites. De coetero et aliis non erit communicandum, neque vlla ratione certas ob causas vltius emanare debere e re iudicatur. Vale et festos dies proximos laetus age, et mox in anno nouo longam aliorum seriem feliciter auspicare. Dabam Hannouerae d. 21. Dec. 1697.

EPISTOLA V.

I. *Alteram partem scripti Reformati doctoris mittit. II. Iussu Sereniss. Ducis Responsum Ord. Theol. desiderat. III. Io. Lud. Fabricius laudatur.*

I. **M**itto ecce Tibi reliqua scripti Reformati, et vt cum Dn. D. SCHMIDIO Collega,

lega Tuo, addita multa a me salute, communices rogo, vti ille priora Tecum communicauit. Desideratur, vt velitis cogitatorum et monitorum vestrorum, ea, quam iam exposui, ratione, mihi copiam facere. Neque id ego a vobis peterem meo nomine, sed, vt facile iudicabitis, ab altiore causâ est, quod postulo, ac silentium praeterea commendare sum iussus. Facietis pro doctrina, prudentia et aequitate vestra, vt digna reponi suppeditentur.

II. In altero etiam negotio, quod diuersae sane naturae est, et alio consilio desideratur, alioque loco, spero, Serenissimi Ducis monitu factum iri, vt aliquid magis ad propositum concinnetur, quam quod prius fuerat designatum. (†)

III. IO. LVD. FABRICIVM olim Heidelbergae noui. Vir erat doctrina et iudicio valens et Electori suo carus. Vidi eius scriptum de persona Christi, tum et Euclidis Catholici titulo, sub IANI ALEXANDRI FERRARIJ nomine, elegantem in Pontificios lusum. (††) Si quid Noriberga, aut aliunde noui in re litteraria afferetur, id rogo ad me peruenire patiaris. Serenissimus Princeps CHRISTIANVS Dux Brunsvicensis mihi inde ex Transyluania, Dn. FRANCI libellum in duodecima forma misit, nomen abest, insignia vero familiae aere expressa adsunt; sed rem iam Tuo beneficio habebamus. Vale. Dabam Hanou. 10. Ian. 1698.

(†) Forſan h. l. LEIBNITIVS Theologorum Helmſtad. iudicium de controuerſiis, quae inter Lutheranos et Pontificios doctores intercedunt, deſiderat. conf. epiſtola VIII.

(††)

Citò Quoniam huius scripti sit ratio IO. FABRICIVS P. IV. Historiae Bibliothecae suae p. 523. tradit. IANVS, inquit, ALEXANDER FERRARIUS genere *scriptionis* utitur *singulari*, et de quo dubium ad mimesin an sarcasmi vel hyperisum referri debeat? Simulat enim, quasi cum promachis Papatus in constituenda et protegenda hierarchia faceret, atque ita iis illudit.

EPISTOLA VI.

De Responso Ord. Theologici Helmstad.

Missu Tuo accepi scriptum Vestrum doctum, solidum, moderatum, quod ad communem scopum ita uti conabimur, ut, quoad eius fieri potest, noui motus vitentur, et suauitate animi praeparantur. Quae etiam causa fuit, cur haec potius placuerit via, quam ut ad facultatem ipsam scriberetur. Dedi operam in charta ad Serenissimum Ducem missa, ut explicarem mentem ipsius Serenissimi Domini pariter ac scopum, ad quem collineandum puto, tum ne difficultatibus ciuilibus implicemur, tum etiam ut nihil omittamus, quod in nostra sit potestate, tum etiam ut iam bene actis utamur, nec tamen vel nobis vel nostris praeiudicium creemus. Vale. Dabam Hanou. 1. Febr. 1698.

EPISTOLA VII.

Nouum Responsum desideratur.

Serenissimus Dux ANTONIVS VLRICVS Tibi significari clementissime iussit, a se expectari, ut quae ad desiderata ipsius concepta sunt, secundum mentem scripti vestri prioris (nouis considerationibus circa noua desideria vobis-

14 G. G. LEIBNITII EPIST. VIII.

vobiscum duobus hic praesentibus iam supplementam) latino sermone vestita quam primum in ordinem redigantur, et ad expeditionem promoueantur. Quod ut fiat melius promptiusque, commodissimum iudicat, uti statim ubi domum redieris, cum Dn. Collegis communices, absolutumque ex vestra sententia per nuntium proprium, si cursus publici dies non faueat, ipsi Guelfebytum transmitti cures, ut cum praesente adhuc in aula Domino Abbate CALIXTO, vltima imponi manus, et ab hoc reuerso Helmstadium, sub sigillo facultatis, ex Decanatus officio perfectum tandem authenticum ad serenitatem suam transmitti possit. Vale. Dabam Brunsvigae 15. Febr. 1698.

EPISTOLA VIII.

- I. *Consilia Irenica.* II. *De supremo spiritali magistratu.*
 III. *De elaborando Responso consilium.*

I. **N**escio an Tibi reddita fuerit epistola mea quam Peina scripsi in itinere, et ad Serenissimum Ducem ANTONIVM VLRICVM misi, in qua proposueram, ut temporis lucrandi, et difficultatum cum Domino Abbate CALIXTO euitandarum gratia, cum Dominis Collegis latine conciperetur responsum et mitteretur promptissime ad Serenissimum Ducem per proprium nuntium, dum adhuc Guelfebyti esset Dn. CALIXTVS, ut Serenissimus Dux ibi cum ipso componeret vltimam manum, et is deinde ad vos reuersus expediret ex officio Decanatus. Nescio an adhuc tempus sit, tale quid agendi, si fieri posset, futura esset res Serenissimo

Amo Duci gratissima. Tuas accepi interim cum Autographo meo Germanico, quod gaudeo etiam Domino SEMIDION non displicuisse. Eius itidem accepi litteras, sed hac vice, imminente cursoris discessu, respondere ei non possum, faciam proximis. Vestris Dominus Abbas MOLANVS vtetur, vti sane merentur. Grata ei fuit Lipsiensis collationis relatio. Habet ille IO. LVD. FABRICII, Theologi, quondam Palatini Electoralis, Dialogos quorum vnus de persona Christi agit, vbi omnia ex GERHARDI fere sententia explicat, negatque suos ab ea abire. (*)

II. In Peinenfi Epistola ad Te venerat mihi in mentem suggerere, vt maioris charitatis causa talia fere adicerentur circa ius Romani Pontificis: Quum Deus sit Deus ordinis, et corpus vnus Ecclesiae Catholicae et Apostolicae vno regimine Hierarchiaeque vniuersali continendum iuris diuini sit, consequens est, vt eiusdem sit iuris supremus in eo Spiritualis Magistratus terminis se iustis continens (haec verba nunc addo) directoria potestate, omniaque necessaria ad explendum munus pro salute Ecclesiae agendi facultate instructus, tametsi locus ac sedes huius potestatis in Metropoli Christiani orbis Roma ex humanis considerationibus placuerit etc. (**). Horum rogo vt data occasione rationem haberi cures; nam Serenissimus Dux inprimis de supremo Spirituali Magistratu (†) mentionem faciendam vrgebat, et merito quidem. Est enim in omni republicae, adeoque et in Ecclesia Christiana ipso iure

iure proditum, vt supremus habeatur Magistratus, siue is in vna consistat persona, siue in pluribus. Quod si tamen e pluribus collegium constet, naturale est in vno ius esse directoris, seu supremi Magistratus, suis licet limitibus coerciti. (**)

III. Si absente, Domino Abbate CALIXTO omnia possent latine a Te praeformari rem, vt dixi, Serenissimo Duci gratissimam faceres. Quod si ante reditum eius (nisi aliter iam a Serenissimo Duce mandatum) caeteris praepondere, vel non velitis, vel commode non possitis, saltem temporis lucrandi causa id a Te factum non poterit improbari: praesertim si ostendas Te maluisse latinum ex mea praedelineatione germanica ad Serenissimi Ducis mentem conscripta formare, quam verba mea describere, quae vtique non erant seruanda. Et addere posses, germanica mea Te remisisse, seruatis latinis, vt a Te fuerint concepta potius ad mentem Serenissimi Ducis, quam ad verba germanicae delineationis, quanquam (hoc inter nos dixerim) fortasse praestet ipsis, qua licet, insisti; saluo tamen iure Tuo addendi, minuendi, emendandi, cui libenter acquiescemus, quia scimus Tibi scopum ipsum esse cordi. Quod superest Vale faueque. Dabam Hannouerae 22. Febr. 1698.

(*) IO. LVD. FABRICII *meditatio de controuersia circa personam CHRISTI inter Euangelicos* in operibus eius Tiguri 1698. editis sexto atque decimo loco extat. B. GERHARDVS WOLTHERVS MOLANVS, Abbas Loccumensis, in disputatione inaugurali sub D. HENIGHII Praefidio habita

habita testatur; meditationem illam talem esse, ut enumerare vix possit, quantopere sibi probetur, seque considerare, eam plerisque probatum iri, qui rem αὐτῶν ponderare potius, quam suspicionibus nequicquam indulgere praeoptent. conf. IO. FABRICII Historia Bibliothecae suae P. IV. p. 523.

(**) LEIBNITIVS in libro de *Iure suprematus ac legationis Principum Germaniae*, quem sub CAESARINI FURSTENERII nomine edidit, et in Praefat. *Codici Iuris gentium diplomatico* praefixa, ex instituto propugnat inter omnes Christianos status iure humano Pontificem Romanum summum esse controuersiarum de Clericis motarum iudicem, et Imperatore neminem in rebus politicis maiorem, qui etiam possit a recta via aberrantem Pontificem reprehendere. A qua quidem sententia, quod ad Pontificem attinet, PHILIPPVS MELANCHTHON non admodum alienus est. Articulis enim Smalcaldicis p. 338. sequentem addidit obseruationem: *Ego PHILIPPVS MELANCHTHON supra positos articulos approbo, ut pios et Christianos. De Pontifice statuo, si Euangelium admitteret, posse ei, propter pacem et communem tranquillitatem Christianorum, qui iam sub ipso sunt, et in posterum sub ipso erunt, superioritatem in Episcopos, quam alioqui habet iure humano, etiam a nobis permitti.* Idem in epistola Prid. Non. Sept. 1530. ad IOACH. CAMERARIVM scripta: *Quo iure enim, inquit, licebit nobis dissolvere πολιτείας Ecclesiasticam, si Episcopi nobis concedant illa, quae aequum est eos concedere. Et ut liceat certe non expedit. Semper ita sensit ipse LVTHERVVS, quem nulla de causa quidam, ut video, amant, nisi quia beneficio eius sentiunt, se Episcopos excussisse (qui igitur LVTHERVVS idem quod MELANCHTHON de Hierarchia Ecclesiastica sentit?) et adeptos libertatem minime utilem ad posteritatem. Qualis enim, cedo, futurus est status ad posteros in Ecclesiis, si omnes veteres mores sint aboliti, si nulli certi sint praesides?* At enimvero ipse PHILIPPVS MELANCHTHON deinceps agnouit, se minus recte rationes subduxisse. In epistola die 2. Nou. 1540. ad eundem CAMERARIVM data: *Et optaremus,*

B

inquit,

inquit, *Episcopos tueri ἡλίαν ἀρχιερωμένων sine tyrannide, sed quum venit mihi in mentem facultias, quam tot iam annos exercent, profecto ita sentio, vos mollius agere causam nostram quam oportuit. Deinde de hoc ipso congressu quid sper est? Editā est in his diebus proscriptio aduersas Goslariam, quā palam rursus beūm nobis indicitur. Ex huc aduecti sunt arbitri dogmatum, sycophantae omnium impudentissimi: ECCIVS, COCHLAEVS, NAVSEA, MENSINGERVS et quidam similes. Hi dicent sententiam de ceruicibus, qui non intelligunt causam et odio ardent, et habent mentes ac manus resperfas sanguine piorum.*

Plura LEIBNITIVS hac ipsa epistola cedit pontificiis doctoribus quam in scriptis, quorum modo feci mentionem. Tuetur enim ipsum regimen monarchicum in Ecclesiam vniuersam iuris esse diuini; licet Romanae sedis praerogatiuae humani sint iuris. Conf. Epistola XI. et XII. Non videtur vir summus iuris diuini nomine hoc loco intelligere, quod singulari mandato est in Scriptura Sacra praescriptum, sed potius quod e re est ciuitatis DEI. Quum enim DEVS omnia ea velit, quae ad salutem ciuitatis suae faciunt; consequens est, quod generali sensu et illa iuris diuini dici queant, quae, si designantur, commodum eius prouehunt. Quocunque autem sensu vocem *iuris diuini* h. l. accipias, probabile non est; iure diuino aliquem summum in Ecclesia Episcopum esse oportere. Si ius diuinum ea denotat, quae in Scriptura sacra praecepta sunt; sane nullum de hac summa directoria potestate verbum in illa legitur. Contrarium potius Luc. XXII. v. 24. seqq. et multis aliis in locis reperias. Si ius diuinum, quod e re ecclesiae est, significat; neque hoc significato dici potest, iure diuino aliquem esse oportere totius Ecclesiae Iudicem. Rectissime utique defenditur: DEVM esse DEVM ordinis, vtilitatem hominum, ciuitatis DEI salutem requirere; vt omnia ordine eueniant; iuris diuini igitur esse, vt et clerici et laici magistratū subsint. At vero magistratus personam et clerici et laici gerere possunt. Determinatum igitur nondum est; vtrum magis e re sit magistratū ciuili competere directionem sacrorum exteriorum; an vero magis conducatur, penes Clericos esse summum in Ecclesia regimen? Fac. praestare a Clericis diuini dicari

dicari controuersias omnes ecclesiasticas. Nonne iterum noua oritur quaestio, vtrum ciuitati DEI salutaris sit in diuersis prouinciis a se non dependentes habere Episcopos, an vero magis conducat vni eidemque Episcopo summam omnium sacrorum curam committere? Sane ex rei veritate dici videtur in libro de potestate Papae articulis Smalcald. addito p. 343. *Superioritas illa est impassibilis. Nam impossibile est, vnum Episcopum esse* (addo: salua cum conscientia) *inspectorem Ecclesiarum totius orbis terrarum.* Quis enim tot negotiis diiudicandis solus, et vnus sufficiet?

(†) Per spiritualem magistratum LEIBNITIVS procul dubio h. l. sacrorum externorum intelligit directionem. Alias per *potestatem spiritualem* *mandatum docendi Euangelii, annuntiandi remissionem peccatorum, administrandi sacramenta, excommunicandi impios sine vi corporali denotari solet.* Vid. Tractat. de potestate et primatu Papae articulis Smalcaldicis additus p. 346.

EPISTOLA IX.

De elaborando Responso theolog. consilium.

Serenissimus Dux ANTONIVS VLRICVS misit mihi Tuas ad ipsum cum exemplo latino pariter et germanico delineationis vestri responsi. Latinum ipsi hodie remitto, quod spero cum ipsius approbatione ad Te redibit. Germanicum recta remitto ad Te, ne necesse sit, vt id Domino CALIXTO tradat cum Latino. Ex Serenitatis suae gratiosissimis literis non satis licuit intelligere, an Dominus CALIXTVS viderit latinam delineationem, et quod ei videatur. Itaque maturrime remitte, vt si non vidit, Serenissimo monstrante, fortasse adhuc videat. Nec dubito Serenissimum qua potest, curaturum, vt finis negotio imponatur. Venia

B 2

Tua

Tua quaedam parui licet momenti notata claritatis causa consignata Tibi vni mitto, si videbitur, rationem eorum habeas. Et sane non est cur praedelineationi germanicae nimis adstringaris; praeclare interim omnia expressisti. Nuperas meas acceperis, in quibus dubitabam, an res mature esset curata, nunc vero adempta est mihi haec dubitatio. Deum precor, vt omnia in nominis sui gloriam, Ecclesiaeque Christianae bonum succedant. Nobis optimae voluntatis commendatio suffecerit. Quod superest Vale et faue. Dabam Hannou. 15. Febr. 1698.

EPISTOLA X.

De distinctione inter ius diuinum auctoritatis directoriae in Ecclesia et applicationem eius ad sedem Romanam.

QVum tempore destituar otioque ad describendum, quae tanquam ad Te in chartam conieci, vna cum delineatione literarum ad Serenissimum Ducem, ideo rogo, vt meam hanc plagulam mihi remittas, quemadmodum Tuam ipse recipis, delineationem scilicet responsi Facultatis, et tuas litteras apostillatas, vt vocant, manu Dominorum Collegarum de caetero me ad ampliora mea hic adiecta refero. Si non vult Dominus CALIXTVS consentire formulae de iure diuino adiectae, rationes reddendae erunt Serenissimo Duci. Distinguitur merito inter ius diuinum auctoritatis directoriae in Ecclesia, et applicationem eius ad Romanam sedem. Ita ius sedis Romanae

nae manet humanum. Prorsus quemadmodum si maior propositio sit iuris naturalis, minor positiui, conclusio etiam sit iuris positiui, quia sequitur partem debiliorem. Quod superest Vale et faue. Dabam Hannouerae 31. Martii 1698.

EPISTOLA XI.

I. Responsum desideratur additionale. II. Molani et Leibnitii de Romanae sedis praerogatiua sententia. III. De commodis Acad. Helmstad. promouendis consilia.

I. **S**ignificare volui Serenissimum Ducem Responsum vestrum mecum communicasse. Quoniam ergo expeditum est, puto posse stare, sed aliud iam posse Responsum dari Additionale, vt vocant, cui desiderata inferantur. Eamque in rem Serenissimo Duci scripsi. Quod si res haec ad vos defertur, non dubito, quin pro tua moderatione et prudentia sis effecturus, vt res succedat, et vt inprimis Dominus WIDEBURGIVS vobis accedat.

II. Dominus Abbas MOLANVS, quantum ex colloquiis intellexi, mecum sentit; agnosco et ego Romanae sedis praerogatiuas humani esse iuris; etsi ipsum directorium in Ecclesia, quod ipsi ob humanas rationes delatum est, iuris sit diuini.

III. Ita est vt scribis, nimia est copia eorum, qui dant literis operam, selectu opus potius foret. Caeterum de rationibus mutandi conuictus in stipendia velim esse informatior. Cer-

te præstaret beneficia conferri in minus egen-
tes, modo conferantur in magis dignos, dum-
modo ne homines aulici aliquando ne hoc qui-
dem curent. Ante omnia vrgendum censeo,
vt a Serenissima domo lege lata iubeantur illi,
qui studiorum suorum in his regionibus ratio-
nem haberi volent, Helmstadium adire, ibi-
que certo tempore modoque litteris operam
dare. Velim ergo a vobis rationes in hanc
rem suppeditari, quibus vt pondus habeant, si
quid pro tenuitate mea conferre potero, fa-
ciam lubens. Vale. Dabam Hannou. 8. Apr.
1698.

EPISTOLA XII.

I. *De Responso additionali consilium.* II. *Molani de Ponti-
fice sententia.* III. *De commodis Acad. Iuliae proue-
bendis.*

I. **H**Oc ipso momento hinc discessurus Guel-
phebytum, has ad Te do litteras. Pu-
taui additionalis Responsi interuentu melius
consuli dignitati facultatis. Id enim, quod iam
dedit, si benigne interpretemur, sustineri pot-
est. Neque vlla erit contradictio, quum non
negata fuerit, illa, de qua quaeritur, potestas,
sed iudicium tantum dilatum. Praeterea si po-
testatem Pontificis qua Romani, seu sedem Ro-
mae fixam respiciamus, non reuocatur decli-
natio. Omnia igitur optime conspirant, et
poterit responsum additionale, esse articuli se-
creti loco non statim producendi; sed tum de-
gram, vbi altera pars videbitur sic satis opti-
mae

mae nostrorum voluntati respondere, quae cauf-
fretiam fuit, vt posterioribus cogitationibus
hanc separationem prioris responsi reformatio-
ni praefendam putarem; Quid Serenissimus
Dux cum Domino CALIXTO de hac re egerit,
mox intelligam, vbi Guelfebytum appu-
lero.

II. Significaui Domino SCHMIDIO Domi-
num Abbatem MOLANVM mihi scripsisse, di-
stinctionem illam iuris diuini, de qua agitur,
sibi vehementer probari. Idque fortasse a Do-
mino D. SCHMIDIO iam intellexeris. Nunc
vicissim, vt ei meum iter cum officiosa a me
salute, indices, peto.

III. Visitatio his temporibus haberet diffi-
cultates, putem tamen nihilominus commodo
Academiae consuli posse. Et operae foret pre-
tium omnia diduci distinctius, quo melius con-
sultari in aulis possit. Omnino tollenda est il-
la inter conuictus distinctio et iubendum, vt
harum regionum ciues apud vos aliquamdiu
studiis dent operam. Vale et felicia festa age.
Dab. Hannou. 19. Apr. 1698.

EPISTOLA XIII.

*Princeps Antonius Vlricus cum Doctore Schmidio de unionis
negotio sua consociare vult consilia.*

VISUM est Serenissimo Duci ANTONIO VL-
RICO aliquem vestrum accersere. Et
placuit tandem, ne in Te solum omnis
deriuetur inuidia, quum nuper onus sustinue-
ris,

ris, nunc venire Dominum D. SCHMIDIVM, praesertim cum praetextus rerum mathematicarum in ipso adsit. Interim ad Te mittitur eques, qui has ad Te deferet. Tu quaeso inclusas Domino D. SCHMIDIO tradi curabis, atque etiam cum ipso de re tota, quam nosti, deliberabis, si placet. Ita spero confectum iri omnia. Vale interim et faue, nam haec festinus scribo. Dabam Guelphébyti 22. April. 1698.

P.S. Si Tute simul venire velles, foret Serenissimo Duci gratissimum, sed, vt dixi, veriti fuimus, ne nunc iterum venire grauarere.

EPISTOLA XIV.

I. *Legende de vniōe consilia.* II. *A. H. Franckii consilia approbantur.* III. *Sturmii cum Leibnitio controuersia.* IV. *De Weigelio iudicium.*

I. **P**Raeter opinionem accidit, vt adhuc haerere hoc loco, ita factum est, vt Serenissimus Dux hoc mane iam discessuro mittat Tuas, et ad se venire adhuc iubeat. Gaudeo rem pro confecta habendam. Cum Serenissimo mox loquar; et quia literas Tuas mecum communicauit, dicam, quae ad rem videbuntur et ad mentem Tuam. Interea apud Dominum CALVOERIVM et alios parcius ista viris tamen exponenda memento. Quidam enim simulant assensum, vt aliquid expiscentur. Quanquam de ipso Domino CALVOERIO (†) nil tale suspicer. Vereor enim ne rumore nascente de talibus habeamus nouas lites, et

et pro pace bella. Sed ea Tua est prudentia et circumspectio, vt haec superflua iudicem monita; quanquam superflua non nocent. Iter felix et faustum precor.

II. Dominum FRANCVM quaeso in transitu a me saluta, et dic sperare me consilia Eius mihi probatissima bene processura porro; et desiderare, vt per Dominum LVDOLOPHVM iuniorum cum Moscouitis iam redituris fructuosum aliquid efficere curet, quo scholae ad ipsius morem apud Russos aperiantur; quod posset esse initium procurando nostris aditus vsque ad Sinas. A Serenissimo Duce iam redeo, is valde laudat operam Tuam, iterque faustum precatur. Bene distinguit inter singularia dogmata, quae Pietistis, quos vocant, imputantur, et inter laudabiles conatus, qui semper sunt iuuant. Ego Te saluum redire quamprimum opto precorque. Rogo etiam, si paulo diutius absis, nos ignaros Tui esse non patiaris.

Dominus STURMIVS Altorfii Professor disputatiunculam mecum habet. Ego puto omni substantiae vim actricem seu nisum inesse, etsi non nisi secundum leges mechanicas exerceatur. Ille MALEBRANCHIVM et quosdam CARTESIANOS (††) sequutus, vult Deum solum agere. Respondi ipsi ante menses aliquot, et filius Professor Guelphebytanus schedam meam misit. Spero nunc mea paulo melius intellecturum. Nam antea putabat primum discrimen nostrarum sententiarum esse nimis paruum, postea credidit esse nimis magnum; nec satis distincte mihi procedere vi-

debatur pro declarandis tanti momenti veritatibus, imo ne id quidem satis constituisse, quid vis et actio sint. Eum a me salutari interim peto. Domino WEIGELIO etiam, si eum Noribergae inuenis, salutem a me rogo ut nunties, testerisque apud ipsum libentissime me semper ad praeclara eius consilia aliquid collaturum, sed postulanda sunt, quae fieri possint: semper tantum ad me scripsit de rebus exigui momenti, et quae valde commendari non possunt. Velut de globis suis heraldicis, de Calendario etc. Ego vero malim agi res maioris ad bonum publicum momenti, et virum praeclarum, dum adhuc superest, uti Dei donis. Vale. Dabam Guelphebyti 9. Maii 1698.

P. S. Peto Domino D. SCHMIDIO salutem dici. Dominus CALIXTVS scripsit, se mox apud suum Ducem fore. Nihil tangere voluit de conclusione per maiora.

(†) Quid CALVOERIVS de re irenica sentiat, exposuit in *Consultatione de pace Ecclesiastica inter Protestantes in eunda.* ed. Goslariae 1705. et in *Relationibus innocuis* 1709. p. 290. seq. recensita.

(††) Quibusdam Cartesians non ipsi CARTESIO hanc sententiam esse tribuendam GVNTHERVVS CHRISTOPHORVS SCHELHAMERVVS in *natura sibi et medicis vindicata* Cap. V. §. IX. p. 91. propugnat.

EPISTOLA XV.

I. De Weigelio. II. Status controuersiae inter Sturmium et Leibnitium. III. Nuptiae Principis Amaliae et Roman. Regis.

I. **R**editum tuum felicem et Tibi et nobis gratu-

gratulor. Nescio an significauerim Serenissimum Ducem ANTONIVM VLRICVM libenter tecum fuisse loquuturum, quum ex Ichedulis nomenclatoriis portarum vrbis transiit, tuum sed serius intellexisset. Gratias etiam ago, quod de Cl. WEIGELII instituto nonnulla me docuisti. Literas Caesaris ad Senatum Noribergensem eius in gratiam scriptas, si exemplum commode nancisci potes, videre peruelim fauore Tuo.

II. Accepi dissertationem Apologeticam celeberrimi STVRMII, quae respondet Domini SCHELLHAMMERI obiectionibus, ex quibus animaduertere mihi videor, in nonnullis quidem nos conspirare, superesse tamen, in quibus dissentiamus, nec mihi corpora vi actrice infita spolianda videri, quin potius in illis per omne corporum genus consistere illam veterum *ἐντελέχειαν* animabus analogam, quae scholis substantialis formae nomine venit. (*)

III. Speramus quidem magis magisque tractatum matrimonii inter Regem Romanorum et Serenissimam Principem AMALIAM Electoris nostri Consobrinam conclusum iri, sed nondum tamen expectatus confectae rei nuntius aduenit. Vale et faue. Dabam Linsburgi 2. Aug. 1698.

(*) IO. CHRISTOPH. STVRMIUS in Physica electiva seu hypothetica p. 164. declarat, se profiteri; *Solam DEI voluntatem efficacissimam esse virtutem illam vere agentem, quae non mota moueat, propriissime laquendo moueat, unum corpus per alterum moueat, et hoc pacto, quidquid sit effectuum naturalium, in omnibus etiam recanditissimis butis vniuersi angulis, sua solius immediata virtute efficiat.*

Ex

Ex quibus quidem celeberrimi STVRMII verbis capere quis posset; cum non satis sibi constare. Si DEVS vnum corpus *per alterum* mouet, qui igitur immediate sua virtute omnia efficit? Et ipse LEIBNITIVS a primo motore DEO vim actiuam corporum vltimo deriuandam esse profitetur. Sed *immediate* DEVM omnia mouere pernegat, quum corpus in motu constitutum non possit non vi agendo esse praeditum. Conf. *Acta Eruditorum* anni CIOIOXCIV. *menſe Mart.* anni CIOIOXCV. *menſe Apr.* et ann. CIOIOXCXVIII. *menſe Septembr.* vbi aliquot huc facientia LEIBNITII ſchediaſmata reperias.

EPISTOLA XVI.

- I. *De Franckii ad Leibnitium litteris.* II. *Electoſ Brandenburg. irenicum negotium promouet.* III. *Loca aduerſariorum nobis fauentia colligenda.*

I. **N**ON satis ſcio, an ſim in aere tuo literario, nam ab aliquot ſeptimanis fui diſtractiſſimus. Literas Halis accepi a Domino FRANCO, quibus ſignificat, quae ipſi ſcripſeras miſeraſue Lipſia (vbi et a me quaedam ſignificaueras) periſſe, nec fuiſſe perlata. Puto idem ipſum ſignificaffe Tibi, vt iudices, an ab amico iuſto curioſiore, an alia ratione litterae fuerint interceptae.

II. Sereniſſimus Elector Brandenburgicus irenicum negotium promouere pergit, ſperamusque plura in eam rem, quae ſignificare non intermittam.

III. Interea vtile erit notari ſubinde interlegendum occurrentia forte loca vtrorumque aduerſariorum, tum etiam noſtrorum rigidiorum, quae fauere videbuntur. Nam his in rebus plurimum valent argumenta ad hominem.

Nuper

Nuper nactus sum BRERLAEI Pontificii Angli librum: Cui titulus: Apologia Protestantium pro Romana Ecclesia, vbi nostrorum loca suis fauentia adducit. Vellem etiam similia inter nostros et Reformatos haberentur. Quod superest vale faueque. Dabam Hannou. 20. Sept. 1698.

P. S. An neminem nosti, qui habeat librum IAC. PAYVAE ANDRADII: Explicationes orthodoxae de controuersis religionis capitibus, quem refutauit CHEMNITIVS in Examine Concilii Tridentini. Mihi olim lectus est, sed ab eo tempore rursus non occurrit. Erat in auctione Albertina Lipsiae, sed disparuit, quum emi iuberetur.

EPISTOLA XVII.

I. *De Fabricii paradoxis theologicis.* II. *Consilia de negotio irenico tegenda.*

I. **L**iteris Tuis gratissimis respondiſſem dum, nisi iter Cellense interuenisset, quod me nonnihil distraxit, dum volo non negligere occasionem videndi magni Regis. Ante omnia pro dissertatione de paradoxis Theologicis ago gratias, quales meretur, i. e. singulares. Hoc ipsum est methodo expositoria operam praeclaram dare, qua saepe controuersiae diffiantur. Vestra de Absoluto Decreto pergrata erunt monita ad scriptum mihi communicatum et vobis transmissum. In paradoxis Tuis commode distinguis cum DVRRIO inter meritum et conditionem. Nostrae etiam bonae qua-

qualitates (siue fidem cum nostris, siue opera cum Pontificiis intelligas) non sunt meritoriae, sed conditiones, quibus alligare salutem Deo gratiose placuit. Verum enim vero videtur aliqua superesse difficultas circa arcanam dispensationem mediorum salutis, qua fit, ut alii per varias vitae occasiones disponantur ac suauiter seu salua libertate perducantur ad conditionem obtinendam, alii secus. Hic ergo redeundum est haud dubie ad *Batos* Pauli, altitudinem sc. diuitiarum et sapientiae diuinae. Non quasi Deus alios ad fidem poenitentiamque finalem perducere statuatur, alios secus decreto ita absoluto, ut omni causa impulsiva careat, quale in sapientem non cadit; sed quod rationes sint nobis occultae, Deo tamen dignissimae et cum iustitia eius ac bonitate maxime conuenientes.

II. De his, quae facultas vestra egit, non ita pridem scriptoque declarauit, suadeo, ne cuiquam quicquam vel literis vel coram significetur. Nam res eius momenti est, ut praeiit eam haberi occultissimam. Ego certe nemini mortaliū de ea verbulum dixi, praeterquam ei cui data est declaratio et ipsis facultatis membris. Non quod res sit pudenda, quum nil mihi videatur fieri potuisse laude dignius; sed quod non paucis esset displicitura, et alioqui plus efficaciae ac pretii inest occultatis, si non nisi in ipso temporis articulo, quo maxime prodesse possunt producantur. Vale. Dabam Hannover. 14. Octobr. 1698.

P. S.

P. S. Mitte mihi quaeso Catalogum Lectionum vestrarum Typis editum. Quid apud vos ANDRADII discere gratum erit.

EPISTOLA XVIII.

Leibnitius cogitata sua irenica cum Theologis Helmstad. communicat.

NVperas meas acceperis. Interea non expectato vestro responso de absoluto decreto, nata est occasio vos consulendi noua. Nempe ipsemet, petente amico Reformato, cogitata quaedam mea irenica delineavi, quae antequam communicarem, volui censurae prius vestrae submittere, rogoque vt cum Domino D. SCHMIDIO communicates, et an ita ferri possint, me doceatis. Vale. Dabam Hannou. 21. Octobr. 1698.

EPISTOLA XIX.

De cogitatis Leibnitii irenicis.

EXpecto sententiam et Tuam et Domini SCHMIDII de scheda mea latina, non ita pridem transmissa; sed hoc, vbi vobis commodum erit. Sicubi addi posse aliquid aut explicari vtiliter debere iudicaueritis, quo magis sit ad gustum hominum, id rogo vt separatim etiam notetur. Si quae etiam occurrant loca nostrorum fauentia atque illustrantia; tanto facilius erit in animos ingressus. Vale. Dabam Guelfebyri 5. Nou. 1698.

P. S. Domino D. SCHMIDIO iam alterum exem-

exemplum mitto schedae latinae nonnihil interpolatum et mutatum a priore, petens, ut mihi post octiduum remitteret, priore ex hoc suppleto, et aliquando cum iudicio Vestro ad me itidem redituro. Is Tecum nouam Schedam communicabit, et Tu cum illo priorem.

EPISTOLA XX.

Status controuersiae inter Lutheranos et Reformatos in negotio Electionis.

Perplacent, quae ad scriptum de absoluto decreto, expendam tamen amplius cum cura et studio. Interim ut hoc addam in negotio Electionis, non iam videtur primaria difficultas in eo esse, an Deus decernat saluare quos fidem viuam finalem praescit habituros, sed praeterea in ipso decreto conferendae gratiae, ex qua nascitur talis fides. Neque enim ad eam ex solis viribus humanis deuenitur, quum sit donum Dei, sed opus est tum gratia interna, tum gratia, ut sic dicam, externa, i. e. occasionibus et circumstantiis, quibus mentes hominum ad bona vel mala, saluo licet libero arbitrio, plurimum inclinantur. Duae ergo, ni fallor hic nascuntur quaestiones. Vna an Deus aequalem omnibus det gratiam internam, quod Reformati et Iansenistae atque etiam Thomistae negant; alii vero passim affirmare videntur; altera quoniam negari non potest, gratias externas i. e. circumstantias fauorabiles esse inaequales, quid Deum moueat, ut hos prae aliis in circumstantiis talibus collocare decer-

decernat, ex quibus cum libero arbitrio et gratia interna coniunctis, in vno fidem et salutem nascituram praeuideat, in aliis secus. Hic alii simpliciter dicunt rationem, quae Deum hic moueat esse iustissimam, quaecunque ea sit, alii amplius procedentes, putant Deum eos collocare in fauorabilioribus circumstantiis, quos per scientiam mediam vel similem praeuidet eis melius vsuros. Hae ergo duae quaestiones vna de aequalitate gratiae internae, altera de inaequalitatis gratiae (saltem externae) motiuo vel causa impulsiva, reuera, ni fallor, diuortium faciunt inter partes, sed, vt mihi videtur, minime fundamentale, quum agatur de modo operandi Spiritus diuini, deque arcanis Dei consiliis. (†) Haec fortasse merentur expendi accuratius, libenterque de iis mentem vestram intelligam, quemadmodum et de coeteris in nouissimo scripto contentis. Pro praeterito munere systematis Theologici Domini Parentis Tui piae memoriae gratias ago maximas, vt et pro communicato libro ANDRAEAE, qui ad vos redibit. Quod superest vale esse. Dabam Guelfebyti 9. Nouembr. 1698.

(†) Homo vocat in dubium Reformationum doctorum sententiam esse; DEVM patrem non omnes sed quosdam tantum homines velle saluari; CHRISTVM IESVM non pro omnibus hominibus esse mortuum, sed tantum pro quibusdam ex incognitis rationibus, vt CALVINVS dicit, vel ex absoluto quodam decreto ad beatitatem aeternam destinatis; Spiritum S. vnice hos ipsos electos gratia sua velle conuertere, qui quidem neque Spritui S. resistere, neque beatitate aeterna illis destinata queant priuari. Sic negari nequit, quod haec ipsa doctrina, si in

se spectetur, non possit non vel ad desperationem, vel ad securitatem, quam vocant, carnalem omnes, qui eam profitentur, ducere. *Quodsi enim* DEVS, verbis vtor Formulae Concordiae p. 800. *electos suos ad vitam aeternam praedestinavit; electio autem* DEI errare non potest: neque eam quisquam impedire aut mutare valet; consequens est; quodsi ad vitam aeternam sum electus, nihil saluti meae decedet, etiamsi absque omni poenitentia omnis generis scelera atque flagitia designauero, verbum et sacramenta contempsero: neque unquam de poenitentia, fide, precibus aut pietate cogitauero. Conf. LEIBNITIVS in causa DEI §. CXXXI.

Licet autem haec consequentia rectissime sese habeat; et ad ostendendam Reformatae doctrinae falsitatem utique faciat, non tamen possunt hae ipsae sequelae Reformati Doctoribus tribui, ac si illas suas facerent. Constat enim saepenumero vsu venire, ut aliquis antecedens defendat et consequens neget. Ad ipsum B. MARTINVM LVTHERVVM prouoco, qui ut ipsemet in Commentario de Conciliis Tom. VII. *Altenb.* p. 271. profitetur, sub initium Reformationis tuitus est; nos vnice per fidem in IESVM CHRISTVM saluari, et tamen vno eodemque tempore varias superstitiones Pontificias huic veritati aduersas propugnauit. En ipsa Eius verba: *Vnd damit ich, inquit, mich selbst auch bei der Nasen nehme, vnd meine Narrheit nicht so vndanckbahrlich vergesse. Ich habe für 20. Jahren gelehrt, daß allein der Glaube gerecht mache, wie ich noch immer thue. Wäre aber dazumahl einer aufgestanden, der hätte gelehrt Möncherei und Nonnerei solte Abgötterei, vnd die Messe der rechte Greuel beissen, hätte ich solche Ketzer nicht helfen verbrennen, so hätte ichs doch gehalten ihm wäre recht geschehen. Vnd ich vnbedächtiger Narr kunte nicht sehen die Folge, die ich mußte nachgeben, daß wo es der Glaube allein thäte, so könnte es die Möncherei vnd Messerei nicht thun*

Et sane saepenumero testati sunt Reformati Doctores sese ab his consequentiis quam maxime alienos esse. Proinde iniurii in illos essemus, si tueremur, eos supra recensitas conclusiones suas facere. Huc accedit quod in scriptis atque concionibus omnes ad vitam emendandam et ad poeni-

poenitentiam sedulo hortantur. Etenim praeter doctrinam de absoluto decreto supra expositam et id defendunt: a priori nemini vni innotescere, vtrum sit ad salutem praedestinatus? a posteriori hoc tantum constare. Consequens igitur esse omnes oportere de poenitentia agenda sedulo esse sollicitos. Certum enim; omnes electos debere peccatorum suorum poenitere, in IESVM CHRISTVM credere, et vitae sanctae studere.

Neque etiam est, quod dicamus, neminem vnum, qui supra expositam de praedestinatione doctrinam defendit, posse solatium ex illa reportare. Ex rei veritate Theologus doctissimus B. MICHAEL FOERTSCHIVS in oratione *de moderatione in controuersis cum Reformatis comparata ad Pontificios* Ienae 1721, edita lit. B. 4. et C. *Quum* vero, inquit, *sententia illa Calviniana non ita sit comparata, vt simpliciter impediat salutaris fidei conceptionem, sed modus adhuc supersit, quo Spiritus S. eam in cordibus operari queat; nefas foret eis fidem spemque salutis omnino denegare, ob dissensum, qui in fundo concernit modum operandi Spiritus Sancti.* Videlicet, vt et hoc addam, modo, quis Reformatus Doctores sui praecceptum maiorem gerat; Operationi Spiritus S. malitiose non resistit, poenitentiam aget, atque in IESVM CHRISTVM credit. Atque sic vtiq; se solari poterit dogmate suo de particulari gratia. Ita enim rectissime argumentabitur: Quicumque in IESVM credit est in statu gratiae; Atqui ego in IESVM credo; Ergo sum in statu gratiae.

Quae hactenus disputaui eo consilio protuli, vt ostendamus defendi vtiq; et posse et debere LEIBNITIVM, qui hac ipsa epistola protestetur minime fundamentalem esse errorem Reformatum de absoluto decreto sententiam; si quidem fundamentalia error appelletur, qui fidem non potest non euertere et actu semper evertit. At enimvero vbi de vnione inter Reformatos et Lutheranos stabilienda sermo est; non sufficit probasse Reformatos Doctores non fuisse errores, qui semper fidem subruunt. Veritatis studio ductus non possum non accedere virorum summi B. IO. FRANO. BODDRI et IO. GEORGII WABERII sententiae, qui in *introductione in principia theologiae controuersias* timentur saepenumero euenire, vt er-

ror aliquis non quidem apud omnes sit fundamentalis, quibusdam tamen aditum ad beatitudinem praeccludat. Eo huc errorem de praedestinatione etiam refero. Eo enim sensu Reformationum de absoluto decreto doctrina inter errores fundamentales referenda est, quod fidem subruere possit. Ipsa enim haec doctrina continet rationes, cur multi in CHRISTVM IESVM non credant, et licet non omnibus, qui eam profitentur, quibusdam tamen viam ad felicitatem aeternam duraturam obstruit. Quis ignorat homines ad malum quam ad bonum esse propensiores? Quum igitur ex doctrina de absoluto decreto sequatur, perinde esse qua ratione viuas; doctrina autem de incerta praedestinatione argumenta suppeditet, cur poenitentiae agenda studendum sit: nonne probabilis est; plures, ipsius doctrinae de absoluto decreto culpa, moueri ut dissolute viuant, quam ut verbo DEI conuenienter vitam suam instituant? Rectissime obseruauit LEIBNITIVS in praefat. Theod. suae praemissa; multos Christianos, illos etiam, qui absolutum decretum non defendunt, nonnumquam vitam agere ac si fatum aliquod statuerent; praefat. ubi res difficilis est suscipienda et facinus perpetrandum, cuius felix euentus vel dubius est vel admodum remotus. Quae quidem peruersa agendi ratio pigritiae hominum sit adscribenda, et sophismati, quod veteres pigrum appellarunt. Nonne in iis casibus multo magis eiusmodi viuendi ratio ab illis expectari poterit, qui absolutum decretum data opera defendunt?

Verae etiam solidaeque consolationis apud multos absolutum praedestinationis decretum impatiens est; licet, quod supra probaui, in systemate Reformationum et coniunctione cum aliis praestantissimis veritatibus, quos Reformati defendunt, omnem consolationem non excludat. Vir quidem clarissimus IO. IAC. HOTTINGERVS in singulari diff. Esslingae 1723. recusa tuitus est *Consolationem Evangelicam in tentationibus solidiorem ex particulari quam ex vniuersali gratia hauriri*. Sed rectius vir summus SAMUEL PUFENDORFIUS in iure feciali diuino §. 68. p. 254. *Quamdiu liquidus sensus fidei in eo, qui particularitatis dogmate imbutus est, deprehenditur, eo se solari potest: est isto vi tentationum intercepto, unde tunc solatium*

etiam petendum? Qui uniuersalem gratiam propugnant respondebunt; per DEVM non stare, quo minus nos et omnes in statu gratiae finus, nosque certo recipiendos in gratiam, modo eam oblatam contumaciter non respiciamus. Conf. Theologi doctissimi B. GOTTLIEB WERNSDORFII dissertatio de absoluto decreto solidae consolationis impatientiae. Vitemb. 1726. habita §. XXXVI. p. 52. Qui vero particularem defendunt gratiam, quomodo eiusmodi tentatum consolari queant equidem, fateor, non intelligo. Dicendo: ante obitum neminem scire posse an sit reprobus? aliquem quidem scrupulum tentato eximent; sed ad solidam consolationem hoc ipsum non sufficit.

Optime igitur sese habent, quae in *Formula Concordiae* p. 800. dicuntur: *Ex opinione enim hac (de absoluto decreto) MULTI absurdas, periculosas et perniciosas cogitationes hauriunt: quae aut securitatem et impenitentiam, aut angustias et desperationem in mentibus hominum gignunt et confirmant.* Quae quidem quum ita sint, satis dispicere non queo, qua ratione aliqua concordia et vnio, secundum quam perinde est siue Lutheranas siue Reformatus doctor doceat, inter Lutheranos et Reformatas Ecclesias sperari possit, quamdiu hae siue harum aliquae dogma de absoluto decreto propugnare non desinunt. Quis enim iure poterit defendere; vnum ac idem esse, siue doctrina periculi plena proponatur, siue doctrina doceatur, quae non solum omni periculo caret; sed et verissima est atque solatii plenissima?

EPISTOLA XXI.

- I. De Leibnitii de corporis praesentia opinione. II. De ordine decretorum controuersia cuius momenti? III. De Guilielmi Forbesii considerat. controuersiarum.

I. GAudeo tentamen meum vobis non displicuisse, praesertimque eam partem, quae de corporis natura et praesentia (*) tractat, vtilem visam. Circumspiciendum iam de locis fauentibus Reformatorum.

II. SPANHEMIVS iunior (***) et PICTETVS (***) mihi videntur iusto acrius loqui, quod ad absolutum decretum attinet, putavi disputationem de ordine decretorum posse seponi, quum nec in ea verum momentum mihi videatur situm, nec satis referat dicere, decretum esse Deo saluare, quos aut quia scit fidem habituros, si de alio decreto quaestio superfit dandi fidem (quae et ipsa Dei donum est) aut potius dandi omnia, ad fidem habendam requisita extra ipsam hominis libertatem posita, interna et externa ad voluntatem intellectumque conferentia; quemadmodum et in nuperis meis dixi. Vbi sane iam non amplius fides praeuisa in considerationem venire potest, sed aliae rationes, quaecunque illae sint demum. (†) Paradoxa Tua Theologica magnae sunt vtilitatis ad conciliandos animos, et optandum ea porro continuari.

III. Legistine aliquando GVILIELMVM FORBESIVM Anglum; GVILIELMVM, inquam, non IOANNEM, cuius extat instructio Hist. Theologica. GVILIELMVS ille controverfias magna cum moderatione et doctrina tractavit. (††) Eius librum non magnum vidi ante multos annos apud Baronem BOINEBURGIVM; ab eo tempore mihi non occurrit. Vale. Dabam Hannou. 25. Nouembr. 1698.

(*) Conf. Epistolam XXII.

(**) SPANHEMIVS iunior in *Elencho controuers. cum Lutheranis* p. 368. sq. *Datur, inquit, decretum praedamnationis diuinæ, independens a causa extra DEVM eiusque bene-*

beneplicium, quo DEVS statuit, multorum non misereri ad salutem, sed illis negare gratiam salutarem.

(***) PICTETVS in Theologia Christiana p. 651. sq. *Non mirum est, inquit, si DEVS Euangelium promulgari patiatur reprobis, quibus fidem dare non vult. DEVS salutem reprobis minime intendit.*

(†) Omnibus illis DEVS ad fidem consequendam sufficientia dat media, qui operationi Spiritus S. malitiose non repugnant.

(††) GVILIELMI FORBESII Edenburgens. in Scotia Episcopi *Considerationes controuersiarum IO. FABRICII Helmstadii 1704. in 8. recudi curauit, iisque compendium regulae fidei catholicae Veronianaë, ad ostendendum, quae sint, quaeue non sint de fide catholica attexuit. Idem GVIL. FORBESII vitam in Historia Bibliothecae suae P. IV. p. 446. recensuit.*

EPISTOLA XXII.

I. *Fabricii laus. II. De absoluto decreto. III. De sacra coena quoniam Caluini sententia? IV. De nuptiis Regis Roman. et Ducis Brunsvicensis a Leibnitio dicato.*

I. **L**iteras Tuas gratissimas, sed cum fasciculo accepi, in quo pudorem meum grauas, dum ea, quae feci ex officio muneribus demereri instituis. Ego vero dum Tuam causam egi, egi Principum, egi Academiae, quibus Te seruare magis ipsorum interesse mihi visum est, quam Tua; vt adeo vix gratiae a Te mihi debeantur, munera autem nullo modo. Serenissimis Ducibus fratribus ambobus vt quam maturissime scribas censeo. Vbi sub aspectum deinde venies, poteris repetere gratiarum actionem. Ego apud nostros hodie manere pergam, vt ne ab ipsorum parte mora sit.

C

Nisi

Nisi forte iam expedita res est. Titulum **Conf-
liarii Ecclesiastici Guelfebytani** lubentissi-
me concessuros puto, quum et merearis omni
ratione, et nullo id fiat illorum incommodo.
Decretum expectationis forte non tam facile
expeditum erit. Interea danda est opera, ut
res magis magisque certa reddatur.

II. **G VILIELMI FORBESII** a multis annis
non conspectum videre apud Dominum Ab-
batem, cui misisti, iucundum erit. Optima
sunt, quae de Absoluto Decreto vel gratia, ele-
ctionis causa, et similibus mones, unde appa-
ret, nec nostrates in rebus tam profundis satis
conuenire; multoque minus, ut cum aliis con-
ueniant, opus esse; modo practica salua ma-
neant, et forma sanorum verborum seruetur.
Quod Domino **HEINSONIO** fauit ordo ve-
ster, mihi pergratum est, tum ipsius, tum Prin-
cipis causa, cuius quum sit Superintendens
Generalis et Concionator Aulicus, honoriet-
iam Domini id datum intelligi potest. Fuere,
qui initio ipsi non optime cuperent, quod
praeiudiciis contra eum occupati essent, sed
eos iam mitigatos puto. Omnino praeclarum
est institutum Tuum colligendi loca autorum
fauentia conciliationi. Nihil potest fieri ad
rem irenicam aptius.

III. Ego inprimis cogitaui, qua ratione fieri
queat, ut in negotio S. Coenae appareat, Re-
formatos nostris propiores esse, quam vulgo
putantur. Vidi autem re bene perpenſa, si
modo **CALVINI** doctrinae in hoc articulo in-
sistant, rem habendam pro confecta. Nam
non

non tantum institutionum eius caput huc pertinens, sed et varia alia eius scripta percurri, atque excerpti, ex quibus apparet, eum serio, constanter, acriter vrisse realem ac substantialem perceptionem corporis et sanguinis Christi, et quod praesentiam realem negavit, non de alia intelligendum, quam de dimensionali, qua utique Christus salua humana vel corporis natura in coena esse non potest. Quod si ille intellexisset, quod a me expositum meministi, substantiam corporis in potentia primitiva actiua passiuque consistere, et in huius applicatione immediata consistere praesentiam substantiae, etiam citra dimensiones; non scripsisset, quod B. CALIXTVS inprimis in Confid. Colloquii Toruniensis, et alibi improbavit, tantum a nobis abesse corpus Christi, quantum coelum a terra, illud displicet, quod nonnulli Reformati hodie magis ex ZVINGLI, quam CALVINI sententia loqui videntur: sed fortasse, re accuratius examinata, redibunt ad meliora. (*) Certe confessio Anglicana prorsus est ad CALVINI mentem. (**)

IV. Num pulcherrimi Noribergenses admonent me cogitationis, quam nuper habui de Medallionis aliquo Noribergae formando prototypo, occasione matrimonii inter Regem Romanorum et Principem AMALIAM Brunsvicensis, et (si Tibi audeo hoc facessere negotium) putem ope Tua posse hominem operi aptum haberi, cunctaque transigi commodissime. Scripsi iam Mutinam, ut inde obtineam delineationem seu Icona Principis Sponsae aptam

C 5

num-

numo. Puto igitur rem sic posse institui, ut ab vna parte conspiciantur Rex et Regina, ab altera parte Aquila et Leo, insignia vtriusque, et coram ara cum igne, quasi in foedus, supra autem: REGALI FOEDERE. Sunt enim haec animalia Regia ad aram acclinata vtrinque ferta insignium. A tergo Aquilae erunt variae aues, et similiter post Leonem varia animalia, sed omnia exigua et ex longinquo, ut magis appareat, quae indicatur, Regia dignitas. De ipso Rege et Regina hoc non inelegans occurrit, et nouum, ut vnius pectori alterius imaguncula applicita appareat, quo expressior et agnoscibilior, eo magis futura laudi, et haec non amplius ex obliquo (en profil) sed ex aduerso. (de front) Porro quum nihil hoc in numo lucri quaeram, sed tantum aliquot medalliones habere velim, quos Regi et Reginae et proximis curem offerri, putem artificem, cui libertas manebit, vtendi alibi prototipo, non tantum nihil eo nomine postulaturum, sed et gratam inuentionem habiturum; praesertim quum sumtus faciam; ut iconas habeamus. De rege tamen non sum sollicitus. Eius vtramque repraesentationem fidelem obliquam et directam iam haberi facile Noribergae putem. De Regina igitur cura mea erit; Audeo igitur petere, ut, si vacat, per amicos rem Noribergae confici cures. Artifex mittet nobis ante omnia delineationem auersae partis, ut monere liceat, quae in rem videbuntur. Nec dubium est ipsum, ut exercitatum in istis inuentis, facile aliquid additurum. Vale et ignosce

ignosce libertati huic, qua non vterer, si aliam commodiorem rei conficiendae rationem viderem. Beneficium semper agnoscam vt debeo. Vale. Dabam Hannou. 6. Decembr. 1698.

P. S. Ne in artificis manu sit fallere nos praeueniendo, vt sunt quidam lucri cupidi, spero amicos Tuos cauturos, tum stipulando ab ipso sponsis ambobus et proximis eorum non oblatum esse directe vel indirecte aut transmissurum, nisi meo consensu; sed nec distributurum cuiquam ectypos, antequam mei potuerint esse oblatis; tum non omnia statim aperienda, poterunt enim, quamdiu licet, dissimulari tum (il motto) Epiphonema: REGALI FOEDERE, tum etiam quod de imagunculis dixi.

(*) Erc erit ipsa IOANNIS CALVINI verba in medium proferre, quae ad LEIBNITII sententiam communiendam facere posse videntur. CALVINVS in *institutione religionis Christianae* cap. XII. de Coena Domini saepenumero veram corporis et sanguinis CHRISTI in sacra Coena perceptionem admittit. Ita v. g. p. 330. edit. quae Argentorati 1539. in fol. prodiit; *Neque illi, inquit, mihi satisfaciunt, qui nonnullam nobis esse cum CHRISTO (in sacra Coena) communionem agnoscentes, eam dum ostendere volunt, nos spiritus modo participes faciunt, praeterita carnis et sanguinis mentione, Quasi vero illa omnia de nibilo dicta forent, carnem eius vere esse cibum, sanguinem eius vere esse potum p. 335. si per fractionem panis, Dominus corporis sui participationem vero repraesentat: minime dubium esse debet, quin vero praestet atque exhibeat. Atque omnino isthaec piis tenenda regula est: vt quoties symbola vident a DEO instituta, illic rei signa veritatem adesse certo cogitent, ac sibi persuadeant. Quorsam enim corporis sui symbolum tibi Dominus in manum porrigat, nisi vt de vera eius participatione te certiore ita faciat? Quodsi verum est praebere nobis signum visibile*

ad

ad obfignandam inuisibilis rei donationem; accepto corporis symbolo non minus corpus etiam ipsum nobis dari certe confidamus. Quid de modo, quo quis in sacra coena corporis et sanguinis CHRISTI particeps fiat, sentiat p. 330. exponit. Sunt enim, inquit, qui manducare CHRISTI carnem, et sanguinem eius bibere vno verbo designant, nihil esse aliud quam in IESVM CHRISTVM credere. Sed mihi expressius quoddam ac sublimius videtur voluisse docere in praeclara illa concione, ubi carnis suae manducationem nobis commendat. Nempe vera sui participatione nos viuificari, quam manducandi etiam ac bibendi verbis ideo designauit; ne, quam ab ipso vitam percipimus, simplici cognitione percipi quispiam putaret. - - - In hunc modum voluit Dominus, panem vitae se nuncupando, non tantum docere in martis resurrectionisque suae fide repositam esse nobis salutem; sed vera etiam sui communicatione fieri, ut vita sua in nos transeat, ac nostra fiat. Non secus ac panis dum in alimentum sumitur, vigorem corpori administrat. Nec alio sensu AVGVSTINVS, quem illi patronum sibi aduocant, credendo non manducare scripsit, quam ut manducationem istam fidei esse, non oris indicaret. Quod neque ipse nego, sed simul tamen addo, nos fide complecti CHRISTVM, non eminus apparentem, sed se nobis communicantem.

Ex iis quae adduxi CALVINI verbis manifestum esse videtur, cum verissimam corporis et sanguinis CHRISTI in sacra coena praesentiam vna cum LUTHERI discipulis defendere. At enimvero modo accuratius eius verba pensitentur, quoad omnia illi cum Lutheranis in articulo de sacra coena non conuenit. Restat, quod MARTINVS SCHALLINGIVS in epistola ad ipsum IOANNEM CALVINVM MDCLVI. data de eius de sacra coena sententia iudicauit: Video, inquit, in tuis institutionibus te rectius loqui ceteris: sed ut verum tua dixerim pace, nondum perspicio, idem te dicere, quod Augustana confessio habet. Imo quod doces coenae substantiam esse CHRISTVM ipsum, postea tollis, quum non de substantia sed effectu dictum accipis. Haec ergo ad Te libere et candidè: non ullius hominis adobortatione motus scribo. De altero capite facile conueniret: si recte inter nos de primo statum

non esset. Incredulos accipere carnem et sanguinem CHRISTI, PAVVS expresse testatur: quod autem in illis efficax non est sumtio carnis et sanguinis Domini, sumentium sit visio, quibus non est corpus unificum, quia fide destituuntur. Ita Euangelium odor est moris incredulis. Conf. celeberrimi SAL. ERN. CYPRIANI TOM. II Commemtoris de pace Protestantium Eccles. germanice edit. p. 293. n. XXIX. vbi SCHALLINGII ad CALVINVM epistolam ex autographo editam reperiās. Atque ita etiam scilicet habet. Impios vere carnem et sanguinem CHRISTI in sacra coena sumere negat IO. CALVINVS p. 334. et 335. Talem, inquit, corporis et sanguinis sui communicationem Dominus in sacra coena testificatur, adeoque offert et exhibet omnibus, qui ad spirituale illud epulum accumbunt; quamquam a fidelibus solis percipitur, qui tantam benignitatem, qua decet, fide animique gratitudine suscipiunt. Idem p. 334. tuetur contradictionem inuoluere vno eodemque tempore in coelo atque in sacra coena substantiali praesentia corpus et sanguinem CHRISTI adesse posse. Neque tamen, inquit, talis formanda nobis est (fidelium cum carne et sanguine Domini communio) qualem in scholis crassiores sophistae confinxerunt: ac si locali praesentia corpus CHRISTI manibus atrectandum, atterendum dentibus, ore deglutiendum fisteretur. Siquidem ut finitum esse, pro perpetua corporis humani ratione, minime ambigimus coeloque contineri, quo semel receptam est, donec ad iudicium redeat: ita sub haec corruptibilia elementa retrahere ipsum, aut ubique praesens imaginari nefas esse ducimus.

Quemadmodum vero Lutherani dimensionalem corpus CHRISTI in sacra coena praesentiam nullo modo desipiunt; sic LEIBNITIVS, qui realem corporis et sanguinis CHRISTI in sacramento Eucharistiae praesentiam, quemadmodum decet, credidit, ex instituto probat: annisus est, contradictionem non inuoluere corpus CHRISTI finitum coelo contineri atque in sacra coena sacramentali vnione esse praesens. In discursu de consensu rationis et fidei Theologiae praemisso §. XX. p. 29. ex edit. celeberrimi FABRICII. G. F. RICHTERI tuetur propter dei cum ratione nondum posse, realem corporis
CHRI.

CHRISTI in pluribus locis praesentiam contradic-
tionem inuoluere, quia huc vsque nondum satis explicatum
sit, in quo essentia corporis consistat. Reuerendissimo
quidem Cancellario C. M. PFAFFIO hoc argumentum
LEIBNITII non satisfacit: In dissertationis enim *de con-*
tradictoriis num proprie loquendo credi possint epimetro
p. 20. nimium, inquit, *maxime quod rationem ex essen-*
tia corporis nobis incognita petitam concernit, affirmare
videtur, quum ex hoc viri summi ratiocinio pronon exu id,
quod tamen numquam in animum suum inducturum fuisse
eundem credimus, sequatur, nec pronuntiari haecenus, do-
nec quid essentia corporis sit definiatur, posse, num con-
tradictionem implicet, quod S. Antonius de Padua Romae
et Vlyssipone eodem tempore praedicauerit? etc. At enim-
uero quum LEIBNITIVS cum omnibus Lutheranis ne-
get in sacra coena dimensionalem esse corporis CHRISTI
praesentiam, adeoque diuerso modo corpus CHRISTI in
coelo et in sacra coena praesens esse defendat; ANTO-
NIUS autem DE PADVA et Romae et Vlyssipone eodem
tempore dimensionaliter praesens fuisse dicatur; manife-
stum est de ipsius LEIBNITII sententia Eius argumentum
sequentem in modum limitari debere: vbi diuerso modo,
cuius alter modus incognitus est, corpus in diuersis locis
praesens esse dicitur; contradictio nequit ostendi, quam-
diu essentia corporis satis cognita non est.

In hac ipsa, in quam commentor, epistola LEIBNI-
TIVS vltius progreditur, et statuit vtique possibile esse,
quod corpus ratione substantiae praesens sit, licet non praesens
sit dimensionaliter. Argumentum eius ita se habet:
Si ad praesentiam substantiae corporis requiritur poten-
tiae actiuae passiuaeque applicatio; praesentia dimensio-
nalis ad eam non necessario requiritur. Atqui. E. Maiorem
propositionem suppositis LEIBNITII Principiis, recte se ha-
bere vel exemplo solis constat. Agere dicitur id, quod in se
continet rationem mutationis alterius. Sol igitur agit in ho-
mines quos illuminat. Continet enim in se rationem, quare
illuminatio euenit. Interim tamen nemo dixerit dimensio-
naliter solem omnibus illis esse praesentem quos illuminat.
Ad minorem quod attinet 1.) substantiam corporis eius
potentiam primitiuam actiuam passiuamque dicit LEIB-

NITIVS,

ACTIVS, quod ea ipsa potentia continet rationem omnium, quae in corpore euenire possunt. Nulla mutatio in corpore euenire potest, nisi mediante motu. Quemadmodum autem e potentia actiua corporis intelligitur quoniam motus in corpore sint possibiles; sic e potentia passiuia perspicitur; cur tales potius motus sint possibiles, quam alii? conf. LEIBNITIVS in Actis Erudi. CXCICLXXXVIII. p. 432. sq. et vir summus CHRISTIANVS WOLFIVS Ontolog. lat. §. 771. et 294. 2.) ex inductione exemplorum manifestum est, quod ubi res aliqua, quocunque nomine veniat, in nos agit, aut a nobis patitur ratione substantiae nobis praesens dicatur. Quod enim nomini li scholasticis verbis assueti sibi fingunt certum aliquod receptaculum extensum, in quo res esse debeant praesentes, notionem deceptricem esse solide LEIBNITIVS docuit, in epistola V. ad CLARCKIVM T. I. *Recueil de diverses piéces par Mr. Leibniz etc.* p. 119. §. LXII. sq. conf. celeberr. I. TH. CANTZIVS, qui in Commentario de philosophiae Leibnitianae et Wolfanae usu in Theologia cap. VII. p. 309. seqq. egregie docuit, quid de omnipraesentia humanae CHRISTI naturae atque praesentia corporis et sanguinis Eius sacramentali de sententia LEIBNITII dici debeat.

(*) Conf. BENTHEMIVS *im Englischen Schul- und Kirchen-Staat* p. 181. et 182. ex edit. vener. MENTZERI.

EPISTOLA XXIII.

I. *Caluini de sacra coena sententia.* II. *Cum Abbate Molano scriptum de absoluto decreto communicatur.*

I. **N**ON dubium est, medallionem moduli non minimi esse debere, nempe medium in istis tenendum est, vt tanta sit magnitudo, quanta sufficit, ne exiguus videatur. CALVINVS se optime explicat, ostenditque perceptionem a se non intelligi imaginariam, quali Romae sumus, sed substantiae ipsius. Fidem

48 G. G. LEIBNITII EP. XXIV.

dem autem requirit, vt conditionem, vnde non agnoscit perceptionem indignorum, in quo vera discrimen a nostris manet. Caeterum etiam nos magis ore, quam oraliter, dentaliter, gutturaliter percipi statuimus. Nempe quia non aliam ponimus conditionem, quam perceptionem elementi ore factam. Caeterum valde ago gratias, quod petitioni meae beneuole deferre, et quod desideraueram amico Noribergensi mandare voluisti, quem non dubito, quin pro Tua prudentia instruxeris. Vale et faue. Dabam Hannou. 27. Dec. 1698.

P. S. Domino Abbati Luccensi iam velut acceptum communico scriptum breue Germanicum, de absoluto decreto, simulque ei significo, me vobis copiam eius misisse, vt positis sententiam vestram ad me perscribere, post aliquot deinde dies mittam ei scriptum, iam a Te mihi transmissum, tanquam recens acceptum. Hoc significo nescius ne sis. Nam quaedam impedire, quo minus Domino Abbati ista prius communicarem. Deum precor, vt in hoc anno nouo imminente multos alios felices inchoes.

EPISTOLA XXIV.

De orali in sacra coena manducatione.

NEscio quomodo oblitus sum Tibi significare iter meum Guelfebytanum, ob vias pluuiis et solutis niuibus mire corruptas, fuisse dilatatum. Orali manducatione commodus sensus assignari potest, vt orale non significet modum

dum, sed conditionem; hoc est, ut oris actus sufficiat ad perceptionem rei coelestis. Sed praestaret tamen dicere orē factam, quam oralem, (†) quia hoc adiectivum sua natura modum indicat. A cuius disquisitione abstinendum esse prudentissime monent. Pro votis in annum novum a Te benevolentissime pro me conceptis gratias ago debitas, et mea repeto, ut Te Deus diu Ecclesiae bono, et amicorum voluptati servet. Dabam Hannou. 13. Ianuar. 1699.

(†) In libris nostris symbolicis per manducationem *oralem* corporis et sanguinis CHRISTI nihil aliud intelligi quam ore factam; ex *Formul. Concord.* art. VII. p. 736. constat. Inibi etiam dicitur: *Ergo illud CHRISTI mandatum, consideratis diligenter omnibus circumstantiis, non potest nisi de orali, non autem de crassa, carnali, carnaliter, sed de supernaturali et incomprehensibili manducatione corporis CHRISTI intelligi. Ad hanc manducationem, quae ore fit, CHRISTVS mandato suo etiam alteram requirit etc.*

EPISTOLA XXV.

I. *Fabricio Consilarii Eccles. destinatur honos.* II. *Donaueri desiderantur specimina.* III. *Leibnitius Bibliothecae Guelph. non vult dici Director.*

I. **A** pud Serenissimum Ducem ANTONIVM VLRICVM paucis tetigi occasione data quam mihi dignum et aequum videatur, honorem Consilarii Ecclesiastici Tibi conferri, et expectationem illam vltiorem certam reddi, quod non illubenter visus est audisse, et spero omnia recte processura. Auguror scriptum ideo nondum remissum, quia diligentius

tius legere et expendere vobis placuit, quod sane optime factum censeo. Nam in rebus huius momenti cura opus est, interim cum sententia a vobis iunctim danda expectabo.

II. De Domino DONAVERO quod scribis pergratum est, libenterque videbo specimina ab ipso, ut data aliquando occasione commendare virum possim. Vellem nosse an et praxis forensis simul usum habeat ac trituram, id enim aliqui respiciendum censent non immerito, ob responsa danda. Literas Tui amici remitto, vobisque ambobus debeo gratias, conditione oblata praestat non uti, et nostri de aliquo Medallione pro Regina ex suggestione mea cogitant.

III. Nescio an iam scripserim: malle me, ne mei fiat mentio, quum de GVELFEBYTANA Bibliotheca agetur, neque enim nisi eminus eius aliquam curam gero. Nec qui fiunt iudices suasu meo adhuc sunt tanti ut memorentur. Vale et faue. Dabam Brunsvigae 14. Februar. 1699.

EPISTOLA XXVI.

De Donaueri dissertationibus iuridicis.

Multas debeo gratias et promissis et pro ob-
latis. Domini DONAVERI dissertationes Iuridicae non videntur contemnendae, faceresque pro beneuolentia Tua, ut aliquando plura de eo intelligamus. Vellem deniereri posse, quae pergrata quidem, sed non ita temere semper acceptanda mihi transmittis. Scri-
ptum

ptum cum vestra sententia recipiam, vbi commodum erit, Dn. enim D. SCHMIDIVS nunc videtur occupator. Quod superest vale et faue. Dabam Hannou. 3. Mart. 1699.

EPISTOLA XXVII.

Iudicium de scripto quodam irenico.

Scriptum germanicum, quod apud vos manserat, examinandum recepi, missu, vt puto, Dn. D. SCHMIDII; sed nulla ab ipso adiecta epistola, ob valetudinem imminutam. De quo doleo, rogoque hortari virum praeclarum velis, temperet sibi nonnihil a studiorum laboribus, idemque Tibi dictum putes. Caeterum, quoniam iussu Ministrorum Status et rogatu Dn. Abbatis haec vobis communicata sunt, eo animo, vt vestra habeatur sententia; nec vero quidquam adiectum apparuit praeter notulas quasdam Tuas; rogo, quo habeam quod ad eos referam quorum egi negotium, vt scripturam mihi mittatis aliquam breuem, iudicium vestrum complexam et ab utroque vestrum subscriptam. Quod superest vale faueque. Dabam Hannou. 24. Mart. 1699.

IVDICIVM THEOLOGORVM HELMSTAD.

Iudicium de germanico scripto, cui titulus: *Kurtze Vorstellung der Einigkeit und des Unterscheides im Glauben bey der Protestirenden, nemlich Evangelischen und Reformirten Kirchen etc.* quanta poteramus, ac debebamus, cum diligentia perlegimus, atque expendimus. Visum autem id nobis est pium, orthodoxum, accuratum, solidum, moderatum, ac ad pacis

concordiaeque ecclesiasticae scopum omnino faciens. Non praeiudicatur in eo nostrae causae, sed nec dissentientibus via concordiae villo modo difficilis redditur. Cum primis nobis placuit elegans, nec alibi fere occurrens explicatio de Deo abscondito Lutheri, et praesentia corporis Christi in S. Coena, ne quidem naturam corporis euertere. Itaque non dubitamus, praedictum iudicium utroque, quod in proverbio dicitur, pollice adprobare, eique manu propria subscribere. Deum pacis rogantes, ut salutare propositum, in Ecclesiae suae commodum et tranquillitatem felix fortunatumque esse iubeat. Helmstadii, in Academia Iulia XXVI. Mart. 1699.

IO. FABRICIVS D.

IO. A. SCHMIDT D.

EPISTOLA XXVIII.

I. *Hippolytus a Lapide quis?* II. *Placcius obiit.*

I. **S**IBOGVSLAICHEMNITII nomen fictum dixi, haud dubie dixi male. Verum HIPPOLYTI a LAPIDE auctorem alii hunc CHEMNITIVM faciunt, alii DRANSAEVM, alii CAMERARIVM, alii alios; Certi, quod sciam, nil habemus. Et fortasse nec Sueci hodierni dare possent. De Benbellonae suscitabulo nunc non habeo quod dicam, olim fortasse habuisssem. Sed mihi talia pleraque dudum animo sunt elapsa; Rebus postea magis quam personis intento.

II. PLACCIUM obiisse doleo, vereorque, ne ita pro-

protrahatur eorum editio, quae non contemnenda opera affecta habuit. Quod superest vale faueque. Dabam Guelfebyti 14. Apr. 1699.

EPISTOLA XXIX.

I. *Bartholdus Schwartz num Goslariae egit?* II. *Negotii irenici status.*

I. Si quando Altorfium scribes ad amicum, rogo vt inquiras (me tamen non nominato) vnde habeat Dominus WAGENSEILIUS, quod alicubi in Pera sua ait, BARTHOLDVM SCHVARTZ inuentorem pulueris pyris Goslariae egisse?

II. Negotium irenicum, de quo scribis, mihi hactenus nec processisse, nec retroiisse videtur, sed stare adhuc et velut nutare, indigum aliquo ab aulis flatu. Quod superest vale et faue. Dabam Guelfebyti 11. Aug. 1699.

EPISTOLA XXX.

I. *Leibnitius refutationibus non delectatur.* II. *Donaueri causam agit.*

Domini HOSEMANNI scriptum contra CLERICVM et HARDTIVM nostrum non vidi. Non admodum refutationes quaerere aut legere soleo, et de rebus huiusmodi suspendo iudicium.

II. De DANAVERO suo tempore merito cogitari poterit, sed tecum vereor, vt apud nos inuenire possit, quibus cum fructu pensentur, quae illic habet. Quod superest vale faueque. Dabam Hannou. 9. Iun. 1699.

EPISTOLA XXXI.

Latinae interpretationis historiae Concilii Tridentini auctor quis?

Memini a Te quaesitum aliquando, quis auctor Latinae versionis Historiae Concilii Tridentini, a PAVLO SARPIO Seruita conscriptae? Is tunc non succurrebat, nunc forte inter antiquas meas schedas reperi, eum credi ADAMVM NEVTONVM Scotum, qui fuit Ephorus studiorum Principis HENRICI, filii primogeniti IACOBI Regis magnae Britanniae, et postea Decanus Sarisberienfis, idque notas se DEVBERVVM istum in oratione funebri extincto ANDREA RIVETO habita, qui NEVTONO aliquando Praeceptore in Gallia erat vsus. Sed credo, sero id iam ad Te perscribo. Prodiit enim, vt intelligo, editio Lipsiensis, quanquam nondum peruenerit ad manus meas, vt adeo scire non possim, an, qui eam curauere, nomen auctoris indicarint. Quod superest vale faueque, et inclusum reddi quaeso iube. Dabam Hannou. 26. Iun. 1699.

P. S. Pro praeclaris exercitationibus ago gratias. Nihil a Te nisi doctum, amoenum, profuturum.

EPISTOLA XXXII.

I. *De Secretione Veroniana et Walenburghis iudicium.* II. *Masensii Concordiae institutum.*

I. **L**ibellus, cui titulus Secretio, perplacet. Vellem accessisset nomen auctoris, locus im-

impressionis & solita adprobatio, ita enim plus habiturus esset ponderis. Nunc erunt, qui haec suppressa in suspicionem habent, quasi ne apud suos quidem scriptum probetur. Neque enim omnia Veroniana sunt, sed quaedam aliunde corrogata. VERONIVS recte fecit, dum secretionem in suis instituit, sed minus recte a nostris exegit, ut verbotenus sine consequentiis omnia in scripturis expressa demonstrarent, quae postulatio merito irrita fuit; et a fociis etiam deserta. WALENBURGII etiam plus adprobationis inuenere, dum sua quantum possunt commode proponunt, quam dum in nostros nescio quas methodos VERONII exemplo distringunt. (*) Si possem obtinere adhuc bina exemplaria, sed non ligata, mitterem insignibus quibusdam Viris.

II. Illa, cuius Reuerendissimus Dominus Abbas Werdenfis meminit, confessio ex verbis Scripturae, quam Euangelicis oblatam ait, qualis sit non recordor; nili intelligit meditatam MASENII concordiam, quae tamen, si recte memini, non Francofurti, sed Ratisbonae producta est, non tamen vlla publica autoritate. (**) Vale faueque. Dabam Hanou. 29. Octobr. 1699.

(*) De FRANC. VERONII et WALENBURGIIORVM scriptis eorumque aduersariis conf. B. IO. FRANC. BYDBEVS in Isag. Hist. Theol. ad Theologiam vniuersam lib. poster. cap. VII. p. 1274. sqq. et B. IO. FABRICIVS in historia Bibliothecae suae P. II. p. 127. sq.

(**) IAC. MASENIVS Iesuitae librum, cuius index: *meditata Concordia protestantium cum catholicis in una confessione fidei ex sacra scriptura* Coloniae 1681. in 8. edit.

dit. Instituti eius ratio est, declarare, ipsius Scripturae Sacrae testimoniis probari omnia illa posse, quae in concilio Tridentino scitu credituque necessaria dicuntur. Non ita multo post autem eum huius instituti poenituit. Nouamenim *proximae orthodoxae fidei intra octidui exercitationem sacram discernendae et amplectendae* publici iuris fecit. Vbi ex instituto docet ex sola Scriptura sacra controuersias inter protestantes et catholicos finiri non posse. Tutissimum igitur esse ad veteris Ecclesiae sententiam confugere. conf. BVD-DEVS I. c. p. 1273.

EPISTOLA XXXIII.

Leibnitii de unione religionis pontificiae cum Lutherana cogitata.

AD cogitata Domini Abbatis Huisburgensis in scheda a Te consignata hoc observo.

Ad I. Et si verum sit sine approbatione summi Pontificis nihil posse constitui a Romana parte, possunt tamen praeliminariter tractationes haberi, & virorum doctorum ac piorum sententiae audiri, quemadmodum et apud nos, nisi consensu complurium Principum, nil fructuosi concludi potest.

Ad II. Aequum deinde est, non tantum, ut a nostrorum, sed et, ut ab ipsorum parte consilia capiantur paci faciliori reddendae.

Ad III. Principia constituenda essent, ex quibus agnosceretur, quid sit de fide vel non? Verendum etiam, ne quaedam apud ipsos putentur non esse de fide, aut etiam diuini juris, de quibus nostri aliter sentiant.

Ad IV. Nescio an ideo, quod scriptura non negat quosdam articulos a pontificia parte propositos, dicere liceat, negationem eorum extra

tra scripturam non credendam. Rationis enim est affirmanti incumbere probationem, et negandum, articulum fidei esse, nisi qui diuinitus reuelatus probetur.

Ad V. Concilium Tridentinum, vel professio PII IV., si bene memini, prouocat ad unanimem consensum Patrum. (†) Is si haberetur, magni utique foret momenti, praesertim si id, quod sentiunt, pro articulo fidei a se haberi ostendant: sed in iis, quae inter hos controuersa sunt, plerumque difficile est hunc unanimem consensum probare, et saepe antiquiores in alia omnia eunt.

Ad VI. Quid de causis Ecclesiasticis esset agendum vnione reddita facile constitui posset; nam pleraque circa hanc rem in Ecclesia Romana introducta sunt iuris humani, ideoque varie ordinari possunt. Et constat, olim pro maxima parte in Imperatorum potestate fuisse, apud protestantes tamen a Consistoriis tractari, quae sunt iudicia Ecclesiastica, etsi sub Principis autoritate, tamen nec sine Ecclesiae interuentu. De tractatione Gallorum in aula Moguntina circa religionis negotia nil plane mihi compertum. Potius itaque suspicionem quam compertam veritatem esse puto quae Domino IABLONSKIO sunt scripta. Caeterum ut Reformati ferre non possunt, agi cum Pontificiis, ita hi vicissim nolunt nobis rem esse cum Reformatis. Dominus IABLONSKIUS in suis ad me honorificam Tui mentionem facit, cui me calculum adiicere facile credes? Multa cogitantur et mouentur in rebus istis;

sed pauca promouentur, quod scilicet non itur
recta via, et pauci eorum, qui in auctoritate
sunt, rem serio tractant. Quod superest vale
faueque. Dabam Guelfebyt 13. Dec. 1699.

(†) In professione fidei Tridentinae n. III. dicitur: *Item
Sacram Scripturam iuxta eum sensum, quem tenuit et te-
net sancta mater ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu
et interpretatione sacrarum scripturarum, admitto, nec
eam unquam, nisi iuxta unanimum consensum Patrum ac-
cipiam et interpretabor.*

EPISTOLA XXXIV.

Difficilis est cum Ecclesia Romana concordia.

Fateor, valde difficilem esse cum Ecclesia Ro-
mana concordiam, sed impossibilem dice-
re non ausim, neque enim abbreviata est ma-
nus Domini. Optandum esset, Pontificem Ro-
manum non tantum non exigere infallibilita-
tis suae fidem, sed etiam non adstruere, imo ei
renunciare diserte. Sed hanc renunciationem
ab ipso necessario exigendam esse, dicere iti-
dem non ausim. De Traditionibus optime
notas, ne apud Pontificios quidem intelligen-
tes aliud in illis nisi illustrationem scripturae
circa fidei articulos quaeri. Itaque res redit
ad principium secundarium CALIXTI. Sed
quum unanimum consensum Patrum ipsi exi-
gant, non video quomodo purgatorium, et li-
brorum, quos nos apocryphos vocamus, au-
toritatem, aliaque id genus tanquam creditu
necessaria, praescribere possint; quae constat
in antiqua Ecclesia pro certis habita non fuisse.

se. Vale. Dabam Hanouerae die Iouis 21. Dec.
1699.

EPISTOLA XXXV.

Veterum de Purgatorio sententiae. II. Ex traditione apostolica purgatorium esse probari nequit.

I. **L**oca veterum de purgatorio pleraque olim excussi et reperi, sententias, vt in re admodum problematica, valde variasse, et agnouit ipse AVGVSTINVS problema esse. Magna pars statuit antè iudicii diem nec beatitudinem nec damnationem locum habere, exceptis martyribus vel aliis priuilegiatis. Origenistae ipsum infernum pro purgatorio habere, idque quidam etiam probati autores videntur statuisse, saltem respectu Christianorum. Graeci quidam veteres singulare genus purgatorii docuere, quod solitus sum appellare purgatorium resurrectionis, nempe Christo in aduersum raptos transire per ignem ibique scorias deponere. Sed purgatorium hodierno simile videtur apud Latinos potissimum inualluisse. (*)

II. Saltem certissimum est, pro purgatorio Romanae Ecclesiae nullam traditionem Apostolicam (quam articuli fidei postulant) posse ostendi. Vnanimem consensum Patrum in interpretanda Scriptura postulat ipsa Professio fidei Romanae Ecclesiae, eaque in re, ni fallor, seculum ipsa pugnat. Quod superest pro voto beneuolo gratias ago, Deumque precor, vt tibi multos

multos det annos cum nouo isto faustos et felices. Dabam Hanou. 4. Ian. 1700.

(*) Quum LEIBNITIVS ea, quae de veteris ecclesiae doctorum de purgatorio sententiis obseruat, testimoniis comparis aetatis scriptorum non communiuerit; pace B. L. mihi liceat summam recensere, quae ipse ex veterum scriptorum lectione huc facientia obseruauit, propterea quod ad firmandam LEIBNITII sententiam faciant.

Non dubium est, quin Patres communi consensu animae immortalitatem propugnauerint. Et si quae supersunt dubitandi rationes; eas vir summe reuer. IOACHIMVS OPORINVS in *Historia*, quam meditatatur, *critica doctrinae de natura et vita animarum perenni* remouere studebit. De ipso autem animarum post hanc vitam superstitum statu Patres in diuersas abeunt sententias. Vt de piorum animis principe loco differam; existimant nonnulli, eas nulla aut exigua interposita mora ad beatitudinem aeternam peruenire. Alii propugnant, eas per aliquod temporis spatium in loco intermedio viuere oportere. Et ad hos praecipue IUSTINVS Martyr referendus est, qui in *dialogo cum Tryphone Iudaeo* p. 20. edit. SAM. IEBBII Lond. 1719. ed., ubi de statu animae post mortem verba facit: τὰς μὲν, inquit, τῶν εὐσεβῶν ἐν κατὰ τοὶ νοὶ χάριτι μένει, τὰς δὲ ἀδίκους καὶ μετὰ τοὺς ἐν χάριτι, τὸν τῆς κρίσεως ἐνδεχόμενον χρόνον τότε. Piae quidem in loco quodam meliore manent, iniustae vero et pravae in deteriore iudicii tempus expectantes. Idem propemodum IRENAEVS tuetur, qui libro V. contra haereseis cap. XXXI. p. 331. ed. MASSVETI, exemplo CHRISTI, qui non statim a morte in coelum ascendit, dedita opera probare annititur, animas sanctorum non statim post mortem ad beatam aeternitatem adspirare. Quum enim, inquit, Dominus in medio umbrae mortis obierit, ubi animae mortuorum erant, post deinde corporaliter surrexerit, et post resurrectionem assumptus est: manifestum est, quia et discipulorum eius, propter quos et haec operatus est Dominus, animae abibunt in invisibilem locum, definitum eis a DEO, et ibi usque ad resurrectionem commorabuntur, sustinentes resurrectionem: post recipientes corpora, et perfecte resurgentes, b. e.

b. e. corporaliter, quemadmodum et Dominus resurrexisset; sic venient ad conspectum DEI. Non tamen de omnium, sed tantum de quorundam piorum animis ita sentire IRENAEVS videtur. Libro enim I. cap. X. p. 48. vbi de iis, quae post mortem euenient, disputat: *Τοῖς δὲ δικαίοις, inquit, καὶ οἰοῖσι, καὶ τοῖς ἐντολαῖς αὐτῶν τετηρηκόσι, καὶ ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ διακειμένοισι, τοῖς ἀπ' ἀρχῆς, τοῖς δὲ ἐκ μετανοίας, ζῶν χαρισάμενος, ἀφ' ὧν δυνάμει δωρήσεται, καὶ δόξαν αἰωνίαν περιποιήσῃ.* s. ex interpretatione vetere; *iustis autem et aequis, et praecepta eius seruantibus, et in dilectione eius perseuerantibus, quibusdam quidem ab initio, quibusdam autem ex poenitentia, vitam donans, incorruptelam loco muneris conferat, et claritatem aeternam cumdet.* Quibus quidem verbis docet nonnullorum pie defunctorum animas post mortem poenitentiam prius agere debere, quam quidem ad beatitudinem aeternam perueniant, quorundam autem animas poenitentia amplius non indigere, et statim post mortem felicitatem summam consequi. Per horum animas procul dubio intelligit, et eorum, qui statim post baptismum diem suum obierunt, neque peccata post baptismum commiserunt, et martyrum, quibus numero multa priuilegia veteres Christiani concedebant, et quorum martyrio eadem cum baptismo vistruebatur atque efficacia. conf. HENRICI DODVVELLI dissertatio de priuilegiis martyrum, quae inter eius differt. Cyprianicas XII est. Simillima et maxima gemina cum IRENAEI opinionibus TERTULLIANVS propugnat in libro *de Resurrectione corporis.* *Nemo, inquit, peregrinatus a corpore statim immoratur penes DEVM, nisi ex martyrii praerogatiua.* HIERONYMVS in eo a IUSTINO Martyre et IRENAEO dissentire videtur, quod in loco inter coelum et orcum intermedio poenas expiatorias locum inuenire contendit. Apolog. enim II. cap. 1. *Christiani, inquit, si in peccatis praeuerti fuerint, saluandi sunt post poenas.* AVGVSTINVS, quid de poenis expiatoriis post hanc vitam tolerandis statuendum sit? in medio relinquit. In libro de octo Dulcitii quaestionibus n. XIII. ed. Bened. T. VI. p. 128. vbi de purgatorio igne post hanc vitam tolerando verba facit: *Tale, inquit, etiam post hanc vitam fieri in-*
credi-

credibile non est, et utrum ita sit quaeri potest, et aut inueniri aut latere; nonnullos fideles, per ignem quemdam purgatorium, quanto magis minusue bona percuntia dilexerunt, tanto tardius citiusue saluari.

Ad eorum classem, qui nulla aut exigua interposita mora ad beatitatem aeternam pios peruenire defendunt, multos veteris Ecclesiae doctores referendos esse, ipse etiam IRENAEVS, licet secus de hac materia sentiat, haud diffitetur. Lib. enim V. cap. XXXI. p. 330. dicit *quosdam ex his, qui putantur recte credidisse defendere animos pie defunctorum non ita multo post obitum in conspectum DEI venire.* Quum autem et hi defenderent, peccatorum radicem in omnibus piis prius extirpari debere, quam ad beatam aeternitatem peruenire queant, nonnulli ex iis fouerunt opinionem, per ignem transcundo hanc peccati labem abstergi. Sic ORIGENES lib. VII. contra CELSUM p. 334. edit. GVIL. SPENCERI, quae Cantabrigiae CIOICLVIII. prodiit: *ἡ μὲν καθαρὰ, inquit, (ψυχὴ) καὶ μὴ βαρυνμένη ὑπὸ τῶν τῆς κακίας μαλίσθιδων, μετέωρος φέρεται ἐπὶ τοὺς τόπους τῶν καθαρωτέρων καὶ αἰθερίων σωμάτων, καταλιποῦσα τὰ τῇ δευτέρᾳ σώματι καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς μυστήρια. quaecunque pura est (anima) nec malitiae quasi plumbeis grauita globis, sublimis euolat ad puriora loca aetheris, relictis crassi corporis sordibus.* Idem lib. VI. contra CELSUM p. 292. et multis aliis locis ignis beneficio homines post mortem a materia mala liberari propugnat.

Ordo requirit, ut de diuersis, in quibus Patres de statu animarum impiarum post mortem fuerunt, sententiis disseram. IUSTINVM Martyrem defendere in deteriori quodam loco animas impiorum iudicii tempus expectare ex loco antea citato manifestum est. Eandem sententiam procul dubio plerique Patres suam fecerunt, aut minimum propugnarunt, inter damnationem animarum impiarum ante corporis resurrectionem et post eiusdem resurrectionem maximam esse differentiam. Quorum huc facientia loca omnia recensere meum nunc non patitur institutum. Exponam potius quanam inter Patres de duratione poenarum ab impiis tolerandarum fuerit dissensio. Poenas infernas finem habituras nullum praeter ceteros

ceteros A V G V S T I N V S tuetur, qui cap. XLIII. de Haeres. *Quis enim, inquit, catholicus Christianus vel doctus vel indoctus non vehementer exhorreat eam quam dicit ORIGENES malorum purgationem? i. e. etiam eos, qui hanc vitam in flagitiis et facinoribus, et sacrilegiis, et impietatibus, quamlibet maximis, finierunt, ipsam etiam postremo diabolum atque angelos eius, quamvis post longissima tempora purgatos, atque liberatos regno DEI lucique restituit?*

Contra non defuere etiam inter veteres ecclesiae doctores, qui aeternitatem poenarum infernarum vocarunt in dubium. I V S T I N V S Martyr in dialogo cum Tryphone Iudaeo p. 20. et existentiae et cruciatibus animarum impiarum finem imminere videtur propugnare. Ἀλλὰ μὲν, inquit, οὐδὲ ἀποθνήσκων Φημι πάσας τὰς ψυχὰς ἐγώ. ἔρμαιον γάρ ἦν ὡς ἀληθῶς τοῖς κακοῖς. ἀλλὰ τίς τὰς μὲν τῶν ἐυσεβῶν ἐν κρείττονι ποιῶ χάριω μέναι, τὰς δὲ ἀδίκους καὶ ποικρὰς ἐν χάριτι, τὸν τῆς κρίσεως ἐνδεχομένης χρόνον τότε. οὕτως αἱ μὲν ἄξιαι τοῦ Θεοῦ φανῶσθαι, οὐκ ἀποθνήσκουσιν ἔτι. αἱ δὲ κολάζονται ἐς τ' ἂν αὐτοὺς καὶ αἶμα, καὶ κολάζεσθαι ὁ Θεὸς θέλη. Verum enimvero non moriuntur universas animas affirmit, lucrosam namque hoc esset reuera malis. Quid igitur? Piae quidem in loco quodam meliore manent, iniustae vero et pravae in deteriore, iudicii tempus expectantes. Hoc namque modo, quae dignae sunt, ut coram DEO appareant, non moriuntur amplius, illae autem excruciantur, quoad eas et esse et excruciaci vult DEVS. ORIGENES alia ratione poenarum infernarum defendit finem. Videlicet lib. VI. contra CELSUM p. 292. ubi de Gehenna loquitur: Εὐρίσκομεν, inquit, τι αἰς τὸν περίκαλάσεως τόπον μεταλαμβάνοντες, αἰς τὴν μεταβασάνου κίθαριν τῶν τοιωνδὶ ψυχῶν, κατὰ τὸ, Ἰδοὺ, κύριος εἰσπορεύεται ὡς πῦρ χωνευτηρίου, καὶ ὡς πῶα πλυνόντων. καὶ καθιᾶται χωνύων, καὶ καθαρῖζον ὡς τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον. inuenimus eum locum poenarum accipi pro tormentis animae purgationis, iuxta illud: Ecce Dominus venit ut ignis constans, et herba fulgens; et sedebit constans et emundans tamquam argentum et aurum. Igni igitur vim tribuit purgandi homines a peccatis. Quae quidem sententia maximopere conspirat cum Platonicae recentioris Philosophiae

phiae principijs, quae maximi ORIGENES faciebat. Quis enim ignorat Platonicos crassio rem materiam omnis mali dixisse causam; quae ignis beneficio a tenuiori et meliori possit discerni? Obseruari tamen h. l. merebitur ipsum ORIGENEM dubitasse; vtrum igni vero et proprio, an vero metaphorico cuidam, haec purgandi virtus sit adscribenda? Commemorabilis locus ORIGENIS hanc in rem extat lib. IV. contra CELSUM p. 168. Postquam enim inibi ex 1. Cor. III. docuit ligna, foenum, stipulam fundamento superstructam a DEO consumi tamquam ab igne, addit: *α δὲ ἀντικρὺς τροπολογεῖται τὰ τὸν Φύλου ἔργα, λεγόμενα ἕνα ξύλα ἢ χόρτος ἢ καλάμη. πῶς οὐκ ἀντόθεν προσιπτα ποδαπὸν πῦρ παραλαμβάνεται, ἵνα τὰ τοιαῦτα ξύλα ἀναλοθῇ; quodsi evidenter figurata est loquutio, dum mali hominis opera significantur lignorum, foeni stipularumque nomine: qui fit, ut non statim succurrat, quomodo ignis accipiendus sit, qui consumat ligna huiusmodi?*

Quemadmodum vero ORIGENES de poenis infernis ad vnum omnibus affirmat eas cessaturas; sic idem de poenis, quibus Christiani, ut peccatores proaeretici demortui, in inferno cruciabantur, HIERONYMVS defendit. Apolog II. cap. 1. vbi inter suam et ORIGENIS de salute creaturarum ratione praedictarum sententiam comparisonem instituit: Si, inquit, ORIGENES omnes rationabiles creaturas dicit non esse perdendas et diabolo tribuit poenitentiam, quid ad nos? qui et diabolum et satellites eius omnesque impios et praeuariantes discimus perire perpetuo; et Christianos, si in peccatis praeventi fuerint, saluandos esse post poenas. Idem lib. I. aduersus Pelagianos cap. IX. tradit, poenas sempiternas diabolo et hominibus impiis, at iniquis et peccatorum reis temporales tantum destinari. Impius autem ab iniquis ita distinguit; ut per impios Paganos et Iudaeos, qui cognitionem CHRISTI non habent; per iniquos et peccatores Christianos peccantes intelligat. Hanc ipsam HIERONYMI opinionem iudaicum esse errorem, non sine ratione coniicit celeb. IO. CLERICVS Quaeft. Hieronym. Quaeft. VIII. §. XIX. p. 283. sq. Non desunt tamen etiam in doctrina Christiana seculi IV. et V. errores, quibus

quibus recensitus HIERONYMI error firmatur. Qui CYPRIANI et AVGVSTINI de vnitae Ecclesiae libros legit; non ignorat plerorumque doctorum animos tum occupasse erroneam doctrinam: eum, qui membrum est ecclesiae visibilis, et membrum esse ecclesiae inuisibilis. Qui quidem error quantam cum HIERONYMI errore habeat cognationem, quis non intelligit?

EPISTOLA XXXVI.

Ier. Sterckii de consiliis irenicis relatio nullo fundamento nititur.

Mitto ecce excerptum ex litteris Domini STERCKII Theologi Lausannensis, quod Dn. IABLONSKIUS Tibi communicari petit. Sed articuli illi pure sunt fictitii. Et quidem iam conficti olim tempore Io. PHILIPPI, et, quod rideas, BLVMIVS Consiliarius ad Papam ablegandus dudum obiit. Fuit enim Consiliarius eiusdem Io. PHILIPPI ante annos plusquam 40. Itaque hac de re securi esse possunt Domini Reformati, quos omnis suspicio nostri cum Pontificiis syncretismi male habet. Itaque apud illos ea merito vitanda, vbi certe longissime res a spe exitus abest. Vale. Dab. Hanou. 22. Ian. 1700.

EXCERPTVM EX EPIST. D. IER. STERCKII
THEOLOGI LAUSANN. AD. D. E. I. DIE
XIX. DEC. CIOIOXCIX. DATA.

HYBERVILLIVS Regis Galliarum nomine apud Archiepisc. Mog. Residens vnionis negotio etiamnum insudare dicitur. Licet vero ne minima quidem mihi saltem veri species appareat, septendecim ab illo Rom. Eccl. praesule in eundi cum Lutheranis syncretismi articulos,
E vel

vel ab illo proponi bona fide, vel ab his vnquam admissum iri: nihilo tamen secius cum Landgrauium Darmstatensem aliosque suas in partes a se iam pertractos gloriatur. Quare etiam statim atque illorum articulorum ab amica quadam secretaque manu antefemestre, & quod excurrit, copia mihi facta est, in procinctu fui illos Tibi mittendi, simulque de Consiliarii BLUMII ad Rom. Pontific. ablegatione reddere certiozem, vt cum sapientissimis proceribus communicares, nec aliud me a proposito absterruit, quam cogitatio, quod tam perspicax aula, qualis vestra est, consilia eiusmodi nullatenus ignorat, meque proinde eidem ridendum praeberem, si priuatus ego homuncio tale quid eam docere fusciperem.

EPISTOLA XXXVII.

I. *Doctrina de purgatorio non est articulus fidei.* II. *Benthamius laudatur.*

I. **I**n articulis fidei praesumptio est magna, contra id, quod probari non potest; nec est necesse, vt nostri foueant articulos negatiuos, qualis est, purgatorium esse falsum. Sufficit negari purgatorium esse articulum fidei, et quoad hoc, purgatorii opinionem instar falsae haberi, donec probetur. De caetero ego ipse non aulim jurare, nihil dari purgatorio analogum. De statu enim animarum medio res est obscura, nec satis a Deo reuelata, et circa purgatorium certissimum est vnanimem Patrum consensum, qualem VINCENTIVS LE-

RI-

RINENSIS Monachus (*) postulat, haberi non posse. Caeterum vereor, ne illa de articulis negatiuis postulatio abeat in litigiositatem parum profuturam. Magis è re Catholicorum foret, apud nos non teneri articulos fidei, cur ergo obtrudunt?

II. Magnas ago gratias pro Dn. BENTHEMI libello docto sane et eleganter scripto, sed paulo rigidiore. Inuenio praeterea eum non satis exponere mentem suam. Nam quum velit iudicium suum tantummodo ad eos, quos vocat puros putos Caluinistas, pertinere, non explicat, quid de Anglicanis aut Brandeburgicis, et vt verbo dicam, Vniuersalistis et similibus sentiat, an saltem cum eis vnionem locum habere arbitretur. Vale faueque Dabam. Hanou. 2. Febr. 1700.

(*) VINCENTIVS LERINENSIS in Commonitorio cap. XXXIX. p. 260. *Eorum, inquit, duntaxat Patrum sententiae conferendae sunt, qui in fide et communione catholica sancte, sapienter, constanter viuentes, docentes et permanentes, vel mori in CHRISTO fideliter, vel occidi pro CHRISTO feliciter, meruerunt. Quibus tamen hac lege credendum est, vt quidquid vel omnes, vel plures vno eodemque sensu manifeste, frequenter, perseueranter, velut quodam consentiente sibi magistrorum concilio, accipiendo, tenendo, tradendo firmauerint; id pro indubitato, certo ratoque habeatur, quidquid vero, quamuis ille sanctus et doctus, quamuis Episcopus, quamuis confessor et martyr, praeter omnes aut etiam contra omnes senserit, id inter proprias et occultas et priuatas opiniunculas a communis publicae ac generalis sententiae auctoritate secretum sit. Nec cum summo aeternae salutis periculo, iuxta sacrosanctam haereticorum et schismaticorum consuetudinem, vniuersalis dogmatis veritate dimissa, vnius hominis notitium sequimur errorem.*

EPISTOLA XXXVIII.

I. *Leibnitius de obitu filiae Fabricium consolatur.* II. *De Verini et Anti-Verini controuersis disserit.*

I. **N**on sine magno meo dolore intellexi maximum, vt aestimare licet, Tuum, qui vnicam gnatam perdidisti. Sed ea sapientia es, animique constantia, ut ferre eum possis, gnarus humanorum casuum, quibus etiam maximi quique obnoxii sunt, gnarus etiam nec morte quicquam nisi in speciem perire, nec a supremo rerum autore nisi optima proficisci, etsi nobis rerum cortices inuentibus hoc manifestum esse non possit.

II. Diu est, quod nil amplius, vel de Verino vel Anti-Verino intellexi, neque Dn. IABLONSKIUS etsi ad alia responderit, de his sententiam suam dixit. Mallem ego, filuissent ambo. Quod superest vale faueque. Dabam Hanou. die Veneris 2. April. 1700.

EPISTOLA XXXIX.

I. *Societas scientiarum Berolinensis fundatur.* II. *De Sculteti cum Picfeto et Sterckio disputatione.*

I. **T**uas Domino IABLONSKIO nostro rite reddidi, qui Te ex merito colit. Respondisse aut responsurum non dubito. Id agitur apud Serenissimum Electorem Brandenburgicum, vt fundetur societas scientiarum cum obseruatorio et reliquo apparatu. Id quo fiat commodius, cum aliorum, tum mea audiuntur consilia. Ea res me magis hic tenet, quam solennis

lennis pompa nuptiarum, quae nunc apparantur, sponso heri urbem magno et splendido curruum, equorum, hominum conductu ingressio, atque ita excepto, ut nil ad regiam magnificentiam desit.

II. Communicavit Dn. IABLONSKIUS nonnulla mecum, quae SCVLTETVS Hamburgensis cum PICTETO et STERKIO Helueticis vel scriptis editis vel per literas disputat, alendo, ni fallor, bello, quam componendo aptiora, ut caetera pleraque quae nunc fiunt. Nectamen aliquando meliora despero. Si quid ad me mites id ad IABLONSKIUM quaeso cures. Audeo autem a Te beneficium petere, quod impetrabile ut sperem facit Tua benignitas. Nempe quum literae nonnullae Hanouera tardius, quam par sit, ad me perferantur, nonnullae etiam plane emanserint, quae per veturam Magdeburgicam ad me mitti debebant, ideo scripsi Hanoueram, ut nonnulla per veturam mittenda sub operculo destinarentur ad Te; quae deinde sub alio operculo, quod Dn. IABLONSKIO sit inscriptum, Berolinum a Te destinarentur. Video enim nescio quid transmissionem folis postarum Magistris commissionem turbare. Nuptiae Principis Hassiaci cum filia electoris Brandenburgici, perendie, i.e. die Lunae, celebrabuntur. Castellani heri magna cum pompa urbem sunt ingressi, splendideque excepti. Quod superest vale faueque. Dabam Berolini 24. Maii 1700.

EPISTOLA XL.

Solemnitatibus non delectatur Leibnitius.

Ignosce quod toties Te interpellō. Quum nuperrime hinc discesserit Dn. M. WAGNERVS, rogo, vt has, quae post abitum eius aduenire ad ipsum transmitti cures. Me hic fere occupant solemnia, quibus subinde vt intersim oportet, non tam voluptatis meae, quam honoris gratia, et ne videar officio deesse. Videbo an praesente Serenissimo Landgrafio materia, quam nosti, attingi possit. De litibus inter ITTIGIVM et RECHENBERGIVM plura Tibi nota puto, quam mihi. Vellem iis careri. Quod superest vale faueque. Dabam Berolini i. Iun. 1700.

EPISTOLA XLI.

I. Abbatia Lothariensis concedita Fabricio. II. De eruditia Norici et III. Berolinensi Societate.

I. **G**audens (vti iam per Dominum Abbatem SCHMIDIVM testatus sum) ex ipsius Serenissimi Ducis ANTHONII VERICI ore intellexi, Abbatiam Lothariensem Tibi pactam esse. Interfuit non tua tantum, sed et facultatis Theologicae, ipsiusque Vniuersitatis integrae, ne tanto ornamento priuarentur. Effectum ipsum mox sequuturum non dubito: interea gratulor ex animo, et gratias ago, quod me successus participem fecisti.

II. Quid faciunt eruditi Norici? scio enim in urbe Tua patria multos esse viros doctrinae

nae non vulgaris, sed et Altorffii subinde geruntur, quae in litterarum incrementum vel ornamenta cedant. Aiunt etiam esse apud vos illic, qui rem nummariam veterum pulchre excolunt. De Triumviris Calendariis diu est quod nil mihi est auditum, dum sc. in itineribus versor alia potius omnia cogitavi.

III. Berolinenses nostri festinant lente, spero tamen locum habiturum prouerbum Italarum: chi va piano, va sano. Quod superest vale et faue. Dabam Guelfeb. 15. Febr. 1701.

EPISTOLA XLII.

I. *Burnetus ad Leibnitium litteras dedit.* II. *Iablonskii versio articuli de Praedestinatione laudatur.*

I. **E**tiam atque etiam peto, ne in malam accipias partem, quod toties sum oneri literis. Rogo notari expensas, nam indubitate restituentur. Significa quaeso, quando Abbatibus titulum recipias, ut ego faciam quod decet. Legi, quae Dn. BURNETVS, Episcopus Sarisburiensis scripsit, nam liber ipse missu eius ad me peruenit.

II. Dn. IABLONSKII versio articuli de praedestinatione perpulchra est. Interea ego inter legendum multa notaui, quae vberius essent explicanda. Vale faueque Dabam. Hanou. II. April. 1701.

P.S. Gratias ago pro communicato ANDRADIO, et rogo, ut meo nomine eas etiam agas Dn. praeposito HARDTIO.

EPISTOLA XLIII.

- I. *Leibnitius de Abbatis dignitate Fabricio gratulatur.* II. *De commodis Academiae Iuliae prouebendis.* III. *De Kiskeri epistolis irenicis.*

Iam tandem possessionem Abbatiae Regiae Lothेरanae a te captam puto. Itaque gratulatus ex animo Deum precor, vt diu honore hoc Tu et Respublica, atque Ecclesia Te fruatur. Gratulor & alterius generis gratissimam paternitatem, si nondum feci, et opto, vt inde aliquando plurimum gaudii capias. In eo sum, vt eam Guelfebytum, itaque si quod imposterum me voles, mitte quaeso ad Dn. Polichium Magistrum postae domus Brunsvicensis in vrbe cognomine, rogoque vt seruet donec ego significem, quorsum mitti velim. Vel enim ipse transiens Brunsviga accipiam, vel Guelfebytum mitti iubebo.

II. Ecce argumentum de quo et ad Dn. Abbatem SCHMIDIVM scribo. Loquutus sum subinde apud eos, ad quos pertinet, de Academiae Vestrae statu. Et video esse aliquam inclinationem ad cogitandum de medela. Ego duo inprimis velim: 1) Edictum aliquando proponi, vt saltem omnes Theologiae Studiosi, qui velint in his regionibus promoueri in scholis, Academiis aut Ecclesiis biennio minimum studiis in vestra Iulia dent operam. 2) Tolle discrimina publica et indecora inter Academicos diuersae mensae. De his desiderio a vobis duobus communi cura cogitari, et sententiam vestram priuatam ad me perscribi, qui

qui videbo an iuuare possim , vt tandem aliquem exitum fortiatur. Interea vale faueque. Dabam Hanouerae 29. April. 1701.

P. S. Oblitus sum dicere librum R. O. M. FORGERIES mihi esse ignotum. Epistolas Irenicas quas Dominus LABLONSKIVS desiderat, hinc opinor acceperis eique vel miseris, vel significaueris missu dignas non esse, mihi enim videntur valde ieiunae. Rintelenfis quidam Prof. KISKER dicitur autor epistolae saltem primae. Interpres Gallus est minister Hamelenfis Gallicus dictus, credo la porte.

EPISTOLA XLIV.

Leibnitius culcitrae vento inflatas desiderat.

Spero Te valere ex sententia , et meminiscere quantum sim Tibi obstrictus, quod etiam expendisti quaedam, quae refundere non omit- tam. Nunc aliquid simile a Te petere audeo. Intellexi esse Noribergae artifices, qui faciant culcitrae maiores minoresue lectis maxime inferuientes ex corio quod sit vento inflatum. Itaque discere velim, an impetrari inde possint tales culcitrae, et quidem quae 24. circiter horis pondus impositum sustinere possint, vt tamen ventum non amittant, et mox denuo inflatae in bonitate persistent, et quanti consent? Malim talem culcitram paulo maiorem iusta. Et si certo constat hoc in se recipere artificem, mitterentur mensurae. Quod superest rogo, vt hunc fauorem prioribus addas, et Tibi persuadeas, me nunquam officio vicissim Te de-

merendi defuturum. Vale faueque Dab. Ha-
nouerae 26. Iul. 1701.

EPISTOLA XLV.

I. *De commodis Acad. Helmstadiensis prouehendis.* II. *De excerptis mensruis Hanoueranis.*

I. **M**ultum Tibi et coniunctissimo collegae Tuo Dn. Abbati SCHMIDIO debeo, quod monita vestra transmisistis, quorum ut ratio habeatur, quantum in me erit, curabo. Primum de biennio Helmstadiensi edictum vorgebo, huic annectetur puto clausula generalis: cogitatum iri de tollendis iis, quae iuvenes illo loco abstertere possunt, et contrariis promouendis. Ea res deinde ad vestra illa adiutum dabit.

II. Excerpta illa menstrua adiuuo quidem, et subinde communico nonnulla pro iis, et dum domi sum reuideo. Mea tamen dici nonlim, quum temporis tantum superesse mihi nequeat. Quod superest vale faueque. Dabam. Guelfebyti. 13. Mai. 1701.

EPISTOLA XLVI.

I. *Societatis scientiarum Berolinensis institutum.* II. *Rei irenicæ status.* III. *Leibnitius se iuuenum egregiæ spei patronum futurum sponte declarat.*

I. **B**inas Tuas accepi, et gratias ago, quas debeo. Has, quas inclusi, pro Dn. WEDLIO, remitto, qui quis sit ignoro; is Crenianas animaduersiones ad me mittit. Fundatio societatis scientiarum non male procedit, cultum-

cultumque etiam rei linguaeque Germanicae et bonarum literarum complectetur.

II. De irenicis nihil actum, et fatendum est, rebus in septentrione turbatis, quidvis potius agitari.

III. Ego vellem, dari iam mihi notitiam insignium virorum et egregiae spei iuuenum, qui ad praeclara animari possint, neque enim praemia deerunt aliquod eximium praestantibus. Vale faueque. Dabam Berol. 26. Iun. 1700.

EPISTOLA XLVII.

I. *Leibnitius culcitram vento inflatam desiderat.* II. *De Burneti in 39. articulos commentario.*

I. **M**ensuram culcitrae mitto, filum longius longitudinem, alterum latitudinem significat. Summi tam longum, ut duo insidere simul possint, quo melius constet, perstare ad pondus neque ventum amittere nisi paulatim fortasse, sed ita tamen sese habere oportet, ut, vento per Syringa rursus immisso, ad pristinum redeat, neque deterius sit quam ante. Haec ergo experimento erunt comprobanda accurate, antequam exsoluatur pecunia. Quum autem transmittetur (per Noribergensem puto Tabellarium, qui Brunsvigae transit) emitetur ventus, ne tumere appareat, et quid sit agnoscatur, atque ita muniatur, ne recipere in transmissione possit.

II. Expectamus legationem Anglicanam, et cras fortasse aderit comitatus legati et in eo Capellanus. Librum accepi non malum, cui titu-

76 G. G. LEIBNITII EP. XLVIII.

titulus: Moderation of the Church of England. Liber Episcopi Sarisberienfis in 39. Ecclesiae Anglicanae articulos, a quibusdam ex Clero minore impugnatus est, tanquam iusto laxior, sed Episcopi pro ipso steterunt. Ita homines male consulti improbant, quod maxime laudi ducendum est, non includere Ecclesiam finibus arctioribus quam est necesse. Quod superest vale et faue. Dabam Hanouerae 1. Augusti 1701.

EPISTOLA XLVIII.

De Societatis Berolinensis futuris membris.

Multas adhuc debeo gratias agoque pro illa beneuolentissima humanitate, qua me coram es complexus. Patere, ut in memoriam Tibi reuocem, quae coram nobis placuere, nempe ut quasi Tuapte sponte maxime reuerendos Praelatos Hamerslebensem et Huisburgensem inducas, quo ostendant gratum sibi, posse nomina dare Brandenburgicae scientiarum societati. Vale et faue. Dabam Guelf.

P. S. Maxime Reuerendo Domino HARDTIO salutem a me dici peto. Erit et ille noster. Itaque si quae conferre poteritis, quum in publicum redundent, spero vos non omisuros.

EPISTOLA XLIX.

Fabricius Societatis Berolinensis socius declaratur.

Eo res deducta est in noua Regia Scientiarum

rum societate Berolini condita, vt concilio habito aliquot egregii viri Collegae et socii appellarentur. Inter quos tuum relatum est nomen iure meritoque, mihique id negotii datum, vt ad Te diploma deferri curarim, quod nunc mitto; Deumque rogo, faxit vt Tibi id decus, nobis vero ac reipublicae bonisque literis emolumentum sit diuturnum. Vale ac faue. Dabam Hanouerae d. 8. Sept. 1701.

EPISTOLA L.

Noua litteraria.

I. **T**uae ad nouam Regiam societatem recte sunt allatae, et fuere gratissimae. Scribet Tibi credo Dn. Secretarius IABLONSKIUS et idem testabitur. Nec dubitamus subinde aliquid ex Te profuturum discere eorum, quae a Te aut amicis Tuis suppeditabuntur. Rex se fauere societati multis erga me ostendit.

II. Negotium missionum Euangelicarum in partes remotas strenue vrgetur, et spero, Deo dante, non defore successum.

III. Medicis etiam per prouincias mandata dabuntur, vt suppeditent obseruationes meteorologico-Epidemicas. Calendarium etiam dabitur pro anno sequenti, in quo tempestates anni praecedentis. Ego mox reditum paro, duae tamen fere septimanae hic adhuc effluent. Gratum erit intelligere, quae monebis in rem nostram, vt respublica litteraria incrementa per nos capiat. Quod superest vale et faue. Dabam Berolini d. 8. Nou. 1701.

EPI.

EPISTOLA LI.

Status negotii irenici.

Litterae Tuae apud societatem Regiam fuere acceptissimae, et quae proponis agenda rei-publicae literariae caussa digna quae confiderentur et aliquando in rem conferantur. Res irenica hic non plane negligitur, de qua aliquando coram pluribus. Vellem etiam Tui, prout par est, rationem fuisse habitam, sed absenti mihi et distracto quid factum non constat. Nam me Regina hic detinet gratiosissime, cum qua spero domum reuerti. Annum ineuntem cum multis sequuturis Tibi in rem Tuam, Tuorum et publicam faustum et felicem precor. Vale et faue. Dabam Berolini 27. Decembr. 1701.

EPISTOLA LII.

Rei irenici status.

Diu absens Hanoueram tandem cum Regina redii. Puto me Tuis omnibus respondisse. Excutiam tamen schedas, vt videam an restet cui responsum debeatur. De irenicis multum et saepe loquuti sumus Berolini, sed eorum, ad quos eae res pertinent, animi longe aliis distrahuntur, nec tamen omnino desertata res est, Rege ipso inclinatum huc animum erga me ostendente. Ecce quae ad Te Dn. IABLONSKIUS. Vale et faue. Dabam Hanouerae 26. Ian. 1702.

EPI-

EPISTOLA LIII.

I. *Responsum Ienense de Pietistarum nomine laudatur.* II. *Negotii irenici obstacula quaenam?* III. *Nova litteraria.*

I. **R**esponsum Ienense contra eos, qui alios pietistarum nomine diffamant, non malum est. Interim nec is probatur, qui ideo publicos coetus vitat, ne talia audire cogatur,

II. Iudicium hominis Romanae Ecclesiae addicti in Polonia, quo reconciliationis cum protestantibus impossibilitatem tuetur, videtur mihi directum contra colloquium Toruniense sub VLADISLAO Rege atque illo tempore editum, nunc recusum. Tria impossibilitatem facere putat: regimen Ecclesiae, missas solitarias, cultum sanctorum et imaginum. Sed regimen monarchicum admitti potest, temperatum, ut ab ipsis fit pontificiis, missae solitariae tolerari possunt. Vnus cultus est, qui maxime emendationem postulat, quam sane ipsi prudentiores inter Pontificios optant. Caeterum iudicium illud elegantius scriptum est, quam hodie solet.

III. Interim pro communicato hoc scripto gratias ago et pro Grammatica Regia, quae non plane videtur inepta. Sic vidi a quodam concinnatam Theologiam Principum, ubi quis ex catechesi aut scriptura sacra respondet, quae tempori praesenti congruunt. Bibliotheca Academica, ut video, opera Dn. Praepositi HARDTII insignia capiet incrementa, quod mihi est gratissimum, et cedit spero
in

in ipsius Academiae incrementum. Rectius ita facit Serenissimus Dux RUDOLPHVS AVGVSTVS, quam si libros suos per varia loca dispergat, minore laude sua et in publicum fructu. Nihil ne ab aliquo tempore didicisti ab amicis Tibi et vicinis Abbatibus pontificiis? Quod superest vale faueque. Dabam Brunsv. 14. Febr. 1702.

(*) Quum Pontificii doctores in Concilio Tridentino Sess. XXII. can. I. et III. p. 159. edit. Patav. C I D I O C C X X I I. defendant; in missa a sacerdote DEO offerri verum et proprium sacrificium propitiatorium, quod non soli profiti sument, sed et aliis vivis atque defunctis pro peccatis, poenis, satisfactionibus, et aliis necessitatibus: ex rei veritate pii confessores nostri in artic. Smalcald. p. 306. propugnant, quod missa pontificia, quocunque nomine veniat, directe pugnet cum primario articulo, qui affirmat non missificum sacerdotem, sed agnum DEI et filium DEI tollere peccata nostra. Quam in rem p. 307. profitentur: *Et si possibile esset, ut omnes reliquos articulos nobis concederent (pontificii), tamen hunc concedere non poterunt, quemadmodum CAMPEGIVS Augustae dixit, se prius omnia tormenta, membrorum dilanationem et mortem passurum, quam Missam missam facturum esse. Et ego etiam per DEI opem in cineres corpus meum redigi et concremari patiar prius, quam ut Missarium ventrem, vel bonum vel malum, aequiparari CHRISTO IESV, Domino et Servatori meo, aut eo superiorem esse feram. Sic scilicet in aeternum disiungimur, et contrarii inuicem sumus.*

EPISTOLA LIV.

I. Fabricius detractat lautius munus. II. De Sculteti et Plæti controuersis.

I. **N**on possum non laudare tuam moderationem animi, quod stationem praesentem

tem magis lautae praefers. Vtinam is nunc
 esse Aulæ Guelfebytanae status, ut commen-
 dari ea virtus Tua, et praemio aliquo condi-
 gno, quale est munus Consiliariatus Ecclesia-
 stici, honorari posset. Vellem ad oblatum
 Tibi munus commendari posset aliquis Tui
 similis doctrina et moderatione, sed quam
 pauci illi!

II. Lites, ut video, inter SEVERINVM,
 SCVLTVM, PICTETVMQUE, etiamnum
 reciprocantur, quibus nunc immixtus est STRI-
 MESIVS. Nosse velim, de eorum controuer-
 sia quid iudices? Mihi enim nunc satis exami-
 nare non licet. Quod superest vale faueque.
 Dabam Hanouerae 9. Maii. 1702.

EPISTOLA LV.

I. *De Societate Berolinensi.* II. *Libri, cuius index: ciuitas
 sapientum adumbrata auctor quis?* III. *Docendi pru-
 rius.* IV. *Strimesii scripta laudantur.*

I. **C**asu factum est, ut epistola quaedam Tua
 mihi occurrerit in massa schedarum,
 unde dubito, an responderim et omissionis ve-
 niam obnixè peto. Quum res societatis Re-
 giae scientiarum paulo procedant lentius, non-
 dum fructo aedificio, quod conuentus mo-
 ratur, ideo nunc in membris asciscendis cae-
 terisque deliberationibus vix quicquam agi-
 tur. DN. BENTHEMI, viri sane egregie docti,
 ubi primum occasio, rationem habebo.

II. Scriptum, cui titulus: Ciuitas sapientum
 adumbrata, non vidi. Suspikor, esse profectum

F

a Ba-

a Barone BENEDICTO SKYTTIO, Suecici
gni Senatore, qui, quum esset in exilio, tunc
moliebatur; et ciuitatem illam Heliosophopo-
lin adpellabat, credo in ciuitate solis CAM-
PANELLAE exstruendam.

III. De M. ODELEM nihil unquam videram
nec audieram. Iuuenes multi hodie malunt do-
cere ante quam discere, et nouitate sententia-
rum famam imprudenter captant.

IV. Clariss. STRIMESII scripta mihi in pri-
mis placent, et videmur iis, quae de sancto-
rum perseuerantia docet, contenti esse posse,
vt verear, ne Dn. SCVLTTVS nodum in scir-
po quaerat. Tuum tamen iudicium de Stri-
mesianis audire malim. Quod superest vult
faueque. Dabam Luzemburgi in palatio Regi-
nae prope Berolinum 14. Octobr. 1702.

P.S. Vbi dies aestiui cessabunt, Regina Be-
rolinum repetet, ego vero Hanoueram.

EPISTOLA LVI.

De re irenica.

Morbo impeditus in Reginae comitatu, vt
constitueram, Hanoueram redire non po-
tui: nec dum plane ad officium rediit corpus,
etsi redierint adpetitus, somnus, vires, quare
differo iter, donec spirent aurae mitiores,
quarum mox appetet tempus. Ex Dn. LA-
BLONSKIO nostro intellexi, moliri Te opus,
quo controuersiae cum Pontificiis et Reforma-
tis moderate exponentur. An non praestaret
praemitti Reformatos, seiungi pontificios, at-
que

que opere peculiari tractari. Sed tuum de Tuis iudicium valere debet. Res irenica quantum apparet vbique haeret, dum aliae curae alia studia agitant aulas, vtinam semper qualia postulat publica salus. Si quid tamen Tibi cogitatum intellectum, semper mihi gratum erit. De munere Consiliarii ecclesiastici gratulor, ita et locum Tuum et merita decebat. Quis quaeso FISCHERO Rigae successit? Hic nuper Berolini egit, et forte adhuc adest. MULLERVM in praepositura praedecessorem pepulit parum secunda fama, ambiguisque hominum iudiciis. Lausannensis Theologus STERKIVS, qui cum SCVLTETO diu disceptauit per litteras, nunc Berolini degit, et credo alicubi officio admouebitur. Sed mihi et scripta eius legenti et de iis cum ipso conferenti visus est non satis Irenicus. Quod superest vale saueque. Dabam Berolini 20. Mart. 1703.

EPISTOLA LVII.

I. Collegium irenicum a Borussiae Rege constitutum. II. Consilia irenica non statim publicanda. III. De Praesentia substantiali et supernaturali obseruatio.

I. Quum primum Hanoueram diuino beneficio saluus redii ab incomparabili Theologo Abbate MOLANO nostro accepi praeclaram commentationem Tuam de controuersis, quae Euangelicis Reformatisque intercedunt. Magna cum voluptate nec minore cum fructu legi, et opportune inprimis accidisse pu-

to, vt absolueres hanc doctrinam, quum maxime eius vsus erit. Scito enim ab augusto Prussorum Rege tandem institutum esse collegium Irenicum, in quo consilia Pacis sacrae agerentur, Praefide VRSINO Episcopo, Assessoribus a Reformata parte IABLONSKIO et STRIMESIO, a nostra LVTKIO et WINCKLERO, Theologis omnibus; sed et constitutum esse, vt cum Domino Abbate Luccensi, Teque etiam et celeberrimo Domino Abbate SCHMIDIO subinde consilia communicentur, qua in re fortasse mea quoque aliquando opera interueniet, et si sim ἐκ τῶν ἑξῶ. Ita vides resumtum iri pristina consilia.

II. Quum vero nostrae meditationes, quae vobis quoque duobus placuere, sub fide silentii communicatae fuerint, Berolinensibus et materiam negotiationis sint daturae, facile pro prudentia Tua iudicas, consultius fore, vt ne intempestiue edantur, dum spes est aliquid confici posse tractando. Nam si ea decollauerit, suasurim ipse quaeque conseruari typis publicis in vsum posteritatis: nunc vero, si producimus in publicam lucem, primum perit cogitationibus pondus ac momentum arcae deliberationis, deinde irritabuntur crabrones ingeniorum Eristicorum, vt agmina aduersariorum paulatim consurgent, et fortasse, qui poterant paulatim acquiri nobis, dum ipsis communicationis priuatae honor habebitur, praeueniri se aliorum violentia patientur, difficili regressu, vbi quis semel publice sententiae suae obides libros dedit. Praeterea, qui facilius

lius assentientur nouae corporis notioni, dum nonnisi philosophicos vsus intuebuntur, haerebunt ac recalcitrabunt, quum ad Theologicos adhiberi videbunt. Et meo iudicio maiore fructu ac dignitate Tu quoque interuenies, si Tua seriis consiliis seruabis; differesque illa profundiora ac magis recondita, donec successu ipso comprobentur, aut donec eo res redierit, vt nihil publicando spei decedat iam depuratorae. Haec etiam Dn. Abbatis Luccensis pronissima sententia est, praesertim postquam Irenes Berolinensis statum intellexit. Acta sunt haec ibi, ex quo Tibi consulenti, quid primum dares, de Reformatorum conciliatione in edendo praeferenda scripsi, procrastinationem potius suaturus; si praeuidissem quod successit. Interim pulcerrimo apparatu rem Irenicam auxisti, in quo vt pergas est cur optemus.

III. Vnum obseruo in scripto Tuo, quo magis a me studiose lectum intelligas, quum ex meis quibusdam schedis et ex literis ad PELLISONIVM annotare dignatus es p. 23. quae de praesentia substantiali sed supernaturali dixi, et CONRADI BERGII quaedam parallela adduxisti, non me omnino probare, quod ille negat praesentiam hoc loco in indistantia collocandam: nam etsi id de praesentia ciuili recte dicatur, eam esse coniunctionem, per quam sufficienter sentias obiectum et in promptu habeas ad operandum, quo sensu praesentior mihi est remotior, sed in eodem conclau, quam propior, sed in alio, pariete a nobis, vel a me di-

uifo; hic tamen quum de manducatione substantiali agatur, requiri puto indistantiam; quae consistit in immediata substantiae operatione atque applicatione. Hoc enim interest inter praesentiam per efficaciam et per substantiam, quod posterior est immediata applicatio ipsius potentiae primitivae tam activae quam passivae, prior vero non item. Equidem omnis praesentia substantiae simul est praesentia efficaciae, sed non contra, et quum praesentia efficaciae opponitur praesentiae per indistantiam simul opponitur praesentiae per indistantiam. Haec monenda putavi, ne illi Theologi nostri, qui celebre suum *ἀδιασάρως* sanctum inuiolatumque tueri constituerunt, ambigua explicatione turbentur. Quum diu extra commercium litterarium fuerim, partim ob valetudinem, partim ob alia impedimenta, gratissimum erit, si Tuo beneficio in gratiam paullatim magis magisque redeam cum republica litteraria, doceasque, quae in ea gerantur. Quod superest vale, faueque mihi, quod facis. Dabam Hannover. 14. Iun. 1703.

(*) LUTKIVS post primum conuentum grauib. argumentis permotus Collegio Irenico amplius interesse noluit. conf. EIVS *Christliche und unmaßgebliche Gedanken über die Vereinigung der beyden Protestirenden Kirchen.* 1703, editae.

EPISTOLA LVIII.

De rebus Germaniae superioris.

Spero collegium Irenicum non prorsus inutile

le fore, et tuam quoque praeclaram operam accessuram. Res Germaniae superioris in misero sunt statu, culpa non tam superiorum Germanorum, quam reliquorum, quos, Ulma et Memminga captis, non minus euigilare opus erat, quam si Hannibal cuique ad proprias portas esset; sed fatali torpore quisque tantillum a discrimine adhuc remotus, res patrias tanquam alienas habet, quo nil fingi potest indignius. Dabam Hanou. 3. Iul. 1703.

EXCERPTA EX EPISTOLA LIX.

De Arcano Regio Leibnitii et Molani iudicium.

Mirati sumus ambo (LEIBNITIVS videlicet et Abbas MOLANVS) audacissimas et informes plane (auctoris scilicet Arcani Regii) suggestiones. Nam ego Berolini videre neglexeram. Interest graui responso ostendi inconuenientiam propositionum, et tamen ita, vt beneuolentia Regis conseruetur, et fortasse inferuire ea res potest, vt homo negotio ineptus, a collegio Irenico excludatur, nam et collegas parum eius paradoxa probare scio. Magni refert vos prudenti et graui responso ostendere, auctorem arcani esse hominem audacem, periculosum quieti Ecclesiae et Reipublicae, et imprudentem, violentum, affectibus indulgentem, nec a calumniis abhorrentem, denique egregium specimen turbonis sacri. Hanou. 30. Iul. 1703.

P. S. *Das so genannte Arcanum soll Irenicum seyn: man könnte aber wohl sagen, dass*

an statt den Frieden zu befördern, es sey ein classicum belli sacri inter Euangelicos, und nicht wohl leicht etwas, so unsern Feinden, den hitzigen Papisten, angenehmer aufs Tapet kommen könne.

Es scheint zu rathen zu gewaltsamen Verfahren, und Unterdrückung der Evangelischen, insonderheit derer Augspurgischen Confessions-Verwandten, so es mit den Pietisten nicht halten, und wird die Gemüther nicht nur in den Königlichen Landen, und insonderheit in Magdeburg und Preussen, sondern auch in den benachbarten Schwedischen, Sächsischen und andern Provinzien, auch an entfernten Orten nicht wenig bewegen, als auch in publicis böse Consequenzen nach sich ziehen.

Dafs nun niemand, als fromme und ehrliche Leute in allen, insonderheit geistlichen Aemtern seyn sollen, ist eine ausgemachte Sache; und können visitationes zu Abschaffung der abusuum nicht anders als dienlich seyn. Wenn man aber an statt der abusuum, solche Dinge rühren will, da streitig, ob es abusus oder nicht, ja die durch antiquissimam ecclesiae praxin, zu geschweigen, durch priuilegia und pacta authorisiret, wird des guten Zwecks verfehlet, und das Vbel ärger gemacht. Nun ist ja bekannt, dafs exorcismus eine antiquissima ecclesiae christianae praxis, und optimum sensum haben könne, massen nicht eine leibliche Besetzung, die Macht des Teufels über das sündige Gemüth verstanden wird. Ist auch eine grosse und ungehörliche suggestion, den ihre Art insinuiren will, die Messgewand, Casoln, Lichter, Hostien etc. seyn
ein

ein Päpstlicher Greuel, da doch Seine Majestät selbst kein Bedencken gehabt; zu Königsberg sich in der Evangelischen Kirche solenniter der communion selbst zu bedienen. Und wenn des autoris ratio gelten soll, die Feste abzuschaffen, weil man daran oft üppig lebt, so muß man auch die Sonntage abschaffen. Tollatur abusus, non res. Wer Königen etwas vortragen will, muß darin grosse prudence gebrauchen, und nichts setzen, das er nicht öffentlich gerne wolle gelesen wissen. Daher hätte der Auctor sich billig hüten sollen, auf Jesuitischen Schlag einem grossen Könige indigna Maiestate eius artificia et simulationes zu rathen, gleich als sollen Seine Majestät sich stellen, als hätte er einen andern Zweck, als er in der That hat. vid. §. 8. Wer kan auch approbiren, daß man dem Könige suggerire; es solle niemand befördert werden, als die von den Theologis zu Hall approbation gehabt: Denn entweder sind die Theologi zu Hall von anderer Meynung, als die Theologi anderer Uniuerситäten, oder nicht. Sind sie es, so sind sie denn 2. Partheyen, und will man damit die eine verfolgen und opprimiren. Sind sie es nicht, was braucht es eines so ungewöhnlichen Verfahrens, und wird man nicht dadurch andere Potentaten zu Gegen-Verfassungen zwingen. Sonderlich ist unverantwortlich, daß man von Wittenbergischen Tücken und Schälcken spricht, und damit einen Theologischen Krieg wieder erregen will. Der Auctor wird sagen, er habe nicht gemeynet, daß es auskommen werde, sed sapientis non est, dicere,

non putabam. Und dann so ist es indignum probo Theologo einem grossen Könige calumniosa suggeriren. Theologi Helmstad. recte facient, si hanc imprudentiam exaggerent, et que occasione animum erga Vitebergenses bene affectum ostendant. Und was kan ärger gesagt werden, als, alle andere Theologi, ausser den Hällischen, hätten Tücke, und verbergen den Schalck. Ein grosser Herr ist wohl von so grosser Weisheit, das er die so fort nicht vor Verräther seiner heiligen Person halte, die in einem und andern über ihren iuribusmitten Landes-Fürsten in Controuersien stehen. Die höchsten Potentaten lassen die controuersias mit ihren eignen subditis in dazu bestellten iudiciis untersuchen, und lassen verständige Iustitios darüber urtheilen. Daher denen Herren suggeriren wollen, das sie die oppositiones, so mit gebührenden Respekt geschehen, und einigen Grund zu haben scheinen, vor Verrätherey halten sollen, ist dignum adulate, der grosse Herren zu violentis consiliis verleiten will, da nichts anders als Böses draus entstehen kan. Der neuen Regul, quod Princeps Evangelicus sit Papa in sua ditione, muss man nicht missbrauchen. Bey den verständigen Pontificiis selbst ist concilium vniuersalis Ecclesiae, wo nicht iupra, doch nicht infra Papam. Also ist billig, das ein grosser Evangelischer Herr in wichtigen Religions-Sachen nicht alles vor sich allein thun, sondern mit andern Evangelischen Potentaten communicire, ne rumpatur vinculum Ecclesiae.

EPI.

EPISTOLA LX.

De Winckleri Arcano Regio.

In Responso de WINKLERI (†) Arcano Regio prudentiam vestram et moderationem agnosco. Noluitis aliis dicere veritates ingratiore, quae certe non deerunt. Interim estimantia viri non sit certissima, imprudentiam tamen eamque periculosam vbique translucere manifestum est. Neque est dissimulandum, sed monendum publici boni causa, quemadmodum et aliquatenus fecistis. Rem omnem Domino Abbati Luccensi communicabo, qui necum eo communicationis nomine Tibi erit obstrictus. Vale et faue. Dabam Herenhufae 7. Aug. 1703.

(†) IO. IOSEPHVS WINKLERVS Pastor Magdeburg. Wernigerodae 1704. sermone germanico edidit; *ingenuam reuelationem cordis sui erga omnes fideles Christianos, et imprimis erga ecclesiam aedis cathedralis Magdeburgensis, post exortas ex arcano Regio magnas turbas.* Inibi arcanum regium suum non esse scriptum contendit, sed aliunde ad se transmissum, se autem id tantum addidisse, quod ad promotionem pietatis videtur vtile, et hoc se iam declaraturum: se tradidisse quidem arcanum augustissimo Regi, sed non eo animo, vt in aliorum veniret manus, multo minus vt typis exscriberetur. Caeterum de Reformationis iudicat, eos in doctrina de sacra coena ita se declarare, vt realem corporis CHRISTI manducationem agnoscant, absolutum decretum reiiciant, controuersiam de persona CHRISTI missam faciant, nec dubitent aperte gratiam DEI vniuersalem confiteri. Conf. IO. FABRICII *Hist. Bibl. suae* P. IV. p. 444.

EPI-

EPISTOLA LXI.

I. *De Iablonskii scriptis irenicis iudicium.* II. *De Guil. Bessii considerationibus contraversiarum.*

I. **H**as vt ad Te darem literas praeter incipit
 tis anni auspicia, quem cum multis
 quuturis laetissimum precor, faciunt, quas
 ditas vides, literae ad Te a Dn. IABLONSKIO
 Equidem scripsi nuperis pro Te, pro Domino
 Abbate SCHMIDIO et pro Domino Praepo-
 sito HARDTIO, accepisse me exempla ab e-
 dem Domino IABLONSKIO scripti his ad-
 cti, quod vellem minus acre esset in Domi-
 num Praepositum LUTKENIVM. Talia enim
 bello irenico ciendo apta sunt, quod vtique
 Σιδηρόζυλον esset. Caeteris eximiis
 mittam proximis, ne nunc nimis Tabellarium
 onerem. Misissem maturius, nisi dictum mi-
 hi fuisset, quemdam hinc ad vos ire, quod de-
 inde non ita esse compertum. Non dissim-
 lo apud Dn. IABLONSKIVM talia scripta, et
 erudita, alioqui et bonis rebus referta, nisi in-
 posterum ademptis acrimoniis castigentur, magis
 ad res turbandas quam componendas per-
 tinere. Et, si eadem Tibi duobusque amicis
 (quibus interim cum multa a me salute com-
 municare potes, dum ipsorum exemplaria se-
 quantur) sententia est, poteris, si ita videbitur,
 communi iudicio scribere quod res est. Quod
 si etiam mecum sententiam vestram commu-
 nicare non graue videbitur; eo magis omnia
 communi consilio acta censebuntur. Certe
 Dn. Abbas MOLANVS, qui idem accepit scri-
 ptum, eandem esse sententiam suam scire vult
 Bero-

Berolinenses, quam et Max. Reuer. Dn. IABLONSKIO perscripsi. Fac LVTKENIVM excessisse modum in scrupulis mouendis, atque etiam in communicanda aliis sententia sua non cautiſſime egisse, praeſtabat, eum priuatim vel moneri vel corripiri Regis autoritate, quam priuatis et anonymis scriptis publice irritari. Quum vero facta infecta fieri nequeant, rogandi erunt amici Berolinenses, vt in posterum, quoad eius fieri potest, moderatius agant, nec nouo bello sacro dent occasionem, dum pacem moliuntur. Quasdam offensiunculas condonare, quasdam et dissimulare praestat: nec tam habenda est viris grauib. piis in causa Dei personarum ratio, quam rerum. Quod superest vale faueque. Dabam Hanou. 31. Dec. 1703.

P. S.

II. Putabam me iam transmisſisse priores literas, quibus significabam quid pro Te amicisque Berolino accepissem, et gratias agebam pro munere FORBESIANI operis sane praeclari, sed ecce circumspectiens video adhuc remansisse in tabula epistolam, quas ergo debeo gratias, nunc ago et exemplum nitidius in Bibliotheca Electorali reponam, alioqui cedit obſo. cuique. Audio quibusdam displicere editionem, sed quid mirum, quum et priores hominibus pugnacioribus displicuerint.

EPISTOLA LXII.

Regina Borussiae negotii irenici causam agit.

Has, quas vides adiunctas, ad Te mittit Dn. IAB-

IABLONSKIUS. Regina mihi huc reuerſo dedit incluſas meis. Si quid in illis, quod me noſſe operae pretium putes, communicari peto. Spem facit res irenicas non male proceſſuras, neque ego deſpero, ſi bona conſilia audiantur. Nunc vale et ſaue. Dabam Hanou. 22. Februar. 1704.

EPISTOLA LXIII.

I. Io. Fabricus laudatur. **II.** Danorum Suedorum et Lett. cenſum in propaganda fide merita. **III.** Quo modo controuerſae theologiae perſequendae? **IV.** De Guil. Forbeſio iudicia. **V.** Leibnitii collectio ſcriptorum rerum Brunſuicenſum.

I. Recte facis, quod collectos a tot annis theſauros publicos eſſe iubes, beneuole, quod priuatim et meos. Praeclari operis Tui controuerſiarum quae tranſmiſiſti bona ex parte legi. Valdeque ſum delectatus et doctrina plena iudicii, et neruoſa perſpicuitate. Video enim et ſelecta afferri et vtilia, eaque paſſim eruditionis ac expoſitionis lumine coluſtrari. Omnia tamen et perlegere et diſcutere non vacauit, neque id vel facultatis vel conditionis meae. Dedicatio non poterit non honorifica et grata iis eſſe, quibus deſtinati. Ego certe ad ſocietatem noſtram (cuius Tu ipſe es membrum) ornandam pertinere cenſeo.

II. Obiter noto: quamquam vix eſt tanti; ubi nil haecenus ab Euangelicis (ſic enim mallem *καὶ ἑξοχὴν* dici noſtros, quam Lutheranos) actum ais in conuerſione gentium aut fidei

dei propagatione, Danos et Suedos habituros, de quo querantur; hi enim in suis coloniis etiam barbarorum salutem curant: et Catechismum quendam lingua Americana in Suedia editum puto. LVDOLPHVS etiam noster Vir summus meminit Lubecensis cuiusdam, viri docti, qui hoc egit apud Abyssinos, vt puritas Ecclesiae antiquissimae sua constaret.

III. Caeterum ordo commodus est, vt ab Atheis ad gentiles, Iudaeos, Mahumedanos, Vnitarios, Pontificios transeat. Reformatos autem opus coronaturos suspicor. Vbi pro prudentia Tua rem haud dubie ita institues, vt ex nuperrimis nostris monitis quaedam interiora ipsi negotio reseruentur. Pro Tuo et opere et Programmate quoque, Te ac munere quo fungeris digno, quod Pro-Rector Vniuersitatis ad indicendam Panegyrim promulgasti, in quo Serenissimus Dux RVDOLPHVS AVGVSTVS deposita mortalitate celebratus est, gratias decentes ago. Vale ac faue. Dabam Hanou. 24. Mart. 1704.

P. S.

IV. Gaudeo FORBESIVM Tuum tam fuisse acceptum Francofurtensibus ad Oderam. Huic in nouo opere Tuo supplementa mittis egregia. Talia adhuc multa a Te expectamus, nam absit vt de valetudine tua male omineris. VRSINI quoque Episcopi approbationem FORBESIO Tibique gratulor. Vtinam, quo tempore Episcopales in Anglia praevalent, vt nunc fieri videmus, aequiores vtique quam Presbyteriani, res Irenica magis vrgeatur.

V. Dn.

V. Dn. Praepositus de HARDT narrabit Tibi, quale molior opus Collectionis scriptorum res Brunsvicensis, Guelphicas, Estenses, illustrantium. Inde ex nostris regionibus, sed etiam, ex Italia et superiore Germania (vbi olim Guelphi) auxilia corrogo. • Egrege fauet Dn. de HARDT ex Bibliotheca Iulia. Forte Abbates Tibi amici aliquid suppeditare possent. Non ita adstringor Brunsvicensibus, vt non res vicinarum regionum admittam, quae nostra utique illustrant. Intercede quaeso apud vicinos Abbates aliosque amicos Tuos.

EPISTOLA LXIV.

I. *Calucrius laudatur.* II. *Quis auctor scripti, cuius index: Adresse an den König in Preussen.*

I. **I**n aere semper Tuo sum, ob praeclarum munus; sed nescio an debitorem me gratiarum actione debita sim professus, si non feci, quaeso factum iam putes. Certe enim multas Tibi gratias debeo agoque et societatis et meo nomine. Quanquam idem ab eius parte factum, et ipse feci, repetiisse tamen non poenitet. Vtinam ne in his frustra laboraretur, culpa hominum vtriusque ni fallor partis. Dn. CALVOERIUS de ritu opus, vt video, incepit. Nondum legere vacauit, ita quo consilio scripserit, nondum scio. Virum non indoctum esse constat. Si quae Tibi in re litteraria nota, discere gratum puto.

II. Quem putas autorem esse *von der Adresse*

dressé der Evangelischen an den König in Preussen und von der Beantwortung. Ab vtraque parte parum placent talia scripta. Nam et Reformatus mihi insultare et minax aliquid spirare videtur. Vale et faue. Dab. Hanou 9. Maii 1704.

(*) Constat Auctorem schediasmatís, quod a. 1703. sub indice: *Allerunterthänigste Adresse an ein großmächtiges Oberhaupt etc.* prodit, summe venerabilem D. VAL. ERN. LOESCHERVM esse. Ad quod IO. CHRIST. BECMANVS, Theologus Francof. ad Viadrum in der *Exceptions-Schrifft wider eine allerunterthänigste Adresse* respondit. Plura deinceps scripta polemica a vener. LOESCHERO ab vna, et a celeb. BECMANO ab altera parte edita sunt, quae occasionem aperuere, vt celeb. LOESCHERVS Commentarium elaborare coeperit; cuius index: *Ausführliche historia motuum zwischen denen Evangelisch-Lutherischen und Reformirten.* Conf. ven. C. M. PFAFFIVS in introduct. in *Histor. theol. litt.* P. II. lib. III. ad §. VIII. p. 174. sq.

EPISTOLA LXV.

Leibnitius scriptores rerum Brunsvicensium colligit.

Gratias ago pro multa coram beneuolentiae significatione, et, quod mihi ea abusus videar, veniam peto. Fasciculum mihi commodatum recte Berolini reddi curabo. Ego apud Dn. de ALVENSLEBE multa reperi Msc. praeclara, tum paterna tum antiqua admodum, quibus et nostra historia plurimum illustrari potest. Cras hinc discedam et Berolini porro aut Lutzenburgi subinde discere spero, quae apud vos (ex sententia vt spero) gerantur. Interea vale faueque. Dabam Hundisburgi 24. Aug. 1704.

G

EPI

EPISTOLA LXVI.

Episcopus Vrsinus de rebus iraniciis consilia cum Leibnitio communicat.

Nuper cum Reuerendissimo Domino Episcopo VRSINO loquutus, iniecta de Te mentione, intellexi virum egregium plurimum Tibi fauere, atque id agere, vt Tuis commodis apud Regem inuigilet. Misit mihi nuper dono (1) Liturgiam ex Anglico in Germanicum versam (2) Consensum Sendomiriensem a Clarissimo STRIMESIO editum. (3) Eiusdem STRIMESII scriptum germanicum, cuius titulus est: *Kurtzer Entwurff der Einigkeit*, vbi duas protestantium partes non inepte conciliare nititur. Haec omnia iam ad Te peruenisse puto. De caetero gratiarum actionem pro exhibito tam munifice hospitio repeto. Quod superest vale et faue. Dabam Berol. 21. Octobr. 1704.

EPISTOLA LXVII.

I. Strimesius studet Fabricio. II. Antonii Vlrici et Leibnitii de Sebastiano Edzardo iudicium.

I. Literas Tuas recte accepi et gaudeo, Te valere et mei meminisse. Saepe mihi de Te sermo fuit cum Reuerendissimo Domino Episcopo et max. Reu. IABLONSKIO, qui nunc, defuncto SMETTAVIO, Concionatorum Regis est primus. Sunt et septimanae aliquot, quod Berolini me accessit praeclarus Francofurtenfium ad Oderam Theologus, Dn.

SA.

SAMVEL STRIMESIVS mirificeque doctrinam et moderationem Tuam laudavit. Liturgiam Anglicanam iussu Dn. Episcopi germanice editam, STRIMESII librum de consensu Sendomiriensi et *Kurtzen Entwurff* etc. ad Te mittere voluit Dn. Episcopus, iamque Tibi redditos puto hos libros. Putat Te facturum rem gratam Regi, si scriptum aliquod edas breue de Liturgia Anglicana, inque eo institutum commendes, et in praefatione mentionem benignam facias *des Kurtzen Entwurffes* Domini D. STRIMESII, et doctrinam viri ac moderationem laudibus meritis exornes. Hoc scriptum Regi Prussiae dicari posset.

II. Gaudeo, quod Serenissimo Duci ANTONIO VLTRICO placet consilium Tuum et meum, ne scilicet iuveni Hamburgensi SEBAST. EDZARDO nequicquam paratragoedianti respondeas, quamquam optem scribi ad Magistratum, ut coerceatur hominis petulantia. Sed magis gaudeo, quod Serenissimus Dux Te Guelfebytum vocavit, et quanti Te faciat omnibus ostenderit. Quod superest vale et me ama. Dabam Berolini 29. Nou. 1704.

EPISTOLA LXVIII.

I. *De Societate scientiarum Berolinensi.* II. *De negotio irenico consilium.* III. *Guil. Forbesii de sacra coena sententia.*

I. **P**ostulatum Tuum ego sane aequum puto, nec omittam occasione data aliquid de eo mouere, ut videam, quae spes sit? In societate Regia Scientiarum non distinguimus

membra, proceres, collegas, forte ergo membrorum mentio suffecerit.

II. Putem consultum fore, ut non tam per responsi modum, quam obiter in epistola ad Dn. IABLONSKIUM responsoria, id ipsum paucis insinues, quod cum Dn. Abbate SCHMIDIO ad me scribis. Equidem scriptum vobis transmissum multas res bonas continere, et pi-um habere scopum, nec nullas editionis videri fuisse causas; ne tamen opus Irenicum sufflaminetur Tibi ac Dn. Abbati SCHMIDIO eius cupidissimis optandum videri, ut quoad eius fieri potest, caueantur ea, ex quibus pro pace nouum bellum Theologicum oriri possit.

III. GVIL. FORBESII bonam partem re-
gi (nam olim legeram) non sine voluptate et
fructu. Quae in negotio Sacrae coenae dicit
visa sunt pleraque admodum commoda, et no-
stris explicationibus consentanea. (*) Socie-
tas Regia sibi haud dubie honori ducet dedi-
cationem praeclari operis Tui praesertim con-
tra aduersarios communes. Quod superest
vale et faue. Dabam Hanou. 7. Decembr.
1704.

(*) GVIL. FORBESIVS in Considerationibus contro-
uerfiarum Francof. a IO. FABRICIO tertium editis
p. 563. et 564. *Tutissima, inquit, et rectissima videtur
illorum protestantium aliorumque sententia, qui corpus et
sanguinem CHRISTI vere, realiter et substantialiter in
Eucharistia adesse et sumi existimant, imo firmissime cre-
dunt, sed modo humano ingenio incomprehensibili, ac mul-
to magis ineffabili, soli DEO noto, et in Scripturis nobis
non reuelato, non quidem corporali et per oralem sumptio-
nem, sed neque etiam solo intellectu, ac pura puta fide, sed
alia*

alia ratione, soli DEO, ut dictum est, cognita, illiusque omnipotentiae relinquenda.

EPISTOLA LXIX.

Fabricius refutatur ab Anonymo.

Serenissimus Dux ANTONIVS VLRICVS, qui plurimum Tibi fauet, non sine indignatione intellexit male Te habitum, et iniuriose per epistolam improbi ἀνωνύμῃς. Cellis huc scriptum est, inquirendum in autorem et vindicandum honorem Tuum, et si irrita sit indagatio, chartam infamem flammis abolendam. Itaque Dux Serenissimus vellet nihil omitteri, quod ad indagandam veritatem prodesse possit, iussitque, ut hoc Tibi significarem. Facile intelligis, quam libenti animo iussa eius exequar, et quam non omiserim hortari sponte pronum, ut in iusta seueritate perseueret. Itaque delibera quaeso, qua ratione optime inquisitio institui possit, et si quae iudicia habes, sufficientia saltem ad inquirendum in aliquem vel aliquos, delibera cum Ictis, an e re videatur, proponere illa in medium, submittereque iudicio magistratus? Idque ut eo tutius facias, neue accusator fias ex denunciante, casu nominibus suppressis exposito, fac, ut responsum obtineas cuiusdam collegii Ictorum, cuius sequutus sententiam eo sis deinde securior in omnem euentum litis. Caetera alias, nunc enim discedit currus publicus. Quod superest vale, et me ama. Dab. Brunsvigae. 2. Maii. 1705.

EPISTOLA LXX.

I. *Inter germanos pauci sunt Matheſeos cultores. II. Edzardi diſputandi et inclareſcendi methodus.*

I. Vereor, vt in negotio, quod tangis, aliquid recte agi poſſit apud Berolinenſes: adeo ſaepe res illic parum cohaerent ſtudiis diuerſorum. Expectabimus reſponſum. Quem laudas iuuenem Mathematicum, noſſe propius oporteret, vel a ſpeciminibus. Groningae quaerunt BERNOLLIO ſuccedaneum, quĩ non facilis inuentu. Nefcio quo frigore torpent Germani, vt raro altius aſſurgant, in ſtudiis iſtis, excolendisque inuentis, licet apud iſtos natis; negant Matheſin eſſe de pane lucrando, et tamen egregiae ſtationes paratae ſunt eminentibus.

II. EDZARDVS iam procedit ad Mahumedanifmum Caluinianorum, miror quod non Arianifmum praemiſerit. Repetet de ADAMO NEVSERO naenias, et REGINALDVM exſcribet, quicquid nunc effutiet habebit emtores. Id debet igni Regio, quo inclaruit, ſecundum Epigrammation amici:

EDZARDI tenebras illuſtrat Regius ignis
Et nugis pretium poena vel ipſa facit.
Vale. Dabam Hanou. 9. Iunii 1705.

EPISTOLA LXXI.

I. *Conſilia irenica. II. Scriptoriſus anti-Irenicis directæ non reſpondendam.*

I. Significare volui, me Tuas cum fasciculo
IA-

IABLONSKIANO Guelphebyti reperisse. Interim literae venere a Domino Episcopo ad Serenissimum Ducem satis ad mentem nostram. Ait enim se ad Regem ex acceptis retulisse, et Maiestatem Regiam optime esse animatam. Missum etiam Theologum ad aulas Reformatas ut animi praeparentur. Vellem inprimis Casseianos reddi τοῖς Μαρχικοῖς ὁμοψήφους. Vereor enim ut sint satis. Sed arte opus puto, strepitusque inprimis cauendos, ne magis turbentur irritenturque ψευδορθόδοξοι. Innuit interim ministros quosdam regios non videri satis in rem praesentem animatos, idque agere ut difficultatibus deterreant Regem. Sed nihil facilius, quam mouere aut obicere difficultates, artis est remouere.

II. Quod ad novos quosdam Anrirenicos scriptores attinet, ego putem non melius agi posse, quam si ne vni quidem respondeatur directe. Rex ipsa tractari scriptis potest. Litigatores optime vlciscentur irenici non respondendo. Baccho bachanti si velis aduersari etc: Vnus doctissimus ITRIGIVS vellem non prodiisset in hanc arenam, sed praestabit non reciprocare cum ipso serram contentionis, ne magis aduersum reddamus litigando. Scriptis publicis eristicis non proficitur, praestant expositoria, quibus facile respondetur. Libenter intellexi quae de Domino RICHTERO scripsisti. Gaudeo et Hamburgenses egisse quod aequum erat. Vale. Dabam Brunsvigae 27. Apr. 1705.

EPISTOLA LXXII.

I. *In negotio irenico strepitus vitandus.* II. *Negotium religionis in Palatinatu.*

I. **D**ominum D. LEINKERVM Tuum vidi, Tibique gratias ago, quod eum ad me direxisti. Visus enim est et Studiis et humanitate pollere. Sapientissime fecisti, quod Domino Episcopo ostendisti, eo rem esse loco, ut si multum differatur, plane sit in nihilum recasura. Mutabuntur personae et cum personis rerum facies. Plerumque res paucorum virorum inelinatione animi et consiliis constant, quibus sublati alia saecula sunt expectanda. Et velim, nisi iam factum, illi indices, quam mutationem in his oris Tibi ea portendant, quae ipse expertus est, postea quae iam sunt edita in hoc negotio, nescio an e re sit multa proferri nunc in lucem. Agendum est, non scribendum: libris editis novis hoc iam fermento animorum irritabuntur magis aduersarii, et inter se communicantes consilia, facillime obstruent aditus omnes, qui manebunt aperti, si strepitus a nostra parte absit. Nihil ne ab aliquo tempore Düsseldorfio habuisti a R. P. VRBANO? aut a cognato Tuo Domino RICHTERO? Qui si is est, quem olim republica vestra aliquandiu in diaeta Ratisbonensi habuit, sic satis aetate prouectus sit oportet.

II. Negotium de Religionis statu in palatinatu nonnihil adhuc haesurum videtur, aiuntque Dominum BVRCARDVM, qui ibi pro Serenissimo Rege Borussiae cum Ministris Palatinis
egit

egit, auocatum iri, alio substituto, qui Aulae Palatinae sit gravior. Si negotium Banni Bauarici nil confert; parum de successu spero, quum et Ratisbonae frigeant, quaecunque illic tractantur, sed nil magis, quam religio, quae frigere solet vbique. Quod superest vale et faue. Dabam Hanou. II. Aug. 1705.

EPISTOLA LXXIII.

I. *Omeisii inscriptio.* II. *Glossarium diuersarum linguae germanicae dialectorum desideratur.* III. *De obitu ducis Cellensis.* IV. *De Acad. Vitembergensi.*

I. **I**nscriptionem Omeisianam Berolinum mit-
tam sane non inelegantem. Sed de omine illo ferali Hanouerano nil inaudiueram, si candelabrum aliquod argenteum forte decidit, quod ignoro, in nostra aula profecto ominosum habitum non est; neque nos adeo faciles ad omnia captanda sumus.

II. Gratias etiam ago pro iocularibus illis in Bauaros compositionibus. Talia mihi placent dialectorum prouincialium specimina. Audio Dn. PRASCHIVM olim Ratisbonae edidisse Glossarium Bauaricum vocabulorum Bauaris propriorum, id nunquam nancisci potui. Vellem similiter Franconicum et Suevicum et aliarum Germaniae partium haberemus. Aliquando Dn. Abb. MOLANO suasi, vt tributum indiceret nostris pastoribus ruralibus, cogeretque vnumquemque certum numerum vocabulorum inferioris nostrae Saxoniae mittere, quae alibi non facile intelligerentur.

III. Vellem profecto adessent nobis quos memoras egregii Viri. Sed mors Serenissimi ducis Cellensis res vestras nostrasque, imminuta commercii inter aulas facilitate, non parum conturbavit. Faxit Deus vt animi concilientur communi bono. Dn. HOFMANNVS medicus Serenissimi Marchionis Ansbacensis cum Domino suo nunc apud nos agit, et nuper mecum loquutus est, Vir, vt apparet, egregius.

III Ne et studiosi alii Wittebergam salutarerent, mirarer nouam prohibitionem factam, nisi illam Wittebergensis noua quadam acerbitatis significatione expresserunt. Sed uereor, ne Abbatem Bergensem deceiverint minae, vel vanus aliquis rumor. Quod superest Vale et faue Dabam Hanou. 14. Sept. 1705.

EPISTOLA LXXIV.

I. *Meierus non studet Fabricio.* II. *Non edenda nimium multa scripta irenica.*

I. **N**on satis memini an Tuis per omnia responderim? Quod MEIERVS Tibi minatur, spero effectum cariturum, quanquam quum hic adesset, nihil tale erga me ostenderit, aliqui tentassem ei eximere errorem. Velim vt aliquando quum ego adero, ad nos venias, et propius Serenissimo Electori innotescas. Quod superest vale et faue. Dabam Hanou. 3. Nou. 1705.

II. P.S. Responsum Dn. IABLONSKIO adhuc debeo, ipsique Dn. VRSINO Episcopo. Valde vellem non multiplicari libros de hoc argu-

argumento, quod attingunt in suis litteris. Neque enim ea res alium habet vsum, quam quod crabrones irritentur. Et si Dn. STRIMESIVS vult respondere omnibus, qui scriptis publicis Irenicos inuadunt, infinita erit occupatio.

EPISTOLA LXXV.

I. *De Launoii libro de potestate regia in matrimonium.* II. *Lotharingicum matrimonium quibus controuersis ansam dederit?* III. *De concionatoris Principem suum reprehendentis officio.*

I. **E**t Dominò IABLONSKIO et Domino Episcopo scripsi crabrones tantum scriptis irritari polemicis. Quod de Dn. TILMANNO Marpurg. Theologo significasti, perplacet. Praesentiam tuam hic gratam fore arbitror data occasione excurrendi. Habemus hic LAVNOII librum, de potestate regia in matrimonium, itaque Tuis iussis erit paratus. Caeterum ANCILLONIVM vel potius eum, qui ex eius ore aliquid, de hoc libro, retulit, errare puto. LAVNOIVS enim hoc libro scripsit, quae menti eius consentanea ex aliis operibus eius satis constat.

II. Quod Lotharingicum matrimonium attinget, res ita se habet. Viuente LVDOVICO XIII. et primo eius Administro RICHELIO Dux Aurelianensis Pater Regis aulae offensus, ignaro vel inuito Rege duxit in coniugium MARGARETAM Principem Lotharingicam. Id matrimonium RICHELIVS pro nullo haberi volebat, quia lex esset Galliae, ut Principes
san-

sanguinis inuito Rege nuptias contrahere non possent. Ea de re integri libri sunt scripti. Sed LAVNOIVS librum suum longe serius scripsit, quando de matrimonio Aurelianensi non amplius agebatur, et tractauit quaestionem generalem, vtrum potestas Secularis vel Regia possit lege ciuili constituere impedimentum dirimens? Eaque quaestio in Gallia antiqua est, ex quo in Blesensibus Comitibus constitutum est, vt nulla essent matrimonia, inuitis Parentibus et aliis curam minorum habentibus, contracta. Talem legem fieri posse, Canonistae et Moralistae Itali plerique negant, Galli affirmant, quia materia sacramenti matrimonii sit contractus ciuilis, qui formam suam a lege ciuili accipiat. Itaque legem ciuilem tantum remote in sacramentum operari. Hanc doctrinam etiam LAVNOIVS propugnauit. Liber tamen eius relatus fuit in indicem prohibitorum.

III. Concionator quidem priuatim Principem suum admonere potest, sed publice proscindere non debet, quia ea res nocet reipublicae, nec prodest Ecclesiae. De Dn. WAGENSEILII morte plurimum doleo. Gracias ago pro Dissertatione ingeniosa gallica: de Anti-Christo, quam ego nondum videram. Serenissimo Duci puto non ingrati fore. Quod superest vale et faue. Dabam Hannover. 20. Nouembr. 1705.

EPISTOLA LXXVI.

I. *Fabricius cum Tilemanno de negotio irenico sua consociat consilia.* II. *De regia in matrimonium potestate.* III. *De re irenica.* IV. *De Antonii Vlrici cum concionatoribus aulicis controuersia.*

I. **P**erutile erit, Tuum cum Dn. TILEMANNO commercium. Consultum erit, vt cum Dn. Episcopo VRSINO communicet, itaque illum hortare, quaeso, vt ad hunc scribat et scribenda suppedita. Nam si Episcopus ostendar Regi id, fructum epistola habebit. Vellem nosse distinctius quid Dn. TILEMANNVS de Strimesianis iudicet? Ea enim discedunt, vt scis, a Dordracenis nbn tantum in gratiae Vniuersalis negotio, sed et in doctrina de vera iustificatione temporariorum. Ex Serenissimo Duce ANTONIO his festis diebus, quibus in eius aula egi, intellexi, Dn. RICHTERVm Consiliarium intimum apud eum fuisse. Valde doleo, quod nos praeteruectus est.

II. LAVNOII librum de regia potestate in matrimonium transmittam. Olim iuuenis, ante eum editum, in Gallia discussi hanc materiam, quum Serenissimus Dux Megalopolitanus CHRISTIANVS LVDOVICVS sententiam meam expeteret super matrimonio suo secundo, quod diuortio cum cognata inaedificarat; et postea, sed sero, diuortii poenitentia ducebatur.

III. Cogito iam iter Berolinense. Significauit mihi Dn. IABLONSKIUS; missurum Te ipsi et STRIMESIO scriptum, quod intersit tu-
to

to reddi: id a me afferri posse. Certe curabo diligenter. Tantum suadeo, ne quid cum illis communices facile, quod ad rem Pontificiam pertineat, si qua in re alia Tibi videntur, mone quaeso in tempore. Vidi scriptum Germanicum typis editum, pro eis, qui religionem nostram cum Pontificia commutent, aut huic mutationi faueant, id mihi visum est valde frigidum. Et miratus sum admitti ab auctore, quod magis Pontificii nostros damnent, quam nostri ipsos. Nam certum est, plerisque Pontificios non damnare haereticos materiales. Quum Te vidisse non dubitem, fac quaeso, ut iudicium de eo Tuum intelligam.

IV. Recte Serenissimus Dux negotium cum suis Concionatoribus Aulicis sine strepitu et figura iudicii finiuit, illi quidem in publica correptione modum omnem prudentiae non minus, quam aequitatis excessere. (*) Quod superest et vale in multos annos nouo hoc felice inchoandos et faue. Dabam Hanouer. 6. Ianuar. 1706.

(*) De concionatoribus illis aulicis, IO. NIECAMPIO et M. KNOPPIO, qui ANTONIVM VLRICVM Ducem Brunsvicensem reprehendebant, quod licitam iudicaret a religione euangelica ad pontificias superstitiones transitionem, longe aliter iudicat celeberr. IOHANNES FRICKIUS in scripto cuius index: *Britannia rectius de Lutheranis edocta*. Etenim p. 20. Nemo est, inquit, qui diffiteri audeat, libere illos tum momendo, tum obsecrando obtestandoque, publicae ac priuatim quantum subsit periculi, pro eo ac decuerat, multoties demonstrasse. Quin et publicis utrinque scriptis innotuit, illos demum, ubi se parum omnino profecisse viderant, eo compulso, ut Serenissimam obtestarentur, ne conscientiae aut ipsorum, aut suae

suave vim inferret, sacrae Eucharistiae communionem ab ipsorum manu poscendo: quam sane (quod non sine acerbo animi maerore dicant) hac rerum facie ministrare non queant, nec alieni grandis peccati participes sese reddere. Ambrosios aevi nostri dixeris, quamquam multo adhuc circumspectius atque modestius illo veteri Mediolanensi praesule rem suam, seu potius rem Christi Domini ad Principem Christianum agentes. Nimirum non in iurisdictionem tantillum inuolabant, nec pro iudicibus se gerebant. Imo nihil tam anxie in votis habebant, quam ut res gesta omnis atque quaestio ad iudices non suspectos deferretur. Quam ob rem et demisse licentiam petebant, ab Academia aliqua Serenissimo Principi non subiecta, aut etiam pluribus, si daretur, sententiam rogandi. Hoc vero quum doctoribus negaretur; tum demum, quod, iudice etiam HVG. GROTIO, inter actus Pastorum proprios referri debet, suum duntaxat actum suspendebant, non in actus alienos ius ullum dominii exercebant, velut medicus bydropico adsidens aquam poscenti nocituram porrigere recusat. Merentur utique conferri Relationes innocuae Anni 1708. p. 706. seq. ubi scripta, quae ad hanc controuersiam illuminandam faciunt, recensentur.

EPISTOLA LXXVII.

Eccardo Professio Historiarum in Acad. Helmstädiensi destinata.

Quum literas Tuas accepi, quibus spem aduentus facis, volebam scribere, et suadere, ut mature huc venires ante discessum meum, quem non diu differam, dissimulatoque apud vos consilio, Guelfebytum, atque inde huc ires; ita forte in transitu posses aliquid discere, utile nosci: inter alia circa constituendas res vestras, Seren. Dux mihi testatus est, non ingratum sibi esse Dn. ECCARDI nominationem ad Historiarum Professionem, sed Tua commendatio.

rio plurimum adhuc posset, ne optima intentio Serenissimi Principis, ut saepe fit, auertatur. Sed haec quidem pro commoditate Tua constitues. Ego felix opto iter. Hanou. 15. Ian. 1706.

EPISTOLA LXXVIII.

In negotio Concionatorum aulicorum Guelpherb. nihil temere publicandum.

Quid est, quod de redhostimento loqueris, quum ego toties usus sim beneficio Tuo? Mallem in negotio Concionatorum Aulicorum Guelfebytanorum nihil prodire in lucem ministerio typorum. Nam scheda schedam trudit, effrenisque scribendi licentia inualuit. Vidi ego iactatas mota face crescere flammam, et vidi, nullo concutiente, mori. Hic plerarumque controuersiarum genius est. Puto Dn. Prof. ECCARD nunc apud vos agere, et auspicato aduenisse. Huic peto ut inclusas reddi cures. Vale saueque Dabam Hanou. 19. Febr. 1706.

EPISTOLA LXXIX.

De rebus irenicis.

Clausulam illam ex mensali colloquio natam, Cet, quum de Pontificiis quaestio esset, facilitatem Polyarcho nimiam visam, pro certo compendi. Responsum ad clausulam omnino conueniens arbitror. Theologorum est tam de veritate, quam de momento sententiam expromere; sed

sed negotia ad Rempublicam spectant, de quibus non contemnenda nobis polliceri possumus, si rectis consiliis insistatur, nec sincere minus, quam circumspecte agatur. Quinam ex vestris Francofurtum ablegabuntur? Vale
faueque Hanou. 13. Apr. 1706.

EPISTOLA LXXX.

I. Vitembergenses ad Iubilaeum Francofurtanum mittunt deputatos. II. Reimannus laudatur.

I. Gaudeo Te saluum rediisse, nec dubito, quin omnia in itinere ex sententia processerint. Nullae ne aliae Vniuersitates studiorum, quam quas memoras, deputatos misere? Wittebergenses olim iuratos Francofurtensium aduersarios aduenisse sum miratus. Vellem inter eos Theologus esset aliquis, quocum colloqui placide potuissent BECMANVS, STRIMESIUS vel HOLTZEVSIVS. (*) Id quaesivisse videntur hoc humanitatis officio, ut prohibitiones illae cessent, quae Wittebergensibus multum nocuere. Licetne nosse nomina omnium deputatorum, et si quae alia memorabiliora in hac Iubilaei solennitate acta, quae in typos non venere.

II. Ego quum abesses, ad vos excurrere coactus sum, sed diu morari non licuit, inde Halberstadtum quoque digressus sum, eaque occasione adii in vicinia Dn. REIMANNVM apud Ermeslebienses Past. Prim. virum doctum in historia et Theologia, et praeterea Ecclesiasten, ut audio, facundum et auditoribus acce-

H

ptum.

ptum. Doleo talem Virum latere propemodum rure : vtinam eius in mentem venisset tunc, quum Serenissimus Dux nouos aulae suae Concionatores asciuit, non potuisset elegi aptior. Est enim Vir inprimis cordatus, et a praeiudiciis illis alienus, quae Serenissimo Duci tantopere merito displicent. Et velim consilium Tuum sententiamque intelligere, an non fortasse futurum putes, vt aliquis ex iis, qui nunc in aula concionantur, aliquando id officium cum Superintendentia aliqua aut simili officio sit commutaturus, quo huic Viro commendando locus fiat. Certe enim Guelfebyti eum aut Brunsuigae collocari e re Principis, Ecclesiaeque et litterarum foret. Quod superest vale faueque Dab. Hanou. 18. Maii. 1706.

(*) Vitembergensis Academiae nomine Iubilaeo Academiae Francofurtensis IO. HENRICVS BERGERVS Codicis tunc Professor et Regis Poloniae atque Electoris Saxoniae Consiliarius interfuit.

EPISTOLA LXXXI.

Reformati Fabricii doctrinam et moderationem laudant.

Exlitteris IABLONSKIANIS intellexi, quantum illic doctrinae et moderationi Tuae tribuatur, id Tibi nobisque gratulor, optoque, vt fructum inde capiat Ecclesia, quod in ipsis maxime Berolinensibus situm iudico. Nos enim egimus dudum, quae oportet. A titulo illo in his regionibus sic satis insolito, vt in superscriptionibus litterarum mearum abstinere serio peto. Doleo Dn. HACKMANNI res Fran-

Francofurti tam male successisse; Meliori fortuna dignus esset, si consiliis amicorum vteretur. Cantabrigienfes deputati hic me inuiferunt. Vale faueque Dabam Hanou. 28. Maii 1706.

Cl. REIMANNVM Dn. Abbas SCHMIDIUS nouit et magni facit. Extant et eius scripta complura, quae is Tibi indicabit.

EPISTOLA LXXXII.

I. *Irenici negotii conditio.* II. *Leibnitius Reimanni commodis consulere annititur.*

I. Sperabam his Te nundinis complecti, sed varie fui distractus, praesertim quod Rex Borussorum expectaretur, aliaque incidissent, Serenissimus autem Dux noster discessum ad balneum a Serpentibus cognominatum pararet. Optassem ego ex instante coniugio potuisse aliquod commodum parari rei eximiae, quae dudum agitata est, sed ut video hominum animos esse, et vel praecoccupationem, vel harum rerum incuriam, omnia ibunt via trita.

II. Quum Dn. Abbatis SPECHTII obitus multis mutationibus inter Ecclesiasticos locum dare possit, dum alii fortasse aliis promotis succedent; optarem ego, locum posse Brunsvigae vel Guelfebyti inueniri doctissimo nostro REIMANNO Rectori ante aliquot annos Halberstadenfi, nunc Past. Prim. Ermeslebiensi, qui Dn. Abbati SCHMIDIO est amicus et notissimus. Eum ubi noueris, intelliges prorsus ad palatum esse Tuum: nec parui momenti est,

tales admoueri sacris muneribus, qui prudentia ac doctrina eximii, vulgi affectibus erroribusque non teneantur. Quod superest valde faue. Dabam 31. Aug. 1706.

E P I S T O L A LXXXIII.

Peterfenii versus et opus Apocatastaseos laudantur.

Gratias ago, quod me lactissimo nuntio beasti. Multum inde boni spero in republica et Ecclesia. Quid si eum in pectore seruet Serenissimus Dux, qui tanto applausu nuper in aedicularum Salzdahlemerensi perorauit? Eum ego virum aulae illi non mediocriter gratularer, sed dubitarem, an consilium illi esset quietam stationem mutare splendidiore sed laboriosiore? Intra paucos dies mihi in aulam Guelfebyranam eundum erit, quod aduersa valetudo hactenus impederat. Vtinam Te illic inuenirem. Ex litteris Tuis non diiudico illinc an Helmstadii scripseris, nam datum, quod vocant, abest. Patrem quemdam Iesuitam PLECKNERVM illuc venire aiunt. An Tibi ille cognitus? Peterfenianos Versus magna cum voluptate legi: explorata mihi erat eruditio Viri, sed tantum legato sermone posse ignorabam. Mihi semper omnia eius scripta mirifice placuere, etiam ubi non plane de veritate sententiae sum persuasus. Magnum opus Apocatastaseos in primis arrisit: legique cum voluptate et fructu. Itaque ego ipse Recensionis Autor fui ac concinnator, quam doctissimus ECCARDVS noster suis relationibus Menstru-

is

(*) Conf. Monatliche Auszüge 1701.

Petersenii versus laudantur.

EPISTOLA LXXXV.

1. **Q**uae commisisti recte curata dudum haud
dubie intellexeris. Nunc ad Te litte-
ras egregii Viri Dn. D. PETERSENI mitto,
H 3 quas

quas hinc discedens mihi reliquit. Plurimum eius ingenio et zelo sum delectatus, vellemque magis frui colloquio potuisse.

II. Spectaculis plerisque et regiis voluptatibus interesse me oportuit magis, ne stoicus aut singularis viderer, quam quod istis vtcunque eximiis magnificisque valde delecter. Interim sic elabitur tempus, quod omnium rerum est pretiosissimum, nec quicquam agitur; quod magis agi intersit. Vale faueque. Dabam Berolini 14. Decembr. 1706.

EPISTOLA LXXXVI.

I. *De Werneri oratione panegyrica.* II. *De Regiomontano syncretismo.*

Amplissimi WERNERI orationem panegyricam missu Tuo recte accepi, et exempla suis locis curavi, pro mihi destinato peto ei vt gratias meo nomine multas agas. Mallem Serenissimo Electori alio tempore, post reditum scilicet, quem felicem precamur, oblatum fuisset suum. Nunc enim distractissimum fuisse facile intelligis. Curabo tamen vt aliquando memoria refricetur; et administris aurem vellam.

II. Quid ais, et quid aiunt alii de Regiomontano quodam priuato, vt sic dicam, syncretismo (*) inter duos Pastores in Orphanotropheo, quibus et Ecclesiam huiusmodi ad vnitatem perducere non difficile fuit? Si MYSLANTA aliquis ibi esset, quantos excitaret strepitus. Quidam false nuper ad me dicebat
non

nōn vbique Ecclesias ex orphanis consistere. Respondi vicissim per iocum, velle Dominum, vt fiamus instar infantum. Id me Epigrammatis componendi admonuit:

Vosqueis Calvinus non conciliandus habetur etc.

Reliquum iam max. Reu. Dn. Abb. SCHMIDIO mitto, qui Tecum communicabit. Quod superest vale faueque. Dabam Hanou. 2. Sept. 1707.

(*) De Regiomontano syncretismo conf. *Relationes innovae* a. 1707. p. 401. f. et A. 1708. p. III. f.

EPISTOLA LXXXVII.

Wernerus laudatur.

Ita institi apud Dn. Ministros status, quibus Serenissimus Elector ante abitum rem ad preces meas commiserat, vt quem vides fasciculum medallionum pro Amplissimo WERNERO acceperim, cui me commendauit, et virum egregium, quem vt par colo, a me quam officiosissime salutari peto. Iudicium eius de variis meis, et praesertim de praefatione Codicis Iuris gentium, qua iuris uniuersalis principia exposui, pergratum aliquando erit. Quod superest vale faueque. Dabam Salzdaiae 14. Sept. 1707.

EPISTOLA LXXXVIII.

De commodis Academiae Helmstädiensis prouebendis consilium.

Libenter intelligo inquisitione in iuuenem illum eruditum Philebraeum THEOPHILVM
H 4 insti-

instituta, nihil repertum, quod ipsum vel alios grauaret. Ad decus Academiae pertinebat hoc negotium. Multi queruntur Helmstadium apud alios in odium inuidiamque adduci, ob nescio quas nouitates. Sed apud Halenses centuplo plures occurrunt, neque hoc tamen Academiae nocet. Interim fatendum est, posse hac opinione (etsi erronea) impediri laudabile institutum, quod olim in aulis nostris agitabatur, de studiosis harum regionum, in Ecclesiis et Scholis apud nos promotionem quaerentibus, praescribenda lege per aliquod temporis spatium operam litteris apud vos daturis. (*) Nobilissimi WERNERI pergratum fuisse zelum ex responso reali satis apparet. Quod superest vale faueque Dabam. Hanou. 22. Octobr. 1707.

P. S. Has iam scripseram quum Tuas Werne-
rianasque in illis accepi. Amplissimo WER-
NERO respondeo, rogoque vt responsum cu-
res. An aliquid de literis Domini VRSINI
Episcopi Serenissimo Duci scriptis ad nostros
relatum sit, nondum compertum habeo. De
Regiomontano illo facto haud satis edoctus
sum hactenus, nec quicquam de eo noui, quam
quod scheda quaedam edita in vulgus sparsit.
Ex ea non appareret, an Ecclesiae etiam binae
orphanotrophii inter se communicarint, vel
saltem aliqui ex ipsis, an vero Pastores tantum.
Neque exprimitur, an permissione superiorum
aulaeue, an proprio consilio haec egerint.
Quanquam ego de permissione quadam, si non
legali siue solenni certe sufficienti non dubitem.

Imo

Imo suspicer rem ipsis suggestam, quandoquidem non ab ipso Episcopo commendatur. Quod si omnia priuato ausu acta fuissent, haud facile alibi Consistoriorum aut Collegiorum approbationem habitura essent. Ego optem, non pastores tantum, sed et Ecclesias coire, nec priuatim aut singulatim, sed communi consilio rem agi conficique, de quo non desperem, si modo res, qua par est, ratione tractetur. Quinam ZORNIVS FRICKIVS que haud satis scio.

(*) De hac ipsa lege a potentiss. Rege Britann. GEORGIO et a Seren. Ducibus Brunsvicensi. AVGVSTO WILHELMO et LVDOVICO RVDOLPHO anno 1724. et 1725. lata conf. M. HENR. IO. BYTEMEISTERI Commentar. de Augustae domus Brunsvico-Lüneburgensibus meritis in rem literariam p. 147. f.

EPISTOLA LXXXIX.

Dere irenica.

Statim post LAVNOII librum de iure Regio circa matrimonium, ad Bibliothecam Electoraliam relatum, schedula Tua lacerata est, ut adeo de noua petitione securus esse possis. A serenissimo Duce, quum nuper hic esset, intellexi consultum a Rege Prussiae vel potius ab Episcopo VRSINO responsum dedisse, quo se causae fauere ostenderet. Sed ea de re ad nostros nil est relatum: et intelligo apud Comitia in deliberationibus Euangelici corporis multos haesisse ad tolerantiam illam mutuam, qua petitur, ut ubique permittatur subditis struere

H 5

tem-

templa alterutrius ritus. Verbo dicam, consilia ante aliquot annos data spernuntur, alia plane itur via, nondum praeparatis animis. Quae etsi compendiosior videatur, aegre exitum habebit. Quod superest vale faueque. Dabam Hanou. 10. Dec. 1707.

EPISTOLA XC.

I. *Schwertnerus quis?* II. *De diuersis scriptis, quae excudi merentur.*

I. Ignotus mihi erat ille, quem memoras. **I** SCHWERTNERVS vel gladiator Orthodoxus. Patrem eius fuisse suspicor eum, qui me puero erat Professor Lipsiensis, Philosophus, postea ad, nescio quam, Superintendentiam translatus. Serenissimus Dux scribillatores facile contemnit: sed non aequè facile talia a priuatis contemta vindicantur. Praestat tamen filere, quam irritare crabrones. Vtinam vel nunquam scriptum fuisset, quale vulgo circumfertur iudicium, vel nunquam cuiquam communicatum.

II. **I** VVENCVM Poëtam Christianum recudi, **O**CTAVII etiam **F**ERRARIJ varia, tum **L**AVNOIVM de Regia potestate circa matrimonium, perutile erit. **G**EORGIVS **F**ABRICIVS olim poetas Christianos veteres collegit. Nunc posset collectio esse multo auctior. Nam et Orientium nuper ampliorem nacti sumus, et **V**E**N**ANTIVM **F**ORTVNATVM **B**ROWERSVS produxit, vt taceam alios. **L**AVNOII opera omnia vellem aliquis nobis daret. Complura enim huius sunt sparsa opuscula sane erudita. (*)
Ejus

Eius Epistolas Angli recensuere. Quod superest vale faueque. Dabam Hanou. 27. Decemb. 1707.

(*) Doctissimus quidam Gallus, cujus nomen ignoratur, IO. LAVOII opera omnia in quinque Tomos et decem volumina distributa propediem editurus est. Quod quidem laudabile institutum exequi iam coepit edendo Tomum Imum siue duo priora volumina Coloniae Allobrogum 1731. in folio. Quem Tomum ipse in Actis Eruditorum Lipsiensibus 1731. p. 441. seqq. recensui.

EPISTOLA XCI.

De monumento Lotbarienfi.

Intelligo Serenissimum Ducem cogitare de monumento Regio Lutherano restituendo, id velim quam proxime accedere ad formam antiqui. Itaque quum superesse putem in illo loco qui viderunt, ante paucos enim annos ruinam passum puto, (etsi longe ante a praefecto quodam generali, quos Landrostos vocant, apertum sit sepulchrum) rogo vt inquirere velis apud senes loci, quae fuerit forma, quis situs iconum **LOTHARII** Imperatoris, **RIXAE** Imperatricis et generi **HENRICI** superbi ducis? an ille sceptrum coronamque gestarit? an **RIXA** et ipsa coronata manu aliquid gestarit, florem fortasse, quo situ Dux gladium gestarit? Item an non Imperator fundator loci manu altera gestarit templum, vt mos est fundatorum? Quodsi aliquis adesset, qui ruditer licet delineare posset, aut delineari facere, quod olim vidit; tanto rectius omnia exprimerentur.

tur. Quod superest vale faueque. Dabam Han-
nou. 6. Ian. 1708.

P. S. Audio eam formam, qua icones sculptae
erant in lapide, picturam in tholo expressisse,
quae adeo superstes aliquamdiu fuit, etiam fra-
ctis iconibus, atque adeo supererunt, qui vel
vtrumque, vel certe alterum viderint.

EPISTOLA XCII.

I. *A negotio irenico nihil amplius expectat Leibnitius.* II. *De monumento Lothariensi.*

I. **N**equē SINCERI Scriptum, (*) neque re-
futationem *oder Send-Schreiben* vidi;
per Magistratum reprimenda esset quorundam
hominum audacia. Sed intelligo SCHWERT-
NERVM, quem memoras, aulam suam habere
fauentem. A negotio Irenico, vt nunc est re-
rum habitus, nil amplius expecto. Ipsa se res
aliquando conficiet.

II. Rem praeclaram agis, dum restitutionem
insignis monumenti Regio-Lutherani curas.
Vellem tamen, quantum pote, accedat, ad for-
mam antiquam, etsi non fallendi posteritatem
animo. Nam e re erit, adiici inscriptionem,
quae tempus restitutionis exprimat. Non sufficit
inscriptionem poni in Tabula. In ipso monu-
mento extare consultum puto, alioqui facile de-
peribit. Repetatur si placet in tabula ex abundan-
ti. De LOESCHERO hic cogitari parum veri si-
mile est. Quod superest vale faueque. Dabam Ha-
nou. 28. Ianuar. 1708.

(*) INNOCENTII DEOD. SINCERI *Prüfung der*
Professionis Tridentinae, wie solche von der Durchlauch-
tigen

zigen Printzeßin ELISABETHA CHRISTINA von Braunschweig Lüneburg am 1. May. 1707. zu Bamberg abgeleget worden 1707. sine mentione loci, quo typis impressa est, in 4to prodiit, atque in Relationibus innocuis s. Diario Theologico cuius index: Alt und Neues ann. 1707. p. 864. recensetur.

EPISTOLA XCIII.

De monumento Lothariano.

Video me nondum, vt debebam, Tibi remississe delineationem monumenti Lothariani, pro cuius communicatione gratias ago. RIXAE vultus paulo austerior videtur, coetera non malus, et duo Principes LOTHARIUS atque HENRICVS vultu, ni fallor, non satis variant, sed haec leuicula mutatione, si opus videatur, facile emendabuntur. Actio RIXAE tunicam tenentis & plicarum adstrictio, quoque inde orta, quibusdam displicuit. Caeterum in his maxime rebus quisque pro gustu captuque suo iudicat. In summa satis elegans videtur idea. Gaudeo, quod noua Noribergensis formula sapientum virorum sententia locum non inuenit. Copia formularum laboramus. Elegans Tua erit inscriptio Fontis Lutherani. Ita variis modis Tibi debebimus loci ornamenta. Quod superest vale faueque. Dabam Hanou. 2. Mart. 1708.

EPISTOLA XCIV.

De differentia inter haereticos materiales & formales.

Fuit mihi nuper disputatio inter colloquendum. Nam plerique putant nostros a Pontifici-

tificiis damnari. Ego contra differebam, distinguui ab iis haereticos materiales et formales, et ab eadem distinctione etiam protestantes non abhorrere. Habeo quidem nonnulla loca utriusque partis, sed plura velim discere beneficio Tuo, nempe, tam a Pontificiis quam protestantibus non damnari nisi eos, qui fundamento saluo, malo animo, errores fouent. (*) Non puto a quoquam melius quam a Te talia posse nancisci. Itaque vt mihi in ea re faueas peto. Praeclarus est futurus ille liber, quem memoras, dignusque qui edatur. Vale ac faue. Dabam Hanou. 30. Martii 1708.

(*) De differentia, quae inter haereticos formales & materiales intercedit, LEIBNITIVS in epistolis ad PELISSONIVM datis p. 290. sqq. edit. FELLERI disputat. IO. autem FABRICIVS mitiora Protestantium doctorum de pontificiis, et pontificiorum de Protestantibus iudicia collegit in *Considerationibus Controuersiarum, quae Evangelicos inter et romano-catholicos Reformatosque agitantur.* edit. secundae p. 157. seq. et 174. seq. Quibus quidem pace B.L. mihi liceat, quae ipsemet huc pertinentia scriptorum reperi testimonia addere: In praefatione libris nostris symbolicis praemissa, pii confessores, vbi de condemnationibus, reprobationibus & reiectionibus impiorum dogmatum faciunt verba: *Nequaquam, inquit, consilium et institutum nostrum est, eos homines, qui ex quadam animi simplicitate errant, nec tamen blasphemii in veritatem doctrinae coelestis sunt, multo vero minus totas Ecclesias, quae vel in Romano Imperio nationis Germanicae vel alibi sunt damnare* et non ita multo post: *Nequaquam enim dubitamus, multos pios et minime malos homines, in iis etiam Ecclesiis, quae hactenus non per omnia nobis cum senserunt, reperiri. etc.* Duplicis igitur sunt generis, quibus in Ecclesiis, quae a Lutheranis dissentiunt, salus aeterna nequit denegari. Vel enim ex animi simplicitate vnice errant, vel etiam, licet in vera vi-

fibi-

sibili ecclesia vitam non agant, ex verbo DEI tamen de veritatibus coelestibus ad beatitatem aeternam consequendam scitu cognituque necessariis rectam fouent sententiam. Atque hoc ipsum etiam B. GOTTLIEB WERNSDORFIVS in dissertatione de perpetuitate Ecclesiae Evangelicae §. XXX. p. 33. profitetur. *Quo tempore, inquit, maxime dominata fuit tyrannis Romani Pontificis, multi haud dubie fuerunt, qui quum per baptismum recepti in foedus gratiae conceptam semel fidem sanctius custodirent, nec spiritum gratiae et precum, quo fuerant ob signati excuterent, sed simplici potius fide apprehenderent Christum, in eiusque recumberent meritis, et a peccatis grauioribus et contra conscientiam abstinere, vera corporis Christi membra manserunt, aeternumque saluati sunt. Fuit quidem tum temporis Ecclesia multis grauissimisque erroribus obruta, verum tamen hos ipsos errores multi vel plane non admiserunt, aut si omnino sunt occupati ab illis, admiserunt huiusmodi, qui fundamenta salutis directe necessarioque non euertebant. Admiserunt quoque infirmitate magis & per ignorantiam vincibilem, quam voluntate studio ac malitia. Hi proinde clementer sunt condonati a DEO, in articulo mortis, ob interpellationem filii, qui errores illos non magis iisdem imputare voluit, quam fidelibus peccata infirmitatis, quae omittere non semper est in potestate humana. Fuerunt enim saniora et rectiora credere parati, dummodo fuissent qui traderent. Errarunt, sed quoniam aliena magis quam sua culpa errarunt, per abundantissimum Christi meritum errores sunt condonati, et sanguine seruatoris illae veluti maculae elutae, quae hoc tempore, quo meliora scire et credere possumus, dummodo velimus, eadem facilitate non transmittentur. Quae enim his verbis B. WERNSDORFIVS de hominibus medio sub Papatu ante emendata LVTHERI ministerio sacra tradit, eadem quo minus de hominibus quibusdam nostra aetate in pontificia ecclesia viuentibus dici queant, nihil obstat. Et si vtique fatendum est, non tam multos nostro tempore inuincibili ignorantia excusari posse, quam quidem ante Reformationem. Quum, quae singularis summi Numinis est gratia, lux Evangelii nunc vbiuis fere radios suos spargat.*

Ad pontificios doctores quod attinet, eos nos omnes,
qui

qui ab ecclesia sua alieni sunt, damnare ex CATECHISMO ROMANO manifestum est. Ad art. enim IX. Symboli apostol. quæst. 2. *Ecclesia dicitur populus fidelis per universum orbem dispersus.* PAZMANNVS in Hodeg. lib. VIII. cap. 1. fatetur, illud non esse de essentia ecclesiæ, ut sit coctus sub regimine Romani Pontificis colligatus, nec se priuare posse totum orientem, sub romani Pontificis regimine numquam colligatum, communionem Ecclesiæ conf. WERNSDORFII diss. cit. §. VI. LEIBNITIVS P. I. Theodiceæ §. XCVI. de doctissimo Tesuita P. FRIDERICO SPEE commemorat, quod in libro, quem de Christianis virtutibus germanico edidit sermone, dedita opera tuitus sit, et illos saluari posse, qui non sint membra ecclesiæ pontificiæ, modo eandem ex instituto non impugnent. Eandem opinionem IACOBVM PAYVAM ANDRADIVM, qui ipse Concilio Tridentino interfuit, suam fecisse in epistola ad Amicum LEIBNITIVS obseruat, quam in Miscellaneis LEIBNITIANIS a celeberrimo IOACH. FRIDERICO FLLERO editis p. 105. & 106. reperias.

Omnes tamen pontificii doctores eodem modo de ecclesiis a sua dissidentibus non iudicant. BELLARMINVS lib. III. de Eccles. cap. 2. *Ecclesiam* definit, quod sit *coetus hominum eiusdem christianæ fidei professione, et eorundem sacramentorum communionem, sub regimine legitimorum Pastorum, et præcipue vnius Christi in terris vicarii Romani Pontificis, colligatus.* Neque desunt præcipuæ dignationis pontificii doctores, qui BELLARMINI sententiam suam faciunt. Inter quos GREGORIVM de VALENTIA, BECANVM, LESSIVM et alios numeros.

EPISTOLA XCV.

De Responsõ Theologorum Helmstadiensium.

Literas nuper accepi a D. BANAGIO Theologo apud Roterodamenses scripta, celeberrimo fratre eius qui operum eruditorum historiam

storiā diarii forma edit, quibus ex me desiderant, quid veri insit rumori de Helmstadiensium Theologorum responso, quod Triuultiani suo diario (*Memoires des Treuoux*) etiam inseruere, multumque ea de re iactant. Et quantum intelligo in opere aliquo suo tangere et examinare scriptum, calumniamque a Protestantium Ecclesiis amoliri cogitat. Ego illi significabo, a vobis vno ore, reiici et longe amoueri hoc scriptum, si quid tamen voles praeterea monere vna cum Dominis Collegis, expectabo monita. Circumspecte enim respondendum erit, quum futurum augurer, vt, quae respondebo, publice compareant. Schedas Tuas per hominem Tibi notum et ad vos proficilcentem rite Tibi redditas non dubito. Quod superest vale faueque. Dabam Hanou. 4. sept. 1708.

P. S. Addit ex Anglia aliisque locis hac de re ad se scriptum esse, remque multum strepitum excitare.

EPISTOLA XCVI.

De nimia indulgentia Helmstadiensi Academiae obiecta.

Agitari aliquid, quale memoras, ex ipso Serenissimo Duce intellexi. Ad eum res omnis redit, certe ipso inuito non fiet, nunc adeundum compellendumque censeo, nam mihi visus est nihil dum constituisse. Protestationem nondum videram, et pro ea gratias ago. Recte facit inclyta Facultas, quod a se remouet, quae in vulgus ad offensam nostrorum

I

rum

rum sparsa sunt. Sed video, plerosque aliquid amplius postulatu-
 retur, non tantum quid non sentiat, sed etiam quid sentiat? Ea declaratio, si stet intra limites CALIXTI et HORNEII, excellentium virorum, et Principibus sui temporis probatissimorum, facile orthodoxorum allatrationes contemnet. Atque id erat, quod nuper dicebam, aliquo Apologetico opere opus videri, ad rem praesentem accommodato, et e re fore, ut loca parallela CALIXTI et HORNEII adducantur. Ipsos Anglos turbatos fama nimiae indulgentiae et Episcopos quosdam hoc non dissimulasse intelligo, quod ad aulam nostram relatum est, tanquam nocere posset. (*) Vides, quo talia porrigantur SONNEMANNI et similium scripta, quamquam ut ab ipsis, non mala, inter nostras tamen magis nocent.

Non tali auxilio, nec defensoribus istis Tempus eget.

Reprehensiones Pontificiorum institutorum dissimulandae non sunt, quemadmodum nec a CALIXTO sunt dissimulatae. Aliud est, quid damnandum sit, aliud quid suadendum, multa ferimus, quae non consulimus, et quae, si per nos stare, impediremus. Interest profecto Ecclesiae protestantium auctoritatem Academiae Helmstadiensis conservari, quae coeteris moderationis et prudentiae Christianae facem praeluxit. Nihil itaque omitti velim, quod in eam rem faciat. Opus autem est auctoritate Principum, quae nec deerit iustissimae causae; modo illi rem probe cognoscant, quae etiam ad ipso-

ipsorum decus et vtilitatem pertinet. Quod superest vale et faue. Dab. Hanou. 17. Sept. 1708.

(*) Quum serenissima Princeps Brunsvicentis ELISABETHA CHRISTINA, nunc augustissima Imperatrix anno 1707. pontificiam religionem deserta Lutheranam amplecteretur, iudicium a Theologis Helmstädiensibus de transiitione a religione Lutherana ad pontificiam licita vel illicita? requisitum est. Quid Theologi Helmstädienses tum statuerint, quantum equidem memini, non satis constat. Prodiit tamen scriptum, cuius index: *Declaratio Helmstädiensium Theologorum, de discrimine exili Lutheranae inter et Romanam Ecclesiam, transiituque ad romanos ritus non illicito.* Quod, Coloniae primum editum, deinde vero saepius recusum, atque etiam Commentariis Triuoltianis (Mémoires des Treuoux) an. 1708. p. 900. seqq. insertum est. In illo non solum pontificii errores consulta opera defenduntur, atque statuitur, dissensum inter Lutheranos atque pontificios esse nullum, verum etiam docetur haud illicitum esse, missa facere Lutheranorum sacra, et pontificiam religionem amplecti. Exempli causa quaedam verba ex illa Declaratione afferam: *Domina, inibi dicitur, Wolfenbütenfis Principissa hoc potest facere* (religionem Lutheranam cum pontificia permutare) *praecipue, si ad hoc consideretur, primo, quod se ipsum ad illud matrimonium* (cum augustissimo Imperatore CAROLO VI.) *non obtulerit, nec offerri curauerit; verum quod hoc ei absque dubio ex diuina sancta providentia fuerit propositum. Secundo, quod huiusmodi connabium, non solum Ducatui unde est oriunda, verum etiam Protestantium religioni, et forsitan diu speratae Ecclesiarum pacificationi queat esse utile. Verum in eo vigilandum, ut non constringatur ad eiurandam suam religionem, et ut illi non proponantur tamquam articuli ad credendum necessarii, illae controuersiae et dubia, quae sunt altioris indaginis, verum ut informetur in breui simplicitate etc.* Non poterat non haec declaratio Protestantibus maximopere displicere; quorum principiis nihil magis quam ea ipsa aduersatur. Praecipue autem Anglos Theologos de licita ab Euangelica ad Papacam religionem transiitione opinatio offendeat. Qui

interprete secretario Societatis de propaganda fide ad Theologos Lipsienses, Ienenses et Vitembergenses dederunt litteras, quaerendo inuestigaturi, an omnia ita sese haberent, quae de Helmstädiensium Theologorum cum pontificiis Syncretismo in Anglia dicebantur? ANDREAS etiam SNAPIVS, Theologus Cantabrigiensis, qui vna cum IO. FABRICIO Francofurtensis Academiae Iubilaeo interfuerat, ad IO. FABRICIVM eadem de caussa dabat epistolam. FABRICIVS enim praecipuus huius Declarationis auctor habebatur. Sed nec defuere sibi Helmstädienses Theologi, qui hanc ipsam Declarationem suam noluerunt agnoscere. Sigillatim IO. FABRICIVS in *epistola ad pios et eruditos Britannos* Helmstädi 1708. 2. plag. in 4. edita publice proficitur, Theologis Helmstädiensibus et sibi perperam Declarationem illam attribui. Idem in epistola ad A. S. h. e. ANDREAM SNAPIVM Doctorem Anglicanum data suam et Helmstädiensium Theologorum famam tuetur, et refert, quid de transitu ab Euangelica religione ad pontificiam sentiant: *Interim, inquit, nos sequimur sanam, et a maioribus traditam atque ad nos transmissam doctrinam, nempe, quamvis non censeamus, Pontificios sua fidei professione plane destruere fundamentum veritatis salutaris, aut spem salutis omnibus communioni eorum adhaerentibus adimamus, propter multos tamen enormes errores, et periculosos abusos, quibus sunt impliciti neminem melius informatum ad eos deficere debere.* Non tuleret hae epistolae Fabricianae omnium Theologorum plausum. Neque defuere qui multa in iis desiderarent. Equibus praeter Theologos Tubingenses, qui singulari scripto FABRICIO contradixerunt, cel. IO. FRICKIVM nominasse sufficiat, qui in epistolica diatribe ad THOMAM ITTIGIVM, cuius index: *Britannia rectius de Lutheranis edocta* Ulmae 1709. ed. ex instituto id agit, vt FABRICII epistolas ad Britannos et ad SNAPIVM datas impugnet. Id quod iam antea fecerat singulari scriptione sub WARNEFRIDI nomine edita, cuius index: *Reisere Erörterung der Fragen ob unter der A. C. und Römischcatholischen Religion kein sonderbabrer Unterscheid sey? wieder* IO. FABRICIVM

1704. in 4. conf. *Relationes innocuae* 1707. p. 335. et
1712. p. 528.

EPISTOLA XCVII.

De Helmstadiensium Theologorum Responsō.

Et si vulgi sermone celebretur; non esse sapientis dicere, non putabam; Ego tamen non putabam, Tibi responderi potuisse iniustum esse processum, sed tamen ferendum. Video non plus Tibi quam aliis obiici posse, planeque duorum aliorum responsa Tuis consentire. Interea omnino sentio, responsa huiusmodi ad secundam praesertim quaestionem summo studio supprimenda esse, nec sine maxima offensione publicari posse. Nam quae ad primam dicta sunt, nil habent, quod non a multis nostrorum publice dictum comprobatumque sit, secundae autem quaestionis affirmatio (quantum scio) apud protestantes Theologos sine exemplo est. (*) Apud Anglos Theologos magna facta est rerum conuersio inde ab expulsiōe Iacobi H. Nam quae olim GUILIELMVS FORBESIVS docuit, ea omnia paucissimi hodie probabunt, nec nisi suspecti Papismi vel certe nimiae ad papatum inclinationis. Ipsi Episcopi plerique hodie non admodum Episcopales habentur, a Presbyterianorum sententiis multo minus quam olim recedunt. Archiepiscopi Cantuariensis Episcopalitas pene per ironiam in proverbiū abiit. Adeo quidam est sententiarum fluxus et refluxus. Meministi in Tuis literis Responsi cuiusdam

FRIDERICI VLRICI CALIXTI vestris εμνο-
ψηφς, id quando aut qua occasione datum sit
nosse velim. Rectissime facitis, quod reiici-
tis et a vobis profecta negatis, quae vobis in-
uitis non nisi interpolata prodire. Dicis, talis
facti exempla haberi in CALIXTO, CON-
RINGIO, MVSÆO, HACKSPANNIO et ali-
is, quae qualia sint, quum ad historiam nostrae
Ecclesiae pertineant, nosse itidem desidero.
Quae communicasti statim, vt iubes, remitto,
scribit mihi quidam Lipsiae, sermonem illic
esse de LYSERO nostro ad supremi conciona-
toris aulici munus Dresdam vocando. Dubi-
to tamen, an rumor veritate nitatur? Quod su-
pereest vale faue. Dab. Hanou. 22. Sept. 1708.

P. S. Etsi responsum Tibi sit, quod dicis, ego
tamen non desperauerim de temperatione rei.
Has reddet tibi notus, qui apud Dn. Consil.
Aul. HATTORF diu egit, nunc Halas le-
namque profecturus, vbi aliquamdiu aget.

(*) In *Declaratione*, quae Theologis Helmstädiensibus tri-
buitur, ad duas respondetur quaestiones. Prior est, an
dissensio inter pontificios et Euangelicos sit fundamenta-
lis. Posterior, vtrum licita sit a religione Euangelica
ad pontificiam transitio?

EPISTOLA XCVIII.

*De Snapii ad Fabricium de Responso Theologorum Helmstä-
diensium litteris.*

Malitia hominum magis magisque inflat fol-
lem calumniae contra Facultatem Theo-
logicam vestram. Mitto ecce, quae misit Dn.
IABLONSKIUS literas SNAPII ad Te datas Lon-
dino

dino; quibus ipse IABLONSKIUS ad me scribens addit: nouellis publicis aut simili libello circumforaneo insertum esse illud, quod vobis imputatur responsum. Quod haud dubie maligno consilio eorum factum est, qui domui Brunsvicensi inimici sunt, successionemque ei delatam conuellere vellent, sparsa in vulgus opinione quasi religionem parum curaret, quia amplius eadem septimana accepi litteras BANAGII Theologi Roterodamensis per insignia opera celebris, (cuius Frater Dn. BEAUVVAL historiam operum eruditorum diarii forma edit) quibus a me quaerit, quid de fama illa vobis aduersa sit sentiendum? Nam ex Gallia Angliaque ad se ea de re scribi, et omnino retundendam esse pontificiorum iactationem. Itaque rogo, vt cum Dominis Collegis SCHMIDIO et WIDEBVRGIO, viris insignibus, ea de re communices, et mihi sententiam vestram perscribas. Et quod SNAPIO responsurus es prius (si placet) mihi legendum praebeas, res enim non parui est momenti. Ego quid BANAGIO responsurus sim, etiam vobis mittam. Nunc Tabellarius non expectat. Vale faueque. Dab. Han. 9. Octobr. 1708.

EPISTOLA XCIX.

De Responso quod Theologis Helmstadiensibus tribuitur.

Gaudeo IABLONSKIUM, HARDTIVM, et Te quoque ipsum liberatos sollicitudine de Codice Hebraico. CAROLVS LVDOVICVS Elector Palatinus Theologos suos non consuluit

fuluit. F. V. CALIXTVM et Ienensem GORGIVM talia respondisse ignoravi. Loqueris quasi responsa eorum edita essent. Licetne videre? Saltem Serenissimus Dux facile ea procurabit. Non potestis nimis reiicere scriptum illud infelix: reiicimus aliquid etiam ob partem, ob formam, ob circumstantias. Recte fecisti, quod Hanouerae de Anglicano Nouellatore questus es. Recte facies atque ordine (meo iudicio) si petas (nisi petiisti) vt cogatur nouellator ille per retractationis modum vestram protestationem suis inferere Nouellis, aliaque addere, quae in rem videbuntur. Apud BANAGIVM quoque simplex reiectio et protestatio e reerit. Nec dubito vos omnes agnouisse, pro parte etiam monuisse, magnos in Ecclesia Romana abusus regnare, nec periculo vacantes; etsi a Romanensis communionis homine accedente Dei gratia vitari illa pericula, salutemque obtineri nihil prohibeat; fundamento saluo. (*) In hunc sensum passim nostros loquutos constat; et in his inprimis GORGIVM CALIXTVM, qui etsi prae coeteris vrserit, fundamentum Romanis saluum esse, non eo minus tamen Romanos errores abususque acriter coarguit. Ita vos quoque vel loquutos vel certe sensisse credendum dicendumque est. Quod superest vale faueque. Dabam Hanou. II. Octobr. 1708.

(*) Quum LEIBNITIVS h. l. defendat, in pontificia doctrina saluum esse fundamentum fidei, tantum negare videtur eiusmodi fundamentales errores in Ecclesia Papaea doceri, qui non possint non euertere fidem eorum, qui

qui errores istos fouent. In hac ipsa enim epistola profitetur in pontificia doctrina inueniri errores periculi plenissimos, quos et nonnulli fundamentales appellare solent. Mihi animus non est hanc ipsam viri summi opinionem meam facere et data opera propugnare. Diffiteri enim nequeo mihi utique nonnullos pontificios errores ita comparatos esse videri, ut eorum, qui serio eosdem amplectuntur, fidem non possint non euertere et neruos omnes verae pietatis elidere. e. g. ad concilii tridentini de sacrificio missatico sententiam prouoco. sess. enim XXII. Concilii Tridentini can. III. p. m. 160. *Si quis dixerit, inquit Tridentini Patres, Missae sacrificium tantum esse laudis et gratiarum actionis, aut nudam commemorationem sacrificii in cruce peracti non autem propitiatorium, vel soli prodesse sumenti, neque pro vivis et defunctis, pro peccatis, poenis, satisfactionibus et aliis necessitatibus offerri debere, anathema sit.* Quodsi sacrificii missatici beneficio eadem ratione qua demortuis nobis conceduntur peccata; possumus ex opere operato remissionem peccatorum consequi. Quid igitur opus est seria poenitentia, quae tamen nisi antecedit, fides in IESVM CHRISTVM veri nominis sequi nullo modo potest. conf. *Formula Concordiae* p. 591.

EPISTOLA C.

De epistolis Fabricii ad Britannos et Andr. Snapium.

Litterae ad SNAPIVM placent: defensio ad Britannos non aequae satisfaciet. Nam plerisque (ni fallor) videbitur, non sufficere interpolatum aut deformatum dici scriptum et inuito autore editum etc. aut allegari eum, cuius nutus pro imperio est. Nec CALIXTI et HORNEII scripta fauent per omnia; qui ad quaestionem secundam affirmatiue non respondissent. Nec apparet, mirificum in dogmate inter vos omnes fuisse consensum. Episcopi

Angliae hodierni plerique plane alieni sunt a WILH. LAUDI et WILH. FORBESII sententiis, quae hodie vix nisi Iacobitis placere creduntur. PARKERVS habitus est Papismi suspēctissimus et aulae nimis obsequens sub IACOBO II. Horum ergo citatio magis noceret. Putem ego quaedam literis ad SNAPIVM addi posse, quaedam detrahi, ipsumque rogandum, ut communicet eas cum amicis; quaedam in iis omitterem v. g. verba (sed quis scit, an non etc.) vsque ad verba (atque esto murus) Ad verba: quamuis nec Pontificii errent in fundamento, omitterem notam marginalem, quae sub finem scribis de coruis Eliae in schedam separatam instar P. S. coniicerem. Hoc ipso momento nouellas manuscriptas video ex Batauis missas, in quibus lego haec verba: l' Archeveque de Canterberi n'est pas content de la declaration de l' Vniuersite de Helmstädt, puis-qu'elle ne contient pas qu'elle abhorre le Papisme. Adduntur alia adhuc duriora. Hoc mihi (fateor) visum semper est, protestationem vestram non sufficere; quia dicit solum, quid non feceritis, non quid sentiat. Epistola Tua ad SNAPIVM magis in rem est, quam vbi reuideris etiam BANAGIO mittam. Ego hac libertate vsus sum, ut quaedam allinerem, quaedam delerem, Tuo rem iudicio relinquens. Sed rogo, ut mihi schedam ipsam Tui ad SNAPIVM conceptus remittas, quo eam destinam ob illita: quia fortasse hinc Brunsvigam mox proficiscar, rogo ut literas mihi destinatas Domino Magistro postae Serenissimae Domus Po-

POLICHIO commendes, in superscriptione seruandas dum petam Absurdum quidem argumentum a responso vestro ad successionem Hannoueranam sumeretur, sed scis apud imperitos, quale est omne vulgus, et late interdum vulgus porrigitur, interdum et absurdiora valere. Omne nostrum in Britanniam ius in religionis Romanae exclusione odioque fundatum est. Itaque merito fugienda sunt, quibus in Romanenses tepidi videremur. In literis ad **SNAPIVM** inter alia deleui vocem promiscuo, quum repellis calumniam, quasi responsum de licito promiscuo ad Romanenses transitu dedissetis. Nam ex tam restricta negatione inferetur argumento a contrario sensu: Vos saltem de licito Principis nunc Reginae transitu respondisse, quod non factum arbitror, nec concedendum. Neque enim is nisi ex iure conscientiae erroneae excusari potest, quod non est simpliciter rem licitam declarare. Quod superest vale faueque. Dab. Hanou. 15. Octobr. 1708.

EPISTOLA CI.

I. De epistola ad Britannos. **II.** Fabricio e numero Theologiae Professorum excluso Ephoria destinatur.

I. **O**ptime factum puto, quod Tuas **SNAPIO** destinatas ad **IABLONSKIUM** misisti. Itaque alteras ad me missas restituo. Reddit et ad Britannos Epistola, qua supersederi malim. Temporibus **IACOBI I. CAROLI I.** florentis, **CAROLI II. IACOBI II.** scribi forte

te poterat. Nunc alius est Theologis ipsis Episcopalibus habitus animorum, et ut super notavi, GVIL. FORBESIVS et PARKERVS, quos citas, parum ipsis probantur.

II. Serenissimus Dux mihi dixit nihil emolumentis Tuis detractum iri, et credendam Tibi pro exercitio professionis aliam curam utilem, nempe Ephoriam. De quo laetor. Quod superest vale faueque. Dabam Brunsvigae 3. Nouembr. 1708.

EPISTOLA CII.

I. *De manducatione indignorum.* II. *Eccardi scriptum contra Imhofum improbatur.*

I. **G**audeo Te valere et mei meminisse, pro munere recusae dissertationis de peccato Infantum celeberrimi ZEIDLERI, quae mihi docta et solida videtur, gratias ago. De epistola illa principis, rem ut gesta fuit intellexisse gratum est. Quaestio de manducatione indignorum non magni est momenti, sed solent plerique omnia ad formulas exigere, ut, si quis Theologus inde latum vnguem discedat, statim periclitetur. Dn. LANGII viri docti, ut audio, et boni vicem doleo.

II. Dn. ECCARDVS me plane ignaro, addo et inuito, programma suum contra IMHOFIVM, virum insignem publicavit. Maluisssem saltem eius nomine abstinuisset, praesertim, quum non tam suam fecisset sententiam, quam fide scriptoris Itali prodidisset, ut ipse olim in literis ad me scriptis testatus est. Itaque no-
him

lim putet programma me conscio scriptum; velimque hoc ipsi innotescere. Quod superest vale faueque. Dabam Han. 13. Ian. 1710.

EPISTOLA CIII.

I. *Ferrarii laus.* II. *De scriptis occasione Responsi Theolog. Helmstadi. editis.* III. *Fabricius Historiam Theologiae litterariam illuminare studet.* IV. *De P. Longi Bibliotheca scripturaria.* V. *De scholarum emendatione cogitat Fabricius.* VI. *Compendia disciplinarum philosophicarum desiderantur.*

I. OCTAVII FERRARII opera doctrinae et elegantiae plena collecta proflare rei publicae litterariae interest. Iudicia eruditorum, quibus commendetur lectoribus, nec necessaria, et quae iam habes sufficientia sunt. Ego talia suppeditare non possum, haud solitus observare, nisi quae prodesse posse arbitrer, obrutus alioqui multitudine et varietate lectionis. Malim notari, quae ad vitam viri pertinent.

II. Vidi collectanea quaedam gallice in Batauis edita, de iactata Helmstadiensium declaratione, quae etsi tolerabiliora visa sint iis, quae alias sparsa vidi, non carent tamen naevis, quorum nonnulla et mihi occurrerunt. Bono consilio scripsisse videtur autor, ut Pontificiorum gloriationes retunderentur, sed debebat cum Helmstadiensibus communicare, et Tecum imprimis, antequam talia ederet. Suspicionem auctorem esse BANAGIVM Theologum Rotterdamensem. (†) Nam is aliquando literis scriptis me de hoc negotio interrogavit. Rescripsi

psi vobis iniuriam fieri. Quinam essent WALENBURGII, non intellexit, putauitque, esse ciues cuiusdam oppiduli Walenburg, prope Basileam. Puto tibi visum, quae quidam Louanienfis Dominicanus, dictus THOMAS DES IARDINS, contra illam vobis imputatam declarationem scripsit contrario plane consilio. Nam veretur, ne sententia, quae negat dissensum esse fundamentalem apud Pontificios, plausum inueniat, vnde damnum Ecclesiae suae ominatur. Quum ergo idem suae vereantur Zelotae nostri, ego compensandos metus esse iudico, neque hinc alterutri parti damnum, nisi per accidens, nasci posse.

III. Rem praeclaram facies, si per otium historiam literariam Theologiae exornare voles. Id enim nemo Te melius possit. Suffecerit recentiore, i. e. a Reformationis tempore Tibi curae esse. (*) Nam Scholasticae Theologiae historiam condi alius fuerit labor.

IV. P. LONGVS ex oratorii Parisini congregatione molitur bibliothecam scripturariam. Specimen iam edidit de editionibus biblicis, in eo opere viros omnes doctos paucis exhibebit, qui in scriptura sacra illustranda operam posuere. (**) Catalogum confecit pro Germanis peculiarem, et ad me misit, vt corrigatur et suppleatur. Habuere eum in manibus IOANNES FRIDR. MAYERVS, et POLYCARPVS LYSERVS, et passim emendarunt et auxerunt, sed non dubito, quin plura a Te addi possint atque admoneri. Itaque asferam mecum quamprimum Helmstadium adibo

dibo et in complures septimanas Tibi relinquam, fortasse et Dn. Abbas SCHMIDIVS et Dn. de HARDT aliquid vtile conferre poterunt. Sed opus est vt manuscriptum ante proximae quadragesimae decursum recipiam; quo ad nundinas Francofurtenses mittere possim, vnde Lugdunum deferetur. Quod superest vale faue. Dab. Hanou. 21. Nou. 1710.

V. P.S. Vtiliter a Te cogitari intelligo de emendatione scholarum. Video passim deesse scholis bonos doctores, qui latine graeceque sint docti, vt par est, adeo iam superficialium quoddam docendi genus inualuit.

VI. Desunt nobis hodie bona compendia Logice, Physices, aliarumque partium philosophiae, ne quid de Mathesis partibus dicam, de quibus non male nuper WOLFIVS amicus meus Halis Saxonum etsi germanica lingua meritis est.

(†) Conf. ep. CV. vbi LEIBNITIVS scriptum, quo Gallicae Commemorationes, de quibus hac epistola verba facit, perstringuntur, BANAGIO tribuit. Mutavit igitur sententiam suam, quam h. l. profert. Neque etiam videntur grauissimi errores, quos hac ipsa epistola recenset, doctissimo BANAGIO posse adscribi.

(*) De historia theologiae litteraria IO. FABRICIVS optime meritis est edita *Historia Bibliothecae suae*, cuius partes VI. ab anno 1717. ad annum 1724. publicae luci sunt expositae. Idem partis VII. et VIII. editionem iam meditabatur, sed fata suprema consilium Eius obturbaverunt. A doctissimo igitur FABRICII filio Helmstad. Acad. Professore expectamus, vt eas cum erudito orbe propediem communicet.

(**) IACOBI LE LONG *Bibliotheca sacra, seu syllabus omnium ferme sacrae scripturae editionum ac versionum, secundum*

secundum seriem linguarum, quibus vulgatae sunt, notis historicis et criticis illustratus, adiunctis praestantissimis codicibus manuscriptis Parisiis 1708. primum prodit. Anno autem sequenti Lipsiae in 8. longe meliori forma haec Bibliotheca sacra lucem adspexit. Nam summi venerabilis CHRISTIANVS FRIDERICVS BOERNERVS totum opus cum additamentis suo loco in noua hac editione collocatis, recensuit et castigauit, nouis praeterea editionibus, versionibus, codicibus manuscriptis, notisque auxit. Sed et ipse doctiss. le LONG Bibliothecam suam sacram altera parte, quae notitiam auctorum, qui scripturam sacram vel aliquam eius partem illustrarunt, exhibet, auctiorem Parisiis duobus Tomis in fol. recudi curauit. Qua quidem editione licet omnibus suam de studio theologiae exegeticae bene merendi voluntatem satis superque probauerit, iure tamen meritoque multis in locis Eius desideratur accuratio. Proinde nihil habet dubitationis, quin doctissimus hospes meus M. IOHANNES CHRISTOPHORVS ORTLOBIUS, qui a multis annis eiusdem argumenti Bibliothecam sacram meditatatur, LONGIO palmam sit redditurus ambiguam. Eius enim institutum est, summam in enumerandis scriptis exegeticis seruare ἀκριβείαν, et vel ea recensere, quae ipsemet suis subiecit oculis, vel minimum indicare, vnde constet hoc vel illud scriptum publicae luci esse expositum.

EPISTOLA CIV.

Errores recensentur, quos Leibniti in gallicis quibusdam Memoires deprehendit.

Nuperas meas recte redditas puto. Quum nuper libellum Gallicum ad vestra pertinentem percurrissem, haec festinans notauit, quae mitto hic et remitti peto, si alios notaueris errores, eos nosse gratum erit. Miror Cacoethes scribendi de rebus non bene exploratis. Spero quamprimum ire Guelfebytum, atque inde

inde ad vos excurrere, septimana fortasse sequente. Ibidem quibusdam non ingratum colloquendi occasio erit. Quod superest vale faue. Dabam Hanou. 28. Nou. 1710.

Dn. LEBNITII iudicium.

Je souhaiterois, que l'Auteur des memoires sur la pretendue declaration de l'Vniuersite de Helmstadt eut consulte encor plus, qu'il n'a fait, les personnes informees, pour euitier quelques erreurs de fait.

Pag. 8. Ce fut l'Electeur Palatin en personne, qui sollicita la princesse d'Ansbach a la Cour de Weissenfels, ou ils se rencontrerent, son Confesseur P. Urban la suiuit a Berlin. C'estoit un homme, qui auoit de la habilité et de la moderation, declarant meme, qu'on ne condamnoit point les Protestans, quand l'erreur estoit sans malice. Mais la Princesse, bien instruite de la Religion, resista a ses insinuations. Celuy, qui alla a Wolffenbüttel, ne fut point le meme, mais tout un autre, qui a suivi la Princesse en Espagne. M. Löscher n'est point Docteur de Leipzig (comme il est dit p. 60.) mais de Wittenberg, et M. Schwerdtner est un Superintendant dans la Saxe. M. Edzardi de Hambourg, n'est point Docteur, que je sache. Son trop de Zele contre les Reformes a esté desapprouue par vne lettre, que le Corpus Euangelicum a ecrits au Magistrat de la ville.

Il est dit. p. 83. que Mr. Molanus a esté Professeur en Theologie a Ernest. At Acad. Rintelienfis Ernestina vocatur a cause de son fonda-

K

da-

dateur. Ayant nomme Mess. de Walenbourg p. 169. on fait vne note a la marge, qui vient nullement au fait, et en disant, que Wallenbourg est vne petite ville pres de Bale, il semble, qu'on a cru, que c'estoient le gens de cette ville, qui auoient ecut pour la religion Romaine. Mais Adrian et Pierre de Walenbourg estoient deux freres, Hollandois de naissance, de la religion Romaine l'un suffragan a Cologne, l'autre a Mayence, qui escriuoient en commun des liures de controuerse contre le Protestans.

Pag. 177. Chose erronée, comme si Monseigneur le Duc auoit un dessein d'aller a Bamberg, pour y faire profession de foy le vendredi saint.

E P I S T O L A CV.

I. *De Octauio Ferrario.* II. *De Responso Theologico Helmstadiensi.*

I. **V**ix reliqui Helmstadium vestrum, humanissimae consuetudinis Tuae velut sale conditum, quum domi nouam referendae Tibi gratiae materiam inueni. Aperto enim fasciculo, quo iucundissimum Tuum munus, FERRARIUS, inuoluebatur, pene ad lectionem eius velut ad Sirenum scopulos obhaesi. Bonam partem videram olim, sed post tot annos redit nouitas antiquis. Et est laetum viro ac floridum dicendi genus, medium inter oratorem et poetam, quod rapit animum, nec facile lectorem dimittit. Itaque vi opus fuit,
vt

vt mihi redderet negotiisque. Nec distuli ad Te scribere, vt intelligeres, quam auide gustarim has dapes, et quam aegre reliquerim. Inofficiosum mihi testamentum videtur, quo labores suos posthumos reipublicae negauit. Quin ipsum crediderim, haec suprema mandata sua seruari non satis voluisse. Alioqui cur reliquit libros in scriniis, cur non certiore vetandi genere flammis aboleuit? Miror tam pauca et tam perfunctoria insignis viri elogia haberi. Nam si multa alia extarent, facile MAGLIABECCVS suggessisset. Quum alieni hodie sint Itali ab his elegantissimis, id maxime arguit, quod non satis agnoscere videntur, quantum in FERRARIO amiserint.

II. Gratias etiam ago pro libello, quod Gallicas commemorationes Helmstadiensis causae perstrinxit. (*) Meretur veniam beneuola in Iulios mens scriptoris, quisquis fuit, BANAGIVM fuisse suspicor, sed tamen reipublicae intererat vindicari veritatem. Vnum obseruo, Rinthelensem Academiam non ab ERNESTO Hassio, sed ab ERNESTO Schaumburgico fundatore Ernestinam dici. Nam Schaumburgiis demum extinctis locus ad Hassios deuenit. Quid porro moliare (neque enim inerti otio tempus fallis) semper discere gratum erit. Ex OVERBECKIO intelligo vtilia a Te agitari ad rei scholasticae emendationem. Vale saueque. Dabam Hanou. 26. Ian. 1711.

P. S. Nihil intellexi haecenas de morte CLERICI, quam nollem. LETA, uxoris eius soror, LETI Itali filia, quae aliquamdiu apud

Dn. KIELMANNSECKIAM egit, dudum ad Batauos rediit.

(*) LEIBNITIVS h. l. procul dubio verba facit de A. CANDIDI iudicio de memorabilibus Declarationem Helmstadiensem concernentibus, quod Lips. 1710. prodit et in relationibus innocuis 1711. p. 372. recensitum est.

E P I S T O L A CVI.

I. *Peterfenius laudatur.* II. *De carmine epico de vita aeterna conficiendo Leibnitii consilium.* III. *De Banagii dialogis Gallicis de controuersijs cum pontificijs.*

I. **G**ratias Tibi multas ago, quod pulcherri-
mum Carmen Peterfenianum ad me mi-
fisti: ago etiam per Te auctori, viro plane in-
signi, Theologo profundo simul et poetae miri-
fico. Ego enim, etsi non vbique assentiar, me-
ditationes tamen eius magnifacio.

II. Saepe mecum cogitavi, (*) a nemine mel-
lus, quam ab ipso Carmen Vranium vel potius ti-
tulo Vraniados condi posse, quod iusto opere,
ad Virgilianam mensuram, ciuitatem Dei et
vitam aeternam celebraret. Incipiendum esset a
Cosmogonia et Paradiso, quae librum primum
vel primum et secundum complecterentur. Ter-
tius, quartus, quintus, si ita videretur, darent
lapsum Adami et redemptionem generis hu-
mani per Christum, et Historiam Ecclesiae per-
stringerent. Inde poetae ego certe facile per-
mitterem libro sexto descriptionem regni mil-
lenarii, et septimo irruentem cum Gogo Ma-
gogoque, euerlumque tandem diuini oris spi-
ritu, Antichristum. Tum octauo haberemus
diem

diem iudicii, poenasque damnatorum; nono autem, decimo et vndecimo felicitatem Beatorum magnitudinemque et pulchritudinem Ciuitatis Dei et felicium habitationis discursationesque per immensa vniuersi spatia adlustranda mirifica opera Dei; accederet et descriptio ipsius Regiae coelestis. Duodecimus concluderet omnia per ἀποκατάστασιν πάντων, malis ipsis emendatis et ad felicitatem Deumque reductis, Deo iam omnia in omnibus sine exceptione agente. Haec commode ingrederetur suo passim loco sublimior quaedam philosophia Theologiae mysticae mista, vbi de rerum fontibus ageretur, ad LVCRETII, VIDAEE et FRACASTORII modum. Et poetae indulgerentur, quae difficilior ferrentur in dogmatista. Tale opus immortalem praestaret auctorem et mirifici vsus esse posset ad animos hominum mouendos spe meliorum, et verioris pietatis igniculos suscitandos. Haec a Te ingeri Viro optem, cum efficacibus hortamentis. Vale et faue. Dab. Brunswigae 3. Sept. 1711.

III. P.S. Videris, opinor, dialogos a BANAGIO nuper gallice scriptos de controuersis cum pontificiis, vbi inter alia renouat alterationes de mutatione Reginae Hispaniae et semper apocryphis quibusdam narrationibus inhaeret, qualis illa est, quod Princeps, quum Bambergam venisset, ad inexpectatam abiurationem adacta fuerit, et quod Theologi quidam nostrates eam eousque sint affectati; quae omnia, falsa puto.

- (*) Quid carmina valeant ad mouendos hominum animos ex instituto docet LEIBNITIVS in Miscellaneis FEL-
LERO editis p. 169. f.

EPISTOLA CVII.

I. *De Magliabeco.* II. *Diario Veneto.* Et III. *Icone Leibnitiana.*

I. **Q**uum nuper responderem nec literae
Tuae ad manus essent, oblitus sum quae-
dam attingere, quae illis continebantur. MA-
GLIABECCVS etiam mihi scripsit eandemque
querelam attingit de oculorum morbo, quo
laborat.

II. Diarii Eruditorum Veneti noui non nisi
initia vidi. Erant non mala.

III. Iconis meae, iussu Reginae Borussiae ae-
ri insculptae atque inde expressae, faxo vt bi-
na exempla accipias, si tanti videtur. Quod
supereft, vale et faue. Dabam Hanou. 7. Sept.
1711.

EPISTOLA CVIII.

I. *Petrus Russorum Imperator laudatur.* II. *De Gomezii de
Pereira Margarita Antoniana.* III. *De Peterfonii O-
pere Vraniados et aliis.*

I. **T**orgauiam vsque excurri, non tam, vt
solennia nuptiarum, quam vt magnum
Russorum Czarem spectarem, nec poenitet.
Sunt enim ingentes magni Principis virtutes.
Curabit, me hortante, vt obseruationes decli-
nationis magneticae per vastum eius imperi-
um instituantur. Olim VOLCAMERVVS Nori-
ber-

bergae et STVRMIVS Altorfi idem vrgebant, et peculiares ea de re schedas ediderant. Has credo, mihi facile procurabit fauor Tuus. Vidi olim et fortasse etiam habui, sed nunc non reperio. GODEFRIDVS THOMASIVS vir insignis, apud Noribergenses Medicus, VOLCAMERI, ni fallor, gener, talia, credo, suppeditare poterit. Creditur ad ipsum quoque peruenisse liber, quem Gleditschius Lipsiae habuit, sed cum peterem iam vendiderat.

II. Est cuiusdam Medici Hispani GOMEZII DE PEREIRA Margarita Antoniana. Multa is habet paradoxa, et cum patrem haberet Antonium, matrem Margaritam, pene ridicule titulum ab iis libro suo imposuit. Si Celeb. THOMASIVS hunc librum habet, et carere eo vult, redimam libens: sin carere eo nolit, fortasse impetrabitur, vt legere liceat. Amo enim legere tales paradoxologos: multis enim inanibus bona quaedam admiscere solent.

III. Gaudeo Celeberr. merito suo PETERSENIUM nostrum Operi Vraniados manum ad-mouere velle. Nihil poterit agere facile plausibilius etiam ad posteritatem. De FRACASTORII Carminibus Guelferbyti inquirō. (*) Icona meam, si tanti putas, afferam Guelferbytum, vt inde Tibi mittam: aut si interim aliam occasionem hinc suppeditas, mittam recta. Gratias ago, quod litteras insignium virorum BORROMAEI et PISANI mecum communicasti, etiam gratias Tibi agentium. Laudanda est Italorum humanitas et vituperanda contra nostrorum hominum, quae vulgo apparet

Σάδεια, qui parum familiarum decora curant.
Quod superest vale et faue. Dab. Hanou. 8.
Decembr. 1711.

(*) De vita, moribus, scriptis, meritisque HIERONY-
MI FRACASTORII vir clar. FRID. OTTO
MENCKENIUS haud ita pridem commentatus est. conf.
Acta Eruditorum 1731. p. 198.

EPISTOLA CIX.

De Petersenio, Godofredo Thomasio, Webero et Czarowiza.

MIROR, PETERSENIUM nostrum pene absol-
uisse iam Vraniada suam, quam vix coe-
ptam putabam. Vererer ne nimium festinaret,
nisi scirem ingenii eius vbertatem. Optem ta-
men videre opus antequam edatur. Fortasse
enim suggeri poterunt supplementa quaedam.
Carmina eius et hoc praesertim non difficul-
ter bibliopolam inuenient. Inter FRACASTO-
RII est Iosephus, Aegypti Rector, sed quem non
absoluit, libristantum duobus confectis. Quod
ad GODOFR. THOMASIVM virum Clariss. in
mei gratiam scripsisti, gratias ago. Ago et pro
missis germanicis et aliis carminibus, vbi pla-
cent imprimis M. WEBERI, quae cantata sunt
apud Te. Domino WEBERO Tuo gratulor
munus, vellemque similes passim in scholis ha-
beremus. Quis est, quem Czarowitza conci-
onatorem accepit? Nam quaerere oblitus sum.
An et medicum secum duxit? Precor vt hoc
diu carere possit, et suo tempore pro medico
obstetricem vocet. Dab. Hanou. 27. Dec. 1711.

EPI-

EPISTOLA CX.

De Peterfenii Vraniados opere.

Non sine admiratione vidi opus amici nostri tam breui tempore tanto cum successu absolutum, quum vix coeptum putarem, et iam bonam partem vidi. Innumera video dicta acute, pulchre, digne. Sed haud pauca occurrunt, fateor, non tantum contraria legibus, et in licentiam poeticam magis quam par est effusa, sed etiam imparia sensu, languida, et nisi mutantur, faciem elegantissimam deturpatura. Saepe occurrunt vocabula suppletoria, quae Galli vocant cheuilles, vt ille, illi v. g. pag. 2: vnde nec illorum syluestria lustra dierum, pro quo malim ponere; agrestum. Interdum nimis densantur elisiones, v. g. qui in forti Dauide fuit, qui et in omnibus illis. Cum possit commodè substitui: qui forti fuit in Dauide et in omnibus illis. Vocabulum neue per saepe aliter exhibetur, quam vellem v. g. pag. 6.

Dumque in primordia surgo

Aeterna ipse locum supra et supra ipsa voluto

Tempore neue vllam dilabi suspicor horam

Pro quo mallem

Dumque in primordia surgo

Aeterni, supraque locum supraque locatus

Tempora, iam nullas labi mihi suspicor horas.

Sed et quaedam per obscura sunt, veluti:

Nullum adeo corpus neue vlllo simplice gaudet

Tota creatura hac Deitas vix vna probatur

*Commodiusque magis trinum monstratur vt
vnum.*

K 5

Pro

Pro quo praestaret, ni fallor, ponere:

*Et nullum ut corpus nec vultu simplice gaudens
Vlla creatura est; Deitas sic, unica quamuis,
Plura tenet, trinumque decus monstratur in uno.*

Ita licentiam malle[m] vitari, qualis est p. 3,

Si vastam rerum seriem atque abdita coner

Commode enim pro atque abdita ponemus:

Secretaque

Ita p. 7. *Visque intus omnis virtusque latebat
Melius: Vis tota intus*

Illud: *Tua te mensus abyss*o, putem posse stare.
ut mensus sit idem, quod metitus.

Plurima talia muto et passim versus integros mutare oportet. Saepe etiam Grammatica laborat: Sic nollem: erupti nubibus ignes, sed potius emissi. Video quoque quaedam interdum recidi debere tautologotera et vocabula mutari, quae saepius eodem pene loco occurrunt. Circa res ipsas refero me ad adiectam schedam, quae inclyto viro communicari potest. Sed de omnibus Tuum inprimis iudicium flagito. Icona meam Dn[us] Prof. ECCARDO perferendam dedi. Quod superest vale et saue. Dabam Hanou. 28. Ianuar. 1712.

P. S. Editorem praescriptis conditionibus, credo non difficulter inueniemus.

E I S T O L A CXI.

I. De Peterfenii opere Vraniados. II. Caroli VI. elogium.

I. **O**mnino libri partem faciunt tam compendium Controversiae, quam animadversio in librum de origine mali. (*) Itaque ne in-

integrum exemplar lacerari necesse sit, virgendus erit FORSTERVS, vt defectum suppleat. Si literas ad eum in eam rem obsignatas scribes, reddi curabo. Quid BVDDVS contra scripserit, videre velim. Hoc inter nos dictum esto: miram esse PETERSENII amici nostri in pertexendo opere Vraniados negligentiam. Multa pulchre dicta sunt, sed multa etiam tam languida, tam irregularia ac neglecta, vt nullo modo in tam insigni opere ferri possint. Saepe video integras paginas esse reformandas, saepe multos versus delendos, aliis substitutis, itaque vereor, ne onus in me receperim, a quo me tam facile liberare non possim. Progressus feci non nullos, sed crescit tractu difficultas, quia video posteriora prioribus neglectiora. Dolendum est, quod non paulo plus diligentiae adhibuerit. Ita enim opus egregium fuisset habituri. Quod superest vale et faue. Dabam. Hanou. 26. Febr. 1712.

II. P.S. CAROLVS VI. Caesar hactenus omnia agit, vt egregium principem decet. Spero Dn. Principem LVDOVICVM mox domum rediturum, nisi iam rediit.

(*) De Theodicæa sua verba facit.

EPISTOLA CXII.

I. De Peterzenio. II. Lysero. III. Buddeo. IV. Antonii Vhrici desertione religionis Lutheranae et V. Conringii Arminianismo.

I. **N**on dubito, quin Dominus Prof. ECCARDVS icona tradiderit. Optarem vt vltimum librum suum Vraniados ipsemet emendaret.

daret perficeretque Auctor doctissimus, quia in eo sententiam tractat, quam ego quidem minime damno, meam tamen facere nolim.

II. Quantum ego intellexi vocandum Dominum **LYSERVM** istum Vitembergensem aulæ consensere, et fortasse iam expedita est vocatio: non ideo tamen desperem et Dominum **KRESSIVM** nobis vindicari posse.

III. Dominus **BVDDEVS** credo non futurus est aduersarius valde acerbus, quum soleat moderationem profiteri. Si tamen excederet moderationis limites, iuberem cum res suas habere sibi.

IV. Rationes, quibus Serenissimus noster Dux ad communionem Romanam adductus est, non vidi. Itaque communicatione earum me obstringes.

V. Dominus **CONRINGIVS**, ni fallor, tuto Helmstadii profiteri poterat Arminiana dogmata sibi placere. Pleraque enim, ni fallor, nostris consentiunt, nisi forsitan iunioribus Remonstrantibus fauit, qui alia recepta et **ARMINIO** ipso non sollicitata conuellunt. Centuria epistolarum a **BRANDTIO** editarum mihi visa non est, et nosse velim, quis ille **BRANDTIVS** et quando, aut ubi ediderit? (*) Vale et faue. Dabam Hanouerae 10. Martii 1712.

(*) **CASPAR BRANDTIVS** Historiam vitae **IACOBI ARMINII** singulari scripto persequutus est, quod ven. **IO. LAVR. MOSHEMIVS**, annotationibus additis, Brunsvigae 1725. in 8. recudi curauit.

EPIST.

EPISTOLA CXIII.

De Declaratione Tubingensium Theologorum occasione Responsi Helmstad. edita.

NUperrimas meas acceperis. Icona etiam redditam puto. Gratias ago, quod Declarationem Tubingensium & animaduerfionem Tuam mecum communicasti. Vtramque remitto. Recte mones, viros doctos a Te compellatos excessisse fines petitionis Tuae. In eo etiam inprimis mihi peccare videntur, quod Te pro delatore habent; quum secum reputare debeant, scriptum, quod ediderant, non potuisse non displicere Serenissimo Duci, Te licet filente; debebant etiam vani rumoris mentione abstinere. Male etiam Tua paternis confundunt. Caesareae literae ad Sereniss. Ducem Wurtembergicum ad hoc certe proderunt, ut imposterum circumspectius agant, qui talia argumenta tractabunt. Quod superest vale & faue. Dabam Hanouerae 15. Mart. 1712.

P. S. Monita Tua contra arthriticos insultus mihi valde placent, & pro iis gratias ago. Ad euacuantia tamen non facile procedo. Compendium controuersiae gallico sermone scriptum est paucarumque paginarum, itaque non magni momenti. Miror tamen deesse. Compendium Latinum etiam a me est.

EPISTOLA CXIV.

- I. De Ducis Antonii Vlrici desertione religionis Lutheranae.
 II. Conringii Arminianismo. III. Petersenii Vrania-
 dos opere. IV. Sebast. Edzardi fati & V. speculis
 conuexis vitreis.

I. Pro

I. Pro considerationum libello, quem nondum videram, multas gratias ago. Quae Dux ipse Serenissimus consignauit prudentiae & moderationis plena sunt, nec plausibilitate carent, animumque ad multa alia non satis attendentem mouere possunt. Sed Commentator, etsi vir doctus & bene animatus, vereor ne crabrones irriter *. Quaedam enim reuera iusto sunt acriora, vt quod putat, virum probe eruditum bona conscientia extra Rom. Ecclesiam permanere non posse: quum contra potius ipsa rerum cognitio maximum obstaculum accessioni ad Romanos obiiciat. Exempli loco esto, quod etiam Episcopo Meldensi, (frustra in refutatione laboranti) obieci, neminem satis versatum in antiquitate, & ad rem attendentem, vt par est, nec per alia distractum, posse salua conscientia accedere Concilio Tridentino, sub anathemate iubenti, vt libri V. T. quos nos Apocryphos credimus, diuina auctoritate praediti & caeteris aequales censeantur, contra manifestissimas declarationes primaeue antiquitatis Christianae. Si Concilium Tridentinum seponeretur, facilior foret schismatis sublatio, sed hoc stante, nisi per vim, non obtinebitur.

II. Fateor, si Dn. CONRINGIUS ostendisset, sese etiam circa sacramenta adhaerere Remonstrantibus, adeoque Reformatis, non fuisse stationem Helmstadiensem tuiturum, sed ego putabam Remonstrantibus accessisse proprie vbi cum Reformatis pugnant.

III. Praefationem Vraniados accepi, sed multum me moratur emendatio operis, differenda-
que

que erit in iter aliquod, vbi me alia non distrahent. Curabitur ne quid pereat. Sed vltimum librum ab ipso doctissimo Auctore emendandum puto.

IV. Rixatorem Hamburgensem aiunt vrbe egredi non audere, metuentem, ne iussu Regis Prussiae intercipiatur & in vincula trahatur. Hoc ipse sibi periculum suis clamoribus attraxit.

V. Vt mutem materiam, audeo petere, vt inquiras Noribergae, an non sciri possit, quam arte fiant illa specula conuexa vitrea, quae vilissimo pretio venduntur; quorum concavitati apparet infusam materiam quandam, prius liquidam, deinde induratum, quae opacitatem vitro conciliat, sine folio stanneo, quo in speculis planis vti artifices solent. Qui me hoc doceret, ei libenter munusculum eucharisticum darem. Sed arte quadam hoc expiscandum esset ab opificibus, & quasi aliud agendo, nisi sit fortasse inter ipsos, qui pro munusculo artem docere velit. Vale & faue. Dabam Hanoerae 17. Mart. 1712.

(*) GEORG. CHRISTIANVS FERDIN. & RAESEWITZ manifestationem Considerationum & Motiuorum, quibus Serenissimus Princeps ANTONIVS VLRICVS a Protestantium ad Romano-Catholicam discessit ecclesiam 1710 in 4. germ. edidit, conf. IO. FABRICII Biblioth. P. IV. p. 222. & Acta Eruditorum Germanica T. VII. p. 771. vbi vitam & scripta RAESEWITZII a celeberrimo Professore IO. ERH. KAPPIO recensita reperias.

EPIST.

EPISTOLA CXV.

I. *Godofr. Thomasi elogium.* II. *De Doppelmeyero.* III. *De concavis speculis sine foliis conficiendis.* IV. *Leibnitius Querbeckii causam agit.*

I. **M**ultas debeo agoque gratias, quod in mei gratiam Noribergenſes amicos, viros egregios, conſuluiſti. Vtriusque epiſtolam remitto, & inprimis peto, vt Ampliſſimo Viro GODFREDO THOMASIO gratias agas, quod veterem beneuolentiam mihi conſeruarit. Pauci nunc in Germania in veteris rei numariae cognitione, vt caeteram doctrinam taceam, ad eius laudes accedunt. Eo magis ipſi otium optem, vt ſelectas obſeruaciones, quas varii generis praeclaras eum habere ſcio, in publicum uſum patriaeque decus conferre poſſit.

II. DOPPELMEYERI veſtri doctiſſimi diligentiſſimique in rebus mathematici viri ſtudiis & laboribus mire applaudo. Quod de hiſtoria coeleſti Flamſtediana quaerit, ſic accepi. Obitu Sereniſſ. Principis GEORGII penes quem ſumma erat cura rei maritimae Britannicae, ſufflaminatam eſſe editionem praeclariſſimi operis, praefertim his difficillimis temporibus, itaque incertum eſſe, an & quando ſit proditum? Rogo vt eum horteris ad ſumenda quoque experimenta Magnetica & obſeruandam quotannis, quanta fieri poterit, accuratione, declinationem inclinationemque magneticam. Sunt etiam magneticae obſeruaciones ſpectaculo curioſorum hominum dignae, & plurimum adhuc in illis indagandum latet.

III.

III. Pro methodis conficiendorum sine foliis speculorum concavorum ipsi Tibique etiam gratias ago. Amicus quidam experientia valens, etsi non in hoc negotio, scribit ad me, auditum sibi, applicari materiam vitro adhuc a fusione calenti. Optem, reperiri aliquem, qui pro munusculo demonstrare operationem possit velitque. Nam fateor, processus nonnullos amicis communicatos non successisse.

IV. Dominus OVERBECKIUS, ConRector Welferbytanus, quem scis, virum esse bonum & doctum, valde apud me questus est, se durre admodum haberi, quod, cuius potissimum moribus siue morositati tribuendum sit, non ignorat. Itaque valde optat eripi his malis, & aliud officium alibi, siue in schola, siue in Ecclesia consequi. Rogo, vt de viri salute cogitare, & de ope ei ferenda sententiam Tuam mihi aperire velis. Quod superest vale & faue. Dabam Hanouerae 19 Maii 1712.

EPISTOLA CXVI.

De Peterfenii Vraniados opere.

GAudeo, Te valere & mei meminisse. Ex quo domum reuersus sum, summo studio Peterhanum opus quaesiui, sed nondum inuenire potui, vt suspicer, illud latere in aliqua cista mea, quam longum iter ingrediens Welferbyti reliqui. Multum in eo laboris insumsi, vt festinata nimis expolirem & sub limam reuocarem. Itaque innumera mutauit & alicubi paginas integras. Vbi vbi sit, latere tandem

L

non

non potest. Pro munere gratias, vt par est, ago.
Interea vale & faue. Dab. Hanou. 22. Ian. 1715.

P. S. Quid tuum sit museum literarium intelligere gratum erit.

EPISTOLA CXVII.

I. *Leibnitius Podagra laborat.* II. *In opere historico absoluendo occupatus est.*

Spero & opto, Te bene valere. Responderam non ita pridem, Dni. D. PETERSENI Carmen Vranicum in cistis meis Welferbyti esse, neque nisi, vbi eo rediissem, remitti posse. Ille suis literis iterum mitti petit. Cogor idem respondere, quia mihi ob arthritica mala nondum pedem vrbe efferre licuit; & nunc ob frigus me domi contineo. Spero tamen illuc excurrere mitigata anni tempestate, et tunc non omittere carmen requirere, et transmittere. Interea peto, vt inclusas literas ad ipsum cures. Non dubito, ex quo Te non vidi, multa Tibi occurrisse, quae grata mihi et vtilia scitu essent, si quaedam eius generis, praesertim literaria, mecum communicares, noua me obligatione obstringeres.

II. Ego in Opere Historico sum assiduus, idque hoc anno absoluere spero, si vires manent. Quod superest vale et faue. Dabam Hanouerae 17. Jan. 1716.

P. S. Quid etiam ipse agas et moliaris, discere gratum erit.

EPIST

EPISTOLA CXVIII.

De Petersenii Vraniados opere.

PER Tabellarium Helmstädiensem Guelferbyti accipies Petersenianum Carmen, quod prius restitui non potuit. Editio multa opinor adhuc reuisione lituraque indigebit (*). Haec festinans scribo, dum currum inscendo: alias plura. Vale interea & faue. Dabam Guelferbyti 6 Iul. 1716.

(*) *PETERSENII Vranias de operibus DEI magnis, omnibus retro saeculis & oeconomis transactis, usque ad Apocatastasan seculorum omnium per spiritum Primogeniti gloriosissime consummandis. Halae publicam lucem adspexit.*

Vnpartheyisches Vrtheil von dem Nutzen, welchen die Evangelisch-Lutherischen aus der Vereinigung mit den Reformirten zu erwarten haben,

in einem auf hohen Befehl abgefaßten Rathschlag geäußert von

Herrn GERHARDO MOLANO

Abten zu Loccum, auch Directore der Kirchen im Churfürstenthum Braunschweig-Lüneburg und

Herrn GOTTF. WILH. LEIBNITZEN

Geheimen Rath zu Hanouer.

I N H A L T.

I. Die mutua tolerantia vnter den Evangelischen ziehet vielen Schaden nach sich. II. Dieses erbellet aus dem Caselischen Colloquio, III. welches einen sehr übeln Erfolg gehabt.

I. Wie wohl und christlich, wie löblich und nützlich die mutua tolerantia oder virtualis vnio vnter den Evangelischen in Theoria gethan zu seyn scheint, so schlimme Effectus hat sie dennoch, durch des Satans Neid, vnd passionirter Zeloten Anstifften in Praxi vnd Applicatione ie vnd allemahl nach sich gezogen, also vnd dergestalt, dass auch den Moderatis, ia Moderatissimis, h.e. denienigen Evangelicis, welche die absonderliche Lehren der Reformirten nicht für fundamental, sondern vielmehr die Reformirten für Brüder in Christo halten, iedennoch für einen solchen, per Declarationem publicam einzuführende Tolerantz billig grauet, weil die
con-

conditio der Euangelischen Kirchen dadurch immer schlimmer geworden, und allemahl zum wenigsten eine heimliche Verfolgung und Vnterdrückung, mehrmahl eine öffentliche Reformation und Persequution der unsrigen darauf erfolget.

II. Kein notabler Exempel ist vorhanden, daraus zu ersehen, was für Schaden die *mutua tolerantia* solenniter introducta der Euangelischen Kirchen gethan, als aus dem Colloquio Casselano. Ist iemahls vom Anfang der Reformation bis auf diese Stunde in einem Colloquio Irenico von beyden Theilen candido, aufrichtig und redlich procediret, so ist es gewiß zu Cassel geschehen, da beyderseits Männer von Vngemeiner Erudition und Aufrichtigkeit zusammen kommen, amicabiliter anfangs mit einander de controuersis ipsis, letzlich de momento illarum controuersiarum disputiret, und sich endlich dahin brüderlich verglichen, daß die quaestiones controuersae das fundamentum fidei nicht berührten, und man dennoch, stante quamlibet et durante dissensu, einer den andern nicht nur toleriren, sondern pro fratre in Christo halten könne und müsse. Wie aus der auf Befehl der gnädigen Herrschafft publicirten relation vom Casselischen Colloquio mit mehreren erbhellet. Als die Saxonici mit ihrer Epicrisi, ia fast die ganze Euangelische Kirche sich dagegen stellte, haben iedoch die Rintbelischen Theologi, D. HENICHIVS und D. MVSAEVS, als gewesene Collocutores sich ein solches wenig anfechten lassen, sondern die Hertzhaftigkeit gehabt sich allen zeloten zu opponiren, und die Relation be-

L 3

sagten

sagten Concilii in einer weitläufftigen an alle Evangelische Theologos gerichteten Epistel zu vertheidigen.

III. Wer solte nun aus der in dieser consociation vnd daselbst stabilirten beyderseitigen tolerantz vnd brüderlichen Vereinigung etwas anders als aurea saecula et Ecclesiae atque Academiae Rinthelensis halcyonia sich promittiren haben können? Es hatte aber den Effect, dasß so fort darauff nicht nur das Exercitium Reformatae Religionis zu Rinteln eingeführet worden, welches an vnd für sich nicht zu mißbilligen, sondern die Academie ihre Collegiat-Kirche, darinn die Studiosi Theologiae ihre Exercititia concionatoria zu halten pflegen, den Reformirten hergeben müssen. Es wurden ferner (vnangesehen das Instrumentum Pacis ein anders statuiret, auch dieser einzig vnd allein wegen der Rinthelischen Academie inseriret worden) ob schon die Evangelischen Theologi dawieder schrieben, seufzeten und fleheten, verschiedene Reformirte Professores Philosophiae, vnd vnter andern gar ein Professor Ethicae & Logicae, welche beyde Disciplinen in die Theologie lauffen, nach Rinteln gesetzt. Dabey blieb es nicht, sondern es wurden dahin gestellet zwey Reformirte Prediger, auch zu würcklichen Professoren, einer Graecae, der andere Hebraicae linguae, vnd ihnen Macht gegeben, das alte vnd neue Testament philologice zu expliciren. Der Evangelische Stadt-Magistrat wurde ab, vnd an statt dessen ein Reformirter Burgermeister und lauter Reformirte Raths-Herren einge-

eingesetzt. Dabey denn die *Prosopolepsia* aufs ernstlichste getrieben: welche um desto besser von statten gieng, dieweil der Abfall von der Evangelischen Lehre eine gewisse Beförderung nach sich ziehet. Es ging dieser Zelus so weit, daß vnter andern, so sich in *concionando* ziemlich moderat erwiesen, auch dann und wann Reformirte Prediger dahin gesetzt wurden, welche die Evangelischen Dogmata beftig perstringirten. Daber denn endlich kommen, daß D. M VSAEVS von Rinteln nach Helmstädt zog (*). D. HENICHIVS, nachdem ihm seine gute Intention so übel ausgeschlagen, sich sehr betrübte und bald darauf starb, der dritte dasige Theologus, D. ECCARDVS, welcher das *Colloquium Casselanum in publicis scriptis* gegen andere der unsrigen defendiret, und sich dadurch eben so viel Haß zugezogen, endlich sahe, daß seines Bleibens in Rinteln nicht länger seyn wolte, dannenhero in seinem Alter dasige seine vieljährige Professionem Theologicam quittirte, und sich in Stift Hildesheim für einen Special-Superintendenten und Pastorem bestellen liefs (**)

(*) PETRVS MVSAEVS non ita multo post Theologiae Professor primarius in condita anno 1665. Academia Kiloniensi euasit, cuius & primus Rector fuit.

(**) *Relatio Colloquii Casselani 1662 Cassel in 4. prodit.* Theologi Vitembergenses anno sequenti, quae Casselii gesta erant, publicis scriptis improbarunt. Neque enim solum scriptum ediderunt, cuius index: *Bedencken über dem Casselischen Colloquio, wie auch über dem Syncretismo, der daselbst aufgerichtet worden*, verum etiam, quum SAM. MARESIVS *Observationes irenicas ad Colloquium Casselanum publici iuris faceret*, Syllog. Disputatio-

num ejus P. II. p. 819 insertas, ABRAHAMVS CAR-
LOVIVS 1673 Vitemb. ad *observationes irenicas* MA-
RESII de *Colloquio Casselano Hypomnemata* publice de-
fendebat. Non defuit quidem sibi Collegisque suis D.
HENR. MART. ECCARDVS, qui 1662 Rintheliâ
in 4. edidit; *Bedencken über das theologische Gespräch,*
welches vor anderthalb Jahren zu Cassel gehalten worden;
sed eidem & IACOBVS TENZELIVS, Antistes tum
Greussenfis, dein Arnstadiensis, & CHRISTIANVS
CHEMNITIVS, Theologus & Superintendens Ienen-
sis scripta opposuere, Ille enim in *brevi ostensione de pa-*
ce Lutheranorum ecclesiastica cum erroribus Calvinianis
eorumque propugnatoribus Vitemb. 1665 cum approbat.
Facultat. Theolog. Vitembergensis sermone Germanico
contra ECCARDVM disputavit, hic in libro, cuius index:
Grund des Glaubens vnd der Seeligkeit, Ienae 1664 edito,
ECCARDI iudicium sub examen vocavit.

EPISTOLA CXIX.

A D

D. HENRICVM ERNESTVM
KESTNERVM,

Iuris in Acad. Rinthelensi Professore.

I. *Magna Emendatione Iuris prudentia civilis indiget.* II.
Quomodo haec Iurisprud. correctio instituenda?

I. **E**xcurfiunculae in Westfaliam fructum non
exiguum cepi, notitiam Tui, viri prae-
clari ac mihi dudum aestimatissimi, quem bo-
na quaedam fortuna Detmoldiae obtulit. Ac-
cessit cumulus ex litteris Tuis humanissimis,
quibus praeclare cogitata de emendanda Iuris-
pru-

prudencia et decennialium in iure laborum indicem adiecisti, ex quo intelligo quam paucula Tuorum ad me peruenerint, quae tamen semper cum fructu et voluptate legi. In summa autem Tecum sentio; sensique semper, magna iurisprudentiam nostram reformatione indigere. Quum iure saepe incerto, non raro etiam iniquo utamur. Leges Romanae, ne quid iam dicam de canonicis, pro basi habentur iuris nostri, quibus standum sit, ubi aliud usu introductum non est. Sed quam multa in eo obscura, perplexa inutiliaque sint, quam ipsa sua magnitudine laboret, nemo nescit. Sed difficilius adhuc est, definire, quid eius abrogatum sit, vel potius non admissum? Equidem mutata penitus Republica moribusque; ad veteres Germanicarum gentium Leges redire, in quibus multa admodum sunt barbariei vestigia, fuerit inuenta fruge glandibus vesci. Video etiam alicubi ubi Patriae leges solae, exiguis voluminibus comprehensae pro norma sunt, breuiores quidem esse Decisiones, sed saepe deteriores, quando nec volumina illa satis ad normam aequitatis exasciata, plerumque etiam in comprehendenda casuum varietate valde hiulca sunt. Ita res passim ad arbitrium Iudicis redit vel prauum affectu, aut lucri cupiditate, vel praeceps imprudentia, uti illud gallicum prouerbium habet: Fol iuge, prompte sentence.

II. Non male in Germania passim prouisum est, ut acta mittantur ad collegium non suspectum

ctum, nec partibus cognitum. Ita spes foret
aequū iudicii, nisi iure incerto et forma iudi-
ciorum laboraremus. Equidem ordinem Pro-
cessus reformare non foret difficile, et lites
contrahere saltem in Principis ditione, qui hoc
vellet. Neque enim aliud est iudiciarius Pro-
cessus, quam quaedam Logicae artis accommo-
datio ad causas mista cum cogendi potestate.
Sed iuris incertitudini mederi difficilior est.
Cogitavi aliquando, si Iurisconsulti celebres
Germaniae studia communicarent, posse ali-
quid confici, quod postea Domini non diffi-
culter comprobarent. Sed multi ex eorum
numero, quibus est auctoritas, incertitudine
iuris in sinu gaudent tacite, quod inde ampli-
simam et ditissimam habeant messem casuum
pro amico. Aliquando velut tabulas quasdam
breuissimarum legum concepi animo, ad spe-
ciem decemuiralium Romanarum, in quibus
simul eluceret aequitas et comprehensio, omni
casuum varietate per rationum amplitudines
tamquam indagine, cincta, ut nullum esset al-
legationis, id est actionis, exceptionis, repli-
cationisque cuiuscunque caput, cuius funda-
mentum in iis tamquam in albo Praetoris, di-
gito monstrari non posset. Quod si aliquando
perficiendi, otium fuerit, ubi labore quodam
defunctus fuero, communicabo cum intelli-
gentibus talium viris insignibus, Tecum in pri-
mis, ut specimen aliquod ad posteros extet
quo excitari ad meliora possint. Caeteroquin
ego Digestorum opus, vel potius auctorum
vnde excerpta sunt labores admiror, nec quid-
quam

quam vidi, siue rationum acumen, siue dicendi neruos spectes, quod magis accedat ad mathematicorum laudem. Mira est vis consequentiarum, certatque ponderi subtilitas. Quamquam non ideo conclusiones semper probem, quae saepe ducuntur ex quibusdam veteris persuasionis apicibus opinione consecratis, veluti quod nemo possit pro parte testatus intestatusque discedere, quaeque alia sunt id genus multa, non aequitatis sed formulae partus. (*) Sed prolixior de his sum quam constitueram. Quod superest, vale et faue. Dabam Hanouer. 5. Sept. 1708.

(*) Quae LEIBNITII de emendanda Iurisprudentia civili fuerint consilia ex duobus Eius scriptis praecipue discas. Vno enim eodemque anno 1668, et Francof. in 12. *nouam methodum discendae docendaeque Iurisprudentiae cum subiuncto catalogo Desideratorum in Iurisprudentia* et Moguntiae *corporis iuris reconcinnandirationem* in 12. publici iuris fecit conf. IOACH. FRID. FELLERS in *supplemento vitae Leibnitianae*, quod Otio Hanouerano a se edito praemisit, et vita LEIBNITII a FONTENELLIO elaborata, atque interpretationi Theodiceae LEIBNITII germanicae, quae 1726. Amstel. prodiit, addita p. 864. seqq.

EPIST.

EPISTOLA CXX.

A D

GVNTH. CHRIS TOPH.
SCHELHAMMERVM,

Medicinae Doctorem, Eiusdemque primum
in Ienenſi, tum in Helmſtadienſi, denique in
Kilonienſi Academia Profeſſorem
celeberrimum.

*I. Schelhammeri noua circa genitalia obſeruata deſiderantur.
II. Leibnitius Schelhammero verſus mittit. III. De a-
qua fumante obſeruatio.*

I. **Q**uum hic eſſes, ita diſtrahebar, vt vicif-
ſim te inuiſere non poſſem. Erant enim
impoſita nonnulla, rem funebrem tunc ſpectan-
tia, quae moram non ferebant. Cupido autem
me inceſſerat cognoscendi paulo diſtinctius,
quae de nouis circa genitalia obſeruatis Tuis
elegantia ſane diſſerebas. Et certe ſi mihi ea
per epiſtolam indicare voles, rem gratiſſimam
facies.

II. Mitto nunc verſus meos, quos in obitum
Sereniſſimi Principis ſcripſi, ex quibus exem-
plar vnum gallicorum pariter et latinorum ro-
go Domino KNORRIO, Superintendentis Ge-
neralis Oſterodenſis fratri mittas; is enim apud
vos agit.

III. Fuit hic nescio quis, qui nobis oſtendit
aquam fumantem ſane mirabilem. Fumat
enim, quam diu vel gutta eius ſupereſt, et ſi
pau-

paulum in pauimentum effundas aut solum, nemo in eo loco perstare poterit ob vim fumi, admodum respirationi inimicam. Tantus enim exit fumus, vt qui e longinquo videat, ignem adeste putet. Aqua interim ne calida quidem est. (*) Vale faueque Tui studiosissimo. Han-nouerae die 23. Maii 1680. Helmstadium.

(*) De aqua fumante extat epistola LEIBNITII gallico sermone exarata in *Journal des Scauans* T. IX. p. 49.

EPISTOLA CXXI.

II. De Genitalibus talpae. II. De Aqua fumante et igne artificiali durabili. III. De ratione emolliendi ossa. IV. Medicis praeparatio Medicamentorum Helmstadii interdicitur. V. de diuersis rebus Leibnitius gratias agit.

I. **G**eminas tuas literas recte accepi et magna cum voluptate legi : merentur autem communicari Curiosis, tum quae de Genitalibus talpae habes, (*) tum quae circa bo-li generationem obseruasti; quorum compendium legere admodum velim. Nam quae Academicis nostris communicantur tardiuscule eduntur. Ex talpae anatomia videbaris mihi tunc, quum colloqueremur, deducere quaedam, si bene memini, a RAGNERI de GRAEF sententiis abludentia, quae velim singulatim notes.

II. Aqua fumans (quantum opinor) cum lumine illo siue igne artificiali durabili, cuius in-ventionem primam falso tribuunt KVNCKE-LIO, (**) nihil commune habet. Nam is, qui
aquam

aquam fumantem habebat, pyropi illius compositionem ignorabat. Quid Tibi Iesuita ille communicauerit, nescio: illud certum est, ignem illum artificialem, et, vt ita dicam frigidum ex vrina elici. Ignis ille, quem descripsi in carmine, non alius est, si originem et rei summam spectes, quamuis perfectior videatur vulgari: et quae de eo afferro, eorum omnium ipse summi experimentum. Forti frictione opus multoque motu, vt ignem exhibeat, nisi pulueri pyrio misceatur. Sed lucem corporibus lenissimo affricu communicat. Pyropum appellare soleo. Est enim lapillus ignitus, quem, vt dixi, in tenebris tractare timeas, succini instar transparet. Non bene intelligo, vbi Cl. WEDELIVS aquam fumantem descripserit: vellem nosse, quo in Tomo vel anno, quaque pagina? Libenter enim inspicerem locum.

III. Nescio an audiueris, quid mihi ex Gallia scribitur, repertam esse rationem emolliendi ossa, integra carne saluoque sapore, ita vt auicula aliqua per medium secari, et vna cum ossibus comedi possit. Vn de mes amis me mande, d' auoir mangé vn paté de pigeonaux préparés de la forte. (***)

IV. Miror in academia vestra Medicis praeparatione Medicamentorum interdicti, et statuta facultatis medicae potius extraneis pharmacopolis quam ipsis Medicis, qui profecto vere pharmacopoei esse debent, fauere. In Academia Lipsiensi olim lites erant MICHAELIO cum pharmacopoeis vrbicis. Sed MICHAELIVS nihilo secius in praeparando perrexit.

V. De

V. De carminibus, quae Tibi transmiseram, statuendi arbitrium habes; imo melius collocari non poterant, quam a Te factum est, de quo gratias ago. Clarissimo BVS MANNO data occasione rogo meo nomine gratias agas, quod mihi aliquando nomina librorum Thalmudicorum in latinum sermonem translatorum communicauit. Idem fecit et EDZARDVS. Vtrumque catalogum misi Episcopo Condomensi, Delphini quondam praeceptor, qui tale quid a me desiderabat, et nominaui meos auctores. Vale ac faue. Dabam Hanou. die 14. Sept. 1680. Helmstadium.

(*) Anatome talpae a SCHELHAMMERO descripta extat in Ephemeridibus naturae curiosorum Obs. 130. p. 323. Decur. II. ann. I.

(**) Primum Phosphori inuentorem BRANDIVM esse LEIBNITIVS, in *historia Phosphori* Miscellaneis Berolinenfis p. 91 seq. inserta, tuetur. Ibidem & elegantissimum LEIBNITII de hoc igne artificiali carmen reperias. Quod & in vita LEIBNITII edit. Theodicaeae eius germ. addita, p. 843 extat.

(**) DYONISIVS PAPINVS librum, cuius index: *Nonus Digestor aut machina prae molliendis ossibus* 1681 in 4. Lond. angl. edidit. conf. *Acta Erud. Lips.* 1682 p. 105 & 306. *Continuatio noui Digestoris ossium* 1687 Lond. in 4. angl. publicae luci exposita est, conf. *Acta Erud.* 1687 p. 276 gallice hic liber 1681 Paris. in 12. prodiit, conf. *Iourn. des Scau.* T. IX p. 310 & iterum 1688 Amstel. in 12.

EPISTOLA CXXII.

I De terrarum medicinalium generatione. II. De materia feminali triplici. III. De organo auditus. Et IV. De Schelhammeriana Professione.

I. Ta-

I. **T**abellarius vester nuper discessit, antequam mihi respondere liceret, nunc intermittere non possum, quin Tibi gratias agam, quod egregias cogitationes atque observationes Tuas de terrarum medicinalium generatione, deque triplici materiae seminalis origine communicare voluisti. Operae pretium foret, terrarum reliquarum species persequi ac distincte explicare inprimis, in quo terra calcarea ab aliis differat. Videntur enim aliae terrae igne in vitrum abire, aliae in calcem. Quod posterius an acidis adscribi possit, et quatenus? cogitandum.

II. Circa materiam feminalem triplicem illud inuestigandum esset, an omnis aequae necessaria sit generationi animalis? Sane eam, quae in testibus, generatim necessariam esse constat exemplo eunuchorum. De materia ex prostaticis magis dubitari potest. Et vero problema momenti omnium maximi in hoc argumento esset, inuenire cur aliquando conceptio sequatur, aliquando irritus sit coitus; seu quae sint vera conceptionis requisita? Velim nosse, an verum sit, quod aliquoties audiui, canes liene priuatas esse infocundas.

III. Catalogum Curiosorum a WEDELIO editorum nondum vidi. Magnam mihi voluptatem promitto a lectione Tuarum observationum circa organon auditus: (*) atque earum mentio mihi in memoriam reuocauit veteres quasdam schedas meas de modo, quo fit sonus ac propagatur, cuius veram naturam nemo hactenus distincte explicuit, quemadmodum

dum nec vibrationum leges a me ex intima Geometria erutas. Ex his quaedam describi curabo, vt Tibi diiudicanda mittam.

IV. Nouo ordinariae professionis medicae honore te auctum atque ornatum, laetissimus intellexi: quem Tibi diu prosperum opto et rei publicae literariae futurum auguror. Vale ac faue Tui studiosissimo. Hanouerae die 6. Dec. 1680. Helmstadium.

(*) SCHELHAMMERI liber *de auditu*, Lugd. Batav. 1684. in 8. prodit, qui insertus etiam est Bibliothecae Anatomicae a DAN. le CLERC & IO. IAC. MANGVET collecta T. II, a p. 371-426. Celeb. CAROLVS DRELINCVRTIVS indicauit: *auditus rationem tam neruose SCHELHAMMERI sedulitate exhaustam esse, vt quid doctius exactiusque desiderari queat non percipiat*. Conf. Clariss. CHR. STEPH. SCHEFFELIVS in vita SCHELHAMMERI p. 48.

EPISTOLA CXXIII.

I. De Conringii obitu. II. de productione, propagatione atque perceptione soni.

I. **L**iteras Tuas, quibus meditationes de soni origine et propagatione meas accepisse testabar, casu aliquo tam tarde acceperam, quia ad Hercyniae fodinas missae illic vsque ad reditum meum latuerant, vt prope puderet rescribere. Notas tamen statim adscripseram, quibus dubitationibus Eius satis fiebat, dilata in aliam occasionem responsione. Nunc, quum celeberrimi merito suo viri HERMANNI CONRINGII, soceri Tui, obitum intelligam, Tibi simul et rei publicae literariae et nostrae

M. Ger-

Germaniae condolere debui. Amifimus enim tu quidem praefidium, nos ornamentum. Facit tamen et memoria viri et insignia ingenii monumenta, vt Tibi pariter et nobis viuere adhuc quodammodo videri poffit. Si quae ille affecta abfoluteque reliquit, non premenda, fed edenda cenfeo, quamquam non dubitem, quin voluntatem fuam Vobis fatis expreflerit.

II. De rebus curiofis quamquam Tibi nunc fcribere intempeftiuum videri poffit, addam tamen paucis, quod literis Tuis fatisfacere arbitror. Puto igitur non diuerfo, fed eodem plane modo fonum et produci et propagari et percipi, nempe per corporis tenfi tremorem. Itaque fine elaftri confideratione neque a FRACASTORIO potuit, neque ab alio poteft aliquid fatis diftincte hic dici. Non eft, quod Te culcitra turbet. Nam quum fonum edit, fila eius ictu tenduntur, nihilque tam molle eft, quin ad celerem fatis ictum rationem habeat corporis tenfi. Circuli, quos in aere fingunt, ad eorum imitationem, quos iniecto lapillo in aqua nafci videmus, mea fententia nihil plane explicant. Nam et in liquido non fatis elaftico, quale eft aqua, locum habent, et nihil aliud funt, quam fluctus orbiculares, locum lapilli circumdantes. Fluctus autem aquae potius cum vento, qui in aere eft, quam cum fono comparari debent. Sunt enim affectiones totius alicuius portionis magnae, quum fonus confiftat in trepidatione partium exiguarum. Vnde nec a vento deftruitur fonus, quum tamen fluctus aquae ab aliis fluctibus turbentur. Nec
puto

puto explicari posse, quomodo species soni propagetur, seu ipse tonus, nisi adhibito eo modo, quo ostendo, quomodo aer secundum certas sui partes cuilibet sonoro est vnisonus? Quod ais, iniecto lapillo moueri aquae elatrem, et gyros illos nihil aliud esse, quam ex elastro aquae natos circulos, non intelligo. Nam nec aqua est corpus, satis elasticum, et gyri isti orientur in omni liquido, etiam quod elastro careat. Percussio sonori causa soni tantum remota est, propinqua vero est ipsa corporis sonori restitutio natusque inde tremor. Denique nec explicari posse puto, quomodo ipsa soni specialis ratio, siue ipse tonus percipiat? nisi sit in organo aliquid, quod vel sit vel fiat obiecto sonoro vnisonum, adeoque tonum eius siue vibrationum periodos exprimat et imitetur. Quod ergo alia longe ratione a Te soni perceptionem explicari putas id suadeo examinari diligentius. Quod superest vale et faue tui studiosissimo. Hanouerae die 13. Ianuarii 1682. Helmstadium.

EPISTOLA CXXIV.

I. *Leibnitius morbo laborat.* II. *Schelhammero auctor est, ut Institutiones medicas concinet.*

I. **A** aliquot mensibus non optima valetudine vsus sum. Nam & refractarium auris vulnus aegre persanaui, & assultus aliquot arthrididis sensi: Nunc paullo melius habeo.

II. A multo tempore vtor notitia D. DV CROS,
M 2 Galli,

Galli, viri insignis, & Consil. Status in aula vestra, quem apud D. Baron. de GOERTZ multum posse scio. Huic causam Tuam commendavi prolixè. Addidi, animari Te atque excitari posse ad condendas, quibus vnus omnium maxime par mihi videaris, Institutiones medicas. Neque omisi de Te dicere quae & vera esse scio, & credi desidero. Efficacius cum Dn. CROSIO coramages. Nam poteris facile procedente sermone efficere, vt ipse intelligat quali cum viro sibi res sit. Hanou. 22 Mart. 1712. Kilonium.

EPISTOLA CXXV.

De Institutionibus Medicis a Schelhammero elaborandis.

REpraesentaui Dn. duCROSE neminem mihi hodie notum, qui Te melius Institutiones Medicinae nouantiquae condere posse videatur, quibus valde indigeat respublica, idque ad decus Academiae, gloriamque Principis pertinere. Igitur illustrissimus GOERTZIVS spem fecit efficiendi, vt sumtu Principis edantur. Ita Tibi integrum fore cum Bibliopola pacisci. Ipse meo nomine Du CROSIO, & per ipsum GOERTZIO gratias egi, quod aliquam meae commendationis rationem habuissent. Bibliopolam aliquid de Principis munificentia resciscere nihil necesse est. Hanou. d. 17 Maji 1712. Kilonium.

EPISTOLA CXXVI.

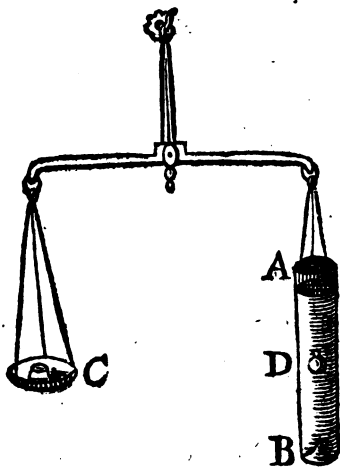
De motu Mercurii in Tubo Torricelliano.

Vidi

Vidi quid in Ephemeridibus nouis naturae Curioforum RAMAZZINO & mihi responderis. Equidem alias causas concurrere, imprimis ventos, vnde nonnihil haud raro recedatur a regula ipse monui in Actis Eruditorum. Caeterum natet graue in aqua ante descensum, an ex filo in eadem lance suspendatur, nihil ad rem facit, nam vtroque modo a lance sustentatur, nisi cum cadit (*). Hanou. 17 Iun. 1712. Kilonium.

(*) BERNHARDVS RAMAZZINVS anno 1694. Ephemeridibus Barometricis a se editis disquisitionem cel. LVCAE SCHROECKIO dicatam attexuit. In illa in causam inquirat, cur aër serenus grauior sit pluuio, & quod consequens est, cur Mercurius sudo coelo in tubo Torricelliano adscendat, & contra, quum pluuiae tempestates vel sunt vel instant, descendat. Videlicet propugnat, aërem nitrosis particulis esse refertum, quae quidem pluuia imminente tempestate ad inum deturbentur & ad solum usque praecipitentur. Ab iis igitur pluuia tempestate liberatum aërem vtique reddi leuiorem. Iis autem sereno tempore repletum non posse non esse grauiorem. Non arridebat haec RAMAZZINI sententia SCHELHAMMERO, qui 1696, datis ad eundem SCHROECKIVM litteris, suspicatus est, aërem pluuium ideo minus in baroscopium grauitare, quod vapores in nubes coeuntes quamdam aëris partem, tempore sereno in Mercurium barometri grauitantem intercipient. RAMAZZINVS litteris d. 7 Iun. 1698 ad SCHROECKIVM datis in SCHELHAMMERI sententia multa desiderauit. Ad quae quum SCHELHAMMERVS epistola eodem anno ad SCHROECKIVM data responderet; RAMAZZINVS ex instituto SCHELHAMMERO non respondit, tuitus tamen est, neque SCHELHAMMERVM neque se coniecturis suis rationem phoenomeni in tubo Torricelliano declaraturos. LEIBNITII igitur sententiam de hac controuersia requisivit, qui nouam
M 3 plane

plane difficile hoc problema soluendi methodum proposuit. Videlicet LEIBNITIVS in epistola ad RAMAZZINVM data tuetur, corpora grauia, dum quiescunt, non autem, dum per fluidum aliquod descendunt, grauitatem suam exercere. Quum igitur pluuia tempestate guttae tam crassae euadant in aere, vt non possint non descendere, aere autem sereno guttae aquae ita comminuantur atque per aerem dispergantur, vt per se descendere nequeant, manifestam esse existimat rationem, cur aer serenus grauior sit pluuio? Quum autem solutio huius Problematis praecipue innitatur positioni illi; corpora grauia descendendo per fluidum aliquod suam grauitatem non exercere: LEIBNITIVS, vt eius veritatem declararet, ad experimentum aliquod prouocat. Esto, inquit, tubus A. B. infra clausus in B. aqua plenus, rectus, ex librae extremo suspensus, cum pondere opposito in aequilibrio constitutus. Ibi in aquae superficie natet cauum aliquod corpus D. ex materia graui, casurum si aqua intraret. Ponamus obduratum esse foramen, sed ita, vt paulatim aquae peruium fiat, ergo

vbi intrauerit, descendet corpus D versus fundum B. His positis, durante descensu corporis D. cessaturum esse aequilibrium aio, descensurumque pondus C ac totum tubum A B eleuatum iri: cuius ratio manifesta, quod quantum descendit D, in tantum ab aqua in tubo librae non sustinetur et catenus non resistit ponderi opposito. Quum RAMAZZINVS hoc ipsum Experimentum libra non satis exacta et tubo nimis breui vsus, primum tentaret, illud Eidem

ex voto non successit. Sed quum libra exacta & tubo longiori adhibitis cum Domino IO. GRATIANO Professore Patauino idem Experimentum saepius iteraret, abunde

abunde intellexit, LEIBNITIVM verissima loquutum esse. Loco autem vasculi in aqua natantis et mox mergendi RAMAZZINVS pondus adhibet ex filo suspensum, quod filo abscisso, durante casu, in balancem non grauitat. Idem RAMAZZINVS publice LEIBNITII sententiam suae priori praetulit, atque scripta a se et a SCHELHAMMERO de hac materia edita et Ephemeridibus naturae curiosorum passim inserta 1710 Patavii iunctim publici iuris fecit, sequenti indice praefixoz: *Ephemerides Barometricae Mutinae olim editae a BERNARDO RAMAZZINO in Patavino Gymnasio Praeficae Medicinae Professore, nunc Patavii recusae cum tota controuersia, quam idem habuit cum GVNTH. CHRIST. SCHELHAMMERO in Kiloniensi Lyceo Med. Prof. Accedit noua epistola eiusdem RAMAZZINI cum solutione Problematum inter ipsos agitata ex inuento GODOFR. GVIL. LEIBNITII.* SCHELHAMMERVS autem in LEIBNITII sententia non acquieuit, sed in *Ephemerid. Naturae Curiosorum* Cent. I. et II. append. p. 98. eius sententiam sub examen vocauit. Neque vero LEIBNITIVS sibi defuit, qui in iisdem *Ephemerid.* Cent. III. & IV. append. p. 49. solutionis suae rationes vberius exposuit. conf. *Acta Eruditorum* Lips. 1711. p. 10. vbi a summo viro CHRISTIANO WOLFIO *Ephemerides Barometricae RAMAZZINI* recensentur, et celeb. CHRISTIANVS STEPHANVS SCHEFFELIVS invita SCHELHAMMERI p. 60. seqq.

EPISTOLA XXVII.

I. *Baro de Ilgen & Gundelsheimerus laudantur.* II. *De solatio quod litterarum studia praebent.*

I. **Q**uod Regi Borussiae destinatus mittas illustrissimo viro Baroni de ILGEN, Administrato Status, qui rebus pretium stattere nouit, & Archiatro primariae admissionis GVNDELSEIMERO, qui quum in re Botanica excellat, & cum TOVRNEFORTIO Graeciam & Asiam

adierit plantarum indagandarum caussa, Tibi in hoc quoque doctrinae genere versato libenter fauebit. Iudicio rerum harum intelligentissimi rem submittas.

II. Litteras aduersis rebus **Platium** praeberere rectissime **CICERO** dixerat. Itaque suaferim, vt Institutionum opus coeptum vrgerenon negligas. Ita enim & animum auertes a cogitatione malorum & Tibi etiam praesidium parabis. Guelferbyti die 13 Sept. 1712. Kilon.

EPISTOLA CXXVIII.

I. *De Holstenii meritis in Academiam Kiloniensem.* II. *Cartesianis Medicis.* III. *Coniecturis.* IV. *Solidorum affectionibus.* V. *Stablii medendi methodo.* VI. *Cortice Peruuiano.* VII. *Heluetio.* VIII. *Purgationum usu.* IX. *Digestione.* X. *Hequeti de trituratione libro.* XI. *Oscillatione,* & XII. *de arte thrafonica.*

I. **Q**uamtu ex celeberrimi nostri **KORTHOULTI** literis intelligo, fauet illustrissimus **HOLSTÆVS** Academiae vestrae, et subinde stipendia annua exsolui curat, de quo merito gaudeo.

II. **LISTERVM** videbis non spernere antiquos. Etiam **PITCARNIO** laudatur. Etsi Cartesiani Medici sunt ad fingendum paullo prouiores, non tamen negligendos putem famae caussa. Et quum aliqui inter illos ingenio et usu artis non careant, quidni utilia afferre subinde possunt? Et quum sectam conficiant praefertim in Gallia et Batavis, omnino Tuum est excutere eorum *κρίσις δόγματα*. **REGIVS** et **CRANIVS** ceteris, ni fallor, duces fuere, et
hos

hos sequutus est quidam BROCKHVSIVS iustis operibus.

III. Caeterum ego putem etiam coniecturas ipsas non esse omnino spernendas, quin optem extare coniecturas doctorum virorum de rebus magni momenti, sed hoc curandum est, vt coniecturae a certis separentur, et quod coniectura est coniectura, scapha scapha appelletur.

IV. Etiam de solidorum affectione, ad quam referri haud pauca symptomata debeant, non plane spernendas cogitationes putem. Sane impetum facientia, primaria pars nostri corporis, non in vasis sanguiferis, sed membranis et nervis potius per membra stabulantur. Nec absurda suspicio est, mea qualicunque sententia, causam immediatam febrium magis in his esse, quam in humoribus. Vnde fit, vt subinde terrore, vel aliqua alia subita et magna animi mutatione, imaginatione etiam curentur febres. Vnde pandiculationes et oscillationes, et alia huiusmodi, quae sedem vtique habent in genere nervoso et membranoso; et apparet in membranis potissimum doloris et voluptatis sedem esse. Ab humoribus erit talium remotior causa.

V. STAHLII tumentis aliorum ignorantia et mira monstra parturientis vellem excuri sententias. Credo curare eum morbos, vt HARVAEVS quidam ait, expectatione, i. e. nihil agendo. Vt Iena Legatus Brandenburgicus Ratisbonae dicere solebat: Nihil agendo neminem timeas. Interim suam non-actionem quidam variis quibusdam remediis tegunt, quae

Galli appellarent: miton mitaine. Haec nunc ars est ad quaestum vberima illis, qui vt Mucianus apud Tacitum, natura et arte sunt ostentatores sui.

VI. De Cortice Peruuiano mihi suspicio est, prodesse eum ipsa prauitate sua, et abominati-
one, quam excitat. Inde turbari cursum prae-
sentem naturae corporis aegri, et typum febris. In eam suspensionem incidi, quum intellexi,
tantillum Arsenici fere idem praestare, etsi pe-
ioribus symptomatibus.

VII. HELVETIVS libellum edidit, in quo
pro magna parte morborum generosiora et ex-
quisitiora remedia se afferre pollicetur. Est i-
gitur Empiricus, sed Empirica hodie non pot-
est non adhuc magna pars esse Medicinae.
Et pauca sunt quorum certas in re tam abdita
rationes satis constitutas habemus.

VIII. Purgationes ego saepe prodesse pu-
to, non eo modo quo creduntur, praua eiici-
endo, sed stimulis suis excitando torpentem na-
turam, eo fere modo, quo vomitus prodest in
Apoplexia. Has meas coniecturas forte auda-
culas tuo iudicio submitto.

IX. Digestionem in stomacho sola tritura-
tione perfici non putem, quemadmodum etiam
non assentior PITCARNO separationem in glan-
dulis explicari posse solis mechanicis ratio-
nibus, sed subesse physici aliquid, nempe
praeinexistentes iam liquores, quibus alii ex
praetereunte sanguine se libenter adiungant.

X. HEQUETVS celebris fieri coepit in Gal-
lia, libro vernaculo, quo digestionem fieri
contendit sola trituratione. Huic alii se op-
posue-

posuere, resque magna contentione acta est. Vidi quaedam vtrunque scripta, sed, ni fallor, more Andabatarum. Pauci hodie qua par est attentione et *ἀντιστοιχία* scribunt, et plus datur auribus quam menti. HEQVETVS vernacule scribit. Sed quotus quisque hodie latine scribere nouit?

XI. Oscillationis vocabulum sumfere Medici ab Horologio Oscillatorio HVGENII, quo titulo ille suum librum inscripsit. Intelligit autem penduli ponderis vibrationes. Inde etiam vibrationes quales sunt in chorda tensa oscillationes dici coepere. Et tale quid in corporis nostri fibrillis, sed in inuisibi illo impetum faciente, esse putem, quemadmodum in aere tremor est quum sonum facit.

XII. Sed in inuisibile istud non facile agere possumus, nisi excitando affectus, nam vt mores animi sequuntur temperamentum corporis, ita vicissim corpori saepe per animum succurri potest. Hinc fit, vt utilis sit ars thraonica, quia spem facit. Hac ratione saepe prodest anus delira, aut visionarius doctor, quia facilius fallit alios, qui primum se fefellit. Anglus quidam tales vocabat deluded deluders. Hos ad persuadendum esse efficacissimos saepe notauit. Mundus vult decipi. Vn sot trouue tousiours vn plus sot qui l'admire. Hanoerae 1715. d. 19. Nouembr. Kilonium.

EPISTOLA CXXIX.

- I. *De Institutionibus Medicis Schelhammeri.* II. *de Introductione Medica Couringii et* III. *de Schelhammeri meritis.*

I. Egre

I. **E**gregium opus Tuum Institutionum Medicarum(*) esse absolutum mirifice gaudeo, nec Tibi tantum gratulor, sed & mihi, qui ad eius aggressionem Te magnopere sum adhortatus. Paucissimos enim hodie superesse videbam, quibus cumulate adessent, quae ad eius elaborationem requirebantur.

II. Itaque si Introductioni Conringianae a Te insigniter auctae(**) hoc opus accedat, habebunt iuvenes in quo tuto pedem figant; habebunt fundamenta quibus inaedificent, quidquid lectio, itinera, praxis suppeditabunt.

III. Sciunt omnes quantum in Anatomica re praestiteris, quantum in Botanica; et Nitro Tuo nuper ostendisti, etiam Chymiae sacra Tibi non esse inaccessa.(***) Quum sis praeterea versatus in vera Logica, meditandique arte, quam hodie pauci intelligunt, et doctrinae multiplici tot annorum experimenta, observata, cogitata denique adiunxeris, non potest fieri, quin aliquid praeclare elaboratum a Te expectare debeamus. Itaque etiam atque etiam a Te contendo, ut editionem matures. Praeter Germaniam, habebis Angliam, Galliam, Italiam applaudentes. Galli certe quantopere in diario suo Tuum de Nitro recentissimum opus laudarent cum voluptate animaduerti(†) Vale. Dab. Hanouerae 1. Feb. 1715. Kilonium.

(*) Opus hoc Medicum omnibus ex partibus perfectum & ipsa Schelhammeriana manu scriptum asseruat auctoris gener vir doctissimus MARTINVS CHRISTOPHORVS BURCHARDVS D. et Prof. Med. ord. in Academia Rostochiensis. Sciagraphiam autem huius praecellen-

cellentissimi operis celeb. D. CHR. STEPH. SCHEFFELIVS Vitae Schelhammerianae attexuit p 79-93.

(**) HERMANNI CONRINGII *in uniuersam artem Medicam singulasque eius partes introductio adilitamentis necessariis aucta, quibus accesserunt IOANNIS RHODII aliorumque in arte principum virorum consimilis argumenti concertationes opera studioque GVNTHERI CHRISTOPHORI SCHELHAMMERI Helmstadii 1687 in 4 prodiit. Eadem cum celeberrimi FRIDERICI HOFFMANNI praefatione Halae 1726. recusa est.*

(**) G. C. SCHELHAMMERI *de Nitro cum veterum tum nostro commentatio, qua utriusque ortus et natura excutiuntur, multa de eo veterum Graecorum, Latinorum, Arabum loca corrupta emendantur et explicantur, virtutesque eius et utilitates ad rectae rationis leges expenduntur* Amstelod. 1709 in 8. prodiit. In quam quidem commentationem cel. RAMAZZINVS in epistola ad SCHROECKIVM data magnum consentit elogium. *Elegantissimum, inquit, et doctissimum opus D. SCHELHAMMERI de Nitro auide legi et perlegi. Nam re vera omni ex parte est laude dignum, ac tale habitum ab iis, quibus illud legendum tradidi. conf. SCHEFFELIVS in vita SCHELHAMMERI p. 72.*

(†) Conf. Journal des Scav. T. XLVIII. p. 541.

GODEFRIDI GVILIELMI LEIBNITII COMMENTATIO DE ANIMA BRVTORVM.

- I. *Materia quid?* II. *Cur aliquid passiuum?* III. *Ad actua-
lem motus variationem non sufficit.* IV. *Perceptio nuda
ex ea deduci nequit.* V. *Praeter materiam quale princi-
pium perceptionis admittendum?* VI. *Bruta habent animam
indefectibilem.* VII. *Cartesiani quare hoc negant?* VIII. *Ar-
gumen-*

gumento positiuo probatur animas brutorum esse indefectibiles. IX. Animae separatae naturaliter non dantur. X. Non valet consequentia; corpus destruitur ergo et anima. XII. Quomodo mors concipi debet? XII. In omni entelechia perceptioni respondet appetitus. XIII. Quodnam inter perceptionem hominum et brutorum est discrimen? XIV. Quae nam inter consequutiones racionales et empiricas differentia? XV. Quae insignis inter animas brutorum et hominum diuersitas?

I. **M**ATERIA in se sumpta seu nuda constituitur per Antitypiam et Extensionem. Antitypiam voco illud attributum, per quod materia est in spatio. Extensio est continuatio per spatium, seu continua per locum diffusio. Atque ita, dum antitypia continue per locum diffunditur seu extenditur, nec aliud quiddam ponitur; oritur materia in se, seu nuda.

II. Antitypiae modificatio seu varietas consistit in varietate loci. Extensionis modificatio consistit in varietate magnitudinis & figurae. Hinc patet, materiam esse aliquid mere passiuum, quum attributa eius, earumque varietates nullam actionem inuoluant. Et quatenus in motu solum consideramus varietatem loci, magnitudinis et figurae; nihil ibi consideramus, nisi mere passiuum.

III. Sed si actualement variationem superaddamus, seu ipsum principium motus, accedit aliquid praeter materiam nudam. Eodem modo patet, perceptionem non posse deduci ex materia nuda, quum in actione quadam consistat. Idem de perceptione speciatim hoc modo intelligi potest. Si nihil aliud organico adesset, quam machina, id est, materia nuda, loci, magnitudi-

tudinis et figurae varietates habens; nihil aliud inde deduci et explicari posset, quam mechanismus, id est, tales, quales diximus varietates. Nam ex vna quaque re nude sumpta nihil deduci et explicari potest, quam attributorum eius constitutiuorum varietates.

IV. Hinc etiam facile iudicamus in molendino aliquo vel horologio nude sumpto, nullum reperiri principium percipiens, quid in ipso fiat; et nihil refert, solida sint, an fluida, vel ex vtrisque composita, quae in machina habentur. Porro scimus, inter corpora crassa et subtilia nullum esse discrimen essentiale, sed magnitudinis tantum. Vnde sequitur, si concipi non potest, quomodo in aliqua machina crassa, utcumque ex fluidis aut solidis composita oriatur perceptio; etiam concipi non posse, quomodo perceptio ex machina subtiliore oriatur, nam si etiam sensus nostri subtiliores essent, res perinde foret, ac si machinam crassam perciperemus, ut nunc facimus. Itaque pro certo habendum est, ex solo mechanismo, seu materia nuda, eiusque modificationibus perceptionem explicari non posse, non magis, quam principium actionis et motus.

V. Et proinde admittendum est aliquid praeter materiam, quod sit tam principium perceptionis, seu actionis internae, quam motus, seu actionis externae. Et tale principium appellamus substantiale, item vim primitiuam *ἐντελέχειαν τὴν πρώτην*, vno nomine animam, quod actiuum cum passivo coniunctum substantiam completam

tam constituit. Patet autem, hoc principium non esse extensum, alioqui materiam inuolueret, contra hypothesin. Ostendimus enim esse aliquid materiae nudae superadditum. Ergo anima erit quoddam substantiale simplex non habens partes extra partes. Vnde porro consequensest, Entelechiam primitiuam naturaliter destrui non posse; quia omnis naturalis destructio in partium dissolutione consistit.

VI. Ex his sequitur vel bruta esse meras machinas, perceptionis expertes, vt statuunt Cartesiani; vel bruta habere animam indefectibilem. Sed quia aliunde, nempe ex natura motus ostensum est, in materia dispersas esse Entelechias primitiuas, easque indefectibiles, quidni eis non tantum actionem motricem, sed et perceptionem tribuamus, vt scilicet pro animabus haberi possint, quando corporibus organicis sunt coniunctae. Idque confirmat ipsa rerum analogia. Quum enim in brutis omnia quoad perceptionem, & sensum perinde se habeant, ac in homine, et natura vniformis sit in varietate sua; vniformis quoad principia, varia quoad modos; verosimile est brutis etiam perceptionem inesse; immo praesumuntur bruta perceptione praedita; donec contrarium probetur.

VII. Cartesiani ad negandam brutis perceptionem rationem adferunt, ex eo sumtam, quod ita brutis animae indefectibiles sint tribuendae. Sed hoc quod plerique inter eos pro absurdo habent, minime absurdum est, quemadmodum mox ostendemus, allata differentia

rentia inter animae brutorum indefectibilitatem, et animae humanae immortalitatem.

VIII. Sed res etiam argumento positiuo et necessario probari potest ex eo ; quod omnis Entelechia primitiua debet habere perceptionem. Nam omnis Entelechia prima habet variationem internam , secundum quam etiam variantur actiones externae. Sed perceptio nihil aliud est , quam illa ipsa repraesentatio variationis externae in interna. Quum ergo ubique dispersae sint per materiam Entelechiae primitiuae, vt facile ostendi potest ex eo, quod principia motus per materiam sunt dispersa ; consequens est, etiam animas ubique per materiam dispersas esse, pro organis operantes ; et proinde etiam corpora brutorum organica anima praedita esse.

IX. Ex his porro intelligi potest, animas separatas naturaliter non dari, quum enim sine Entelechiae primitiuae seu mere actiuae, opus habent aliquo principio passiuo, per quod compleantur.

X. Sed, inquires , corpus organicum posse destrui. Respondeo, etsi destrueretur corpus aptum ad sensationem ; non ideo tamen anima destrueretur, maneret enim massa animata et anima continuaret agere intus et extra, etsi minus perfecte , seu non cum sensatione. Et talem perceptionem in somno profundo, apoplexia, et aliis casibus retinemus, licet sensus cesset. Sensio enim est perceptio, quae aliquid distincti inuoluit, et cum attentione et memoria coniuncta est. Sed aggregatum con-

N

fusum

fusum multarum perceptionum paruarum nihil eminentis habentium, quod attentionem excitet, stuporem inducit. Nec ideo tamen anima, aut vis sentiendi in ea foret inutilis, etsi nunc ab exercitio suspensa esset; quia cum tempore massa iterum euolui et ad sensationem apta reddi posset, ut stupor ille cesset, prout oriuntur perceptiones magis distinctae, quando etiam corpus fit perfectius et magis ordinatum.

XI. Et quum hodie plurimi egregii observatores statuunt, animalia iam ante conceptionem latere in seminibus, sub forma animalculorum insensibilium; ita ut generatio animalis nihil aliud sit, quam eius euolutio et augmentatio, animalque nunquam naturaliter incipiat, sed tantum transformetur: ideo consentaneum est, ut quod naturaliter non incipit, etiam naturaliter non desinat; ita mors vicissim nihil aliud erit, quam animalis inuolutio et diminutio; dum a statione animalis magni ad statum animalculi redit. (*)

XII. Porro ut in nobis intellectui respondet voluntas, ita in omni Entelechia primitiva perceptioni respondet appetitus, seu agendi conatus ad nouam perceptionem tendens. Neque enim tantum in percipiente varietas obiecti repraesentatur, sed etiam fit variatio ipsius repraesentationis, quia etiam repraesentandum variatur.

XIII. Interim ne hominem bruto nimis aequare videamur; sciendum est, immensum esse discrimen inter perceptionem hominum et brutorum

torum. Nam praeter infimum perceptionis gradum, qui etiam in stupentibus reperitur, (vt explicatum est) et medium gradum, quem sensationem adpellamus, et in brutis agnoscimus, datur gradus quidam altior, quem adpellamus cogitationem. Cogitatio autem est perceptio cum ratione coniuncta, quam bruta, quantum obseruare possumus, non habent.

XIV. Quia autem ea res haecenus non bene explicata est, dum alii brutis etiam sensum auferunt; alii illis etiam rationem tribuunt, multaque exempla afferunt, in quibus bruta consequentias quasdamnectere videntur; sciendum est, duplices esse consecutiones toto coelo diuersas empiricas et rationales. Consecutiones empiricae nobis sunt communes cum brutis, et in eo consistunt, vt sentiensea, quae aliquoties coniuncta fuisse expertum est, rursus coniunctum iri expectet. Ita canes aliquoties vapulantes, si quid displicens fecerint, rursus verbera expectant, si idem faciant, atque ideo ab actione abstinere; quod cum infantibus habent commune. Et Americanus quidam putauit epistolam proditricem facinoris sui fuisse spectatricem, quia illi modi aliquid prodendi, qui ipsi noti erant, hoc ita ferebant. Sed quia saepe fit, vt talia tantum per accidens sint coniuncta, hinc saepe empirici decipiuntur, prorsus vt bruta; vt scilicet, quod expectant, non eueniat. Sic si canis aliquid facienti dem cibum, id quidem fit per accidens, ob liberam voluntatem meam; vbi vero semel assuevit actioni, quam eum docere volui, non

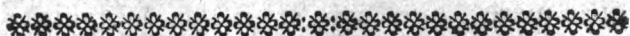
amplius ei do cibum, quum recte agit, etsi ille hoc initio adhuc expectet. Sic si quis Batauis nauem conscendens in Asiam deferatur, et in aliquam Turcarum urbem delatus, ibi cereuissiam in taberna, ut domi suae quaerat, decipietur eodem modo; expectabit enim aliquid a taberna, quod cum ea tantum per accidens coniunctum est, et non aequè in Asiaticis, ac in Batauis tabernis reperitur. At homo, quatenus non empirice sed rationaliter agit, non solis fidit experimentis, aut inductionibus particularium a posteriori, sed procedit a priori per rationes. Et quale est discrimen inter Geometram, aut Analyseos peritum et Arithmeticum aliquem vulgarem, pueros docentem, qui regulas arithmeticas memoriter didicit, sed rationem earum non nouit: nec proinde in quaestionibus nonnihil a consueto recedentibus sibi consulere potest: tale est discrimen inter Empiricum et Rationalem; inter consecutionem bestiarum, et ratiocinationem humanam. Etiam si enim multa exempla succedentia experiamur; nunquam tamen de perpetuo successu securi sumus, nisi rationes necessarias reperiamus, unde colligamus, rem aliter se habere non posse. Itaque bruta (quantum obseruare possumus) non cognoscunt vniuersalitatem propositionum, quia non cognoscunt rationem necessitatis. Et licet aliquando Empirioi per inductiones ducantur ad propositiones vere vniuersales; id tamen per accidens tantum, non vi consecutionis contingit.

XV. Denique homo a Deo destinatur ad finem

nem multo sublimiorem, nempe ad societatem cum ipso; et ideo (ob harmoniam regnorum naturae et gratiae) statuendum est, animas humanas, vna cum organico quodam corpore conseruari, non tantum eo modo, vt bruta; quae fortasse post mortem diu stupent; sed modo nobiliore, vt sensum et conscientiam retineant, poenaeque et praemii sint capaces. (**)

(*) Conf. quae de hac ipsa materia LEIBNITIVS disputat in epistola CXCIV. n. 2. ad Parentem meum data.

(**) Hoc ipsum argumentum LEIBNITIVS in epistola CXCV. ad Parentem meum scripta n. 4. persequitur.

EPISTOLA CXXX.

A D

**D. RVDOLPH. CHRISTIAN.
WAGNERVM,**

Mathematicum in Academia Helmstad. Profess.
. Ordinar.

I. Wagneri sententia, quod materiae vis aëtiua possit tribui, recensetur. II. Ad eius argumenta Leibnitius respondet. III. Animae definitio. IV. Omni principio vitali, si a Deo discesseris, adiunctum est corpus organicum. V. Quatenus inter animas brutorum et hominum differentia? VI. Leibnitii de anima brutorum sententiae cum Theologia concordia.

I. Ad ea, quae de animae natura quaeris, lubens respondeo, quoniam ex dubio, quod moues, intelligo, mentem meam Tibi nondum satis perspectam esse idque praecudio quodam contigisse, hausto ex schediasma-

N 3

te

re meo, inserto Actis eruditorum, vbi de vi actiua corporis, contra CL. STURMIVM egi. (+) Ais, me ibi satis materiae vim actiuam vindicasse, et dum resistantiam materiae tribuo, eidem etiam tribuisse reactionem; atque adeo et actionem. Quum itaque vbique in materia sit principium actiuum, videri sufficere hoc principium ad operationes brutorum, nec illis anima quadam indefectibili opus esse.

II. Respondeo primo principium actiuum non tribui a me materiae nudae siue primae, quae mere passiuæ est, et in sola antitypia et extensione consistit; sed corpori seu materiae vestitæ siue secundæ, quæ præterea Entelechiam primitiuam seu principium actiuum continet. Respondeo secundo, resistantiam materiae nudæ non esse actionem, sed meram passionem, dum nempe habet antitypiam, seu impenetrabilitatem, qua quidem resistit penetraturo, sed non repercutit, nisi accedat vis elastica; quæ ex motu, adeoque et vi actiua materiae superaddita, deriuari debet. Respondeo tertio: Hoc principium actiuum, hanc Entelechiam primam, esse reuera principium vitale, etiam percipiendi facultate præditum, et indefectibile, ob rationes dudum a me allegatas. Idque ipsum est, quod in brutis pro anima ipsorum habeo. Itaque dum vbique in materia superaddita admitto principia actiua, etiam vbique per eam disseminata statuo principia vitalia, seu percipientia, adeoque monades, et vt sic dicam, Atomos Metata-

taphyficas, partibus carentes, nec vnquam naturaliter orituras aut destruendas.

III. Quaeris deinde definitionem animae meae. Respondeo, posse animam sumi late et stricte. Late anima idem erit quod vita seu principium vitale, nempe principium actionis internae in re simplici seu monade existens, cui actio externa respondet. Isque corresponfus interni et externi seu repraesentatio externi in interno, compositi in simplice, multitudinis in vnitae, reuera perceptionem constituit. At hoc sensu anima non tantum animalibus, sed et omnibus aliis percipientibus tribuetur. Stricte anima sumitur pro specie vitae nobiliore, seu pro vita sensitiua, vbi non nuda est facultas percipiendi, sed et praeterea sentiendi, quando nempe perceptioni adiungitur attentio et memoria. Quemadmodum vicissim mens est species animae nobilior, nempe mens est anima rationalis, vbi sensationi accedit ratio seu consequutio ex vniuersalitate veritatum. Vt ergo mens est anima rationalis, ita anima est vita sensitiua, et vita est principium perceptiuum. Ostendi autem exemplis et rationibus, non omnem perceptionem esse sensationem, sed dari perceptionem etiam insensibilem. Ex. gr. non possem sentire viride, nisi perciperem caeruleum et flauum, ex quibus resultat. Interim caeruleum et flauum non sentio, nisi forte microscopium adhibeatur.

IV. Memineris autem, ex sententia mea, non tantum omnes Vitas, omnes Animas, omnes Mentis, omnes Entelechias primitiuas

esse perennes, sed etiam omni Entelechiaⁱ primiti^uae, seu omni principio vitali perpetuo adiunctam esse quandam naturae machinam, quae nobis corporis organici nomine venit, (††) licet ea machina etiam quum figuram suam summatim conseruat, in fluxu consistat, perpetuoque reparetur, vt nauis Thesei. Neque adeo certi sumus vel minimam materiae in natiuitate a nobis acceptae particulam in corpore nostro superesse: licet etiam eadem machina subinde plane transformetur, augeatur, diminuat^ur, inuoluatur aut euoluatur. Itaque non tantum anima est perennis, sed etiam aliquod animal semper superest, etsi certum aliquod animal perenne dici non debeat, quia species animalis non manet; quemadmodum eruca et papilio idem animal non est, etsi eadem sit anima in vtroque. Habet igitur hoc omnis naturae machina, vt nunquam sit plane destrui^ubilis, cum crasso tegumento vtcunque dissipato, semper machinula nondum destructa subsit, instar vestium Arlequini comici, cui post multas tunicas exutas, semper adhuc noua supererat. Quod eo minus mirari debemus, quia natura vbique organica est, et a sapientissimo autore, ad certos fines ordinata, nihilque in natura incultum censerⁱ debet, etsi interdum non nisi rudis massa nostris sensibus appareat. Ita igitur eximus omnes difficultates, quae ex natura animae prorsus ab omni materia separatae nascuntur, (†††) ita vt reuera anima animalue ante natiuitatem aut post mortem ab anima aut animali vitam praesentem viu^uen-

viuente, non nisi rerum habitu et perfectionum gradibus non vero toto entium genere differat. Idemque de Geniis sentio, esse mentes corpore valde penetrante, et ad operandum apto, praeditas: quod fortasse pro lubitu mutare possunt, vnde etiam animalia appellari non merentur. Itaque omnia in natura sunt analogica, et facile ex crassis subtilia intelligi possunt, quum vtraque eodem modo se habeant. Solus DEVS substantia est vere a materia separata, quum sit actus purus, nulla patiendi potentia praeditus, quae vbicunque est, materiam constituit. Et vero omnes substantiae creatae habent antitypiam, per quam fit naturaliter, vt vna sit extra alteram adeoque penetratio excludatur.

V. Etsi autem principia mea sint generalissima, nec minus in homine quam in brutis locum habeant, mirifice tamen prae brutis eminet homo, et ad Genios accedit, quia ob rationis vsum societatis cum Deo, atque adeo praemii et poenae in diuina gubernatione est capax. Itaque non tantum vitam & animam, vt bruta, sed et conscientiam sui, et memoriam pristini status, et vt verbo dicam, personam seruat. Nec tantum physice, sed etiam moraliter est immortalis: vnde stricto sensu soli Humanæ Animæ immortalitas tribuitur (*). Nam nisi sciret homo, in altera vita poenas aut praemia sibi tribui ob hanc vitam, reuera nulla esset poena, nullum praemium, et perinde foret, quoad rem moralem, ac si me extincto alius felicior aut infelicior successisset. Itaque

statuo animas quidem in animalculis seminalibus inde ab initio rerum latentes non esse rationales, donec per conceptum ad vitam humanam destinentur: vbi vero semel rationales factae sunt, et conscientiae ac societatis cum Deo capaces redditae, sentio, numquam eas deponere personam ciuis in Republica DEI, quae quum iustissime et pulcherrime regatur, consequens est; vt per ipsas naturae leges, ob parallelismum regni gratiae et naturae, Animae vi suarum actionum ad praemia et poenas reddantur aptiores. Eoque sensu dici potest, virtutem sibi ipsi praemium, scelus sibi ipsi poenam adferre, quia naturali quadam consequentia pro vltimo animae statu, prout expiata aut non expiata decedit, naturale quoddam oritur diuergium, a Deo in natura praeordinatum, et diuinis promissis minisque, ac gratiae iustitiaeque consentaneum; Geniorum etiam bonorum malorumque accedente interuentu, prout alterutris nos sociauimus, quorum operationes vtique sunt naturales, etsi natura eorum nostra sit sublimior. Videmus sane hominem a somno profundo euigilantem, imo etiam ab apoplexia ad se reuersum memoriam status pristini recuperare solere. Idem de morte dicendum est, quae perceptiones nostras turbatas et confusas reddere potest, delere plane ex memoria non potest, cuius usu redeunte etiam praemia et poenae locum habent. Itaque Saluator ipse mortem somno comparauit. Brutis autem diuinæ societatis et iuris incapacibus, personae conseruatio, et moralis immortalitas tribui non potest.

IV.

VI. Itaque non est, quod quis ex hac doctrina consequentias periculosas vereatur: quum potius Theologia naturalis vera, veritati reuelatae non solum non repugnans, sed etiam mirifice fauens, ex meis principiis pulcherrima ratione demonstretur. Qui vero brutis animas, aliisque materiae partibus omnem perceptionem et organissimum negant, illi diuinam maiestatem non satis agnoscunt, introducetes aliquid indignum DEO, et incultum, nempe vacuum perfectionum seu formarum, quod metaphysicum appellare possis, non minus reiciendum, quam vacuum materiae seu physicum. Qui vero animas veras perceptionemque dant brutis, et tamen animas eorum naturaliter perire posse statuunt, etiam demonstrationem nobis tollunt, per quam ostenditur, mentes nostras naturaliter perire non posse, & in Socinianorum dogma incidunt, qui animas non nisi miraculose seu per gratiam conseruari putant, natura autem perire debere arbitrantur; quod est Theologiam naturalem maxima sui parte mutilare. Praeterea contrarium utique demonstratum est, quia substantia carens partibus destrui naturaliter non potest. Vale et faue. Dabam Guelferbyti 4. Iunii 1710.

(†) Conf. Acta Eruditorum ann. 1694. mense Martio, 1695. mens. April p. 145. et 1698. mens. April. p. 427.

(††) Spiritus finitos omnes corpora habere organica LEIBNITIVS tuetur in Theodicaea §. 124. Idem propugnat Ep. V. ad SAMVELEM CLARCKIVM data §. 61. Tom. I. du *Recueil de diuerses pieces, sur la Philosophie etc.* p. 118. et 119. et in principiis Philosophiae Sect. XL. T. VII. Supplem. Actorum Erudit. insertis. Celeberr

berr. GEORGIVS BERNHARDVS BÜLFINGERVS in Dilucidationibus philosophicis §. 245. p. 235. LEIBNITII de hac materia sententiam sequentibus verbis edisserit: *Non omnes, inquit, spirituum finitorum ideae, saltem de hoc mundo conceptae, possunt esse distinctae. Quum enim connexa sint ex ipsius sententia in toto vniuerso omnia, distinctam perfecte ideam de nulla re habere possunt, nisi habeant de omnibus. Id autem solus DEVS pot. st. Igitur habent confusam. In confusa, ubi scilicet plura illa, quae non distincte exhibentur, coincidunt, adest repraesentatio extensionis & compositi, adeoque idea materiae. Iam porro, quoniam res mundanae non repraesentantur, ut in sese sunt, (hoc enim requiris ideam perfecte distinctam;) sed ut mutuis relationibus se inuicem respiciunt, et in se inuicem agunt: patet repraesentationes illas rerum sequi aliquam partem rerum, veluti typum, qui et ipse, quoniam aliquatenus confuse repraesentatur, repraesentatur ut compositum quid. Si igitur ille typus repraesentationum plus minus constans sit; si relationes rerum unas prae aliis per alias aliasque sui partes repraesentet, sic ut pro obtinendis ideis clavis et distinctis quoque aliae repraesentationes aliis extantiores sint; si imperio spirituum subfit: hisdem ille characteribus donatus est, quibus anima mea suum corpus agnoscit. Igitur nisi existimes, Spiritus illos iudicare, quemadmodum Idealistae solent nostrates, iudicabunt ipsi se habere corpora organica. Saltem illi generaliter loquendo habebunt repraesentationem corporis cuiusdam organici, ut sui, quemadmodum nos habemus. conf. quae de eadem materia ven. BÜLFINGERVS l. c. §. 366. p. 369. f. disputat.*

(†††) Non sine veritatis specie in systemate LEIBNITII et CHR. WOLFII contra animae immortalitatem, obicitur: *Anima est substantia repraesentatiua huius mundi pro situ corporis organici in mundo. Tolle corpus, typum illum, secundum quem mundus repraesentatur: tollis repraesentationem. Sine repraesentatione nulla spiritualitas; nulla immortalitas. Hanc ipsam objectionem autem nullo negotio remoueri, si cum LEIBNITIO defendatur,*

tur, numquam deesse spiritibus finitis corpora, quis non intelligit? conf. vener. BÜLFINGERVS l. c. §. 365. p. 393. seqq.

- (*) Quid secundum LEIBNITII et WOLFII principia de immortalitate animae sit statuendum doctissimus LVDOV. PHIL. THÜMMIGIVS in dissertatione de immortalitate animae §. 6. sequentibus verbis recenset: *Ostendendum est, inquit, 1. animam hominis a morte corporis superesse, nec essentiam eius cum essentia corporis actualitate priuari: 2. Animam ita superstitem in statu perceptionum distinctarum perseverare. 3. Eandem statum suorum praeteritorum ita recordari, ut eos ad se pertinere agnoscat. Quatenus essentia animae, quoad actualitatem existentiae, a morte corporis perennat, indestructibilis dicitur: quatenus una in statu perceptionum distinctarum perseverat, et sui ipsius memoriam habet, immortalis appellatur.* conf. celeb. BÜLFINGERVS l. c. §. 359. p. 384. f.

EPISTOLA CXXXI.

A D

OLAVM ROEMERVVM.

Quondam S. Reg. Mai. Daniae a Consiliis
Status.

I. De inuentis Römerianis. II. Status controuersiae de emendatione Calendarii Iuliani. III. Leibnitijs Römeri de hac controuersia iudicium sibi expetit.

I. **M**ultum debeo Generosissimo WALTHERO nostro, quod ex tanti temporis intervallo, manus tuae pretioso pignore ad me misso sopitam inter nos notitiam resuscitauit. Quamquam subinde retulerint, qui a vobis veniebant, superesse Tibi benignam memoriam mei

mei, neque ego omiserim data occasione testari, quantum Te colam. Inprimis ostendi apud amicos communes, mirari me silentium Tuum, qui abundans inuentis et cogitatis praeclaris, non satis memor esse videaris aut Tui Tuaeque patriae decoris aut publicae utilitatis. Videram olim Parisiis particulam Tuorum de Epicycloide et rotarum dentibus inuentorum subtilissimorum, quae primus mihi laudarat HUGENIUS. Ea dum edere cunctaris, alius quidam, & ipse egregius, proprio, ut spero, ductu, sed tamen posterior Te cognitione, edere anticipauit. Ita Tu quid in eo genere praestiteris, plerique omnes, extra paucos amicos rerum veterum conscios, ignorant. Fateor alicubi machinas Astronomicas sane pulcherrimas, ad TE auctorem suum referri, sed ne hoc quidem satis constanter et significanter. Tu quidem ista facile transmittis, ego tamen suum cuique tribui valde laetor, non alia magis causa, quam quod gloria virorum bene meritum, quam Tu quidem et habes et mereris in primis, praeclara ingenia excitare video ad emulationem. Vtinam vero colligas complura egregia quae parata haud dubie habes, et siue singulatim in diariis eruditorum, siue collectim edas. In primis optem indiculum talium nancisci posse, sed ad literarum Tuarum argumentum venio.

II. Ex quo de Calendarii Iuliani emendatione decretum Ratisbonae factum est, et per omnes in imperio Protestantium ditiones editis

Eis publicis sancitum, duas quaestiones mo-
 ueri video, quarum prior, quae magis ad Le-
 gislatores pertinet, illa est: Seruandumue sit per
 omnia decretum an inflectendum? altera, qua-
 nam optima ratione effectui dari possit? Con-
 siderationes quidem Tuae, vir eximie, ad v-
 tramque quaestionem pertinent. Ad priorem
 refero, tum quod notas calculum Astronomi-
 cum non ita notum esse negotio quam prima
 fronte videtur, (cui malo an mederi liceat, alte-
 rius quaestionis discussio, de executione de-
 creti scilicet, ostender) tum quod obseruas di-
 scrimen, quod superest inter nostros et Gre-
 gorianos raro euenire, adeoque tanti non vi-
 deri, vt ab illis abeamus. Quamquam hoc qui-
 dem ipsum potius in argumentum seruandae
 separationis traxerint, vt scilicet hac ratione
 pene omnia commoda accessionis ad Grego-
 rianos sine ipsa accessione consequamur salua
 Euangelica, quam vocant, libertate dignitate-
 que partis, tum quod maxime nos cedendo ad-
 uersariorum quotidianae in hac ipsa causa ve-
 hementiae, vti scilicet nostros in potestate ha-
 bent, ad plura eos audenda, si hac via ipsis res
 procedat, inuitare facilitate, et sic dicam mol-
 liri nostra, videremur, quae si abfuisset species,
 fortasse plura impetrari potuissent. Optandum
 erat, vt executioni decreti (de qua sola non di-
 cam) ipsum decretum satis prouidisset. Sed hoc
 dum factum non est, priuati quidam officium
 publicum occuparunt, & cum ordinum Euange-
 licorum placito ex comitiis, quasi appendix quor-
 dam, huc illuc missum est anni primi refor-
 mati

mati schema, ac sine examine, vt apparet vilo, receptum, quo tamen decreti praescripta violata videri possunt. Fateor non deesse auctoribus rationes suas, sed quae multis non satis faciunt. Urgebat autem breuitas temporis relictæ, vt optandum adeo fuisset hunc annum transmissum pro spatio deliberandi. Sed credo, vbi iam haec in mentem venerunt, decretum iam scriptum erat, emendationisque dies dictus. Verissime notas, ex decreti tenore canonicisque astronomicis, quum plenilunium Paschale huius anni incidat, in tertium Aprilis diem proximo die dominico, id est, quarto die Aprilis Pascha fuisse celebrandum, itaque merito ais; quomodo vero iuxta principia Astronomica Pascha Evangelicorum eo anno in XI. Aprilis processerit? non video. Dicam tamen, quid pro auctoribus schematis afferri acceperim. Aiunt, si in quartum Aprilis Paschatos festum retulissent, futurum fuisse, vt ab Evangelicis celebraretur cum Iudaeis. Nam consuetudine apud Iudaeos receptum narrant, vt, quoties plenilunium paschale in horas diei sabbathi antemeridianas incidit, agnum paschalem edant vespera praecedente. Pascha autem celebrent ipso sabbatho. Sin plenilunium cadat in horas pomeridianas eo ipso die agnum paschalem coenent, et festum Paschatos diem agant Dominica sequente. Alii vero opponunt, etiamsi haec ita se habere concederentur, nostros tamen canones non debere ire a consuetudinibus Iudaeorum male receptis, sed in regulis, quas ipsis Deus praescripsit, et quas respe-

spexit Ecclesia, quum quartadecimanos reiecit. Itaque sufficere, vt quartadecima luna euitetur dies Iudaeorum Paschalis ex lege. Ego neque rem, quae facti est, excussi, neque iudicium meum interpono, putavi tamen, non ingratum Tibi fore intelligere, quid vtrunque dicatur?

III. In futurum autem de tota re maiore erit cura cogitandum, ne aliis ludibrio simus decreta publica priuata autoritate refigendo, vbi neminem video, quem habeant Imperii ordines Protestantes, dum Reges septentrionis illis computo, qui Te maturius ista expendere, solidiusque diiudicare possit, et quicum conferri mallet. Sed quo omnia recte atque ordine fiant consultum putem, Corpus Euangelicum nonnullis membris suis quadam noua insolita deputationis specie, rei Calendariae rite introducendae curam committere, vt decretum recte executioni committatur, ita tamen, vt si maior incidat difficultas, referatur ad Corpus. Quibus autem ex ordinum numero ea res committeretur, si per mathematicos delectos cum viris scientia praestantibus communicare possent? Eaque inprimis agenda sunt mature, quia annus 1704. non longe est, cui certam formam interest dari. Hoc transacto antequam ad annum 1724. perueniatur altiori deliberationi locus esse posset, placeatne vnice stare decretis, an propius accedere ad Gregorianos? Haec mihi, vir illustris, acceptis heri tuis, responsionem ex Waltheriano monitu, Tuoque iussu festinanti oscurare, quae iudicio Tuo, qui

O

in

in hoc genere regnas, plane submitto. Vale.
Dabam Hanouerae 20. Ianuar. 1700.

E P I S T O L A CXXXII.

I. Roemero suadet, vt *Calendarium reformet.* II. De modis componendi de emendatione *Calendarii controuersias a Roemero propositis iudicium.* III. *Observatorium quomodo parandum?*

I. **M**ultas Tibi gratias ago, quod praeclara monita tua ignorare me non finis. Curabo, vt ad Cl. IUNIVM perueniant quae de Ephemeridibus condendis suades, arbitrorque, neminem esse, cuius hic apud eum, plusquam Tua valere debeat auctoritas, et si suggeras, quid in KEPLERI tabulis mutandum putes, habebis eum haud dubie prorsus obsequentem. Utinam totum Calendarii reformandi negotium tractare velles ex professo. Ego certe Legato nostro Domino SCHRADERO nuper Ratisbonam scripsi, mea sententia rectissime facturos Dn. MAIERVM caeterosque, si tua consilia sequantur κατὰ πόδα. Neminem enim esse in ditionibus Principum aut Potestatum, quibus ius suffragii est in Comitibus Imperii, qui tecum in Astronomiae profundioris cognitione conferri queat, praesertim quum ipsam obseruandi artem adiunxeris.

II. Ex tribus modis, quos proponis, vix auisim sperare vt postremus, etsi expeditissimus, eligatur, quum ab antiquis et receptis regulis plerique sine magna necessitate non putent recedendum. Et quum multum ad Reformationem Calendarii praesentem contulerint incommoda

moda crebri dissensus a Gregorianis, quae in Germania experimur, nolent nostri in ea ipsa incidere, quae per Reformationem istam euirare voluerunt: Ergo, inquires, rectissime facerent, si Gregorianam correctionem bona fide complecterentur, quam primam proponis viam. Id ego quoque commodissimum putem, sed vti habitus minorum esse video, non facile video huc descendunt, nisi ipsa necessitate compulsi, quod tandem futurum arbitror. Interea igitur post decreta Comititalia de media illa via qualicunque et qualitercunque constituenda, Ratisbonae est cogitatum a Nostreis, placuitque ex Rudolphinis Tabulis deduci plenilunia Paschalia, donec nouae tabulae auctoritate corporis Evangelici recipiantur, quod fiet, credo, ad Calendas Graecas; interea vero dum de Cyclorum fallaciis queruntur, vereri debent, ne in alias fallacias incidisse, dicantur. Tres Mathematici sane docti STVRMIVS, HAMBERGERVS et MEIERVS, ERHARDI WEIGELII, praeceptoris quondam sui, consilia sequuti, sperant Collegium Mathematicum fundari posse sumtibus ordinum Euangelicorum, vel potius priuilegio Monopolii Calendarii, quo fiat, ne quis impofterum sine ipsorum venia Calendarios libellos edat. Sed vereor, vt in tanta rerum Germanicarum confusione, & Principum Statuumque Imperii multitudine in praxin deduci res possit. Ita timendum est, ne tandem pertaesi perturbationum Nostri sero et minus decore ad Gregorianos se recipere cogantur; quum maturius honorifica magis ratione

tionē sponte & consilio conuenire cum illis possent. Ejus rei commodissima iniri posset via, si quid esset in Gregoriana ratione, quod si non emendatione, certe explicatione indigeret, ut neutra pars alteri, sed utraque veritati obsequuta videri possit. Dictae emendationes magis subtiles, quam necessariae videntur. FRANCISCVS LEVERA in ipsa vrbe Romana consilia quaedam de emendando Gregoriano Calendario, vel potius recte intelligendo, edidit. (*) Et forte re bene considerata non deerunt, quae bullae nouae materiam praebere possint, ita honestissime Labyrintho exiremus. Cui rei, ut praeparentur animi, vtilissimum erit, exponi clarissime difficultates, quibus media illa via laborat. Et quum Dominus MEIERVS eas licet iam percepas in literis ad Te suis praeterierit, faxo, ut si quae porro ad me destinabis, aliisque communicare permittes, mature passim expendantur a nonnullis, ad quos ea res pertinet. Consultum tamen fortasse erit cauere, ne statim pateat, ad Gregorianos tandem esse deueniendum, ne praeiudicatae opinioni bellum indictum videatur, et plerique primo aspectu absterreantur. Sufficit optima consilia paulatim insinuari. Sed totum tamen hoc tuo iudicio est permittendum.

III. Antequam finiam vsus beneuolentia Tua consilium a Te flagitare audeo, quid faciendum putes, si quis Princeps mediocre obseruatorium parare constituerit? in quo vnus alteri Obseruator coelo inuigilare debeat, vbi quaestio erit, tum de structura, tum de instrumentis maxime

me profuturis. Vale & faue. Dabam Hanou.
die Martii 5. 1700.

(*) De Calendarii emendatione et FRANCISCI LEVERAE de Calendario Gregoriano observationibus LEIBNITIVS anno 1700. ad Academiam scientiarum Parisiensem dedit litteras, quas in libro, cuius index: *Recueil de Literature, de Philosophie et d'histoire* Amstelodami 1730. edito p. 147. seq. reperias.

EPISTOLA CXXXIII.

A D

TIEDIVM,

Mathematicum et S. Theologiae in Acad. Kilon.
cultorem. (*)

De emendatione Calendarii.

EX Domino KIRCHIO hic intellexi, non assentiri eum per omnia Tuae periodo; idque ipsummet vobis significasse. Itaque velim rem inter Vos amplius discutiatis. Non ignoras Romae iam ipsius Gregoriani Calendarii siue emendationem siue explicationem aliquam agitari. Itaque tempus est, ut Vos ibi quoque vestra cogitata produci curetis. Dominus Abbas BLANCHINVS, Congregationis nouae in eam rem institutae secretarius, mihi est amicus, sed et Cardinalis NORISIVS nuper mei beneuole meminit erga amicum, itaque si qua suggerere possetis, quae non nimis ab instituto Gregoriano abhorrerent, gratam rem praestaretis,

O 3

quam

quam ego communicarem libens. Amplissimo
REYHERO me commendari peto. Vale. Da-
bam Berolini 16. Nouembr. 1701.

(*) TIEDIVM anno 1705. diem suum obiisse ex episto-
la LEIBNITII CXXXV. n. 2. ad SAMUELEM REY-
HERVM data constat.

EPISTOLA CXXXIV.

*I. Cassini de Cyclo. Tiedii indicium. II. Status controuersias
de emend. Calendarii. III. Leibnitius Tiedia auctor est,
vt concionandi usum retineat.*

I. CASSINVS nuper a FONTENELLO, Aca-
demiae Regiae Parisinae Secretario, mo-
nitu meo interrogatus, quid potissimum in Tuo
elegantissimo Cyclo displiceret, id respondit:
quod non esset centenaria periodus, quod mi-
ror. Quasi id referret nisi forte apud Grego-
riana quouis pretio retinere volentem.

II. Rarisbonenses nostri omnes cyclos prae-
damnauerunt: adeoque commendatio Cycli
Tui vltior inutilis erit. Pro ipsis autem ex-
cogitanda esset ratio vtcumque Astronomica,
per quam tamen vix hoc seculo a paschate Gre-
goriano discedatur, nisi praestat expectare
quam Gregoriani sui computi emendationem
moliuntur.

III. Gratum est, quod intelligo Te Theolo-
giae dedisse operam, suaferimque, vt concio-
nandi usum retineas. Ita enim certa ratio no-
bis offerretur curandi, vt aliquando euoceris ad
honestam stationem, in qua propius adesse so-
cietati nostrae, et praclara coepta melius conti-
nuare

nuare possis. Interim optem, vt calculis vsum obseruandi adiungas. Obseruationum enim maxima merito ratio habetur. Celeberrimum REYHERVM meo nomine impertias plurima salute. Vale et faue. Dabam Berolini 28. Ianuarii 1703.

P.S. Scribit mihi Societatis Anglicanae Regiae Secretarius, Cyclum Tuum, quantum sciat, ad societatem non peruenisse. Sed fortasse non satis aduertit.

~~✠✠✠✠ ✠✠✠✠ ✠✠✠✠ ✠✠✠✠ ✠✠✠✠ ✠✠✠✠ ✠✠✠✠~~

EPISTOLA CXXXV.

A D

D. SAMVELEM REY-
HERVM,

Iuris et Mathematicum in Acad. Kiloniensi Pro-
fessorem ordinarium.

I. *Reyberi elogium.* II. *De Tiedii morte.* III. *Status contro-
uersiae de emendatione Calendarii.*

I. **N**ihil a Te nisi doctum proficiscitur, & vn-
de proficere possimus, siue Iurispruden-
tiam tractes, siue historiam, siue Mathesin. Ita-
que optem, Tua multa edita et inedita aliquan-
do in fasciculum colligi. Pro iis, quae misisti,
multas ago gratias.

II. TIEDII nostri mortem ex Tuis primum
litteris didici, eique indoleo. Superiore anno
miseram ipsi prolixam ad me BLANCHINI
Epistolam, quae discursum constituebat. Ne-

O 4

scio

scio an Tibi communicauerit. Nunc mihi remitti optarem.

III. Ex eo tempore nihil de re Calendaria Romana didici. Aegre illic adducentur homines, vt intercalandi rationem mutent. Quod superest vale et faue. Dabam Hanou. 11. Iul. 1705.

P. S. Adiectos ad Dominum KORTHOLTVM mitti peto. Ne quaeso supprime, quæ circa Longitudinum problema excogitasti. (*)

(*) Plerasque omnes huius Problematis solutiones SAMUEL REYHERVS recensuit diligenter, et quid in vnaquaque desiderandum maxime sit erudite excussit in commentatione de Bacillis Sexagenalibus p. 26. seq. et p. 42. conf. viri doctissimi FRIDERICI KOSII dissert. de ratione perficiendi geographiam mathematicam, quam Kilonii 1721. lectionibus suis Cosmographicis praeiussit.

EPISTOLA CXXXVI.

I. De MSc. Gudianis. II. De mutato obtenta prope Hochstadium victoria Europae statu. III. Leibnitius Systema Matheseos Reyherum poscit. IV. Lumina quomodo concilianda? V. De arcu triumphali vitam principis compendio exhibente.

Hodie mane ad Celeberrimum BLANCHINVM literas dedi, eique Catalogum Manuscriptorum Gudianorum, vt iusseras, transmissi, eademque occasione quaesiuit, quo nunc loco essent de calendario meditationes? Ego vereor, ne aulae Romanae circulos valde turbarent iam nuntii ex Hispania Belgioque aduentantes.

II. Mutato penitus pene in momento, Europae

ropae statui diuinum aliquid subest, de quo dubitanti merito aliquis dicat illud Virgilianum. *Non vires alias, conuersaque Numina sentis?* Atque illud etiam Claudianum, etsi paulo audacius: *Absoluitque Deos.* Nam successus iniustorum destinatorum dubitare de diuina prouidentia facit eos, qui non satis introspiciunt interiora rerum.

III. Caeterum ego, vir Amplissime, magna semper voluptate, atque etiam cum fructu lego, quicquid a Te proficiscitur: Multas itaque pro nupero munere gratias ago. Vellem vacaret Tibi dare nobis aliquando systema matheseos, vel, si ita videretur, alienum aliquod augere atque prouehere. Venere aliquando in manus meas Icones compendii Mathematici, quas aeri incisas reliquit Theologus et Polyhistor IO. VALENTINVS ANDRAE, quibus manu sua notas accessionesque adiecit insignis Mathematicus WILHELMVS SCHICKARDVS. Sed fatendum est, pleraque esse, vt sic dicam, obsoleta, quum scientiae Mathematicae a quinquaginta plus minusue annis mirifice creuerint. STVRMI Mathesis inuenilis non spernendum est compendium plerumque partium Mathematicae doctrinae, sed plurima tamen desunt. Integra abest Musica, Graphica imperfecta est valde, Mechanica quoque ieiunior videtur, quae ad Nauticen pertinent non attinguntur. Optandum ergo esset, vel suppleri opus non inutile, vel plenius aliquid dari, quod a Te vir egregie et imprimis fieri posset.

IV. Monuisti aliquid nuper de luminibus cubiculo conciliandis figura vitrorum: An aliquod eius rei experimentum cepisti? Vereor, vt Tuæ literæ Dn. C V N A E O, Consiliario Regis Borussiae, in tempore fuerint redditæ, nam ille aliquamdiu domo abfuit, et apud Cassellanos egit, negotia quædam ex obitu Filiae Regiæ nata procurans. An reuersus sit haud equidem satis scio. Frontispicium operis iustorum funebrium Serenissimo Electori Brunsvicensi primo paratum continet Arcum Triumphalem, qui pene totam insignis Principis vitam variis figuris luculenter exhibet. Sed nondum absolutum est opus, aut præstat, mox tamen habebitur. Non dubito, quin placitum sit, quod simili cultu Regi Borussorum destinas. Quod superest, vale ac faue. Dab. Hanou. 4. Iunii 1706.

P. S. Dominum Filium Summi viri MARQUARDI GVDII a me resalutari peto perofficiose. Non satis mirari possum Regem Daniæ, aut Ducatus Holsatiæ Administratorem pati, vt hic thesaurus dissipetur.

EPISTOLA CXXXVII.

I. *De Reyberi dissert. de Clementina periodo Blanchino opposita.* II. *De Msc. Gudianis.*

I. **Q**uidquid a Te venit mihi pretiosum est. Interim nescio an consultum sit nouissima Tua de Clementina periodo mittere ad BLANCHINVM, cui forte in re, quam nondum publice apparere voluit, se publice refutatum nollet.

II. Ex-

II. Exemplaria Catalogi Manuscriptorum Gudianorum in Italiam et Galliam mihi : fortasse non sine fructu, doleo dispergi et vellem a Magno Principe redimi. Sed hoc aulae curant scilicet. Delibero excurrere Hamburgum adhuc ante venditionis initium. Quod si ergo, Te intercedente, Dominus mihi faueat, vt curiosus inspector esse possim tanti thesauri, antequam nobis euanescat in carbonem, non mediocrem id beneficium putarem, conarerque oblata occasione demereri. Vale saueque. Dabam Hanouerae 20. Iul. 1706.

E P I S T O L A CXXXVIII.

De Matheſi Biblica.

Matheſeos Biblicae Tuae egregium opus auidè expecto. Poteras fortasse et quaestionem de motu Terrae attingere, quem quidam frustra ex Scriptura refutare, alii ex ea adstruere contendunt. Chronologia etiam fortasse Biblica curam Tuam merebatur, non minus quam ratio annorum, mensium, intercalationum. De Templo Salomonis amplum opus molitur amicus ex Parisino Oratorio, vir doctus, cuius extant Algebrae, Geometriae et Perspectivae Elementa Gallico sermone conscripta. Etiam doctrina de ponderibus, mensuris et monetis biblicis Tuae iurisdictionis foret. Gaudeo, quod Clementinae periodi consensum cum Tua vel Tidiana agnoscis. Diu est, quod negotium hoc filet, idque ex BLANCHINI-

CHINI silentio colligo. Quod superest, vale et faue. Dabam Hannouerae I. Octobr. 1706.

P.S. Vt multas praeclaras obseruationes, quas Te habere non dubito, vel miscellaneorum forma edas, hortor.

E P I S T O L A CXXXIX.

I. *De Reyheri cum Blanchino controuersia.* II. *De emendatione Calendarii.*

I. **Q**uod subinde mihi praeclara Tua opuscula mittis, multas debeo gratias. Gaudeo etiam quod Blanchinianis meditationibus nunc magis es contentus, quam initio esse uidebare. Diu est, quod ab eo nihil intellexi; Vereor ingratum ipsi fuerit, quod de meditationibus eius nondum satis maturis aut constitutis aliquid in publicum venit.

II. Quoniam constat quae Corporis Euangelici nomine in emendatione Calendarii Ratisbonae sunt conclusa, nonnihil adhuc determinandum reliquisse, ea de re iudicium Tuum intelligere velim. Quod superest vale, et praeclare de republica mereri perge. Dab. Hanou. 27. Ian. 1707.

E P I S T O L A CXL.

I. *De antiquo de beneficiis scriptore.* II. *De scriptis Reyheri iunctim edendis.* III. *Leibnitius Buscbii Msc. de reformatione monasteriorum desiderat.*

I. **V**ti omnia Tua magni facio, ita pro nuperis transmissis multas gratias ago. Praeclare pergis in enarrandis doctis istis. Docuisti

sti me, vbi nunc lateat ANTONIVS de PRA-
TO VETERIMAVRITIANVS. Puto Tibi non-
dum visum auctorem de beneficiis, Feudo-
rum Longobardicorum compilatione antiquio-
rem, quem nuper ab EIBENIØ vestro, (*) imo
nostro, insigni viro, acceptum edidit CHRIS-
TIANVS THOMASIVS notisque doctis illu-
stravit. FREHERVS olim eundem promise-
rat, sed bene est, quod tandem prodiit, etsi
non multa nos doceat.

II. Vtinam Tuas dissertationes omnes colle-
ctas edi curares. Quid agit Mathesis Mosai-
ca? Obseruationes stellæ in Balaena commu-
nicari petierim.

III. Audeo adhuc aliquid hac occasione a Te
petere. Celeberrimo viro SEBASTIANO
KORTHOLTO vestro nuper scripsi, rogauique,
vt permissu eorum, ad quos res pertinent, mi-
hi BVSCHII cuiusdam, qui tempore Concilii
Basileensis floruit Manuscriptum de Reforma-
tione Monasteriorum mitteret, quod in Bibli-
otheca vestra Academica extare intellexi. (**)
Ea in re rogo, vt, si opus est, ei sis adiutor.
Et quod superest vale et faue. Dabam Hanou.
6. Augusti 1709.

(*) Illustri EYBENIVS primum fuit Consiliarius status
Ducis Slesvici et Holsatiae, deinceps Episcopi Osnabru-
gensis primarius aulae minister et consilii intimi socius
evasisit.

(**) Conf. LEIBNITII epistola CLXXIX. ad Parentem
meum data.

EPIST

EPISTOLA CXLI.

I. *De Reyheri Historia Iuris.* II. *Leibnitius Reyhero auctor est, ut observationes quasdam Berolinensibus miscellaneis interserendas mittat.*

I. **Q**uoties aliquid a Te venit, toties laetor, tum quod Te valere, tum quod me meminisse videam. Gratias ago pro egregia de Iuris historia dissertatione, quae multa me docet.

II. Vtinam quas habes complures non tantum collectiones, sed et observationes atque etiam inventiones, ne perire patiari, sed vel per saturam in publicum emitas. Observationibus publicandis offero Berolinensia Miscellanea, quorum ex missis ad societatem Regiam schedis iam sub prelo est specimen. Si pateris inseri curabo indiculum mutationum caloris frigorisque a 30. annis ex observationibus Tuis sumtum, qui editus mihi a Domino KORT-HOLTO v. cl. transmissus est, (*) quod si aliquas Astronomicas observationes vel meditationes selectas dare velis, his quoque vti gaudebimus. Memini aliquando Te spem facere meditationum ad longitudes aliquando definiendas profuturarum, quod de his extare velis in Tua manu est. Si quid etiam in re architectonica, mechanica, aut aliis Matheseos partibus in publicos usus suggerere placeat, quod non amplo schediasmate complecti libeat, erit in rem nostram. Quod superest vale diu et nobis faue. Dabam Hanou. 25. Octobr. 1709.

(*) Ob.

(*) Observationes tricennales circa frigus hyemale ex Ephemeridibus SAMVELIS REYHERI Miscellaneis Berolinensibus p. 379. insertae sunt.

EPISTOLA CXLII.

Keterum lurre consultorum lacinias qui collegerint?

Adhuc pro missa continuatione doctissimi de lurre operis, et ad historiam eius noscendam vtilissimi, aliisque gratias agere debeo, et vt par est ago, simul Deum anno nouo inito precatus, vt Te nobis ad multos annos seruet publico bono. Quaerere lubet, an praeter eos, quos IACOBVS GODOFREDVS in manualis parte, quae Bibliotheca Iuris romani appellatur Cap. 2. recenset, alii extent, qui veterum Ictorum lacinias per digesta Iustiniani dispersas, recolligere et verbatim extrahere? Mihi occurrit ex retentioribus ALTESERRA, qui TRIPHONINI libros disputationum Iuris in recitationibus suis, vt licuit, recensuit. Quod superest vale et faue. Dabam Hanouerae 24. Ianuar. 1710.

EPISTOLA CXLIII.

I. *De indice inuentorum Reybert.* II. *De Schelhammeri institution. medicis.* III. *De Ramazzini de barometris sententia.*

I. Grata recordatione nuperum congressum nostrum recolo, et gaudeo cogitare Te, vt innuis, de indice inuentorum Tuorum meditationumque singularium edendo, cui velim accedere breuiculas explicationes, ne praecleara

clara cogitata intercidant. WAGNERVS noster vir egregius et humanitatem et vbertatem in expromendis pulcherrimis obseruatis tuam mire laudat. Id Tibi pro stimulo esse debet, vt de publico bene porro mereri non intermittas. Quod superest vale faueque. Dabam Guelfe-byti.

II. P. S. Hortare quaeso eximium medicum vestrum et Collegam Tuum Dn. SCHELHAMMERVM, ne differat dare nobis quas molitur institutiones rei medicae, quas certe extinctis CONRINGIO, MEIBOMIO que, nemo temere pleniores solidioresque proferet.

III. Celeberrimus RAMAZZINVS mihi misit libellum recens editum, in quo Amoebaea SCHELHAMMERIANA et sua de barometris complexus est. Is postremo nouissimis curis sententiam ipse suam candide retractans, meam amplectitur, quae huc redit: Aerem pluuiosum leuiorem esse, quia guttulae cadere incipientes, non amplius a columna aeris sustentantur. Experimentum mechanicum (in priuatis ad eum literis) attuleram, corporis, quod dum in aqua natat, ponderat in balance, dum in ea cadit non ponderat. Id vbi sumfit, et aliquot repetitionibus verumprehendit, iam in mea concessit castra. (*)

(*) Conf. quae ad LEIBNITII Epistolam CXXVI. ad SCHELHAMMERVM data supra annotaui.

EPIST.

EPISTOLA CXLIV.

*De descriptione palatii mathematici pro sereniss. Electoratus
Brunsvicensis haerede.*

Forte inter schedas reperio inuolucrum a Te, cui inscripseras bina Te moliri: descriptionem palatii mathematici pro serenissimo Electoratus Brunsvicensis haerede, et cum adiuncta septem artium liberalium delineatione; tum et indicem Tuorum inuentorum; dubito, an hoc inter respondendum satis attigerim, itaque nouis literis significo, plurimum Tibi debituram Rempublicam, si haec perficias. Filius Principis Electoralis nostri, etsi infans nuperrime, non tantum nunc expedite fatur, sed et paulatim per figuras ad aliquam rerum cognitionem ducitur. Huic aliquando prodesse poterunt egregia molimina Tua. Itaque Deum precor, vt Te diu nobis conseruet ad coepta absoluenda. Dn. D. WAGNERVS Helmstadiensis in literis ad me suis mirifice et humanitatem Tuam, et doctrinae vbertatem laudat. Sed hoc, ni fallor, nuper scripsi. Vale faueque. Dabam Hanou. 30. Octob. 1710.

EPISTOLA CXLV.

I. *De Reyheri historia iuris.* II. *Catena fortificatoria* & III. *de dirigendis Principis studiis.*

I. **M**ire gaudeo, quoties Te valere et mei meminisse intelligo. Itaque multas ago gratias pro integro opere sane insigni Historiae Iuris varii. Excitabit ea res iuniores, vt talia
P prae-

praesertim circa gentium leges minutatim exequantur. Sed dum Iurisprudentiam ita ornas, nolim alterius Sparta^e Tu^{ae} obliuiscare. Spero mihi, vel potius nobis, indicis inuentorum Tuorum fecisti. Eum, vt matures, peto; in Tua manu est, an non nihil de inuentorum ratione in Tuis mihi destinatis adicere velis?

II. Interea vnum abs Te peto, quam primum vt mihi instrumentum Tuum fortificatorium (Catenam, ni fallor, a partium mobilitate appellabas) confici cures. Rogavi Dn. KORTHOLTVM, cum quo interdum rationes habui, et qui in redimendis Manuscriptis Gudianis fauit, vt sumtum qualemcunque pro me facere velit, obtinendae illi Tu^{ae} catenae fortificatoriae necessarium.

III. Princeps noster puellus nondum studiis maturus est. Sed vbi tamen non nihil adoleuerit & studiorum praesidem acceperit, de quo iam cogitatur, faxo, vt ad consilia Tua recurratur, expetanturque inuenta puero Principi erudiendo destinata. Nam nunc intempestiue frustra iudicaui. Quod superest, vale et faue. Dabam Hanou. II. Sept. 1711.

P. S. In annum sequentem nostro Principi puero studiorum initia destinant. Itaque quaeso, vt consilia conferas. Hoc equidem nondum iussus, sed de meo a Te peto. Spero tamen futurum, vt gratanter audiantur consilia Tua, vbi in rem veniemus. Et catena illa munitionalis, quae in oculos omnium elegantia simplicitateque sua incurret, mihi materiam Tui, ut par est, praedicandi dabit. Optem, omnes

omnes Tuas dissertationes vno vel altero volumine collectas proflare, ego paucissimas anteriorum habeo. Facit illa de aquis, pro qua gratias ago, vt caetera etiam Elementa similiter tractata videre gestiam.

EPISTOLA CXLVI.

De quibusdam Reyberi scriptis et inuentis.

Quicquid a Te proficiscitur mihi plurimum satisfacit. Argumentum aquaeductuum insigne in Iure pariter & Mathesi. Nequaeso catalogi inuentorum obliuiscere. De catena etiam fortificatoria aurem vellico. Gratulor consiliari honorem, optoque, vt adhuc diu fruaris. Vale et faue. Dabam Hanou. 3. Dec. 1711.

EPISTOLA CXLVII.

De indice inuentorum Reyberianorum eiusque catena fortificatoria.

Multas Tibi debeo gratias, tum pro catena Tua Poliorceutica, tum vero maxime pro catalogo insignium inuentorum. In quo multa sunt optimae frugis. Optem, edi cum explicationibus adiectis, interimque & has, vbi videbitur Tibi, aut in quantum videbitur, ad me peruenire posse. De aëre praeclarus est labor Tuus, (*) eritque etiam haud dubie de igne. Optem, dissertationes a Te olim editas uno fasciculo comprehendi. Vellem nosse an alicubi catenae Tuae vsum rationesque explicaris? Plura de inuentis Tuis alias scribam.

P 2

Nunc

Nunc vale et faue. Dabam Honou. 21. Mart.
1712.

(*) REYHERI dissertatio, de Aere, Kilonii 1670. prodiit, conf.
Journal de Scavans T. VI. p. 400. Eadem multis accessio-
nibus aucta Kilonii 1712. recusa est.

EPISTOLA CXLVIII.

- I. De Reyberi dissertatione de aere atque aliis eius scriptis.
- II. De ordinatione ad Academiam Holsaticam perti-
nente.

I. **D**issertationis Tuae elegantissimae, de Ae-
re, continuationem accepi, et multas pro
Tuis omnibus, quae misisti, haecenus gratias a-
go. Opto, ut catalogum inuentionum Tuarum
vel publice, vel saltem in priuatis ad me literis
expositione illustrare velis, & iusto aliquando
libello tradere immortalitati. Ita enim deliciae
mathematicae magis magisque augebuntur.
Quod superest, diu vale et faue. Dabam Ha-
nou. 24. Iunii 1712.

II. P. S. Si bene memini, vidi aliquando or-
dinationem (*) aliquam satis elegantem rerum
ad vestram Academiam pertinentem, nescio im-
pressam an manuscriptam? Hanc beneficio Tuo
obtinere velim.

(*) Respicit ad Rescriptum, cuius index: *Des Durchlaucht.
Fürsten und Herrn, Herrn Friederichs ꝛc. Gnädigstes Re-
script an Dero Universität Kiel vom 17. Febr. an. 1701. die
Aufnahme der Studien um der Academien besseren Flor be-
treffend.*

EPISTO-

EPISTOLA CXLIX.

De indice inuentorum Reyberi.

Quod indiculum Tuorum inuentorum, quod libellum de auctoribus Iuris scriptoribusque, quod dissertationem de Aere recusam, et acta praeclare omnia mecum communicasti, et egi gratias et porro ago habeoque. Nunc peto, vt illum indiculum inuentionum vtilissimarum vberius explicare velis, in ysum vel publicum, vel certe amicorum. Ego sane, qui Tuis omnibus delector, et imprimis capior meditationibus non vulgaribus, multum eo nomine Tibi debeo. Nescio vnde habui Tibi Consiliarii honorem a Sereniss. Duce Gothano, Patriae Tuae Principe, collatum, quam ob rem gratulor ex animo, et Deum precor, vt diu adhuc et illi et nobis prosis. Quod superest, vale faueque. Dab. Hanou. 18. Octob. 1712.

EXCERPTA EX EPISTOLA

FRIDERICI KOSII,

Mathematicum in Acad. Kiloniensi Professoris celeberrimi, Kilon. d. 28. Martii 1733 ad me data, quae ad illustrandas LEIBNITII et ad OLAVM ROEMERVm et ad SAMVELEM REYHERVM datas epistolas egregie faciunt.

Quum occupatum Te esse videam in edendis LEIBNITII epistolis: opto, vt et labor hic

hic, et omnia huiusmodi coepta Tua feliciter succedant. Lustraui interim, qua potui, diligentia, quae in scheda, literis Tuis inclusa, de descensu Mercurii in baroscopio eiusque causa, accepi. Nihil in illis mihi videtur omissum, quod hac in re ad historiam literariam pertinere possit. Ego vero omitterem illud, quod inibi asseritur, LEIBNITIVM problema propositum feliciter soluisse: praesertim quum non opus sit aliquid hic decernere. Reliqua omnia recte se habent meo iudicio, ut nihil in illis reprehendi aut desiderari queat.

De REYHERI nostri inuentis, de quibus certior fieri cupis, in praesentia haec accipe. Praeter obseruationes quasdam singulares minoris momenti, inuenit noster in Architectura militari nouam muniendi rationem; in Chronologia Periodum quandam Intercalarem; in Arithmetica bacillos ad calculum sexagenalem adhibuit; in Geographia methodum determinandi longitudes locorum excogitauit. Primus etiam, et longe ante CHRISTIANVM WOLFIVM, scientiam aeris coepit condere: quamuis in proponendo non, ut ille, methodo mathematica usus fuerit. Caeterum interpolauit quoque nonnulla in Mechanicis: nec pauca in Opticis noua vel molitus est, vel reperit. Quae singula plenius ipse exposuit tum passim in sua Matthesi Mosaica, tum data opera in dissertationibus, quas habuit de Perpendiculo, de Lentibus, de Obseruationibus Astronomicis, de Periodo Clementina, de Munitiionibus, de Bacillis Sexagenalibus, de Aquis, de
Aere

Aere aliisque. Reliquit insuper observationes meteorologicas multorum annorum, quarum pars quaedam prodiit in Miscellan. Berolinens. tom. I. p. 379. Non memini, me audire quicquam de pallatio eius mathematico, quod mihi commemoras. Memini vero illum queri interdum, se perficere non posse multa, quae coeperit; quod subsidiis necessariis destitueretur. Quare, qui viri optimi memoriam colit famaeque studet, non tam qualiacunque eius inuenta, quam strenuos conatus multum extollet.

Maius omnino incrementum Mathesi et Physicae attulit OLAVS ROEMERVS: quippe qui non semper in loco obscuro haesit, sed diu versatus est Lutetiae, quum illic literarum studia maxime feruerent; quamquam inde reuocatus Hafniam adeo obtorpuit, ut ne scripta quidem sua iam exasciata in lucem edere pararit. Inter inuenta illius, quae nusquam coniunctim, quod sciam, sed sigillatim tantum hinc inde recensentur, haud postremum est illud, quod lucis radios sensim et successiue, nec ut ante persuasum fuerat omnibus, subito et uno momento propagari atque transmitti demonstravit: qua de re vid. FONTENELLII Hist. Acad. Scient. anni 1707. p. 99. edit. Amstelod. Idem concinnauit machinas quasdam Astronomicas, plane nouas, easque non minus utiles, quam artificiosas, de quibus videatur HAMELII Hist. Acad. Scient. p. 200. et 210. edit. Lips. 1700. Quid porro excogitarit ad corrigendas perficiendasque machinarum rotas, indicatur

in Miscellan. Berolinens. tom. I. p. 315. Plura de illo in libro gallico, qui inscribitur: diuers ouvrages de mathematique et de physique de M^{rs}. de l'Academie Royale des sciences, itemque in Actis Eruditor. Lips. si peruoluas horum indices et in iis R O E M E R I nomen quaeras. etc.

~~103001 103101 103201 103301 103401 103501 103601 103701~~

E P I S T O L A CL.

A D

IO. GEORGIVM LIEB-
KNECHTVM,

S. Theolog. D. eiusdemque et Mathemat. in Acad. Gieffenfi Profess. ordin. Consistorialem et District. Marpurgo-Darmst. Superintendentem.

De frusto ligni petrificati.

- **G**ratias debeo multas, quod elegantem frustum ligni petrificati imq. ferrificati delineationem ad me misisti, et grata erunt, quae plura in eam rem fauori Tuo sequentur. Si conferent operam diuersarum regionum viri docti et curiosi, superficies globi nostri paullo melius nosceretur. Doleo intercuisse, quae in eam rem meditatus erat STENONIVS, quorum specimen libello de solido intra solidum dedit. Nescio, an videris meditationem meam, Protogaea inscriptam, quae aliquando Actis Eruditorum inserta fuit. (*) Suspiciatus sum, prius igni

igni quam aquae obnoxium fuisse nostrum globum, et in ipsis primordiis aqua immersum fuisse, tunc, quum Spiritus Domini ferebatur super aquas. Caeterum serius induruit truncus ille, quem memoras et succi metallo pleni corpus eius penetrarunt. Quod superest, vale et fave. Dabam Hanou. d. 30. Ianuar. 1711.

(*) LEIBNITII specimen Protogaeae in Actis Eruditorum 1693.prehendas.

EPISTOLA CLI.

De ligno crucis.

Simul gratias et excusationem debeo, quod non prius eas egi. Digna sunt inquisitione et examine, quae transmisisti. Ad genus ligni fossilis huiusmodi illud refero, quod S. crucis quidam vocant, et quod candescit in igne non comburitur. Cuius meminit MONCONISIVS in itinerrario, & quale ante annos aliquot in aula gallica pro miraculo fuerat apud foeminas quasdam magnae auctoritatis, sed superstitioniores. Si quid hoc de argumento pro more Tuo, id est, vriliter, commentabere, et nobis mittes, libenter inferemus Miscellaneis nostris Berolinensibus. Quod superest, vale et faue. Dabam Hanou. 9. Decemb. 1711.

EPISTOLA CLII.

- I. De Phosphoris mercurialibus. II. De motu planetario.
 III. De Bracteatis Hassiacis. IV. Geographia medii aevi.
 V. Chronico MSc. Lüneburgico. VI. Hertii scriptis.
 VII. Liebknechti specimine pyrometrico.

I. **G**audeo, Te mei beneuole meminisse et in cursu bene coepto promouendae solidae eruditionis pergere. Pro praeclaris transmissis gratias ago. Phosphori mercuriales excoli discuti que merentur. **GERIKIVS**, ni fallor, iam in Barometro lucem obseruauit, ut ipse attigit in opere de vacuo. Quidam Gallus, cui nomen, ni fallor, **NIGVET** tunc statim, quum Dominus **BERNOULLIVS** certam Phosphori Mercurialis parandi rationem ostendisset, professus est, posse se Mercurii lucem nulla licet accedente aeris exhaustione exhibere. Fuit ille paullo post in Germania, et apud me inuisit, sed ex eo nil amplius de eo mihi compertum. **FRANC. HAVKSBEIVS**, Anglus, non nihil promouit Phosphorum recipientis exhausti, etiam sine Mercurio, quemadmodum intelliges ex scheda adiecta, ubi excerpta leges ex catalogo experimentorum eius, et **MOSCHENBROKII**, qui Hauksbeianum experimentum imitatur.

II. Propositiones Tuae circa motus planetarios videntur habere aliquid profundi. Nosse velim, an ex Newtonianis hypothesebus vnice deduxeris, an alia adhibueris fundamenta.

Ego, etsi concedam cum **RVBERVALLII** Aristarcho, magna mundi corpora nostri systematis gravitare in se inuicem, tamen corpora omnia grauitare in se inuicem esse corporibus essentialem minime admitto, et talem attractionem vel in miraculum vel in qualitatem occultam scholasticam recidere iudico. Dissertatio Tua, circa hoc argumentum non spernendum, erit ornamentum Tomi secundi Miscel-

scellaneorum Berolinensium, cui offers, et Tua in societatem regiam receptio mihi curae erit. Vellem, omnes recepti aequè dignis publico speciminibus innotuissent. (*)

III. Dissertatio Tua de Bracteatis Hassiacis mihi perutilis videtur, vnde intelligitur etiam Clar. LVDEWIGIVM ICTum Halensem paullo promptius aequo bracteatos prouinciis Rheno vicinioribus negasse.

IV. Praeclare etiam Geographiam historicam Physicae Geographiae a Te coniungi video. Mediam Germaniae vtilissime illustrabis tabulis tentatis, quibus pagi antiqui et gowae, quae licet, discernantur. Ex mea, de origine Francorum dissertatiuncula, si ad Vos peruenerit, notaueris, pagum Salagene, cuius mentio in praefatione legis Salicae, ad Salam Franconicam situm fuisse, et Fuldensis ditionis partem occupasse, et Hassiae vicinum fuisse.

V. De Chronico MSc. dialecto inferioris Saxoniae exarato, quod Lüneburgicum esse suspicio est, plura quaeso edoce, vnde inchoet, ubi finiatur, quibus verbis inchoet, quibus finiatur, quae potissimum tractet?

VI. Optem, non perire praeclaros Cancellarii vestri HERTII labores complures nondum in publicum missos. Sane catalogum editorum & edendorum nancisci velim.

VII. Pene oblitus eram elegantis Tui speciminis pyrometrici, (**) quod scripsisse videris, quum nondum Gallicus liber, inscriptus, Mechanica ignis, in manus Tuas venisset. Videris Tua dissertatione fundamenta theoretica pra-

praxium pyrometicarum iacere voluisse, quibus vtile erit, vt aliquando noua dissertatione *πραγματικώτερα* subiungas. Nam praeter et ante gallica illa etiam Dominus Abbas SCHMIDIVS Helmstadii rationem cereuissiae coquendae vtiliorem vulgari proposuit. Et audio illustrem comitem Solmensensem Braunfelsensem vobis vtique vicinum, nuper Gothanos nouam coctionis eiusdem rationem docuisse, quam nonnulli cum fructu sequuntur. Quod superest, vale et faue. Dabam Honouerae 9. Sept. 1716.

EX CATALOGO INSTRUMENTO-
RVM IO. VAN MOSSCHEN-
BROEK

Machina cuprea firma ab vtraque parte trans-
parens, ad experimenta omnia, quae cum Ant-
liis fiunt, in condensato aere tentanda.

Machina, quae Antliae applicata plantarum
valuulas demonstrandi inseruit.

Machina pro conficiendo Phosphoro Mer-
curii.

Duo vasa vitrea ad pluuiam mercurialem et
igneam faciendam in vacuo.

Experimentum Haucksbeianum, siue sphae-
ra vitrea, quae aere vacua et ope rotae mota
attactu digiti lucem viuidissimam praebet cum
omni apparatu.

Machina ad duo corpora velocissime contra
se recipiente vacuo atterenda, vt inde orta lux,
lucisque differentia pro varietate corporum
conspiciatur.

Pho-

Phosphorus Mercurii seu vasculum vitreum
Mercurio lucido impletum.

Phosphorus philosophicus ex vrina con-
fectus.

EX SCHEDA INSCRIPTA:

Account of Hydrostatical et Pneumatical Expe-
riments of. MS. HAVKS BEE, de quibus pe-
culiarem libellum Londini edidit.

Seueral new and surprizings Experiments,
in relation to the production of Light, upon
the Attrition of Glass Bodies. viz That upon
the Attrition of a Glass Globe exhausted of its
Air, a Light so considerable will be produc'd,
that words in Capital lettres may be read by
it: with other various phaenomena exhibited
upon letting in the Air. That when the Glo-
be is replete with Air, it is very curious to see,
that upon the Attrition of it, a Light will be
communicated to Bodies at two or three in-
ches distance from it.

(*) Celeb. LIEBKNECHTVS in litteris ad parentis mei
fratrem MATTHIAM NICOLAVM KORTHO-
LTVM Eloquent. et Poeseos in Acad. Giesensi Professore, et
iam pie defunctum, datis, commemorat, se, litteris hisce
LEIBNITII acceptis, dissertationem suam *de planetis
primariis et secundariis* cum LEIBNITIO eo consilio
communicasse, vt eam Tomo II. Miscellaneorum Beroli-
nensium inferat. Sed quum LIEBNITIVS non ita
multo post diem suum obierit, sibi ne quidem constare,
vtrum haec dissertatio ad manus LEIBNITII perue-
nerit, et quaenam illius fuerint fata? Ibidem tamen com-
memorat, se in dissertatione sua *de harmonia corporum
mundanorum*, quae prae ceteris notatu digna in disserta-
tione de planetis tradiderat, exposuisse.

(**) LIEB-

(**) LIEBKNECHTI Pyrometria siue ignis mensurandi nouum ac generale specimen Gissae 1714. prodit.

EPISTOLA CLIII.

A D

CHRISTIANVM GOLDBACHIVM,

S. Caes. Maiest. Russicae a Consiliis iustitiae.

I. *Cur globus grauis in aere cum terra quodammodo rotetur* *disquiratur.* II. *De Hantschii consilio edendorum Keplerianorum.*

I. Ignosces, quod in describendo non possum esse promptissimus. Ad Tuam ratiocinationem habeo quod admoneam. Causa, cur globus grauis in aere cum terra quodammodo rotetur, atque ita, ex turri demissus, ad turris, vt sic dicam, pedem cadat, perinde ac si turris cum terra quieuiisset, non in eo solo sita est, quod graue illud cum aere et tellure vnum quoddam mobile constituit, et ab aere cum tellure moto abripitur; ita enim grave in vacuo Gerikiano cadens, non recta descendere videretur, quia in eo abripiens aer fere cessat: sed ex eo, quod globus siue ex turri demissus, siue tormento excussus, antequam in liberum aerem venisset, impetum telluris, quo nempe ipsa mouetur, iam acceperat. Et hoc etiam confirmatur GASSENDI experimentis in diff. de Motu impresso a motore translato relatis. Is enim expertus est in triremi per remiges velocissime impulsam, lapidem ex summo malo demis-

missum recta ad pedem mali cadere, perinde ac si triremis quievisset. Quod non potest ascribi aeri super triremem incumbenti, cui utique tanta velocitas a triremi non imprimeretur, ut perfecte eius motum sequatur, (ne quid de vento forte aduerso dicant) neque tanta foret illa aeris de triremi recepta velocitas, ut lapidem sufficienter abripere secum possit, quod ne ventus quidem vehemens faceret. Itaque vides neque a C V F F E L E R O, scriptore non admodum profundi iudicii, neque a multis aliis rem satis recte fuisse explicatam.

II. Inprimis Dn. D. H A N S C H I V M a me salutari peto, si adest, cuius consilium edendorum Keplerianorum valde laudo. Quum nuper Torgavia veniens Lipsiam transirem, abesse dicebatur. Vale. Dabam Hanouerae 12. Ianuar. 1712.

E P I S T O L A CLIV.

I. *Quem impetum lapis e malo deiectus sequitur?* II. *Radii lucis perfectas lineas rectas non constituunt.* III. *Quibus musicis proportionibus homines delectantur?* IV. *Vnde oritur ex musica voluptas?* V. *Quando rationes surdae in Musica commode locum inueniunt?*

I. **C**ertum est, quod tam globus tormento eiectus, quam lapis ex malo demissus impetum loci, ex quo exiere, (quippe iam impressum antequam exirent) sequantur, nec rationem consensus ab aere esse petendam, qui potius, si diuerso feratur motu, turbare aliquando non nihil potest, ut in naui.

II. E I M M A R T V S haud considerauit radios lucis,

lucis, ob inaequalem aeris densitatem, adeoque mutatum multimode medium refringens, non perfectas constituere lineas rectas, et lineam radii mutari, mutata notabiliter aëris constitutione, idque maxime sensibile est in refractionibus horizontalibus, quae in experimento ipsius occurrunt.

III. Non impossibile est, esse alicubi animalia, quae plus quam nos Musicae sensibilitatis habeant, et delectentur Musicis proportionibus, quibus nos minus afficimur. Sed putem, maiorem sensuum nostrorum subtilitatem magis nobis nocituram, quam profuturam, multa enim visu, olfactu, tactu, ingrata sensuri essemus; et qui nimis subtilis sensus sunt in Musica, offenduntur quibusdam oberrationibus practicorum in organorum constructione non bene euitabilibus, quibus tamen auditorium offendi non solet. Nos in Musica non numeramus ultra quinque, similes illis populis, qui etiam in Arithmetica non ultra ternarium progrediebantur, et in quibus phrasis Germanorum de homine simplice locum haberet: *Er kan nicht über drey zehlen.* Nam nostra intervalla usitata omnia sunt rationum compositarum ex rationibus inter binos ex numeris primitiuis, 1, 2, 3, 5. Si paulo plus nobis subtilitatis daretur, possemus procedere ad numerum primitivum 7. Et tales reapse dari puto. Itaque nec numerum 7. veteres refugiebant plane. Sed vix erunt, qui procedant usque ad proximos primitivos 11. et 13.

IV. Rationem autem consonantiae petendam
puto

puto ex congruentia ictuum. Musica est exercitium arithmeticae occultum nescientis se numerare animi. Multa enim facit in perceptionibus confusis seu insensibilibus, quae distincta apperceptione notare nequit. Errant enim, qui nihil in anima fieri putant, cuius ipsa non scit conscia. Anima igitur et si se numerare non sentiat, sentit tamen huius numerationis insensibilis effectum, seu voluptatem in consonantiis, molestiam in dissonantiis, inde resultantem. Ex multis enim congruentiis insensibilibus oritur voluptas. Vulgo vero male rem computant, qui eas tantum operationes animae tribuunt, quarum conscia est. Vnde multi non tantum anterioribus philosophis, sed etiam Cartesianis ipsis aliisque recentioribus, velut LOCKIO et BAYLIO errores nati sunt. Sed, ut ad rem redeamus, in octava secundus ex alternis ictus unius ictuum series congruit cuius ictui alterius seriei. In quinta tertius quisque unius seriei et secundus alterius consentiunt. Polygona circuli corpora regularia et alia huiusmodi licet ab acutissimo KEPLERO adhibita ἀπεορίοντα sunt, cum ad Arithmeticam numerorum rationalium non pertineant.

V. Rationes surdas non puto per se placere animae, nisi quando parum distant a rationalibus, quae placent: per accidens tamen dissonantiae interdum placent, et vtiliter adhibentur, et suauitatibus ut umbrae ordini et luci interponuntur, ut ordine postea tanto magis delectemur. Amicus Tuus, cuius schedam me-

Q

cum

cum communicasti, et qui monochordum vult
secare in extrema et media ratione deprehen-
det reuera interualla, quae ita prodeunt ad sen-
sum fere coincidere cum sexta maiore et mi-
nore, seu si sit AB ad BC, vt BC ad CA,
fore propemodum AB, BC, CA

8, 5, 3,

sexta minor sexta maior

Sunt enim sic satis propinqua, vt 809. 500.
309. ponendo 75 esse 2. 236. vel 2. 236.
1000.

et exacte omnino vt $75+1, 2, 75-1$. est autem
75 utique irrationalis paulo maior quam 2. 236,
sed error est minor quam $\frac{1}{1000}$ A C B.

Itaque si quid illa sectio habet grati, mutua-
bitur ab his interuallis vicinis. Dabam Ha-
nou. 17. April. 1712.

P. S. Dn. Fritschius Theodicacam meam ger-
manice verti vellet. Ego putem in hanc rem
opus fore interprete, qui non tantum stilo no-
strare valeat, sed et argumento, et meditatione
delectetur, vt satis in rei interiora penetrare
possit.

E P I S T O L A CLV.

I. De temperamento musico. II. De motu planetario ad causas
physicas reuocato. III. De Experimento Ramazzini
felici cum successu instituendo.

I. De temperamento Musico in operibus eru-
ditorum olim a B A N A G I O editis inue-
nies

nies epistolam summi viri CHRISTIANI HUGENII, quo pro more suo accuratissime rem examinavit, et commodissimam fortasse rationem adhibuit. Quamquam, ut verum fatear, paucissimi auditores minutiis illis afficiantur, & plerisque sufficiat, divisio illa octavae in duodecim partes aequales quam, ARISTOXENOS tribuunt.

II. Quomodo motus planetarii a KEPLERO inuentae per observationem leges ad causas physicas reuocari possint, suppositis motibus duobus, viro gravitatis altero circulationis harmonicae, in Actis Eruditorum a me ostensum est. (*)

III. Non miror experimentum Ramazzinianum Dn. SERRARIO non statim successisse, nam nec successit statim Cl. RAMAZZINO. Certe nisi tubus satis longus, accurataque libra sit, non erit differentia sensibilis. Caeterum nemo non videt pondus, dum cadit et quatenus cadit, a libra non sustineri. Praestat autem pondus esse aqua multo gravius specificae, ut minus ab ea sustineatur, et celeritari descensus per longitudinem succurri. Potest etiam experimentum capi sine aqua, ut discrimen appareat. (**) Dabam Harou. 8. Oct. 1712.

P. S. Elegantis Tui in Theodicæam epigrammatis, sed erga me paulo sauentioris, D. D. HANSONIVS me participem fecit.

(*) Conf. Act. Erud. Lips. anni 1689. p. 82.

(**) Conf. quae de experimento LEIBNITII, quo probavit, corpus graue per fluidum descendendo grauitatem suam non exercere, quod a RAMAZZINO paululum mutatum est, ad epistolam LEIBNITII ad SCHELLHAMMERVM data obseruauit.

EPISTOLA CLVI.

A D

OTTONEM SPERLINGIVM,

S. Reg. Mai. Dan. a Consiliis et Scribenda
Historia.

I. *De septentrionis monumentis.* II. *Scandinauia antiqua*
et III. *de Adamo Bremensi, Ditmaro et Anonymo de*
Thuringiae Principibus.

I. **L**itteris Tuis responsum debeo dudum. Dilatum est, quia parabam simul disputationiunculae nostrae continuationem. Sed ea utcumque concepta, deinde perdita inter schedas, aegre adduci potui, ut actum agerem. Septentrionis monumenta seueriore critica indigent, antequam iis vel in temporibus scriptori vicinioribus nedum in remotis fidem habeamus. Plurumque diuersorum tradita parum cohaerent inter se. Ut somnia aegrorum intelligunt, qui SAXONEM aliosque conciliare volunt. Scriptores et Codices satis recentes sunt. Narrationibus de Asis et similibus vix quidquam tribuere audeo. Runographema nescio an vllum compertae ultra Carolinum aeuum antiquitatis.

tis. Vbique cruces, quas frustra interpretando amoliare.

II. Scandinaviae antiquos incolas Finnolappos fuisse, his ad interiora pulsissimorum marginisque a Germanis colonis occupatas ostendit situs locorum vsusque migrationum. At postea colonias ex septentrione in Germaniam rediisse, non ideo nego. Haec omnibus expensis consequutus mihi videor; nec tamen aliorum iudiciis intercedo. Pro Tuis eruditissimis dissertationibus gratias agere memini.

III. Aiunt ADAMVM Bremensem multo Tibi esse edito meliorem. Ego DITMARVM nactus sum non tantum emendatiorem, sed et ampliore. Anonymum, quem de Thuringiae Principibus edidit PISTORIUS, altero tanto auctiorem habeo. Multos alios mediæ ævi ex Codicibus meliores reddidi. Itaque iustum volumen Scriptorum restitutorum molior, cuius ornamentum insigne foret ADAMVS Tuus. Sed credo eum ipse mauoles edere, atque illustrare notis. (*) Superfunt mihi et plane inediti, qui aliud volumen implere possint. Et in utramque curam DEO volente incumbam. Te hortor magnopere, ut tot praeclara opera, quae affecta habes paulatim publico dones. Vale et faue. Dabam Berolini 27. Ianuar. 1703.

(*) Coram patri meo indicavit Consiliarius Regius Danicus OTTO SPERLINGIVS se ADAMVM Bremensem annotationibus suis perpetuis illuminasse eumque concedidisse fidei librarii Amstelodamensis BOOMII. Sunt duo volumina in forma, quae vulgo quarto audit. Posterius volumen tum possedit SPERLINGIVS, prius restituere noluerunt id temporis vita defuncti BOOMII heredes.

EPISTOLA CLVII.

I. *De scriptoribus rerum Brunsvicensium.* II. *MSC. Gudianis* et III. *de Spanhemii et Morelli de re numismatica commentariis.*

I. **D**iu est quod in aere Tuo sum, ob egregia munera, quae publico data ad me peculiari liberalitate peruenire voluisti. Vtinam non tantum agere gratias, vt feci saepe, sed et referre pro dignitate possem. Est mihi sub praelo volumen in folio Scriptorum Historiae Brunsvicensium inseruientium, partim ineditorum, partim ex Codicibus meliorum, partim in paucorum manibus versantium. Erit in eo et **DITMARVS**, vt olim significare memini, multis lacunis, iisque interdum non vnus paginae, suppletis restitutus. Edetur et nunc primum vita **THEODORICI**, Metensis Episcopi, cuius mater fuit ex stirpe Wittekindea, soror matris **OTTONIS M.** ipsius. Inerunt etiam huic volumini **GERVASII** Tilberiensis in **OTTONEM IV.** ex Brunsvicensi stirpe Imperatorem scripta, Otia imperialia, quorum non nisi particulam dedit **MADERVS**. Multas habet miras fabulas. Sed in iis tamen multa docet, et faciem studiorum sui temporis velut in speculo exhibet. Optem, vt **ADAMVM** Bremensem cum notis et vitam **CRANTZII** (*) et alia multa edas, quibus historiam septentrionis, imo omnem aliam eruditionem illustrare potes.

II. Miror, potentissimum Regem vestrum Gudiana *MSC* e manibus dimisisse. Thesaurum continent rei literariae non spernendum, quem-

quemadmodum Tu omnium optime nosti. Sed talia saepe non satis innotescunt magnis Principibus, adeoque non pro merito aestimantur aut curantur.

III. Amplissimus vir EZECHIEL SPANHEMIVS mihi destinavit exemplum Tomi I. de vfu Numismatum operis. Spero et alterum expeditum iri hac hyeme, qua adhuc in Anglia haerebit, deposita licet legati persona. Vtinam sub oculis eius prodere possit editio magni operis Morelliani, nec tantum inter XII. stet Caesares, sed caetera etiam ex viri schedis eclypsisque posthumis adiiciantur, quod si procurabit celsissimus Comes Schwartzburgius immortalis beneficio sibi rem literariam obstringet. Quod superest, vale et faue. Dabam Hanouerae 4. Octobr. 1706.

(*) Conf. miscellanea Leibnitiana a IOACH. FRID. FELLERO edita p. 97.

~~171101 171102 171103 171104 171105 171106 171107 171108~~

EPISTOLA CLVIII.

AD

GVILIELMVM WOTTONVM,

S. Theologiae in Acad. Cantabrigiensi
Doctorem.

I. *Sophiae Charlottae Reginae Borussiae laus.* II. *De Boylii scriptis.* III. *Flemstedio et Kirchio.* IV. *lingua Germanica* V. *fontibus Teutonismi.* VI. *Cambris et Celsis.* VII. *Hiber-*

Hibernis. VIII. Celto-Britannis. IX. Scythica, Celtica et Celto-Scythica lingua. X. Lingua Sclauonica. XI. Vasconum lingua. XII. Antiquitatibus Brunsvicensibus et Atestinis. XIII. Nova litteraria.

I. **Q**uo minus Tecum aliisque amicis hoc anno commercium literarium colerem, ut solebam, perturbatio ingens fecit ex morte Reginae Prussorum, quae mihi fauebat ultra spem votaue, volebatque, ut crebro secum essem; ita fruebar saepe sermonibus tantae Principis, qua neque ingeniosior, neque humanior vlla vnquam fuit; assuetoque huic suauitati publici luctus sensus ex priuata causa acerrimus fuit. Quando illa Hannouerae obiit, eram Berolini, quod statim sequi non licuisset, nemoque ibi tam tristem nuntium expectabat, eo acerbius percussi sumus; Ego certe a periculoso morbo parum abfui, meque aegre collegi. Erat enim incredibilis in Regina et notitia rerum non obuiarum, et cupiditas noscendarum, mecumque agitabat consilia, quibus curiositati suae satisfaceret magis, non mediocri aliquando in publicum fructum, nisi mors intercepisset. Sed haec excusandae in scribendo morae meae dicta sunt.

II. Gratulari non Tibi magis quam nobis dudum debebam, quod ex funesto casu saluus superes. Periclitabatur Tecum veteris novaeque doctrinae Gazophylacium quoddam et recentiorum pene princeps BOYLIVS, qui per Te iterum viuet. Vnum petere audeo, ut, quando Tibi eius schedae creditae sunt, excerpti emitteque cures, quicquid vel paulum me-

memorabile videtur. Nam non tantum experimenta ipse sumserat multa, sed et certatim ad eum ferebant amici exterique res notatu dignas. Et quantumvis friuola admiscerentur collectaneis, non ideo facile amittenda putem, quæ tantus Vir seruanda putauit. Odieorum seueritatem, qui multis nos praeclaris rebus priuant, dum nil nisi praeclarum dare volunt. Quam multa enim speciem, quam merentur, non habent; et saepe euentu compertum est, quæ pro nugis reiculis habebantur, opinione praestantiora fuisse. Memini olim adolescens, cum primum prodirent MONCONISII itineraria, et ex schedis excerpta posthuma, improbari a quibusdam sedulitatem edentis, qui et formulas chymicas, et minutorum, quæ vocant, secretorum descriptiones seruasset, quod scilicet quaedam inania interspersa essent: Ego contra steti, gratiasque deberi putavi pro fide et cura. Vtinam eandem nobis gratiam facerent, qui Boylianas schedas in potestate habent. Ex opere eius de usu Philosophiae experimentis nixae, aliisque opusculis apparet, multa indicasse potius quam explicuisse, quæ utinam supplerentur: nam quæ aliquando ratio ei silentium imperauerat, veluti promissum communicantibus secretum aliaeque similes nunc cessant.

III. Sed ad alia venio. Audio FLAMSTEDIVM vestrum, Astronomum primarium, multorum annorum Observationes editurum esse: gratulor illi Angliaeque, ubi sunt, qui praeclaris conatibus fauent. Apud nos GODEFRI-

DVS KIRCHIVS, vir non indiligens viginti quatuor et amplius annorum obseruationes studiose annotauit, sed non est qui excitet iuuetque pro Republica laborantem.

IV. Gaudeo, Tibi quoque linguarum septentrionalium curam esse. Spes est labores SCHILFRI et MEIERI non plane perituros, et quod supersunt, qui traditam lampada proferant. Sed pauca iam extant scripta in hoc genere. GOLDASTVS multos Poetas Germanos habuit, qui ante quadringentos fere annos scripsere, vt ex Parenaeticis eius apparet, sed pauca inde publicauit nec dixit ybi tunc laterent. Nonnullos tamen postea vidi. Profunt illi, vt connectant facilius antiquiora nouissimis, paulatimque linguae mutatio, et veri vocabulorum sensus noscantur. MARTINVS OPITIVS, vir doctrina ingenioque summus, qui primus Poesin Germanicam ad aliarum gentium laudem extulit, in ANNONIS, Archiepiscopi Coloniensis, qui undecimo seculo floruit, vitam, a Poeta antiquo carmine Germanico scriptam, notas dedit vtilis. SCHOTTELIVS, qui non paruo opere linguae Germanicae Grammaticam complexus est multa habet profutura ad antiquitates Teutonismi noscendas, idemque Scriptores citat.

V. Danorum et Suionum et Norwagiorum dialectus antiqua apud Islandos vtrunque superest: sed non est quod quis magis inde fontes Teutonismi petendos putet, quam ex vetere Anglo-Saxonico, aut Alannico, aut Francico sermone, quanquam id viri docti ex se.

Septentrione aliis persuadere velint, iactantius quam verius. Vlphilae dialectus, quae est antiquissimum Teutonismi monumentum, non magis ad Septentrionales quam ad nos pertinet. Neque minus apud nos extant septentrionalium vocabulorum radices (praesertim si plebeia verba per agros et prouincias Germaniae sparsa adiungas) quam apud illos nostrorum. Nec dubium puto, quin Scandinauii Teutones colonia sint Germanorum Cismarinorum, qui olim per insulas et freta transgressi, littoralia et meliores terras occupauere, antiquis habitatoribus, i. e. Finno-lapponibus, in interiora pulsus. Etsi ferius colonias in hanc Germaniam ex septentrione aliquando rediisse non negem.

VI. Vt Anglos Saxonum antiquorum, ita Cummeros vel Cambros vestros Cimbrorum huius littoris nostri, qui pars Celtarum, pro parte certe colonias esse credo. Celtarum autem nomine intelligo populos eius sermonis, vnde fluxit quicquid commune est Germanico et antiquo Gallico, quod in Wallia vestra, et Cornubia et Britannia Aremorica superest utcunque. Plurima enim in his reperio conuenire cum Germanico, et appareret magis consensus, si antiqua nostra magis sciremus, ex quibus quam multa perierint, paucula antiquae linguae fragmina probant.

VII. Porro Hibernos crediderim profectos ex antiquis Britannis; et maioris adhuc antiquitatis testes esse. Solent enim venire insularum gentes ex vicino littore continentis, et facilius in remotioribus locis antiqua seruantur,

Vt

Vt igitur ex Anglis vestris discunt nostri Saxones partem suarum Antiquitatum; ita ex Britannis vestris discimus nonnihil, quis sermo Cimbrorum ante Saxones; et ex Hibernis, qui in Britannia fuerint ante hos Britannos; adeoque qui in cismarino littore ante ipsos Cimbros.

VIII. Magna voluptate legi, quae de LHVVDII laboribus Celto-Britannis narras, Lithologiam eius videre non memini. HICKESII opus expecto auide, et Domino ANDREAE FONTANO Equiti aliquot Anglo Saxonicos nummos transmissi ex Swarceburgici Comitis Museo ichryocolla expressos, sed non didici an acceperit.

IX. In Slauonica lingua multa sunt communis originis cum Germanicis, nonnulla et cum Graecis; talia ego Scythica appello, ut quae Latinis, Wallis, Germanis communia sunt, Celtica; denique, quae Gallis, Germanis, Slaus, Celto-Scythica.

X. Video Cl. BERNARDVM aliosque in Slauonico aliquid Teutonico antiquius quaesivisse; nescio an iure. Saepe enim notavi Radicum significationes in Germanico melius nosci. Sed et Finno-lapponum magna gens est, his Aestii Liouonesque nonnihil sermone vicini.

XI. Vascorum lingua me maxime perplexum habet, vsque adeo caeteris omnibus diffidet Europaeis. An ab Africa olim in Hispaniam venit?

XII. Collectionem Historicorum sub praetulo misi, quibus antiquitates Brunsvicensis et Atestinae (nam ex his est regnatix haec familia)

milis) illustrantur. Sed omnes scripti sunt ante Reformationem, bona pars nondum prodierat. Nonnulli dantur non correctiores tantum ex Codicibus, sed et locupletiores. Ita DITMARI, Mersburgensis Episcopi, qui sub Saxonibus Imperatoribus floruit, multas paginas suppleui: inferetur Collectioni isti Poema Germanicum ad Historiam Brunsvicensem pertinens, seculo decimo quarto scriptum, et Leges antiquae Brunsvicensium ex seculo decimo tertio, simili sermone, cuius plurimum superest hodie apud plebem Saxoniae inferioris.

XIII. In Germania quaedam prodeunt Opuscula non spernenda, sed pauci libri insignes iusta magnitudine. Nuper Cl. BRAVNIVS, Theologus celebris apud Groninganos, luculentum Commentarium in Epistolam ad Hebraeos ad me misit. Cl. FABRICIVS, qui Hamburgi docet, Bibliothecae Graecae partem nuper edidit; amplior erit Latina, quam Oxoniae recusam videris: Vir est doctus ac diligens. Vale et me ama. Dab. Hanou. 10. Iulii 1705.

~~101501 101501 101501 101501 101501 101501 101501~~

EPISTOLA CLIX.

A D

IO. ALBERTVM FABRICIVM,

S. Theolog. Doctorem et Professore[m] Hamburgensem celeberr.

I. D.

I. *De Anastasio Michaele Macedone iuvene graeco et II. Longi Bibliotheca Scripturae Sacrae.*

I. **V**t has ad Te darem literas fecit iuuenis Graecus, Medicinae et bonarum artium studiosus, ANASTASIVS MICHAELIS MACEDO. Quum nuper apud Halas Saxoniae versaretur orationem publice pronuntiavit a se conscriptam sermone patrio, qua Regi Prussorum nuntius gratulatus est. Typis excusam hic obtulit, nec ingratam fuisse sensit. Ex eo Francofurti ad Oderam egit, sed cum aer et victus harum regionum valetudini eius officiant ad Batauos Anglosque iter molitur. Ego petentem Tibi commendo, veterem Graeciam ornanti, nec aspernanti nouam, in qua habere notos aliquando vrile esse poterit.

II. Pars Bibliothecae Graecae a Te edita mire erexit expectationem nostram. Audio etiam, Te plurimum notasse circa interpretes Scripturae Sacrae, quibus frui posset LONGVS, Vir optimus ex Oratorio Parisino, quem Bibliothecam Scripturae Sacrae moliri non ignoras. Editionum recensionem praeire iubebit, huic si conferre aliquid voles, poteris enim haud dubie, et me, et illum, et Rempublicam Tibi obstringes. Amplissimus MEIERVS, dum manuscriptam LONGI collectionem habuit, et animaduersionum spem fecit, sed quam distractissimas non implet. Nosse Tuo beneficio desidero quid factum sit Gudianis Codicibus? Vale ac faue. Dabam Berolini 28. April. 1707.

EPISTO.

EPISTOLA CLX.

I. *Fabricii Bibliotheca graeca laudatur.* II. *De corpusculo κειμηλίων φιλοσοφικῶν.* III. *Litteris Reginae Cbrissinae, et Sophiae Charlottae, Reginae Borussiae.* IV. *Huyssenti de arte diplomatica scripta.* V. *Longi Bibliotheca Scripturae sacrae.* VI. *De manuscriptis Gudianis.* VII. *De iconibus numorum morellianis.*

I. **L**itteras Tuas, rem per se gratissimam, cum insigni munere accepi; vtrumque vestem demereri posse. Interea multas gratias ago, et quaecunque redhossimentum quaero. Ne citius responderem absentia fecit, nam vix nuper domum rediit. Ex utroque beneficio Tuo fructum iam percipio; Multa enim docet Bibliotheca Tua sane recondita, quae in maximis Principum Bibliothecis frustra quaesunt. Meministi mei honorificentius, quam conscius tenuitatis suae expectare possit, quo magis ego beneuolentiam Tuam agnosco et exosculor.

II. Admonet ille locus Tuus ut consilii mei rationem exponam. Quam haberem R^{AMNI} quaedam inedita ad Philosophiam spectantia, et recentiorum Philosophorum alia, velut CAMPANELLAE, VALERIANI MAGNI, CARTESII, PASCALII; (*) cogitavi, addito SVISSETO, subtilissimo homine et in Philosophia pene mathematico, (**) consilii posse corpusculum κειμηλίων φιλοσοφικῶν, cui non male accessissent illa PROCLI, a GVILIELMO DE MORBEKA latine versa, (***) neque alias extantia, si nancisci licuisset.

III. Non parum etiam ex epistola Tua proficio.

ficio. Literas Reginae CHRISTINAE a COLOMESIO collectas neque videre, neque audire memini. Oportet ab H. VOSSIO cum eo communicatas fuisse, qui cum Regina fuit. Utinam plerasque a Regina Borussorum, et ad eam scriptas non combussissent male circumspecti homines, haberemus, quae facile opponi Reginae Svedorum possent. Non paucae tamen passim servatae sunt, et inter eas nonnullae ad me ipsum mihi superant, unde vim ingenii in Principe foemina, animumque mire ad doctrinas erectum intelligas. (†)

IV. HUYSENIVS Russorum Monarchae apud Caesarem Apocrisarius nuper ad me hac hyeme misit opusculum, quod hic additum vides, ab Italis amicis procurandae impressionis causa, fidei eius creditum. Forte rem ad me pertinere putavit, quod Codicem diplomaticum emissem. SCS GERMONIVM quendam Iusuitam in MABILLONII artem diplomaticam animadversiones edidisse. FONTANIVS cum vitus est, et succenturiatus huic contra Triuultianos recensitores LAZARIVS Ictus Italus; quem quum Triuultiani iterum pupugissent, hae in homines aculeatos epistolae velut spicula torquentur. Optarat HUYSENIVS, ut superrimis nundinis vernis prodirent. Sed mihi reduci demum redditae sunt. Addidit, ut si bibliopolam paratum non haberem, CL. LEHMANNUS apud vos historiam recentium literarum temporaria opera statis interuallis utiliter edenti, commendari curarem. Id mihi consilium placuit. Nam, ut verum fatear, ipse et his

his litibus parum faueo; atque adeo inter doctos certari operibus, non verbis, et quicquid offendit, siue falsum, siue acre sit, suppressum malletm. Itaque rogare audeo, vt Cl. LEHMANNO opusculum hoc cum multa a me salute mitti cures, et desiderium amici HVYSSENII ei indices; nisi ipse editionem per bibliopolam aliquem a Tua sententia pendentem mature curare malis. Hoc Tibi negotium non faccerem, nisi saltem non ingratham Tibi lectionem opellae huius fore sperarem.

V. Indicem eorum, qui Psalmos Daudicos metaphrasi poetica Graece Latineue donarunt, statim vt nactus sum, ad LONGVM misi; cui mire gratum fore auguror. Ad MAYERVVM nostrum, Theologum apud Pomeranos primum, iterum scripsi, petique, vt indicem Germanorum Scripturae Sacrae interpretum remittat. Tibi quoque non parum debeo, quod doctissimo et occupatissimo Viro auriculam vellere voluisti.

VI. GVDIANOS Codices, quando dominus tantum eis pretium constituit, non facile alios, quam Anglos emtores inuenturos puto. BIGOTIANI Codices (etsi his non pares, tamen non spernendi) vili admodum pro Regis Christianissimi Bibliotheca redempti sunt. Gaudebo, si labor, quem GVDIVS in veterum inscriptionibus impendit, in communem vtilitatem proficiat, annotationibus tanti Viri ab interitu vindicatis. (†) Quae inter Manuscriptos Codices venales ab ipsius manu extant,

R

ma-

magis apparatus, quam operis ad editionem destinati, speciem habere intelligo.

VII. Celsissimum Comitem Arnstadio-Schwartzburgicum nuper Lipsiae hortatus sum, ut MORELLIANAS nummorum veterum iconas omnes edi curet, neque intra XII. Caesares subsistat. Sed desunt adiutores labori pares. Ego Cl. SCHOTTVM BEGERI sorore natum, et auunculi successorem commendavi; iconographica diligentia, cuius hic palmaria esse cura debet, ad MORELLI laudes aspirantem. Quod superest, vale et faue Dabam Hanouerae 7. Iul. 1707.

(*) Inter LEIBNITII libros rariores scripta quaedam inedita PASCALII, P. VALERIANI Magni, CARTESII Tractatum MSc. de Methodo ab edito plane diuersum, CAMPANELLAE Monarchiam Messiz MSc. etc. fuisse, cel. IOACH. FRIDERICVS FELLERVS in praefatione otio Hanouerano praemissa commemorat.

(**) De SVISSETO vulgo *calculatore* dicto conf LEIBNITIVS in otio Hanouerano p. 42.

(***) De interpretatione latina commentationis philosophicae PROCLI de libertate contingentia et origine mali conf. LEIBNITIVS in Epistola ad summum virum MATVRINVM VEYSSIERE LACROZE die 17. Martii 1712. data, quae in hoc volumine est epistola CCXX.

(†) Mihi relatum est celeberr. BOVRGVETVM aliquot Reginae Borussorum possidere epistolas ad LEIBNITIVM datas, illumque eas publicae luci velle exponere.

(††) *Antiquae Inscriptiones quam graecae tum latinae, olim a MARQVARDO GVDIO collectae, nuper a IOANNE KOOLIO digestae hortatu consilioque IO. GEORGII GRAEVII nunc a FRANCISCO HESSELIO editae cum annotationibus eorum Leonardiae 1731. in fol. prodire.*

EPI-

EPISTOLA CLXI.

I. *Leibnitius Fabricio scriptores rerum Brunsvicensium a se editos mittit.* II. *De noua Eustathii in Homerum commentariorum editione.* III. *De scriptoribus rei rusticae.*

I. **M**ultiplex debitor sum et humanitati Tuae, et liberalitati. Vtinam leuidentis opus, quo scriptores quosdam Brunsvicensia illustrantes complexus sum, quod ad Te perueniet, satis gratitudinem meam testari posset. Alter Tomus mox praelum subibit.

II. Parisiis ad me perscribitur **EVSTATHII**, Thessalonicensis Archiepiscopi, Commentarios in Homerum rursus praelo parari post Romanam et Basileensem editionem. Accedet versio latina et necessariae quaedam notae, editorque **CAPERONERIUS** diligenter conferet textus autorum ab **EVSTATHIO** citatos cum ipsis autoribus. Videtur Anglorum in his studiis diligentia Gallorum excitare studium laudabili aemulatione. **THEODORVS** ille a **BULLIALDO** editus, quem memoras, an Guelfebyti extet videbo, vbi nunc illuc iero.

III. **Dn. SCWARTZIVS**, qui in Gymnasio Coburgensi professorem agit, de scriptoribus Rei Rusticae edendis cogitat. Habet Herwagenam et Commelinianam editionem, aliis credo subsidiis destitutus. Puto **Mss.** haberi in Gudianis. Vtinam iuuare viri studium posses. Hamburgo Te abire quidam ad me retulere, sed silentium Tuum eade re facit, vt dubitem. Audeo petere, vt additas curare ad **Dn. LEH-**

MANNVM velis. Quod superest, vale et faue.
Dabam Hanou. 13. April. 1708.

EPISTOLA CLXII.

I. *Io. Frid. Mayeri elogium.* II. *Dodwelli laus.* III. *De Theodicaea Leibnitii.* IV. *Andersonii laus.* V. *De Sexto Empirico.*

I. **E**a die, qua literas Tuas sane gratissimas accepi, recta Herenhusam profectus sum, villam vrbi vicinam, vbi serenissimus Elector per aestatem agere solet, literasque MAYERI nostri Theologi primatis reddidi. Grata Principi fuit recordatio Viri, quem pro merito aestimat, responditque humanissime et ad votum; moxque Dn. de FABRICE Consiliario rerum bellicarum ad Regem Poloniae destinato, et ambobus Regibus, si coniungant copias, affuturo, in mandatis dedit, vt curam Viri amici rerumque eius, qua fas erit, gerat. Ab ipso Dno. de FABRICE intellexi, si Reges non coëant, Dn. Consiliarium PUCHLERVM Danicam aulam sequuturum, et per hunc inuigilari posse. Haec ad ipsum Reuerendum MAYERVUM cum multa cultus mei significatione perscribi peto; addique, R. P. LONGVM ex Oratorio Parisino exemplum suae Bibliothecae Scripturae Sacrae, quale Parisiis prodiit, ipsi per me destinasse: quod nisi aliter iubet, Lipsiam in proximas nundinas mittam, vbi esse poterit, qui ipsius nomine accipiat a Foerstero bibliopola nostro.

II. DODWELLVM dicent aliqui in terris morari desuisse; Ego, etsi doleam in paradoxa ridicu-

dicula prolapsum, tamen, quantum in eius obitu doctrina antiquitatis iacturam fecerit, satis intelligo.

III. Mea Theodicaeae tentamina gaudeo Tibi intelligentissimo iudici non displicuisse.

IV. Amplissimum ANDERSONIVM Syndicum Vestrum rogo data occasione a me salutes; Ego multa praeclara, ad leges praesertim veteres iuraque Germaniae illustranda, ab eo expecto.

V. Sed imprimis scire interest, quid ipse commodo publico agas. Non dubito, quin immortale opus Bibliothecae Graecae recte procedat. Aiunt, Te de SEXTO EMPIRICO edendo cogitare. Meretur hoc autor subtilis et doctus, in cuius initia quaedam olim, sed non nisi φιλοσοφούμενα, notaueram. Tu praeterea scriptores luminibus Historiae et Critices collustrare potes et soles. Vale. Dabam Honou.
14. August. 1711.

EPISTOLA CLXIII.

- I. *De Longi Bibliotheca Scripturaria.* II. *Fabricii elogium.*
III. *De Constantini Porphyrogenetae de re caeremoniali opere.*

I. **L**iteras Mayerianas ad Sereniss. Electorem statim curavi, gratiose de more susceptae sunt: LONGI ex Oratorio parisino viri docti opus ex praescripto ad Gleditschium in nundinas Lipsienses missum est obsignatum, et MAYERO nostro, insigni viro, inscriptum; ad quem fortasse iam perucnerit.

II. Tua omnia auide et a me et a literatis

omnibus expectantur, quibus aliqua est cura elegantioris doctrinae.

III. Puto ante annos aliquot Tecum loquutum Francofurtensem virum doctum, et librorum non vulgarium curiosum, qui aiebat, ad se peruenisse Opus CONSTANTINI PORPHYROGENNETAE de Re Ceremoniali Aulae et Ecclesiae Constantinopolitanae: aiebatque daturum se operam, vt edi posset. Quo nunc res sit loco, si scis, discere Tuo beneficio velim. Vale et faue. Dabam Hanouerae 6. Decembr. 1711.

EPISTOLA CLXIV.

I. *De Fabricii panegyrico Carolo VI. Imperatori dicto.* II. *De Io. Frid. Mayeri obitu.* III. *De nouo scriptorum Byzantinorum volumine edendo.* IV. *Longus Bibliothecam scriptorum Historiae Francicae meditatur.*

I. **Q**uem Caesari nouo panegyricum dixisti, dignum doctrina tua, dignum CAROLI magnitudine, cum voluptate legi, et pro eleganti munere gratias ago.

II. Inclytum Theologum, IOHANNEM FRIDERICVM MAYERVM, inopina mors nobis eripuit; ita nos amicum amisimus; Ecclesia nostra promachum non spernendum; res publica literaria ciuem eruditum.

III. Dn. VFFENBACHIVS recte faceret, si de edendo CONSTANTINI PORPHYROGENNETAE Opere cogitaret, cui si accederet GENESIVS ex Paulina Lipsiensi, haberemus nouum insigne Byzantinorum volumen. (*) Putem BOIVINVM, qui Parisiis nobis NICEPHORVM GRE-

GREGORAM auctum dedit, libenter hanc curam in se suscepturum, si crederetur ei Codex: sed VFFENBACHIVS Thesaurum non temere e manibus amittere volet, neque ea sunt tempora, vt Regis Galliae sumtibus curandam editionem sperari possit.

IV. R. P. LONGVS, cuius specimen Bibliothecae scripturariae prodiit, in eo nunc est, vt colligat scriptores Historiae Francicae, eorumque indicem edat, Cheniano auctiorem. (**). Quod superest, vale et faue. Dabam Brunsvigae 19. April. 1712.

(*) De IO. GENESII de historiae Byzant. MSc. Scriptoris aduersa fortuna quoad operis editionem dissertatio extat in *Histoire Critique de la literature* T. XV. p. 191.

(**) IAC. le LONG *Bibliothèque de la France concernant le Catalogue de tous les Ouvrages tant imprimez que MSc. qui traitent de l'Histoire de ce Royaume* 1719. Parisiis in fol. prodiit.

EPISTOLA CLXV.

I. De Bibliotheca Mayeriana. II. De antiquitatibus linguae Germanicae.

I. Vix ad Te dederam literas, quum Tuas accipio, et Mayerianas, filii MAYERI, quibus rogabat Parentis sui Bibliothecam Sereniss. Electori venalem offerendam, nec deero desiderio, quantum in me erit, ac Serenissimo Electori proponam, quae offeruntur petunturque. De redemptione Bibliothecae haereo; iniri tamen ratio poterit, vt spero, qua exportatio adiuuetur: Proxima septimana Hanoueram reuersus rem sine mora agam.

R 4

II. Si

II. Si qua se offerat occasio, Amplissimo ANDERSENIO officiosam salutem a me nuntiari peto; spero id acturum, vt antiquitatum Germanicae linguae, praesertim circa verba iuris, adiuuetur studium, Dominus ECCARDVS noster subinde in stadio, quod ingressus est, decurrere pergit. Ego quoque ex collectaneis veteribus meis fasciculum, nonnullorum ad Etymologiam Teutonicam pertinentium, dabo. (*) Quod superest, vale et faue. Guelfebyti 21. April. 1712.

(*) LEIBNITII Collectanea Etymologica cum praefat. IO. GEORGII ECCARDI Lips. 1717. in 8. publicae luci sunt exposita.

EPISTOLA CLXVI.

I. *De Bibliotheca Mayeriana.* II. *Io. Christ. Wolfii elogium.*

I. **S**ignificare volui, ipsum Electorem ad potentissimum Poloniae Regem scripsisse, vt Mayeriana Bibliotheca facta tectaue conseruetur, et tuto pro arbitrio haeredum in alia loca transferri possit: nec dubium est, si porro opus sit optimi Principis auxilio, petentibus non defuturum. Id rogo Domino D. MAYERO magni Theologi filio, cum multa a me salute nuntiari.

II. Intellego Cl. WOLFIVM Witeberga ad vos translatum; Itaque adiutorem egregium habebis in praeclaris studiis, quae nunc pene exulant omni Germania, et a Te prope vno conseruantur, aut iis, qui Tuo exemplo, Tuis auxiliis,

is, ad meliora affurgunt. Vale. Dabam Hanou.
30. Maji. 1712.

EPISTOLA CLXVII.

I. *De varietate studiorum Leibnitii.* II. *Fabricii opusculo de mensibus.* III. *Seb. Edzardi in Hebraicis scientia laudatur.* IV. *Io. Christ. Wolfii elogium.*

I. **P**utabam, me literis Tuis humanissimis respondisse et pro insigni munere publico gratias egisse. Sed nunc dubito an officio satisfecerim, quia literas tuas Wolfianasque eo loco repositas reperi, ubi expeditas collocare non soleo. Incertus ergo quid fecerim aut non fecerim (quia discursatiunculis, et varietate rerum nonnihil subinde confundor et perturbor) scribo, et si opus est, veniam peto.

II. Magis ad publicum morem Tuum praeclarum opusculum de Mensibus alteri inscribere poteras, cuius utilior esset applausus, nemini, qui me magis Tuis caperetur, iisque maius pretium poneret; Itaque plurimum eo nomine debeo, etsi maluissem deprecari immeritum honorem. De Mensium nominibus apud Anglo-Saxones aliquid dixi in Tomo I. scriptorum Brunsvicensia illustrantium. Nuper detexi, ni fallor, veram originem nostri *Hornung*. Ex aedis parisiensis Cathedralis fundamentis effossa sunt novissime monumenta quaedam antiqua Celtica, in quibus est lapis, cui insculpta figura Dei cornuti, et inscripta VOX KERNVNNOs. Vnde collegi, Deum Germanis Gallisque hoc

nomine cultum, cuius Februario mense festa celebrabantur. Pan sit, vel Faunus, an Bacchus, quem cornutum faciebant veteres ex cornubus bibentes, Tu iudicabis.

III. Dominus EDZARDVS vester rectius et minore aliorum offensa in Thalmudis, quam in controuersis Theologicis versabitur. Post Mischnam versam Gemara nobis deest, in qua ille laborare posset, quanquam fortasse Mischnae quoque versio nouas curas mereatur.

IV. Et si Cl. WOLFIVS, iam vester, haud dubie etiam in Bibliotheca Rabbinica facturum sit operae pretium, vt solet, optem tamen studium excolendae philosophiae Graecorum non plane ab ipso deponi. Quod superest, vale et faue, Dabam Hanou. 18. Octob. 1712.

EPISTOLA CLXVIII.

I. *Widouius laudatur.* II. *De Barnabae Euangelio.*

I. **I**am ex Cl. TVRNEMINI literis Lutetia Parisiorum allatis, magisque ex suis virtutibus innotuerat mihi Nobilissimus WIDOVIVS vester, quum Tuae gratissimae accessere, quas ipsi debeo. Multum enim gaudeo de Te saltem quod valeas didicisse. Optime apparetysum tempore suo in itineribus, quod nec Vienne male collocabit, Tuamque et suorum spem facile implebit.

Magna cum voluptate ex ipso intelligo quid agas: nam Tu, quod scire magnopere opto, in ipsum reiecisse videris, quanquam et praeclarus Vir IOH. CHRISTOPH. WOLFIVS iudicauit,

cauit, nihil mihi gratius Tuis progressibus nuntiari posse.

II. Venit in mentem quaerere, nihil ne Tibi, qui Apocrypha N. T. peculiari cura tractasti, compertum de Barnabae Euangelio? Serenissimus Sabaudiae princeps **EVGENIVS** habet Codicem lingua Italica, manu non recentissima hoc titulo scriptum. (*) Quod superest, vale et faue. Dabam Viennae Austriae 28. Iulii. 1714.

(*) De hoc ipso Codice, qui **BARNABAE** Euangelium complecti dicitur, ex instituto disputat celeb. **IO. ALB. FABRICIVS** P. III. Codicis Apocryphi Noui Testamenti p. 373-394. vbi etiam fragmenta ex eodem exhibet. Idem facit ven. **IO. LAVR. MOSHEMIVS** in *iudiciis antiquae Christianorum disciplinae aduersus IO. TOLANDI Nazarenum* Sect. I. p. 22. seqq. *Eum, inquit, codicem quondam tenuit illustris quidam vir, qui fortunarum suarum sedem Amstelredami fixerat. A quo aut unde hic eum acceperit, nullus eorum, qui illius meminere, prodidit. Hoc vero certum, ingens hunc, dum viueret, pretium illi statuisse, quale chartae tam insulsae non merebantur. Diem quum is obiisset, IO. FRIDERICVS CRAMERVS, Borussiae Regis a consiliis, quem fatorum non minus inuidia, quam elegans, quae valebat, eruditio nobilitauit, possessor eius factus est. A quo quum TOLANDO nostro euoluendi eius facultas, sed ad breue tantum tempus, concessa fuisset, statim is ad incomparabilem Sabaudiae Principem ac Herodem, EVGENIVM, quem se litteris interdum compellere gloriatur, de eo retulit, quoniam multorum numerorum ac rarissimorum librorum Bibliothecam eum condere coepisse nouerat. Quare monitus celeb. CRAMERVS, obtinendi eius desiderio egregium flagrare Principem, ultro eum obtulit, annoque MDCCXIII nomini illius consecrauit. In dedicatione praefixa CRAMERVS tuetur, a SERGIO, Monacho Nestoriano, vno e tribus illis ALCORANI architectis Euangelium, quod BARNABAE nomen praese fert, esse elaboratum. Quam*
qui-

quidem CRAMERI sententiam semet ipsam euertere MOSHEMIVS l. c. p. 25. seq. abunde declarat. Ibidem p. 32. quid omnis eruditionis peritissimus M. V. la CROZE de hoc BARNABAE Euangelio iudicarit, recenset, eiusque iudicio subscribit. Videlicet celeb. la CROZE in literis ad doctiss. IO. ALB. FABRICIVM IV. Idus Dec. 1718. datis: *Foetum, inquit, recentem nebalonis alicuius Apoli vel Calabri Semi-Mabumedani et Semi - Christiani e reliquiis eorum, quos constat tempore FRIDERICI II. Imperatoris magno numero has regiones coluisse et stipendia meruisse in eius exercitibus suspicor. Neque enim Sarra-ceni, etsi incunte undecimo saeculo feliciter a Normannis debellati sunt, e veteris magnae Graeciae partibus, quas incolabant, inde omnes usquam pulsi sunt, quia nonnullos adhuc ibi superstites esse, olim aliquo loco legere memini, Arabico quidem idiomate corrupto utentes, sed Romanis sacris addictos. Inde ergo ortum, Pseudo-Euangelium illud etiam ex ipsa Italica dialecto mihi satis probabiliter suspicari videor, adeoque nihil minus quam antiquum.*

EPISTOLA CLXIX.

- I. Leibnitius cum Fabricio Epigramma aliquod communicat.
II. Widovius laudatur. III. De Perizonii posthumis.

- I. **G**ratias pro praeclaro munere reddo, quo rempublicam literariam ornare pergis.
● Ipse iudicaui barbara mea ex ferrea aetate, Tuis ex argentea, ut sic dicam, comparari non posse. Ecce Epigramma, quod ut granum sabuli, moli meae addo. Videbis pagina versa.

II. Gaudeo WIDOVIVM vestrum, imoque meum, de mea certe bona voluntate persuasum esse. Velim ex ipso discere, ut valeat, ut rem gerat, ut mei meminerit etiam apud amicos remotiores.

III. Nihilne a PERIZONIO posthumum speratur?

ratur? Habuisse egregias observationes in numero, non dubito. An affecta quaedam inter schedas reperturi sint amici, fortasse discemus. Quod superest, vale et faue. Dabam Hauou. 25. April. 1715.

P. S. Cl. WOLFIVM Vestrum spero a Iudaeo nostro aliquid bonae frugis habiturum.

In Neptunum, pacti statorem, quum mare Mardicensis aquaeductus exitum fabulo oppleuisset.

Anglia Neptuno conqueſta eſt; Gallica pacta Irrita ludibriis eſſe pudenda ſuis.

Quid Dunkerca vacet, ſi proxima Mardica ſurgat,

Longaque ſit ſtatio quae modo lata fuit?

Cui Deus: hoc poteras cauiffe o filia! falli

Plus ſemel illuſus foedere, dignus erat.

Ipe tamen tueor. Quatit et mox ipſe tridentem,

Et ſubito eſt cumulus, quae modo foſſa fuit.

EPISTOLA CLXX.

A D

IO. CHRISTOPHORVM WOLFIVM,

Primum Philoſ. Prof. Vitemb. nunc Paſtorem
Primarium templi Catharinae
Hamburgenſ.

I. *De inſigni hiſtoriae philoſophicae utilitate et* II. *de Wolfii de Bogomilis diſſertatione.*

I. Tua

I. **T**ua semper licet tacitus, vt par erat, **eo** magis aestimaui, qua pauciores esse hodie video, qui veterem doctrinam colant. Sententias Philosophorum Graeciae et antiquae Ecclesiae doctorum, ex ipsis elici fontibus, studium est, quod mihi vtile videtur ad pondus dandum nouis veritatibus, quae plerumque antiquis conspirant. Itaque valde applaudebam olim iuuenis IACOBO THOMASIO, insigni viro, qui Historiam non tantum philosophorum, sed et philosophiae mihi tractare videbatur. Et IOHANNIS HENRICI HORBII institutum probabam, qui, impulsore THOMASIO, venas philosophorum in agros Patrum Ecclesiae deriuatas, non spernendus aquilex persequabatur, et in ORIGENE specimen dare coeperat. Sed THOMASIVM mors mox abstulit, HORBIVM praeiudicatae quaedam opiniones alio tollere. Te video haec damna resarcire posse, cui adsunt aetas, doctrina, animus. Macte hoc studio, et Te vulgo litteratorum nostri temporis eripere perge, qui fere extemporaneis conatibus per rerum superficiem inclarescere volunt.

II. Gratias ago, quod Bogomilos Tuos ad me misisti. Inter alia iucundum fuit ex ipso nomine horum haeticorum comprobata videre sententiam a me nuper defensam, quod Bulgari Slauonica gens fuerint. LACROSIO nostro, viro vnde quaque doctissimo, multum debeo, quod Tui mihi notitiam conciliarit. Quod superest, vale et faue. Dabam Hanou. II. Dec. 1711.

Vitembergam.

EPI-

EPISTOLA CLXXI.

I. *De Wolfii Bibliotheca Rabbinnica et II. de philosophia veterum.*

I. **Q**uum literas Tuas inter eas repererim, quibus nondum respondi, suspicor officio me meo defuisse et si ita est, veniam peto. Literas, quas amico curandas dederas, non accepi: interea cum voluptate percipio ex nouissimis tuis Te mei beneuole meminisse, et pergere in studio de Republica bene merendi. Gratulor etiam sedem nouam, et in ea prospera auguror precorque. Non dubito quin multa profutura lateant, etiam in Rabbistorum paludibus, quas quum lustras, et Bibliothecam eorum nouam et succinctam moliare, optem interdum data occasione, annotari loca eorum meliora et amoeniora, vt ex iis proficere possimus, vbi quid habent paulo dignius scitu. Fortasse HERMANNVS VON DER HARDT Vir Cl. hic prodesse posset, si in consilium adhiberetur.

II. Gaudeo, Te Florentia nactum quae ad *Φιλοσοφούμενα* a Te edita emendanda faciunt, et spero curam enucleandae veteris Philosophiae non depositurum. Saepe optaui, veteres Aristotelis interpretes in compendium contrahi. Sed hodie nesciunt homines aliquid in illis latere scitu dignum. Quod superest, vale et faue. Dab. Hanou. 18. Octobr. 1712.

Hamburgum.

EPI-

E P I S T O L A CLXXII.

I. *De Bibliotheca Rabbinica Oppenheimeri.* II. *De Historia Philosophiae et Theologiae gentilis.*

I. Sero respondeo, quod indies hinc discedere parabam, et quae petebas non facile per literas conficere possum, sed ne nunc quidem me hic absoluerere potui. Consilio Tuo instruendae Bibliothecae Hebraeae merito applaudo. Bibliothecam OPPENHEIMERI Iudaei in vrbe Hannouerana latere ignorabam. Quod si quid inde speras, putem optime Te facturum, si literas des ad summum Virum, Eumque humanissimum GERHARDVM MOLANVM, Abbatem Luccensem, primatem Statuum Consiliarium Serenissimi Electoris Ecclesiasticum et Ecclesiarum Electoralium Directorem, cuius non mediocris est etiam apud Iudaeos auctoritas. Caeterum circa rem Iudaeorum librariam etiam celeberrimum Virum HERMANNVM VON DER HARDT, vtiliter consuli posse putem. Insignem plane Virum IOHANNEM ALBERTVM FABRICIVM a me data occasione officiosissime salutari peto.

II. Hebraeis absolutis, Te, ad Historiam Philosophiae ac Theologiae gentilis illustrandam, rediturum spero: Ipsum Fabricium nostrum aliquando de SEXTO EMPIRICO recudendo cogitare intellexi, utilis labor praesertim si etiam res ipsae expendantur. Memini, me olim in librum primum Notatiunculas conicere in chartam. Quod superest, vale et faue. Ita petit etc. Dabam Viennae Austriae 1. Nou. 1713.

EPI.

E P I S T O L A CLXXIII.

I. *Widonii laus.* II. *De Bibliotheca Rabbinica Oppenheimeri.* III. *Noua quaedam litteraria.* IV. *De Cruce a Constantino M. visa.* V. *Fragmentis Irenaei a Pfaffio editis et* VI. *Samaritanis.*

I. **N**obilissimi WIDOVII vestri consuetudine et doctrina multum delector, neque exiguum est, quod litteras Tuas et Fabricianas ipsi debeo.

II. Debet Tibi Hanouera, quod didicit, quem thesaurum defossum habeat in Rabbinica Bibliotheca, quem nos ibi latere iuxta cum ignarissimis sciebamus. Non spero, Te in eo reperiisse, aut reperturum esse, pro auro carbones.

III. QVESNELLVM, cuius notas in N. T. latine edi memoras, hostes sui illustant: FENELONII liber, quo Deum existere probat, Gallice scriptus, in alias linguas verti meretur, ut fieri nuncias. Est enim elegans et popularis, etsi infra magnitudinem argumenti et auctoris.

IV. CONSTANTINO MAGNO Crucem per quietem visam, sunt quae suspicionem iniiciant, sed, quod de visione FABRICIVM vestrum insignem virum iudicare constabit, magnum apud me pondus habebit. (*) Interea gratias ago, quod de praeclaris eius laboribus aliquid me doces, nam ipse de se fileat.

V. IRENAEI edita a Cl. PFAFFIO Veneri Ephemeridibus suis inseruere cum propriis notis, non contenti, ut apparet, Pfaffianis.

VI. Optem Tibi commercium cum Caraitis,

S

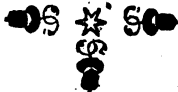
ut

vt olim TRIGLANDIO dari, quo magis illustrare res eorum possis, vt alii Samaritanorum. Miratus saepe sum Samaritanos, vt obiter hoc dicam, non vltra librum IOSVAE procedere. (***) Quodsi odio Davidicae stirpis librum RVTH, et libros SAMVELIS Regumq; reiecere, at Iudices ferre poterant, quos tamen non agnoscunt. An forte libri illi, quos ignorant, non ante scissionem tribuum seu regnum Ierobeami nati sunt? Velim nosse quo nunc sint loco res praeclari nostri CROSÆI, cui optime consultum velim. Quid agatur in litteris hic sero discimus, Tua ope per doctissimum WIDOVIVM proficere poterimus. Vale. Dabam Viennae Austriae 28. Iulii 1714.

Hamburgum.

(*) IO. ALB. FABRICII diff. de cruce a CONSTANTINO M. in coelo visa in Volum. VI. Bibliothecae Graecae cap. I. p. 8. seqq.

(**) Forsitan propterea Samaritani vltra librum Iosuae plures libros V. T. pro canonicis non habent, quoniam reliqui post secessionem, quam a Iudaeis fecerunt, demum scripti sunt. Cel. HADRIANVS RELANDVS P. II. dissertat. miscellanearum e Chronico Samaritanorum, quod liber IOSVAE appellatur, excerpta exhibet, atque obseruat, quod in eodem Samaritani ab ipso IOSVA cultum suum in monte Garizim arcessant.

EPISTOLA CLXXIV.

A D

SEBASTIANVM KORT-
HOLTVM,

Id temporis Philosophiae Moralis et Poeseos,
nunc etiam Eloquentiae Prof. Kilo-
niensem.

I. *De Seb. Kortholto iudicium.* II. *De pueris doctis ob-
servatio.*

I. **D**oleo amissam nunc mihi videndi Tui oc-
casionem, dum domo absum. Litterae
ad me serius peruenere, quod Max. Reu. SPE-
NERVS hinc peregre abiisset. Reuersus eas
statim ad me misit, atque ipse etiam de Telo-
quutus est, vt res postulat, doctrinaque Tua,
cuius ipsae ad me litterae Tuae insignia vesti-
gia ostendunt. Nil mihi gratius est, quam nos-
se egregios iuuenes, et, si possim, consilia ipso-
rum iuuare. Epigrammatis argutis et ingenio-
sis valde delector, nec dubito talia esse, quae
cudisti: etsi libros bonorum Epigrammatum
scribere difficile putem.

II. Placet, quod BAILLETO Viro docto sup-
plementa mittis. Pueri singulare aliquid prae-
stantes in studiis, vsque adeo sunt rari. Ego
ipse decimum quartum aetatis annum nondum
egressus, carmen pentecostale trecentorum ver-
sum Hexametrorum vna die scripsi, qui Ma-
gistris non mediocriter probabantur. Mox
triuiali schola egressus ante 17mum absolutum,

S 2

singul-

singulares in Philosophia meditationes dedi. Quaestiones de iure philosophicas, de Conditionibus Tractatum, Artem combinatoriam, aliaque nonnulla ante vigesimum edidi. Credo tamen, a lectore non quaeri, quam cito, sed quam bene. Vtrumque Te praestitisse ac praestare apparet. Hortor igitur, ut in pulcherissimo stadio pergas, et currenti secunda omnia precor. Vale. Dabam Berolini 27. Iunii 1700.

EPISTOLA CLXXV.

I. *Leibnitius discipulus senex.* II. *Nova litteraria.*

I. **P**ro muneribus litterariis elegantibus multas gratias debeo: praeclare illustras Historiam eruditorum. Ego etsi 17mo aetatis anno quaedam ediderim, et decimo quinto iam composuerim; tamen inter senes discipulos facilius nunc locum tuear, quam olim inter pueros doctos. Nam cum SOCRATE semper ad discendum paratus sum. Nescio annon et fasciculum collegeris τῶν ἀντιοδικῶν.

II. Hodie apud me fuit Cl. NEOCORVS ex Anglia redux; ait, SVIDAM suum prelo exisse. Nunc de HESYCHIO cogitat. Vale, et me ama. Dabam Hanou. 11. Iul. 1705.

EPISTOLA CLXXVI.

I. *Leibnitius puer doctus.* II. *De patria Clementis II. Pontificis.* III. *De rebus Marchicis.* IV. *De Scriptoris quibusdam moralibus iudicia.*

I. **P**lus semel Tibi gratias debeo. Vellem et referre posse. Quidquid prosa, quidquid versa

versa tentas, affurgit ultra vulgus, et acumen, elegantiamque habet. Auide exspecto Tuum de pueris doctis opus. Puto plurimos ignorari, quorum aut non extant scripta, aut parum noscuntur. Ego me ne nunc quidem a doctrina venditare ausim, multo minus pueritiae meae tribuere eruditionis laudem; puer tamen alios commilitones praecurrere credebam in patria. Annos natus tredecim vna die trecentos versus hexametros effudi, sine elisione omnes, quod hoc fieri facile posse forte affirmassem. Causa festinationis erat, quod alius, cui pensum carminis vigiliis pentecostalibus in schola publica recitandi obtigerat, officio defuisset; Ita ad me ibatur, quem in istis expeditum esse constabat. Mox ab his amoenitatibus venientem non piguit mature tractare Philosophorum spinas, ut puer adhuc de principio indiuidui dissertationem ederem, defenderemque, et quaestiones Philosophicas ex iure collectas, atque in lucem emissas, iam artium Magister, aetate tamen reuera puerili, tuerer. Ut ea non memorem profundiora, quae iam tum in chartam conieci, sed quae lucem non viderunt. Annos non possum adscribere, quia nunc ista inter veterum schedarum molem quaerere non vacat, neque in hoc mustaceo laureolam affecto, etsi creatus Iuris Doctor ante tempus, quo Saxones aetate maiores habentur, id est, ante annum aetatis 21. absolutum, et Consiliarius Electoris Moguntini in Tribunali Reuisionum, antequam iure Romano minor annis esse desissem, id est, nondum annos natus 25.

II. Credo de vera patria et stirpe CLEMENTIS II. Pontificis Romani dubitandi amplius locum non esse, post editum nuper a me excerptum Auctoris vix seculo vno remoti, quingentem eius et locum natalem diserte exponit, (*) Ostfalumque ex veteribus Horneburgi dynastis fuisse ostendit, qui locus nunc est iuris Halberstadiensis. Itaque celeberrimum MOELLERVM vestrum veritati manus daturum auguror.

III. Da. G. P. SCHVLZIVS, quem Francofurto (ad Viadrum, an ad Moenum?) ad Te scripsisse, et de claris Marchicis opus moliri memoras, fortasse meum opus non viderat, quum ad Te litteras dedit. De eius persona et consiliis plura libenter didicero. LEVTINGERI Scripta de rebus Marchicis sparsa et lacerata PLARRIVS apud Berolinenses iuuenis doctus collecta reddere prelo cogitabat nuperime cum notis; sed quia acerbior auctor in Reformatos olim fuit, inventi sunt, qui instituto intercederent: quasi non facile fuisset notis additis occurrere huic qualicunque malo, quod et PLARRIVS facere paratus erat. Ut taceam, longinquitate temporis illam veterem acerbicatem obtundi, et iam vim nocendi omnem amisisse.

IV. Ad elegantem Tuam de Scriptoribus moralibus dissertationem noto, recte a Te veteribus asseri meritas laudes, contra quosdam recentiorum, qui ignota contemnunt. Ceterum, quod ad recentiores attinet, lubens fateor, nec PVENDORFIVM, nec LOCKIVM mihi valde satisfactis-

tisfacere, quorum scripta legi quidem merentur, et quum exoterica sint, quandam imperfectam dant tironibus ideam scientiae, sed in intima raro penetrant. Contra res in HOB-
BIO habet, is tironibus noxius, prouectis per-
utilis, quum habeat non pauca profunda, sed
multis mista minime tolerandis. Quamquam
habeant et PUFENDORFIVS et LOCKIVS quae-
dam, contra quae tirones praemuniri oportet.
Nam falsissima docet PUFENDORFIVS de ar-
bitraria origine veritatum moralium, tan-
quam a voluntate essent, non natura, item-
que de fundamento Iuris a lege vel coactione.
Et LOCKIVS ideas et veritates infinitas non re-
cte tollit, et de mentis humanae natura tenui-
ter philosophatur, quin et ea agit, quae princi-
pia euertunt, vnde eius immortalitatem com-
probes, dum materiam cogitare posse suspi-
catur. Vt alia taceam a me aliquando rogatu
amicorum animaduersa. SPIRITIVS Gallus
libro de falsitate virtutum omnia in peius in-
terpretando, malos, quos fingit, facit. CAR-
TESII etiam de affectibus libellum non usque
adeo spernendum putem, et POIRETI iudicio
in talibus minime defero. Etsi CARTESIVS
magis id egerit in eo libello, vt causas physicas
explicaret passionum, quam vt praecepta mo-
rum traderet. Adiectum iis quae communi-
casti mecum Tuis carmen ad Te Domini FA-
SCHII, quo Te tuo merito celebrat, admonet
me, vt de successibus eius quaeram. Praeter
alia non spernenda in ipso valet peculiari vsu
Manuscriptorum Codicum sequioris aevi, lectu

plerumque difficilium. Talis quum nuper mihi obtigerit, nec sit hic ad manum, qui tam promte et recte exscribere possit, nescio an ad opem eius confugere adhuc liceat, idque beneficio Tuo intelligere spero. Vale et faue. Dab. Hanou. 18. Aug. 1707.

(*) Historiam controuersiae de patria CLEMENTIS II. inter WILHELMVM ERNESTVM TENTZELIVM et IO. MOELLERVM agitatae ipse LEIBNITIVS recenset in praefatione Tomo I. Scriptorum rerum Brunsvicensium praefixa f. 2. *

EPISTOLA CLXXVII.

I. *De Clemente Pontifice.* II. *Millio et Opitio.* III. *Roswita atque* IV. *Arndii Polybistore poetico.*

I. **E**xcursumcula non nihil responsionem meam tardauit. Nam Serenissimae Electricis comes Guelfebyrum profectus sum, inde Cassellas adiui, redux officio meo satisfacio. Non video quomodo Dn. SCHVLZIVS Tuus CLEMENTEM II. Pontificem Romanum Marchicis vindicare possit, si TENTZELII sententiam sequitur, qui eum Halberstadenſi tractui mecum adscribit. Halberstadenſes enim Marchicis accenseri posse non puto, quamuis eundem hodie Principem agnoscunt.

II. IOH. MILLIVM Anglum audio suae editioni Noui Testamenti vix septimanis aliquot superuixisse. OPITIVM vestrum spero melius honore et commodo sui laboris fruiturum.

III. ROSWITAE Poëtriae Saxonicae perantiquae carmina a Dn. SCHVRTZFLEISCHIO iuniore prelo reddita videris opinor. Non habuit

buit poëma ineditum eiusdem de fundatione Gandershemensis coenobii, quod in manus meas venit. (*) Notatu dignum est, quod ROSWITAE versus elisionibus carere solent, quod me quoque puerum aliquando in poëmate affectasse nuper ad Te scribere memini.

IV. Polyhistorem poëticum Cl. ARNDII, Prof. Rostochiensis augere poterunt collectiones meae Historicae, quibus inserti poëtae et si semibarbari, tamen non vulgares nec inutiles ad Historiam: Poëta Saxo de gestis CAROLI M. Anonymus de vita BERENGARII maioris, DONNIZO de vita MATHILDIS, Principis Italicae, Paparum amicae, et GVILIELMVS Apulus de gestis Normannorum in Apulia et Sicilia. Hi omnes primo Tomo extant, multo emendatiores plerique, quam haëtenus. Secundus Tomus habebit nouum poëma ROSWITAE, tum aliquot poëmata Historica lingua vetere inferioris Saxoniae ante 300. annos circiter conscripta, omnia nondum edita. Pro communicatione nouorum litterariorum multas gratias ago. Quod superest, vale et faue. Dabam Hanouerae 12. Oct. 1707.

(*) ROSWITAE carmen de primordiis coenobii Gandersheimensis T. II. Scriptorum Brunsvicensium a LEIBNITIO editorum p. 319. deprehenditur.

EPISTOLA CLXXVIII

I. De Poetis et Poetarum iudicibus. II. De S. H. Musaeo et aliis. III. Gallorum peruersa de Germanis iudicia sunt spernenda. IV. De meritis Germanorum in rem litterariam et V. de Gallicae plebis contra Germanos praeeccupato animo.

S 5

I. Ele.

I. **E**legantibus Tui ingenii, Tuaeque doctrinae speciminibus impensè delector, quibus plurimum, ut par est, tribuo; eoque magis, quod hoc genus eruditionis, quo praestas, quodammodo in desuetudinem abire videtur. Certe et Poëtas et bonos Poëtarum iudices ubique iam desideramus. IOS. SCALIGER iudicium LIPSII contra Medeam SENECAE reiiiciens, de Poëtis iudicare negat esse, nisi Poëtae, eiusque excellentis.

II. Consultissimi viri SIMONIS HENRICI MVSÆI pro Caesare orationem contra Romanae curiae iniquas recitationes, non tantum doctam et elegantem, sed et fundatam argumentis reperio, et Clarissimi Viri IOH. BURCARDI MAII programma in Historiam Augustam a CAROLO MAGNO ad nostra tempora deductam, de ipso opere plurimum nos expectare iubet. Cl. RENFERDVS EVSEBIUM et HIERONYMUM male habitos questus, credo Chronicon Eusebianum intelligit, quod HIERONYMVS latinum fecit. Eius alicubi exemplaria Manuscripta habere non dubito, et in Caesarea in primis Bibliotheca. Puto etiam, Guelseyti esse Codicem PROSPERI, qui continuauit.

III. Homines Galli, qui Germanos spernunt, non refutandi, meo iudicio, sed contemptu ineptiarum suarum admonendi sunt. Itaque si me audisset CRAMERVS, vir eximius, stultum BOVHVSII iudicium, a iuvene olim profectum, pene viginti post annos non refodisset, aut refutationis honore dignatus fuisset, quum et alius Gallus, Vir grauis, libello, cui titu-

titulus: Sentiments de Cleanthe sur les Entre-
 tiens d'Ariste et d'Eugene, statim Germanorum
 causam egisset. Audaculus ille et in COCCET-
 IVM, patria Bremensem, iniquus, quem me-
 moras, nescit ab antiquis temporibus celebra-
 tum fuisse Saxonum ingenium. Id ex SIDO-
 NIO APOLLINARI (*) et ex anonymo Rauen-
 nate (**) disci potest, quorum loca sunt inter
 Excerpta Scriptorum Brunsvicensia illustranti-
 um. Memini etiam locum HINC MARI ob-
 feruare, qui de nescio quo, religionis capite
 cum Episcopo Saxone contulerat, nec diffi-
 mulat, Saxonem velocitate quadam ingenii,
 propria suae genti, plurimum sibi negotii fe-
 cisse. Quantus tamen fuerit HINC MARVS,
 nemo nescit. Suspicio, Saxonem Episcopum
 fuisse ALTFRIDVM Hildeshemensem. (***)

IV. Interea, dissimulatis inuidorum calu-
 mniis, merita Germanorum in rem litterariam
 referri in litteras, operae pretium foret; sine
 contemtu aliorum aut inuidiosis comparatio-
 nibus. Stet sua cuique laus, certemusque, vt
 currentes in stadio, quos sibi mutuo iniurios
 esse, aut remoras obiicere fas non est. Egre-
 gium aliquid in eo genere haud dubie MOR-
 HOFIVS praestiturus erat,

Si fata, Deusque finebant.

Nunc ab alio excipi lampada velim, nec du-
 bitem, a Te, Vir egregie, aliquid praeclarum
 in eo quoque genere datum iri, si animum eo
 vertas.

V. Gallicae plebis contra Germanos praeco-
 cupatus animus potissimum ex vitiis et ineptiis
 Ger-

Germanorum adolescentum ortum habet, qui ridiculo parentum consilio crudi a schola, expertesque omnis boni moris in Galliam ablegantur, vbi iterum in pueritiam vel infantiam, vnde vix exiere, reuoluuntur. Propemodum enim infans est, qui fari nescit. Ita vel filere coguntur, vel sermone suo risum excitant. Præterea ab hominibus lucri cupidis variis artibus circumueniuntur. Tales sunt, de quibus Gallica prouerbia innotuere: veluti, querelles d'Allemand, et vous me prenés pour un Allemand. Quid enim ab imperitis iuuenibus, iisque in alienam gentem, tamquam in nouum orbem, subito delatis graue aut rectum expectes? Quod superest, vale et faue. Dabam Hanou. 30. Sept. 1708.

(*) SIDONIVS APOLLINARIS lib. VIII. ep. 6. *Saxonum, inquit, quot remiges videris, totidem te cernere putas archipiratas; ita simul omnes imperant, parent, docent, discunt latrocinari.*

(**) Chorographus Rauennas lib. IV. cap. 13. *Iterum, inquit, iuxta ipsos Serdesennos Lappones litus oceanus est patria, quae dicitur Dania, quae patria, ut ait supra scriptus EITHANARIDVS et ELDEWALDVS et MARCOMIRVS Gotthorum philosophus supra omnes nationes velocissimos profert homines.*

(**) HINC MARVS Rhemensis in epistola ad LYDovicvm Germaniae Regem n. VIII. Tom. post. Oper. ed. Paris. 1645. p. 152. *Interrogasti, inquit, quid sibi vellet, quod in Psalmo canitur; Herodii domus dux est eorum. Ad quae praecoccupans vocem meam, ut Saxo genere ac per boenaturalis prudentiae suatim me paratior in sermone ALTRIDVS venerandus Episcopus dixit, &c.*

EPISTO-

E I S T O L A CLXXIX.

*Leibnitius Buscbii MSc. de Reformatione monasteriorum ex
Academica Kilonienfi Bibliotheca mutuum expetit.*

Qui ob docta Tua et elegantia dono missa gratias debeo, atque etiam nunc ago, cogor nouum à Te beneficium petere. Intellexi in Bibliotheca publica Academiae vestrae extare manuscriptum libellum in 4ta formâ, quem composuit quidam Frater IOH. BV SCH ex Canonicis regularibus S. Augustini, vt vulgo vocantur, in quo plurium Monasteriorum Germaniae, sed Saxoniae maxime reformationes, seu ad ordinis sui obseruationem reuocationes describuntur: fuitque ipse BV SCHIVS pars magna huius negotii, et floruit circa tempora concilii Basileensis. Hoc Manuscriptum rogo, vt mihi in septimanas aliquot ab inclytae Vestrae Academiae Senatu impetres, speroque Amplissimum REYHERVM pro fauore erga me suo Tibi adiutorem fore. Quod si petitum obtines, etiam atque etiam oro, vt quam primum per vecturam publicam ordinariam mittas. (*) Id beneficium, quo potero officii genere demereri conabor. Interea vale et faue. Dabam Hanou. 25. Iul. 1709.

P. S. Si dispersi sunt Gudiani codices, non mediocriter huic iacturae indolebo.

(*) IO. BV SCHII Commentarium de Reformatione monasteriorum quorundam Saxonum LEIBNITIVS e MSc. Bibliothecae Acad. Kiloniensis edidit et T. II. scriptorum Brunsvicensium a se editorum inseri curauit.

EPISTO-

EPISTOLA CLXXX.

I. *De Buscbii MSc.* II. *De Reyberi obseruat.* III. *De Pufendorffii naeuis.* IV. *Aliquod Leibnitii epigramma.* V. *De Marquardo Gudio.*

I. **V**eniam peto, quod tardius respondere cogor; nam liber BVSCHII, me Brunsvigam cum Serenissima Electrice digresso, aduenit, porro et illic et Guelfebyti non nihil morae traxi. Reuersus officio satisfacio, et ante omnia gratias ago, quod desiderio meo tam exporrecta humanitate es obsequutus. Curabitur, vt liber ad Vos saluus et in tempore redeat.

II. Amplissimo REYHERO scripsi, quum Tibi. Vellem omnia egregii viri vno fasce collecta extare, et ipsum non negare publico et posteritati, quae adhuc praeclara haud dubie habet inuenta sane multa in omni doctrinae genere, sed praesertim in Mathefi. Sententiam eius de iure naturae discere velim.

III. Nuper doctissimus BOEHMERVS, Politices et Eloquentiae Prof. Helmstädiensis epistolam meam ad summe Reu. Virum GERARDVM MOLANVM, Abbatem Luccensem, auunculum suum edidit, in qua rogatus sententiam de libro PVFENDORFII dixi, quem is de Officiis inscribit. Illic satis ostendi, parum mihi probari plurima, in quibus PVFENDORFIVS a GROTIO discessit.

IV. Quum nuper Guelfebyti essem, columna musaeum Principis Blanckenburgiaci (patris Reginae Hispaniarum) ingressa, in globo
ter-

terrestri bina loca pede notauerat; id quum iocatus Serenissimus Dux ANTONIVS VLRI-CVS versuum materiam praebere dixisset, tale Epigramma mox dedi:

Augurium columbae, Aug. 1709.

Blanckenburgiaci museo in Principis, Orbem

Signat oliuifero laeta columba pede.

Hinc Scythia in campis, illinc Atlantis in vndis.

Scilicet et Natas vtrāque regna colent.

V. Gaudeo Gudiana pleraque nondum distracta esse: aegerrime tali dissipari, quae tantus Vir tanto studio congregavit. Coram aliquando colloquio eius per aliquot dies vsus sum. Ad erat et GRAEVIVS; facile intelliges, quanta voluptate me perfuderit tam insignium virorum consuetudo. Vereor, ne multa plane disparuerint, quorum ille ad me meminit, et quorum in Catalogo vestigia non deprehendi. Vtinam novus inscriptionum Thesaurus, quem Bataui parant, nobis conferuet, quae vir summus in hanc rem obseruarat, notaratque. (*) Erant pleraque eius notationes non tantum eruditae, sed et ingeniosae. Dolendum est, viuum et suae gloriae et patriae defuisse, nimia edendi morositate. Ex eius persona diceres: inopem me copia fecit. Optem discere, quae nam ex Manuscriptis viri codicibus distracta sint, et ad quos peruenerint. Quod superest, vale et faue. Dabam Hanouerae. 6. Sept. 1709.

P. S. Iam aliquoties a rumoribus occisus sum, neque id tam aegre fero, quam MAGLIA-RECHIVS meus, qui questus est de hominum ma-

maleuolentia, quibus nimis diu viuere videatur. Ego omen, in contrarium verto, Tuisque bonis verbis gratias ago.

(*) Conf. Epist. CLX.

EPISTOLA CLXXXI.

I. *Reyherus et alii laudantur.* II. *De Gudianis MSc.* III. *De usu Poeseos in re morali.* IV. *Noua litteraria.*

I. **N**uperas meas acceperis, quibus Manuscriptum redditum significauit, et pro transmissione gratias egi. Curabitur sedulo, vt mature, et quale venit, ad vos redeat. Rogauit etiam, si bene memini, vt Amplissimo REYHERO salutem a me diceres, cuius ego Viri omnia magnifacio, haberique et conseruari velim. Elegantia sunt, quae doctissimi Viri MVSÆVS, WALDSCHMIDVS, alique apud Vos producant in lucem, et illa sigillatim, quae mecum communicasti. Nunc scribendi causam suppeditauit Amplissimus ANCILLONVS, Consiliarius Legationum Regius, et Gallicae nationis per Regis Borussiae ditiones diffusae Iudex superior. Ei, quum excerpta epistolae Tuae communicassem, rescripsit, quae adiuncta vides. Vnde intelliges, non tantum ab omni consilio offendendi Tui alienum fuisse, sed etiam occasione data effecturum, vt, quanti Te faciat, intelligas. Litterarum partem faciunt, quae mitto, quas, quum ad res Societatis Regiae Scientiarum pertineant, conseruare debeo, ideo, vt hanc partem remittas, peto.

P. S.

P. S. His scriptis Tuas gratissimas cum adiunctis accipio, multasque gratias ago. Elegans profecto Elegia est, quam Dn. KRVSKE Tibi dicauit. Amplissimi REYHERI omnia aliquid docent.

II. Quantum intelligo, ipsi Manuscripti Gudiani adhuc salui sunt, venditique tantum libri, qui editi, sed cum Manuscriptis collati, ac ne hi quidem omnes. Optarim omnes Codices manuscriptos vni Bibliothecae inferri, nec in plures dispergi, et aliquando de Augusta Guelphytana cogitavi, modo nec pretium statuitur, quod emtorem deterreat.

III. Gratissima Tua erit de Poëseos vsu in re morali dissertatio. Certissimum est, nihil magis mouere animos, quam elegans carmen, vt pene tantum a communi sermone distare videatur, quantum lingua Angelorum, Paulo Apostolo memorata, a nostra.

IV. Audiueram BREITHAAPTIVM id agere, vt retineat professionem Theologicam, vna cum Abbatia: an impetrarit, haud scio. LANGIVM Berolino Hallas destinatum aiebant. A Domino CAROLO ARNDIO, viro docto, nil vulgare expecto. Interea multos hodie libellos de re litteraria prodire video, vbi iudicia interposita, nolim facere mea. Epistola mea ad amicum, qua rogatus de Pufendorfianis iuris naturae elementis sententiam dixi, fortasse non placebit omnibus, gaudeo tamen, quod Tibi non displiceat. Quod superest, vale et faue. Dabam Hanouerae 25. Octobr. 1709.

T

EPI-

EPISTOLA CLXXXII.

I. *De Gudii MSc.* II. *De Krüfkenio.*

I. **M**ultis distractionibus factum est, ut nondum nouissimis Tuis responderim. Id dum nunc facio, quum in primo adhuc anni noui mense versemur, initia eius auspicata Tibi apprecor, ut feliciter cum aliis multis decurrat, quo plurimum prodesse reipublicae possis. Gaudeo, adhuc superesse manuscriptos Codices MARQVARDI GVDII, summi viri, nec venditione sub hasta dissipatos esse. Nec desperem, inuentum iri, qui aequum pretium persoluat; Quamquam tria Philippeorum milia difficulter impetrari posse arbitrer. Ego certe operam dabo oblata occasione, ut quantum in me est conferam, ne thesaurus ille per dissipationem pereat.

II. Doctissimo KRVSIKENIO, si aliqua ratione commodare possim, faciam lubens. Est iuuenis honestus et officiosus, qui petiit commendari; is omnium bonorum fauorem meretur; itaque si qua in re commodare illi poteris, me quoque beneficio afficies. Is has Tibi litteras reddet. Quod superest, vale et faue. Dabam Hanou. 24. Ianuarii 1710.

EPISTOLA CLXXXIII.

I. *Buschii MSc. remittit.* II. *Noua litteraria.*

I. **N**uperrimas meas recte ad Te delatas spero. Nunc vtor commoditate iuuenis docti

docti Wratislauiensis Domini M. SCHVRTZ-
MANNI, qui Lipsia veniens Hamburgum pri-
mum inde ad Vos proficiscitur. Putavi, me re-
ctissime facturum, si BVSCHII Vestri Codi-
cem MSc. quo satis ex sententia usus sum, ipsi
potius crederem, qui recta ad vos proficisci-
tur, quam non necessaria cura Dn. KIRCHO-
VIVM amicum Tuum onerarem. Multas
interim gratias et Tibi ago, et per Te agi illis ve-
lim, quorum indulgentia in commodando Co-
dice benignitati Tuae accessit.

II. Nuntiauit mihi Dn. SCHVRTZMANNVS
celeberrimi viri Dni. THOMAE ITTIGII mor-
tem, amici veteris inde a schola, addiditque,
cogitari de Bibliotheca eius ad Paulinam adiun-
genda, quod valde vellem. Ex Gallia ad me
scripsit R. P. LONGVS, auctor libri de Editio-
nibus Scripturae Sacrae, nuper Lipsiae recusi, vr-
geri a se opus Bibliothecae Scripturariae, sed
et de auctoribus Historiae Francicae opuscu-
lum se meditari. Quod superest, vale et me ama.
Dabam Hanouerae 17. April. 1710.

EPISTOLA CLXXXIV.

I. *De Gudianis MSc.* II. *De Reyhero et* III. *de Scanica*
catastrophe.

I. **B**VSCHIVS vester ultra paucas septimanas ad
Vos redibit, quod ante omnia dicendum
visum est. Gudianos manuscriptos Codices
non dispergi, sed in vnus corporis compage
T 2 de

conseruare memoriam illustris Collectoris velle de velim. Optarim inferri Augustae Bibliothecae Guelfebytanae, sed Serenissimus Dux abest domo, et vbi redierit, captanda erit commoda occasio, et molle fandı tempus in hac generali asperis temporibus rei nummariae difficultate. Nam alioqui Principem intellegendum, imo doctum scio expetere, quibus Thesaurum a Parente egregie collectum ornet amplificetque.

II. Amplissimum REYHERVM ea aetate variolis laborasse, inter Medicorum Observationes referri meretur. Gaudeo superasse, et reiuuenescendi augurium inde praebitum velim.

III. Spero Scanicam Catastrophem, etsi iis tristem, ad quos pertinet clades, id commodi allaturam publico, vt Suedi intra Pomeraniam suam quiescant, neque, vti instituerant, expeditione in Cimbriam suscepta turbandis Germaniae rebus operam nauent. Nunc enim illis expeditionis ratio cessat, quam hanc professabant, vt Danos ex Scania domum reuocarent. Illustris et vere magni WEDDERKOPFII fato indolui. Fortuna illi non coacta fauit, fabricumque suum coluit; postremo casu spero magis admonitum, quam afflictum iri. Quod superest, vale et faue. Dabam Hanouerae 15. April. 1710.

EPISTOLA CLXXXV.

I. *De Gudii MSc.* II. *Encyclopaedia scientiarum versibus conscribenda,* et III. *Poetis latinis.*

I. **N**ecessario differenda responsio fuit, donec cum Serenissimo Duce Guelfebytano colloqui daretur: facile enim iudicas, aegre talia per litteras agi. Nunc ergo licuit ad aulam eius excurrere et prolixè cum eo agere de Gvdianis Manuscriptis. Dixi, quod res est, et quod ad eorum commendationem dicendum erat, atque ita perpuli, ut propemodum res sit confecta. Ipse Dux assentitur consilio meo, et cum aerarii sui Directore aget, quo tandem certi aliquid concludatur. Director ipse, quum sit insignis Fautor studiorum, non deerit voto meo, ut spero, sed quum in aliquot dies absit, expectandus est eius reditus, ut negotium constitui, concludique possit. Haec tamen interim significanda putaui, ut videas a me non negligi causam litterarum, nec commendationem Tuam. Catalogum MSctorum ostendi Serenissimo Duci eum, qui adiunctus est catalogo impressorum, et spero ab iis non differre, quos memoras indices postea editos, ipsosque libros omnes affore, qui in eo memorantur.

II. Gaudeo Bibliothecam EHRENKRONIANAM sane insignem Tibi patere, quamquam enim tute iam habeas multa, quibus de re litteraria bene mereri possis, multum tamen ad ornanda praeclara instituta facit copia insigni-

um librorum. Saepe cogitavi, Encyclopaediam quasi quandam confici posse ex Poetis, et plerasque scientias, aut certe potissimas earum partes, versibus egregiis explicatas haberi. Ea de re aliquando a Te per otium cogitari optem.

III. Latinorum Poetarum bonorum numerus mire contrahitur hodie, et in paucissimos recidit. Putem ad Te peruenisse carmen, quod ante annos aliquot WERLOVIVS Ictus Helmstadiensis insignis in Guelficae Principis matrimonium Hispanicum edidit, quod certe meretur legi. PETERSENIUS etiam Theologus carmine latino valet. Quod superest, vale et faue. Dabam Guelfebyti. 2. Iunii 1710.

EPISTOLA CLXXXVI.

De Gudianis MSs.

Paucis tabellario abituriente significo rem transactam esse, et Serenissim. Ducem Brunsvicensem, qua est in bonas litteras propensione, in mandatis dedisse, ut pecunia constituta tradenti manuscripta Gudiana, ad indicis praescriptum, exsoluatur. Conferens indicem posteriorem, pristino Bibliothecae integrae catalogum editum claudente, passim quaedam deesse video, quae non puto distracta, sed tantum disiecta, neque enim, nisi quae in calce sunt, hastae subiecta fuere. Ea repertum iri, credo, quod si tamen constaret alienata fuisse, contractus executionem non morabuntur; idem est, si bona fide quaesita reperiri non possint. Con-

Consultissimum erit, libros Hamburgum transferri, atque ibi traditionem fieri, etsi sumtum transuectionis in nos recipiamus. Si tamen malit Dn. DE GÜDE in praedio suo consignationem fieri, neque id defugiemus. Noster mandataris apud Dn. KIRCHOVIUM amicum Tuum inquireret, ibique, quid placuerit, intelliget. Quod superest, vale et faue. Dabam. Guelfebyti 24. Iunii 1719.

EPISTOLA CLXXXVII.

I. *De Rantzouis.* II. *Krüfkenio.* III. *Simonis Henr. Musaei de iure Mutinensium controuersis.* IV. *Io. Alb. Fabricio atque* V. *Gudii iconibus atque moribus.*

I. **G**ratissimae Tuae non vnae mihi redditae sunt. Gaudeo, Te mei meminisse tam beneuole, et Dnn. Collegarum Tuorum, virorum insignium, fauorem mihi vel conciliare, vel conseruare. Mihi dolet, quod diutius apud vos haerere non licuit, eorumque perinde ac Tua beneuolentia frui, cuius, quantum par est, pretium statuo. Illustrissimae gentis RANTZOVIAE cultorem me semper professus sum, quod vt egregii fratres, quorum meministi, occasione data, intelligant, peto.

II. Velim occasionem et mihi. dari inseruienti doctissimo KRVSIKENIO, cui graecae litteraturae vltiorem cultum eo commendauim libentius, quo rariores nunc sunt in Germania, qui in hoc genere aliquid non vulgare praestare possint.

III. Rogo, vt Amplissimo ICto vestro **Dn. S. H. MVSAEO** salutem officiosam a me reddas, eique significes, ignotum mihi **Dn. ION. IAC. FOVIVM**, cuius litteras Mutinae ~~datae~~ accepit. Commercium est mihi cum celeberrimo viro **ANTONIO MVRATORIO**, qui **ducali** Archiuo, Bibliothecaeque praest, et ante paucos annos aliquot insignia antiquitatis monumenta ex Bibliotheca Ambrosiana Mediolanensi edidit in lucem: idem in tuendis iuribus Serenissimi Ducis sui egregie laborat. **CAESAR Atestinus** Mutinae Dux, **ALPHONSI II**, cui successit, non filius, sed consobrinus fuit, auumque **HERCVLEM II**. habuit. Patrem **ALPHONSVM**, **HERCVLIS II**. filium, subsequente matrimonio cum Domina **LAVRA** legitimatum; matrimonium autem verum fuisse, et **LAVRAM** etiam mortuo marito pro Ducissa a priuigno cultam, satis ab Atestinis Scriptoribus comprobatum est.

IV. **FABRICIVM** Hamburgo discessurum esse ignorabam, nec dum scio, quem in locum sit digressurus: modo ne Germaniam deserat, contentus ero; quamquam mallet, Hamburgenses insignem virum retinere, lautasque ei condiciones offerre, ne tale vrbis suae ornamentum amittant.

V. **GVDIVM**, nobilissimum virum, accepisse spero nummum aureum insignem Serenissimi Ducis Brunsvicensis iussu missum; id agente me ex condicto, vt pro iconibus et marmoribus redhostimentum haberet. Si peruenisset ad me Catalogus Morhofianae Bibliothecae haud

haud dubie inde quaedam redemissem, nunc vereor, ne serius nanciscar. Gratissimum erit videre *Tuae Encyclopaediae poeticae* initia in re morali. Quod superest, vale et faue. Dabam Guelfebyti 14. Octobr. 1710.

EPISTOLA CLXXXVIII.

I. *Icon Marquardi Gudii.* II. *Professorum Kiloniensium elogium.* III. *De Musaei de iure Mutinensium cum Italis controuersia.* IV. *De Academia equestri Berolinensi.*

I. **G**udianas et ipse litteras accepi, indices perlati numismatis aurei; itaque gaudeo, hanc rem confectam, in qua Tibi plurimum litterae debent, Tuo enim interuentu, *Tua* suggestionem negotium non perfectum tantum, sed et coeptum est. *Icon summi viri MARQUARDI GVDII* etiam Sereniss. Duci grata erit.

II. Dn. WAGNERVS nuper apud me fuit, Tuamque et Collegarum Tuorum, insignium virorum, humanitatem, doctrinamque plurimum laudauit gratus. His, quibus notus sum, commentari me peto, et egregiis viris MVSÆO et MAIO gratias pro salutatione a me reddi, sed magis etiam pro praeclaris doctrinae monumentis.

III. Gaudeo, quod Italis etiam visus est dignus Amplissimus MVSÆVS, qui de iure Mutinensium accuratius edoceretur. Nuper ex Illustrissimo Marchione Bergamo quaesiui ipsemet (nam aliunde scribendi occasio fuit) quis esset ille FOVIVS, qui litteras dedit.

T 5

IV.

IV. Academia Berolinensis equestris praefectum habet virum insignem Dn. de STAE, mihiq[ue] amicum, qui multiplici doctrinae ornatu instructus est, Historiam, Genealogias, rem Heraldicam, Mathesin practicam, rem militarem nouit; olim Principibus iuuentutis Hassiacae Cassellis praefuit. Huius inspectioni iuuenes nobiles recte committi minime dubito, et sunt Professores non spernendi, qui eos discenda docent in omni genere institutionis. Quod superest, vale et me ama. Dabam Hannoverae 10. Nou. 1710.

EPISTOLA CLXXXIX.

I. *De Grotii epistolis ineditis.* II. *Leibnitius noua litteraria Galliae desiderat.*

I. **G**ratissimas Tuas recepi, et vota votis red- dens precor, vt Deus Tibi in anno nouo multorum aliorum feriem felicem aperiat. BENTZELIVS, Bibliothecarius Vpsalienſis, vir doctus, subinde ad me scribit. Fratrem eius gaudeo Epistolas GROTH non- dum editas emissurum esse. Pater eorum Archi-Episcopus Vpsalienſis fuit.

II. Gratias ago pro nouis litterariis ex Gallia, quae nobis rara sunt hodie, quia pauci Nostratium in Gallia versantur. Si daretur Dn. Fratri Tuo occasio, H VETIVM summum virum a me salutandi, mihi rem gratissimam facturuset. Nosse vellem, quo loco sit Historia Regis, quam Dn. BEVILAQUA (BOILEAU) cum aliquot aliis insignibus viris conscripsit. Disce-
re

re etiam velim, an totus Mercurius Gallant vt sic dicam, vulgo Mercure Galant a DE VISAE O nuper extincto a multis annis compositus, tolerabili pretio haberi possit, et *quansi?* item a quanto tempore haberi possit la *Gazette de Paris*, tam ordinariorum, quam extraordinariorum, vtrum scilicet tolerabili pretio, et *quanti?* Ego puto me eam collectionem habere circiter vsque ad annum dom. 1684. vel paulo ultra; et reliqua redimerem, si commodo pretio haberi possent. Itaque rogare Dn. fratrem Tuum per Te audeo, vt ea in re fauere velit, et inquirere. Posset litteras mihi aut Tibi destinatas deferre ad R. P. LE LONG, Bibliothecarium Oratorii, cui litterarium mecum commercium est. Idem me obstringet, si de viris apud Parisinos eruditis quaedam docebit, et quaeret nobis aliquem, cuius etiam in posterum commercio subinde discere liceat *avëndora* litteraria vel alia non vulgaria de Studiis eruditorum gentis; nam mei amici solemnes nimis in scribendo circumspecti sunt. Ego autem noua litteraria tantum, non vero ad rem publicam pertinentia expeto; itaque tanta circumspeditione opus non esset. Nosse praesertim vellem, quae subinde gerantur in Academia Scientiarum Regia, et quae non semper in Historia Academiae aut Miscellaneis inseruntur. FONTENELLVS enim supprimit liticulas, controuersiolasque, aliaque id genus, saepe digna sciri. Olim in Gallia multa exigua scripta in rebus mathematicis, physicis, philosophicis edebantur apud IOH. CVSSON, qui tunc erat Biblio-

bliopola Diarii eruditorum. Multum me obstrinxerit Dn. frater Tuus, si inquireret, annon bona pars huiusmodi libellorum, qui fere sparsi pereunt, inueniri et in vsum meum redimi possit? Vides, me vti oblata occasione fauore Tuo, et parem a Dn. fratre Tuo beneuolentiam sperare, quam demereri posse velim. Gratias Amplissimo MVSÆO agi peto, quod mihi fauere pergit. Nouum prodiit opus Mutinae in caussa Comachenfi, italico itidem sermone, quo Papalitiorum nouissima contraria scripta refutantur. Vale et faue. Dabam Guelsebyti 9. Ianuarii 1711.

EPISTOLA CXC.

De Reyhero et Schelhammero.

Spero, Te optime valere cum amicis optimis KEYHERO et SCHELHAMMERO, a quibus adhuc praeclara exspecto, optemque illum inuentorum indicem, Weigeliano more, hunc suas verae Medicinae institutiones pene ignotas nobis dare. Ego, quum Berolinum hac hyeme excurrissem, crure ex casu vulnerato non nihil laboraui, nunc tamen restitutus diuina gratia in eo sum, vt mox hinc discedam, postquam id studui, vt Societas Regia magis magisque ad res bene gerendas animaretur. Quod superest, vale et faue. Dabam Berolini. 4. Mart. 1711.

EPISTOLA CXCI.

I. *Morbo laboravit Leibnitius.* II. *Cum Grimareto litterarum habet commercium.* III. *De vita mortuorum ea sententia veterum paganorum.* IV. *De Reyheri inuentis.* V. *Kortholtum de obitu coniugis consolatur.*

I. **A**b aliquot mensibus non optima valetudine vsus sum, nam et cruris vulnus ducurationi refractarium aegre sanavi, et arthriticos affultus sum passus; mediocri quidem dolore, sed non mediocri incommodo, quod satis libere agere non possem. Nunc melius me habeo, et meliora spero.

II. GRIMARETVS Gallus, quem Dominus frater Tuus mihi ad litterarum commercia supeditauit, scripsit ad me litteras, bonae frugis plenas.

III. Elegans est materia, et Te digna, de vita mortuorum ex sententia veterum ethnico-
rum. TOLANDVS Anglus alicubi persuadere nobis voluit, immortalitatem animae fuisse Aegyptiorum inuentum, (*) sed vetustissimos Graecos idem sensisse manifestum est. Celta-
rum Druides idem sensisse, LVCANVS testatur, et in ipsa America populi Virginiae credunt, animas defunctorum trans ingens montium iugum habitare, denique antiquissima est Indorum sententia de migratione animalium.

IV. REYHERVS Vester, vir egregius, misit tandem ad me inuentorum catalogum, in quo multa sunt optimae frugis. Vellem ederet addita explicatio.

V. Elegans est Epigramma Tuum in amici
vi-

viduitatem, quo Tuum dolorem ita pingis, ex coniuge amissa, ut in affectus societatem alios rapias. Velim tamen sequentis versus memineras:

Ne nimium luge, lugendi causa futurus;

Est fateor iustus, sed nocet iste dolor.

Quod superest, vale et faue. Dabam Hanou.
22. Mart. 1711.

(*) Hanc ipsam peruersam de immortalitate animae sententiam IO. TOLANDVS propugnat in libro, cuius index: *Letters to Serena*, in quibus secunda epistola historiam doctrinae de immortalitate animae inter gentes complectitur. B. IO. FRANC. BVDDEYS, in *thesibus de Atheismo et superstitione* TOLANDI de immortalitate animae observationes sub examen vocauit. conf. ven. JO. LAUR. MOSHEMIVS in *Commentatione de vita, fati et scriptis TOLANDI* p. 143. seq.

EPISTOLA CXCI.

I. De Reyberi castra fortificatoria. II. De MSc. Guidonis et Hermanni Zoesi. III. De festo Juel. IV. De Crosti dialogis. V. De Eccardi scripto Genealogico. VI. Leibnitii epistola ad Abbatem Gerardum Molanum.

I. Valde venia opus habeo, qui aliquot litteris Tuis humanissimis et eruditissimis nondum respondi. Fui vero distractus admodum, nec satis commoda valetudine usus, sed cum ea nunc sic satis in gratiam, Dei beneficio, redii; nundinas etiam Brunsvicensis adii. Dolorem tuum refricare nolo, et solarium efficax opto. Tibi, ac doctissimo Dn. fratri Tuo IOELI IOANNI KORTHOLTO obstrictus sum, quod res novas Parisiis et in Belgio nuntiatas me-

mecum communes esse voluistis, idque demereri velim. Ecce quid in mentem venerit; confecit vir eximius SAM. REYHERVS instrumentum quoddam Architecturae militaris, quod appellat: Fortifications - Rette, constat ex partibus mobilibus seu plicatilibus, et varia polygona exhibere potest. Id vellem mihi parari, quam primum commode fieri poterit, et libens pretium exsoluam. Facilius autem apud vos parabitur ab artifice, qui vel tale iam confecit, vel saltem iam confectum ante oculos habere potest. Obstringes me non mediocriter, si hoc mihi procuraueris; nam visum est perelegans. Inuentor vir humanissimus, quem officiosissime a me salutari peto, facile hoc indulgebit. Princeps noster puellus nondum quidem studiis maturus est, vbi vero non nihil adhuc adoleuerit, proderunt ipsi praeclara inuenta Reyheriana, quae tunc etiam commendare, Deo volente, non negligam.

II. Manuscripta, quae memoras, GVIDONIS, Episcopi Elnensis de Haeresibus; et HERMANNI ZOEST de monasterio, de ecclesiastica potestate, videntur esse non spernenda.

III. Gaudeo, doctissimum virum, OTTONEM SPERLINGIVM, adhuc studiorum laboribus parem esse, et opus contra PEZRONIVM moliri. Iuel festum a Wheel id est solis reuersione, seu rota dictum, id est, solstitio hyberno, iam BEDA notauit. Non dubito, quin eadem sit Sperlingiana origination, quam in libello eius argumenti dedit.

IV. Videris Dialogos, quibus LA CROSIVS Gallus,

Gallus, vir doctus, et inter Bibliothecarios ~~Bo-~~
rolinenses cooptatus, BANAGII Historiam iu-
daicam vellicauit.

V. ECCARDVS meus libellum elegantem e-
didit, quo ostendit, Czarouicium ex maiori-
bus Brunswicensium, et vicissim, sponsam eius
ex maioribus Czaris oriri.

VI. Epistola mea ad Abbatem MOLANVM
de Pufendorfiano officiorum opere, quam Dn.
BOHMERS Helmstadii suo cuidam Program-
mati inseruit, et quam aliquando desiderare vi-
debaris, inserta est nuper vni ex mensuris li-
bellis litterariis, qui Lipsiae germanico sermo-
ne prodeunt titulo: Bücher-Saal. Quod su-
perest, vale et faue. Dabam Hanouerae 8. Sept.
1711.

EPISTOLA CXCIH.

I. *De Schelhammeri institutionibus medicis.* II. *De Stahlis
dogmatibus.*

I. **D**um schedas meas recognosco, video, me
debere responsum clarissimo Dn. fratri
Tuo, qui Parisiis ad me scripserat. Hanc ne-
gligentia notam vt eluam, has ad eum do litte-
ras, quas vt cures, peto. Ego Torgauiae nu-
per non tam solemnia nuptiarum, quam ipsum
Magnum Czarem spectabilem reperi. Insi-
gnis viri SCHELHAMMERI nostri *характеры*
institutiones medicas vrgeri opto. Vnus mi-
hi videbitur esse ex paucissimis, qui hodie ve-
terum doctrinam nouorum inuentis recte con-
iunxerit, et de vtrisque, vt par est, iudicet.

Vbi

Vbi absoluerit opus, bibliopolam spondere aulam. Velim SENNERTI exemplo sese diffundat nonnihil, et sententias celebriores examinet; ita nouum in ipso SENNERTVM habebimus, priore illo, etsi magno viro, longe praestantior.

II. Nosse velim, quid de Cl. Medici STRALLII nouis, et ni fallor, superbis nonnihil dogmatibus sentiat, quamquam ille paullo perplexius scribat, et de aliis audacius iudicet, et non raro laudanda spernat; videtur tamen aliquid boni habere, imprimistunc, quum pressius adhaeret Observationibus. De cetero videtur ad Archaeum Helmontianum inclinare, etsi aliis verbis. Quod superest, vale et faue. Dabam Hanouerae 8. Decembr. 1711.

EPISTOLA CXCV.

I. *Leibnitii epigramma, in Gudium, Spanhemium et Meibomium.* II. *De vita mortuorum.*

I. **I**con Gudiana Serenissimo Duci perplacuit, collocabiturque in Bibliotheca, quam Gudiani Codices tantopere auxere. De inscriptione dispicietur. Ecce Epigramma meum vetus non in ipsum tantum, sed et in binos amicos eius.

Quum GVDIVS Romae, simul et SPANHEMIVS essent,

MEIBOMII et pariter tercius iret honor;
Teutonas vrbs princeps tres tempore vidit vt vno,

Vidit, et indignans talia dicta dedit:

V

Ab-

Abstulit imperium nobis , Martemque pa-
rentem,

Cumque Aquilis ipsum natio vestra Iouem.
Iamque Palatinus tantum restabat Apollo ,
Vos rapitis: semper Celtica praeda sumus.

II. Praeclarum est argumentum de vita mortuorum, et Te tractaturo dignum; vtile inprimis, vt ostendatur, doctrinam de immortalitate animarum vetustissimam esse. TOLANDVS Anglus, quaedam, ni fallor, verba DIODORI SICVLII producens, voluit esse inuentum Aegyptiorum, et nuper Angli quidam alii ridicule dixere, athanasiam animae naturalem esse dogma, ethnico potius quam christiano dignum. (*) Antiquissimi Indi, etsi errarint, metempsychosi introducta, recte tamen agnouere, animas naturaliter perire non posse. Mea sententia est, omnes animas esse indestructibiles, quum sint incorporeae, et partium expertes, verae Atomī naturae seu Monades. Nam Atomī corporeae EPICURI stare non possunt; quum enim partes habeant, non nisi miraculo indissolubiles esse possent. Quin imo sentio, non tantum animam, sed et animal vnumquodque praextitisse ab initio rerum, sed varie transformari, augeri, minui, corpore instar fluminis mutato, anima tamen semper permanente. Et sane SWAMMERDAMIUS, LEEWENHOEKIUS, MALEBRANCHIUS et alii non male iudicarunt, generationem animalium non esse re vera, nisi augmentationem et transformationem. Ego vterius procedo, et statuo, quum

quum animal re vera nunquam oriatur, re vera etiam non interire, et vt vitae initium non est, nisi apparens, ita et eius finem non esse, nisi apparentem, et vt generatio animalium non nisi augmentatio est et euolutio, ita et mortem eorum non esse, nisi diminutionem et inuolutionem, saluo semper aliquo vitae gradu, etsi saepe sit sopori simillimus, cui et CHRISTVS mortem comparauit. Et vere rationis est, vt quod naturaliter non incipit, etiam naturaliter non pereat. Caeterum in animabus rationalibus inprimis considerandum est, eas in seminibus ab initio rerum constitutas, conditionem et naturam non nisi animae sensitiuae habuisse, donec ad rationis gradum exaltarentur. Vnde etiam non omnia animalia humana seminalia, quae innumera sunt, sed ea tantum, quae ad conceptum humanum peruentura sunt, animam eminentiorem habent, nondum quidem rationalem, rationi tamen futurae praeparatam, itaque praexistentiam quidem animarum, sed non animarum rationalium, seu mentium admitto. At vero vbi semel rationem adeptae sunt animae humanae, statuo, non pati diuinam sapientiam, vt rursus amittant. Mentis enim conseruant non tantum substantiam, vt aliae animae, sed et personam, id est, conscientiam sui, seu actum reflexum, vt poenae, praemiique sint capaces. Itaque mentes seu animas rationales immortales esse dico; caeteras animas tantum indestructibiles. Etsi enim et hae immortales dici possint physice, non ta-

men sunt moraliter immortales. Ita quod in PYTHAGORA, PLATONE, ARISTOTELE, aliisque Veteribus optimum est, retineo, omniaque certis rationibus inter se connecto, et nonnihil haec attigi in Theodicaea, et iam antea in quibusdam diariis eruditorum. (**). Sed nescio quomodo in hoc digressus sum; occasione praeclari instituti Tui. Quod superest, vale et faue. Dab. Hanover. 17. Iun. 1712.

(*) Ad HENRICVM DODWELLVM LEIBNITIVS procul dubio respicit, qui Lond. 1706. epistolam anglico edidit sermone, in qua e Scriptura Sacra et primae Ecclesiae Patribus probare studuit; quod anima sit principium naturaliter mortale conf. Acta Erudit. 1707. p. 207.

(**) Conf. LEIBNITII Theodicaea P. I. §. 89. et eundem principia Philosophiae in Actis Erud. T. VII. Supplem. sect. XI.

EPISTOLA CXCIV.

I. *De machina astronomica exhibendis motibus Planetarum accommodata.* II. *De Relandi et Renferdici Clerico controuersis.* III. *De Poesi latina et germanica.* IV. *Cartesii de anima brutorum sententia et* V. *De Iulio Caes. Vanina.*

I. **L**itteras Tuas gratissimas 2. Ianuarii datas, heri demum accepi Viennae, ubi nunc ago. Gratias ago, quod me doces, quae in re litteraria gerantur, ego quae hinc reponam non habeo, nisi quod hic vidi machinam Astronomicam, exhibendis motibus planetarum ita accommodatam, ut auctor inde Ephemerides ad annum usque Domini 2000. sine calculo considerit: an satis accurate, examinatum erit. Cae-

Caesari animus est, excitare studia litterarum, et sunt aliquot in aula viri insignes, qui hoc institutum iuuabunt.

II. RELANDVS et RENFERDVS viri praeclari non male collocabunt tempus in examinandis celeberrimi viri IOH. CLERICI theorematibus Hermeneuticis, sed vellem abesse cauillos, et quidquid affectus sapit:

III. Poësin Latinam apud Barauos tantopere excoli, cum voluptate intelligo ex Tuis, Nescio an Fabulam Moralem videris de necessitate perseuerantiae in caussa publicae salutis, est scripta iambis, et exhortationem continet ad constantiam in bello iusto persequendo. Extat cum versione Gallica, Lipsiae, puta, edita. (*) Sed placet etiam non deesse, qui Germanicam poësin percolant, promoueatque, vellemque calcar addi doctissimo, quem memoras, HOFMANNO Holsato.

IV. GOMEZII PEREYRAE librum sub Antonianae Margaritae nomine editum legi olim; non est spernendus, nec doctrina eius de natura animae brutorum abhorret a sententia Cartesianorum, sed CARTESIO notum fuisse vel lectum, vel vsurpatum, non est veri simile; satis illi talia suppeditabant propriae meditationes. Ego bruta animam incorpoream habere arbitror, eamque non perituram, etli immortalis dici non mereatur, quia eandem personam non retinet, vt anima humana, quae conscientiam gestorum, seu memoriam sui conseruat, atque ideo praemii et poenae est capax ultra hanc vitam; sententiam hac de re meam BAY-

LIVS dictionario inseruit voc. Rorarius, annotationesque in eam dedit, quibus pro parte respondi in diario BANAGII.

V. Apologiam VANINI nondum vidi, nec magnopore dignam legi puto. Scripta eius parui momenti sunt, sed homo ineptus, imo stultus comburi non merebatur, claudi iure poterat, ne alios inficeret. Quod superest, vale et faue. Dabam Viennae 15. Mart. 1713.

(*) Constat ipsum LEIBNITIVM *fabulam moralem de necessitate perseverantiae in causa publicae salutis Viennae 1713. elaborasse. Quo circa, quum in omnium non versetur manibus et non ita multis constet versibus, e re esse iudico eam hic inferere; Ita autem sese habet:*

QUI PRO SALVTE EST, NEMINEM LAS-
SET LABOR.

Gentem maritimam Vahalís et Mosæ accolam
(Quondam fuisse rara quam turris probat
Extans ab vndis, quando depressæ iacent,)

Aggeribus amplis sæpe luctatam ferunt
Contra furorem fluminum, venti, maris.

Quam crebra ciui, crebra nox est rustico
Vigilata, ne foramen aperirent aquae,

Lateque laetos verteret strages agros!

Quam multa lapidum, ligni et argillae strues
Aducta venit viribus magnis equum,

Tumulanda in vndis! nec locus sumtu vacat.

Tristis colonus sustineri longius

Impensa fructa posse redituro negat:

Partes iniquas alius iniungi dolet,

Commune studio nec pari pelli malum

Resonant querelae, vixque praeclarus comes

Rectorque gentis precibus et rationibus

Su-

Sustentat animos, dum salutis admonet,
 Nec ipse noctu vel diu parcat sibi.
 Tandem labore fractus et cura graui
 Victor periclis tunc triumphatis iacet.
 Aliquamdiu memoria adhuc recens viri
 Accendit animos, populus et superstites
 Audit ministros, aurei seculi genus.
 Sceptrum capeffit plaufibus magnis Soror,
 Fratremque vincit maximis successibus.
 Immensa moles aggerum surgit polo,
 Pelago reddit vertice ex alto minas,
 Pedibusque fluctus proterit vanos suis.
 Rex ipse ventos Aeolus frenis tenet,
 Arridet aether, omnia ex voto fluunt.
 Quin et vetustis fertur ex oraculis,
 Si posset iri ad vsque promontorium,
 Iactisque in altum molibus iungi caput;
 Aeterna tutae fulcra regionis fore,
 Felicitate prouocantis fidera:
 Vicinaque aderant pignora ingentis boni.

Sed ecce satis Nemesis incumbit solo,
 Megaera stygiis missa de vadis venit
 Turbare mentes. Scelera pars ludum putat,
 Alius saginam curat, et luxu fluens
 In publica onera, quae parum sentit, tonat.
 Tu cuncta verti quaeris, vt rebus nouis
 Sublatus, habeas, vane, quas perdas opes,
 Teque ipsum in ipsis, quicquid et tecum
 trahes.

Venalis illic anima vendat patriam
 Omnesque flauis posteros pro nummulis,
 Nec credit ipsi instare perniciem sibi.
 Iam rara vitam turba principiis agit

Rationis almae: cuncta pessundat furor;
 Multosque mens tenebrosa transuersos agit.
 Consurgit ingens fremitus, et populos mouet,
 Lassos labore, fateor, et sumtu graui,
 Sed non vt annis pauculis restans onus
 Certae saluti debitum sani negent,
 Ni coecitas pararet exitio viam.

„Megaera, in agros fusa Tartareum boat:
 „Quid, stulte, vitam patriae donas breuem,
 „Veneresque vitae? Patria sat stabit, scio,
 „Quum tu iacebis. Fruere praesenti bono,
 „Vos nostra, seclum posterius curent suum,
 „Satis peractum est, aggeres tanti probant,
 „Monumenta nostri magna venturis mali.
 „Quod si supremi meta promontorii
 „Nunc non adiri molibus iunctis potest;
 „Habeant et alii, quo vices nostras agant.
 „Oracla fingunt, nostra qui sorbent bona;
 „Qui sponte miserum se facit liber, furit.

Temporibus istis proximam viciniam
 Late tenebat Flandriae potens comes
 Populis subactis. Ille fortunae inuidet
 Gentis propinquae, siue virtuti magis.
 Stimulat Megaera. Dominus addictos regens
 Exempla libertatis assitae pauet.
 Emitterit ergo nuntios auro graues,
 Corruptis animos, patria quae vilis iacet,
 Talesque passim voce rumores ferit:
 „Sat tuta dudum litora habitatis viri,
 „Quod vos metuitis, secula vix centum dabunt;
 „Vt nempe Luna et Aeolus, Vahalis, Mosa,
 „Confocderentur cum tridentigero Deo.

Ergo

„Ergo timetis, credo, ne coelum ruat.

„Negligite vanos ominis vates mali.

Interea Magnae Domina concilium vocat
Fatale Gentis. Ire defensum boni

Populi salutem, sibilare viperis

Furiale monstrum. Fluctuant animi virum,

Vt dubia ventos inter oppositos stupens

Ignorat vnda, quem ferat dominum maris

Orator ecce moribus sanctis grauis

Meritisque surgens, talibus coetum ciet.

„Est in propinquo metu, mox securitas

„Perpetua praesto est, et vocat sponzor DEVS.

„Non absolutus recidet in vanum labor,

„Vt Sisyphi reuolutus in barathrum lapis.

„Nox vna vertet annis acta ter decem,

„Fatalis hora reddet vbi terras mari.

„Instate paulum, mox breuem constantiam

„Finis coronat. Testor aeternum Patrem

„Hominum Deumque, si manum remittitis,

„Consilia praua recident in vestrum caput,

„Minax tridentem iamque Neptunus quatit.

„Celebrauit olim patriae Graios amor;

„Romana grauitas dedit exempla gentibus,

„Victoriam esse, cedere haud vnquam malis.

„Ratio salutem publico innectit bono.

„Mox tempus aderit, vt sacri vates canunt,

„Europa quando iam prope accipiet iugum,

„Virtus Britannia iuncta ni Batauae vetet,

„Heroas actis prouocans veteres nouis.

„Vbi perseverant, hostis in leges venit;

„Sin vim relaxent, omnia in praeceptis dabunt.

„Age ergo ciuis: arduam ne desere

„Viam salutis, haud procul fastigio;

„Longique nifus perde ne fructum semel.
 „Quis nuper ardor pectus animabat tuum?
 „Quam pulchra verba, qui regunt aulam, da-
 bant!

„Cum se negabant cedere anterioribus
 „In prosequendo publici coepti gradu;
 „Cur tanta nunc promissa tam subito cadunt,
 „Vnius anni nil retorquentis mora?
 „Quinaucta spes est: prosper aspirat Deus,
 „Ni nos moremur. Hostis in nobis latet,
 „Furorque saeuit intus ex ima Styge.
 „Ergo expiemur, et petamus coelitus
 „Mentem serenam, maximum munus Deum.

Est ipsa virtus visa per senem loqui,
 Nebulisque pullis sanitas animis redit,
 Ni furia rursus artibus turbet nouis,
 Pseudopropheta surgit et plebem leuem
 Iam fuscinatam caerimoniis tenens,
 Pacem Deorum spondet, et tuta omnia,
 Si gens profana possit excludi sacris.
 Megaera sufflans rursus in mentes redit.
 Iam pro salute publica nugas agunt
 Peiusque nugis: alius in alium furit.
 Pars sanior recedit admonitu omnium,
 Tenaxque libertatis ad Batauos abit.
 Per aliquot annos improbi clauum regunt,
 Opinione iamque felices sua
 Spernunt piorum monita, et insultant bonis.

Sed fata lento tacita subrepunt gradu,
 Adestque tandem, cuncta quae vertat, dies.
 Aequantem libra noctis et lucis vias,
 Ardere visa Luna Neptunum vocat,
 Furensque Caurus duplicat ponti metus,

In.

Insolitus imber alueos graditur supra,
 Suspensa in altum flumina haud ripas sciunt.
 Oceanus ipse fluctibus vastis tumens
 Minatur astris, et vetus tentat chaos.
 Linquuntur animis accolae et casu stupent.
 Inabsolutus agger obstabat male,
 Tandemque cedens aequor admittit solo,
 Late ruina ianuam pelago facit.
 Surdos colonus inuocat fero DEOS,
 Frustraque palmas tendit ad coelum miser.
 Ipsa est fuga intercepta; diluuium redit,
 Colles teguntur; quisquis his steterat, natat,
 Viuumque sorbet omne communis labes.
 Subsidit ipsa terra, fit totum mare.
 Gentem fuisse, Historia vix tristis docet,
 Et quae tenuia indicia superextant aquis.

Vos, quaeis diluuium, sed cruoris, imminet,
 Et sub tyranno Rege seruitium graue;
 Felicitatem spondet at sumtus breuis,
 Si sustinetis coepta, quae coelum probat:
 Attendite animis, fabula in vobis redit.
 Pugnate monstro, quando longinquum venit.
 Aperire pesti viscera, insana est quies.
 Pax vltima vera est, fractus hostis perfidus
 Impune quam violare si cupiat, nequit.
 Quod si monentes negligitis homines, DEOS;
 Praecepta dabitis gentibus vestro malo:

QUI PRO SALVTE EST, NEMINEM LAS-
 SET LABOR.

EPISTO.

E P I S T O L A CXCVI.

I. De viri illustris Wibii Consilarii intimi et Seb. Korbeltii in Academiam Kiloniensem meritis. II. De Bibliotheca Ehrenkroniana et Feldiana. III. De Schelhammero, et Reyhero.

I. **E**t Tibi gratulor, et vestrae Academiae causa gaudeo, quod negotia eius in aula Regia tam praeclare gessisti. Illustrissimum WIBIUM, summum virum a multis laudari audiui; sed apud me plurimum certe aucta eius existimatio est ex litteris Tuis, unde apparet, non dedignatum Academiae vestrae tutelam, et Virorum doctorum curam; quos vulgus aulicorum, etiam qui per litteras emergere, alto, sed inepto supercilio spernere solent.

II. Ehrencroniano indice memorato saluam hic moni Magnatibus Hispanis, quos inter eleganter doctus est Comes ab OROBESA; itaque pergratus aliquando ille index erit. Quis quae-so est ille Dominus in FELDE, qui egregiam Hufumi bibliothecam possidet, et unde Pontificius? an orbus?

III. Utinam optimo et doctissimo SCHELHAMMERO nostro consuli posset. Mortuus sum, ut immortalibus laboribus subleuaret animum, nec pro futuris rerum molestarum cogitationibus attereretur. Praeclare faciet Amplissimus REYHERVS noster, si multa egregie cogitata non perire patiatur, sed reipublicae donet inter viuos; sed vellem sufficienter explanet, ne aliquando aenigmata videantur. Ambos rogo, ut a me officiosissime salutes. Quod superest, vale et faue. Dab. Viennae 4. Nou. 1713.

-C- 2193

EPISTO-

EPISTOLA CXCVII.

I. *De Reyberi obitu.* **II.** *De Tychonis Brahei observationibus.* **III.** *De Libani epistolis ineditis.* **IV.** *De Olai Römeri observationibus.* **V.** *De Ottone Sperlingio.* **VI.** *De Theut Deo Gallorum et Germanorum.* **VII.** *De Consil. intimi Danici Io. Georgii Holstienii meritis in litteras.* **VIII.** *De Pufendorfii Historia Friderici Guilielmi et de Historicis Islandicis.*

I. **G**audeo, Te palmis ornatum Hafnia domum rediisse. Non exigua est victoria in aula pro litteris, martiis temporibus obtenta. Praeclarae illae Bibliothecae vendibiles, de quibus loqueris, non mei forent marisupii, nec de Principibus adhuc multum promittere ausim, donec deferueant noua pericula a Septentrione et Oriente. Doleo optimum REYHERVM destituisse spem nostram et promissa sua; volebat enim, vt nosti, elegantes non paucas, etsi minutas aliquando, non inutiles obseruationes et meditationes suas colligere, et edere, quae nunc interciderunt.

II. TYCHONIS BRAHAEI summi viri obseruationum volumen edidit ALBERTVS CVRTIVS Iesuita, sub titulo: Historia coelestis ex schedis, quae defuncto Autore Pragae superfueraut. In secundam editionem ERASMVVS BARTHOLINVS censuram strinxerat, itemque editionis Hafniensis fecerat, quam vellent celeberrimus WOLFIVS impleret.

III. Suadeo, vt Amplissimus ROSTGARDIVS Epistolas LIBANI hactenus ineditas, edi quam primum curet, ne ab aliis praeueniatur.

IV.

IV. OLAI ROMERI, amici mei insignis doleo non nisi triduanas edi obseruationes, quum debeat reliquisse tricennales, aliaque egregia multa. Inter alia libellum de aptissima figura dentium in rotis, rem subtilissimae Geometriae, mihi olim Parisiis ostendit.

V. OTTONEM SPERLINGIVM gaudeo adhuc valere, vtinam vtiliora et selectiora dare ne differret. Ostendit mihi aliquando CRANTZII vitam a se elaboratam.

VI. Theut fuisse Deum et Gallorum, et Germanorum non puto dubitandum, nempe Tuisconem Germanorum, a quo Tuitsche vel Teutones nunc quoque dicuntur, nihil differre a Teutate Gallorum. Olim ea de re nonnihil digladiati sumus in litterariis Balthicis, sed non bene memini, quid ille tunc opposuerit. THVANO omissa sed in Gallicis editionibus peculiari libello in Batauis edita sunt, sed si volumen integrum et intactum habet Bibliotheca Regia Danica, aliud contineat oportet.

VII. Illustrissimum Virum, Consiliarum intimum HOLSTENIVM, quem maximi semper feci ex fama, nunc bis terque colo, quod litteras sibi in loco tam sublimi posito adhuc tam caras ostendit, plerumque enim viri docti litteras, vt mercenarii tractant, et, vbi ad altiora peruenere, spernunt.

VIII. Nesciebam PVFENDORFIANA aliqua Historiae FRID. GVILIELMI ante editionem fuisse suppressa. Ea haberi operae pretium foret. Islandicis Historicis et Sagis in rebus paullo remotioribus non multum tribuo.

An

An Dn. Frater Tuus adhuc in Gallia, vel alio itinere agit? Quod superest, vale et faue. Dab. Hanou. I. Febr. 1715.

EPISTOLA CXCVIII.

- I. *Holstenii de propagatione repurgatae fidei consilia.* II. *Rossgardi et Eccardi de veteri Teutonismo institutum.* III. *Reyberi observationes.* IV. *Epigramma Leibnitii.*

I. **G**audeo, Te cum valetudine in gratiam rediisse. Ego subinde pedibus laboro, interdum et manus inuaduntur. Caput et stomachus hactenus diuino beneficio officium faciunt. Non bene memini ipse, quae desideria mea Tibi perscripserim, eruditis Daniae per Te commendata. Quaecunque fuerint, tua commendatione pondus accipient. Mirifice gaudeo, Illustrissimum HOLSTENIVM de propagatione repurgatae fidei cogitare. Libellum, quem Tibi misit hac de re, videre opto. (*) Forte ex proximis nundinis Lipsiensibus Försterus, bibliopola noster reportare poterit. Vtinam conspirarent Potentatus Protestantes in hanc curam, praesertim, ut olim in Nouissimis Sinicis optaui, apud Sinas, ubi missiones pontificiae in periculo sunt, Papae ipsius obstinatione, qui res per se innoxias, ut sunt honores CONFVCII et maiorum prohibet nequicquam. Iesuitae aut non parebunt, eludentque mandata ex longinquo, aut regno eiicientur. Vtinam nostri in partem sollicitudinis huius venirent, magis, ut credo, sapienti Principi doctrinae puritate placituri; suppeditare pos-

possem digna mitti Principi tanto. In litore Malebarico vix quicquam pro religione Christiana magni efficietur, nisi ab eo, qui regionem teneat.

II. ROSTGARDVM inclytum virum nollem praeclara consilia plane omittere, praesertim illustrandi veteris Teutonismi, cuius tantum habet thesaurum, si tamen omnino spes nulla est huc amplius incubiturum, vellem eius apparatus, observationesque praeclaras huius instituti venire in manus dignas, quae recte uti possint, et grata ubique mentione tanti viri. CL. ECCARDVS, qui omnia apud me egit, postea Helmstadii Historias publice docuit, nunc Hanoueram reuocatus est Historiographi titulo, meo hortatu suoque genio in hoc studium mirifice ardet, magnosque (ausim dicere) progressus fecit. Undique conquirimus quae in rem. Fauet Rex ipse Magnae Britanniae; quid si faueat et ROSTGARDVS? sed non utique gratis. Nam non aspernabili pretio, aequo tamen, et quale Principum Ministris persuadere possis, redimerentur, spero.

III. Bonus REYHERVS noster nos destituit, nec praestitit, quod poterat, et promiserat mihi, dare in publicum selectiores suas Observationes Mathematicas, Mechanicasque. Vellem discipulos reliquisset, qui pleraque supplere possent; si qui tales sunt, Tibi non ignoti erunt. Clarissimum Dn. Fratrem Tuum Parisiis redire, (an ire?) gaudeo. Vellem, illic inferuire per amicos posse, optem ipse illic fauere velit mihi.

IV.

IV. Insigni Poëtae scribens Epigramma addo, sed impar Tuis, et eorum, qui Musas frequentius colunt. Occasio Epigrammatis nata est, quum nuper Neptunus visus est Articulum pacis Anglo-Gallicae circa Dunckerkam tueri velle, quod vocant, praestare Garantem; PUFENDORFIVS ridicule garantiam ipsam vertit euictionem, quae contrarium est Garantiae, et per Garantiam emendatur. Veluti, si equus venditus euincatur a vero Domino, euictio a venditore emptori praestanda est. Equidem praestare Garantiam, est praestare euictionem (vt Icti Romani loquuntur) sed quemadmodum praestatur damnum, id est, emendatur. Haec phrasis Veterum Ictorum non bene intellecta Virum decepit, vt Garantiam euictioni confunderet; prorsus quemadmodum, si quis damnum indemnitati confundere vellet, quia praestare damnum, (id est aequiualens damni) est praestare indemnitate. Sed haec obiter. Quaeris, quid in hanc rem egerit Neptunus? Si nempe memineris ex nouellis publicis, mare nupera magna tempestate portus, vel Mardicensis noui exitum fabulo obstruxisse:

In Neptunum pacti statorem, quum mare Mardicensem Aquaeductum fabulo oppleuisset.

Anglia Neptuno conquesta est: Gallica pacta Irrita ludibriis esse pudenda suis.

Quid Dunckerka vacet, si proxima Mardica surgat,

Longaque sit statio, quae modo lata fuit?

X

Cui

Cui Deus: hoc poteras cauuisse ô filia! falli
 Plus semel illulus foedere, dignus erat.
 Ipse tamen tueor. Quatit et mox ipse tri-
 dentem,

Et subito est cumulus, quae modo fossa
 fuit.

Quod superest, vale et faue. Dabam Hanou.
 25. April. 1715.

(*) Anno 1714. Hafniae constitutum est collegium de cursu
 Euangelii promouendo. Electi viri auctoritate illustres
 pietateque ac eruditione conspicui, qui prudentia sua
 prouerent id negotium sacrosanctum. Quo circa scri-
 ptum aliquod germanicum publicarunt, cuius mentionem
 hic infert LEIBNITIVS. Latine id vertit IO. CHRIST.
 HORNYNG, et dissertationi *de conuersione paganorum,*
sigillatimque illa sub potentissimi Daniae Regis auspicio apud
Indos orientales nuper instituta, praefide summe venerab.
 D. HENRICO MVHLIO Kilonii 1717. habitae inseruit
 6-X. p. 74. seqq. Huic principe loco die 19. Ian. 1715.
 nomen suum subscripsit IO. GEORGIUS de HOLSTEN
 quondam Consil. intimus, Eques ordinis Elephant. et prae-
 fectus Tunderensis. conf. epist. CXCIX. et CC. ubi plu-
 ribus de eodem HOLSTENIO.

EPISTOLA CXCIX.

I. *De Maecenatibus obseruatio.* II. *De Teutenwinckel pro-*
pe Rosbodium. III. *De origine Francorum.* IV. *De*
propaganda fide consilia. V. *Sperlingii et Reyberi post-*
huma. VI. *De Orfirei machina et Krüskenio.* VII.
De Koenigsmanni scriptis philosophicis. VIII. *Leibni-*
tius puer doctus. IX. *Schelhammeri institutiones me-*
dicæ. X. *De Koenigsmanni obseruationibus philoso-*
phicis.

I. **V**ersus Horatianus, quibus litteras Tuas
 gratissimas incipis, claudicat in meis pe-
 di-

libus. Fecisti pro amico haud dubie et amica voluntate, quod ex meis quaedam cum H O L S T E N I O summo viro, communicasti. Et si verear, ne ea minuerint opinionem, quam de me habuisse videtur. Interim ab eo, et facto ipsius, et rationibus, exemplisque refutari gaudeo, quum negat, viros eruditos, vbi emergunt, litteras negligere, et exempla doctissime affert, quibus applaudo. Vnum pro me allegare licet, verissimum esse, quod ait, in magnis illis viris, qui litteras quodam genii impulsu, et ob honestam voluptatem, ex iis perceptam coluere. Sed in plerisque vulgo amor litterarum mercenarius est. Tales, si iocante fortuna ex Rhetoribus Consules fiant, ostendunt, quam a vera doctrina sint alieni; ex quibus ego non vnos noui, sed non solent illi nomen magnum sibi comparare in Historia; auidiores pecuniae quam gloriae. Exempla sunt odiosa, ut vulgo dicitur.

II. Teutenwinckel prope Rostochium ignoravi haftenus, gaudeoque didicisse, est enim situs dignus notatu; Saltum Teutoburgicum non procul Visurgi commemorat T A C I T U S. Potest a Deo nomen esse, potest et a Teutonum populo. Theut, ut Man, et hominem significat, et hominem κατ' ἐξοχήν virum insignem, Principem Heroa, Deum. Denique etiam gentem, regnum, apud Vlfilam in Evangeliiis. Teutones sunt originarie collecti homines in genere. Sed nomina generalia saepe sunt propria.

III. Rogatu amicorum in Gallia edo Sche-
X 2 di-

diasma de origine Francorum, (*) probatur ex Anonymo Rauennate, et ERMOLDO NIGELLO inedito, Francos primum venisse a Balthico mari, fuisseque confluum hominum ex Danis, Saxonibus, Anglis, Warnis, aliisque populis vicinis. Memorabilis in primis est locus ERMOLDI NIGELLI in carmine ad LUDOVICUM Pium, ubi dicit, famam esse, Francos ortos esse ex Danis. Rauennas ait, eos venisse ex Muringia, id est, ex ora Balthici maris. Idem refert, Danos a Romanis fuisse laudatos supra Gothos et Persas. Franci deinde Albi transgressi aliquamdiu inter Moenum et Harzicos montes consedere, tertia eorum sedes fuit ad ripam dextram inferioris Rheni, donec tandem Rhenum transgressi Galliam occupaverunt. Non erit hoc schediasma nisi trium plagarum circiter: Curabo, ut aliquot eius exempla ad Te mittantur, petoque, ut deinde rei notitia ad Eminentem virum Patronum Tuum perueniat.

IV. Gaudeo eum dignas gradu, quem tenet, cogitationes animo concepisse, et sapientissimo Regi probasse. Gratias ago, quod notitiam consilii typis editam ad me peruenire voluisti. Nescio, an nouissima mea Sinica videaris ante multos abhinc annos edita, tunc cum certis nuntiis constabat, religionem christianam apud Sinas, Regis edicto permissam. Ibi vota concepi, ut vellent Principes, quibus repurgata religio cordi est, animum aduertere, ad propagandae verae fidei curam. Ex eo, sub GVILIELMO Rege M. Britanniae, societas quae-

quaedam in hanc rem apud Anglos inita est; sed hactenus non magno successu. Video, in illa, quam misisti, notitia id agi praecclare, ut linguae populorum noscantur, apud quos fidem Christi praedicari cupimus. E re, ni fallor, foret, ex illis ipsis populis allicti, aliquos linguae, literarumque gentis suae peritos, et mitti in Europam, ut hic adolescentes instituant. Ita nostri, quum illuc venient, non perdent tempus in discenda lingua, cuius usum etiam plerumque difficilior sibi comparant, qui iam aetatem habent, et negotiis curisque sunt distracti. Itaque olim suavi, ut Bataui Sineses aliquot, (quorum non paucos in ipsa Orientali Batauia habent) accerferent in Europam, qui hic scholas aperirent, et pueros delectos lingua scripturaque imbuerent. Hi demum, si mores probati, et reliqua doctrina accederet, missionibus sacris aptissimi forent, et quum maxima futura sit messis Christianismi in amplissimo illo Sinarum regno, si boni operarii accederent, vellem profecto in eam curam incumbi a nostris: praesertim quum res iam eo sit loco, ut si Romanus Pontifex pergat, qua ire coepit, via, Missionarii ipsius apud Sinas, qui dicto eius audientes futuri sunt, expulsus iri videantur.

V. Multa haud dubie in Sperlingianis posthumis erunt digna edi, quae nollem interire. Ipse mihi aliquando dixit Hamburgi, se vitam ALBERTI CRANTZII elaborasse. Hortandus est Nobilissimus REITSERVS, ut aliquid inde conferat in publicum. Gaudeo, Dn. REY-

HERVM generum, pariter et ex fratre nepotem (sic loqui audeo) clarissimi SAMUELIS supplere posse, quae ille dare neglexit.

VI. De ORFIREI Machina nondum habeo; quod dicam; nescio, an talis sit, ut ad magna opera adhiberi possit. Dn. KRVSKENIVAT dignam stationem inuenisse gaudeo; Credo etiam, nunc utilibus studiis subinde vacare posse.

VII. Incidi aliquando in quaedam Dni KOENIGSMANNI, Philosophiae, ni fallor, apud vos Professoris, quae mihi perplacuerunt. Ego enim Metaphysicam, et cognatas disciplinas maiores facio, quam vulgo hodie fieri solet. Vellem nosse, quem primum putet Metaphysicam in artem redegissem. Omnia eius aliquando nancisci gratum erit. In Theodicaea mea dedi quaedam, ex quibus pars Metaphysicae demonstratiuae confici posset.

VIII. Elegantissima sunt Tua de senibus discipulis, de puellis eruditis. Nescio, an ego, ut Tibi videri video, inter pueros tuos locum merear. Etsi enim puer una die carmen Pentecostale trecentenorum versuum scripserim, (quum ille, qui in schola publica pridie ante festum recitare suum debebat, non comparuisset,) tunc tamen nihil edidi. Epigrammata tua, et Hodoeporica carmina aliquando videre opto. Vbi aliquid a TOURNESIO Geneuensi intellexero, significare non differam.

IX. Optem, Dn. SCHELHAMMERVM examinare PITEARNI, Scoti, et STAHLII nostri sententias, item controuersiam, quae hodie

die agitur in Gallia, vtrum digestio fiat per triturationem, an per fermentationem, aut per vtramque simul? Haec in Institutionibus tangi mererentur, vt et aliae celebriores recentiorum sententiae, exemplo SENNERTI, qui eas attingere solet, quae ipsius tempore celebrabantur. Sic SANCTORII Medicina Statica, (SENNERTO credo intacta) tum SYLVIVS imprimis WALAEVS, WILLISIVS, SIDENHAM, MORTON, BELLINVS, BALLIVS, ETMVLLERVS, REGIVS, BARBETTE, LISTOR, HELVETIVS iunior, CRANIVS, BONTEKOE non praetereundi forent; ita institutiones nouae supplebunt, quae SENNERTO defunt; Et ad hoc imprimis respiciendum puto: Sic liber non minus famam et applausum habebit, quam institutiones SENNERTI olim habuere. Eo magis expetetur etiam a non Medicis. Homines enim eruditi non solum dogmata, sed et Historiam dogmatum amant, quod si hoc neglexit, optem vt suppleat, quod ipsi facile erit. Viderit libellum BEVEROVICI de Medicina ex Autoribus veteribus non Medicis.

X. Desiderem adhuc quaedam ex Dno. KOENIGSMANNO quaeri. Ait, neminem causam moralem bene definisse ante Dn. CLAVSENIUM; (**) neminem personam bene ante Dn. FRANCVM; (***) velim nosse has definitiones. Ipse merito desiderat Corpus Axiomatum. Nescio, an viderit NOVARINI Animam Scientiarum, opus satis grande in folii forma, quod constat ex aliquot millibus Axio-

matum (si sic appellari merentur) et semper allegantur Auctores, a quibus petitum, aut vberius tractatum. Id nonnihil desiderio eius accedet. Loquitur de WESENFELDIO quodam, qui noua cogitata dederit, de variis Philosophiae partibus, et qui desiderarit definiri, quid libertas, necessitas aliaque id genus; ego id a me praestitum puto in Theodicaea. Citat et quendam WENCESLAVM SCHILLINGIVM, mihi non visum, qui multa bona contineat. (†) Quum videam ei esse notos libros Philosophicos non vulgares, vellem nosse, an viderit libellum, quem vidi olim adolescens, sed ex eo iterum non occurrit, etsi quaesierim. Titulus erat: *IUSTI BRAVEN* commune factio Logica, in ea non male mihi tractari videbatur ars interpretandi. Libellus in forma 12ma, si bene memini, editus erat Rostochii. Non respondes an Dnus frater Tuus in Galliam iturus, is sit, qui illic iam fuit, an alius? Quos fratres habeas superstites nosse gratum erit; indicemque et Tuorum scriptorum et paternorum nancisci. (††) Quod superest, vale et faue. Dabam Hanou. 20. May 1715.

(*) G. G. L. *de origine Francorum disquisitione* Hanou. 1714. in 8. latine prodiit. Eandem ECCARDVS *Legibus Salicis* attezuit additis annotationibus et LEIBNITII responsis ad obiectiones R. P. de TOURNEMINE. Gallico sermone exarata deprehenditur T. II. *Recueil de diverses piéces sur la philosophie par Mns. LEIBNIZ, CLARKE, NEWTON* etc. p. 287. seqq.

(**) Is est IO. CLAVSENIUS primum Log. et Metaph. in Academia Kiloniensi Professor, demum Consiliarius intimus regis et celsissimi Principis Slesuici et Holsatiae, CAROLI FRIDERICI.

(***) *Id*

(***) Is est CHRISTOPH. FRANCKIVS quondam Acad. Kil. Procancellarius et Prof. Theologiae primarius. Vtrumque et CLAVSENIUM et FRANCKIVM citat ANDR. LVDOV. KOENIGSMANNVS in dissertat. *electica de rationali Metaphysices, tamquam uniuersalis scientiae cultu*, edita Kilonii 1712.

(†) Hunc librum cum KOENIGSMANNO Parens meus communicarat. Index libri est: *Ecclesiae Metaphysicae visitatio concionibus metaphysicis nouem exquisitissimis excutiens praecipuos articulos metaphysicos et ad vnguem demonstrans, quo eiuratae impietatis vanitatisque deploratae metaphysici doctores delabantur, ad metaphysicas speculationes mysteria caelitus patefacta violentiss. detorquendo, ac exigendo metaphysice, inchoata a M. WENCESLAO SCHILLINGIO Magdeburg. 1616. in 8.*

(††) Indicem scriptorum pie defuncti Aui mei Parens meus differt. Eius *Anti-Baronianis* Hamb. 1708. recensit at-
texuit; Idem in *relationibus innocuis* 1731. p. 887. seqq. Parentis autem mei scripta recensita reperies P. IV. *Historiae Bibliothecae Fabricianae* p. 437. seqq.

EPISTOLA CC.

- I. De propagatione fidei Evangelicae apud Sinas et Malabarios. II. De scriptoribus de re morali. III. Scripta partim edita partim nondum diuulgata S. Koribolci. IV. De Enthusiasmo Poetico. V. De Poetis Episcopis et vatibus. VI. De barbaris non barbaris et non barbaris barbaris. VII. De naeuis Esticae Aristotelicae. VIII. De frugalitatis virtute. IX. De inimicis amandis. X. De doctis Eremitis. XI. De admiratione. XII. De inuicemunia. XIII. De Poesii Politica. XIV. De Syluestro II. et XV. De Poetis prophetis et Poetis Imperatoribus. XVI. De picturae, musicae, cantionum eccles. in re morali usu. XVII. De vita mortuorum etiam pagani credita. XVIII. De Epithetis atque XIX. De carminibus Germanicis metro latino etc.

I. Recte Illustrissimus HOLSTENIVS iudicat, propagationem fidei Evangelicae apud

pud Sinas melioribus temporibus referuandam, quamquam mea sit regula, quum licet, in rebus salutaribus vnum esse faciendum, alterum non omittendum, et apud homines philosophos et meditationum capaces facilius aliquid rationibus efficias, quam apud Malabares, vbi crassa ignorantia regnat. Ceterum ad Missionem etiam Malabaricam efficacius vrgendam, putem accersendos in Europam Malabares, a quibus hic schola linguae patriae aperiri posset, docendis iuuenibus illuc mittendis. Ea mihi compendiosissima ratio missionum subleuandarum esse videtur.

II. Placet institutum Tuum de re morali ordinanda. PLACCII acceffiones olim non displicuerunt. Epistolam meam ad Dn. Abbatem MOLANVM Tibi visam puto, qua iudicium exposui de PVEENDORRII libro, quo officium hominis et ciuis tradere voluit: scripsi rogatu Dni BOHMERI, Doctoris Theologiae et Professoris Politicae, Eloquentiaeque Helmstadiensis, MOLANI ex fratre nepotis, qui sententiam meam de libello, quem scholis priuatis explicare volebat auditoribus, per auunculum nosse expedebat. Eam deinde Programmati suo inseruit. Nescio, an videris THOMAE ALBII Angli stateram morum. (*) Erat fidus Achatas KENELMI DIGBAEI, et quaedam ipsius operibus adiecit. Contradictores habuit, et doctrinam suam defendit.

III. Gratias ago multiplices, quod patrum operum indicem typis editum misisti, vna cum schediafmate Tuo erudito de pueris praecoci-

rocibus, et discipulis senibus; tum etiam quod indicasti, quae dederis, quaeque moliaris; quibus paucula aspergō; an sperare possumus Historiam ecclesiasticam paternam?

IV. Ad Enthusiasmum Tuum poeticum noto, Comitem SCHAFTSBRIVM, nuper defunctum, Cancellarii Anglici, filium dissertationem dedisse, in Gallicam versam de Enthusiasmi remedio per iocos, ubi et Enthusiasmum poeticum attingit.

V. Poetis Episcopis possent adiungi poetae Cardinales, ex his est, qui nunc floret Cardinalis POLIGNIACVS. Dn. Comes SINZENDORFFIVS, magnus Cancellarius Aulicus apud Imperatorem dixit mihi, se vidisse poema eius latinum elegantissimum, LVCRETIO oppositum, mox, ut spero, edendum. Puto LOTICHIVM casu praedixisse ruinam Magdeburgicam, ut ego magnitudinem Brunsvicensis praesentem in Epicedio; quo IOANNEM FRIDERICVM, Ducem mortuum, et successorem eius, fratrem ERNESTVM olim celebraui, carmenque Heroicum his versibus clausi.

Et superi maiora parent, sed talia Parcae
Noscere mortalem prohibent, vel dicere
vatem.

Allusi ad illud Virgilii:

prohibent nam talia Parcae
Scire Helenum; farique vetat Saturnia Iuno.
Iure Poetas a contemptu Parrhasiano vindicasti;
Nescio an videris libellum contra Poetas frigidum filii TANAQVILLI FABRI. Poesis mihi recte dici posse videtur lingua Angelorum.
Histo-

Historiam Poetarum Italorum scis dedisse C. A. I. SCIMLENIVM. Germanorum egregiorum ali-
quando dabit ECCARDVS meus; qui multum de
antiquis nostris Poetis vulgo non nota collegit.

VI. Diss. tua de felicitate infelicitum, et in-
felicitate felicitum, fecit, vt recorderer libri,
quem R. P. VOTA moliebatur, de barbaris non
barbaris, et de non barbaris barbaris. Ibi mul-
ta annotare volebat de iis, quae Poloni habent,
apud quos diu versatus erat, Italicis aut si-
milibus praeferenda.

VII. Ethicae Aristotelicae naeuos non dubi-
to, quin optime notaris. Mihi, quae de iustitia
habet ARISTOTELES, olim non mediocriter
placuerunt (**). De morbis mentis haud dubie
egregia afferes. PLACCIVS Medici filius Ethi-
cam tractabat ad institutionum medicarum for-
mam non male.

VIII. In Dissert. de Frugalitatis virtute pote-
ris in Oeconomiam politicam expatiari, quo
pertinet emendatio agriculturae, manuficio-
rum, et commerciorum.

IX. Praeceptum Christi de inimicis aman-
dis semper iudicaui, esse iuris naturalis, apud
eos, qui providentiam et immortalitatem ani-
mae agnoscunt, sed sunt in amore gradus. Et
iam in hostibus est diuinarum profectionum i-
mago. Res clara est ex mea amoris definitio-
ne, qua controuersiam inter praesules Came-
racensem et Meldensem de amore Dei non
mercenario sustuli, antequam fuit nata, nem-
pe in praefatione mea Codicis iuris genti-
um. (***)

X. Do-

X. Doctis Eremitis potes accensere **CARTESIVM**, qui ideo Batauos petierat, vt in mediaturba latere, et sibi viuere posset, vt ipse consilium suum exposuit.

XI. In versum **HORATII**: Nil admirati prope res est vna, Numici Solaque quae possit facere et seruare beatum, nuper quidam in nescio qua Ephemeride commentatus est, insultatque **HORATII** interpretibus, quod non aduertirint, hoc Epicureum esse, et in eo latere dogma **EPICURI**, omnia casu fieri, adeoque nihil in mundo esse dignum admiratione; quae satis stulta sententia est; et praefero **ARISTOTELIS** doctrinam, admirationem laudantis, fontem Philosophiae. Legi in quodam itinerario, barbaros, nescio cuius insulae australis, stupidissimos merito habitos, quod nihil rerum flostrarum essent admirati.

XII. Ad Epichaerekakiam prauum quorundam appetitum refero, qui libenter supplicia spectant, vt olim **HENRICVS II. Rex Galliae**. Bonis mentibus displicent haec spectacula. Quod officia circa bruta attinet, dicam, me ante multos annos rogatu amici schedam, de educatione Principis, conscripsisse, vbi inter aliam monebam, dandam operam, ne puer assuescat crudelitati in animalia exercendae, posse enim hunc gradum esse, vt etiam in homines fiat durus. Quum schedam **R. P. VOTA** Italus Regi Poloniae praelegeret, inprimis ille locus placuit Regi.

XIII. Mihi nunquam placuit illa, quam **WEISIVS** vocabat Poësis politica, vbi forma inscriptio-

ptionum paginae implentur frigidis argutiis, et plerumque alliterationibus, quas Galli appellant Turlumpinades. EMANVEL THESAURVS has nugas prouexit, eaeque inprimis illis placuere, qui ad veram Poësin aspirare non audebant.

XIV. Inter Poetas Papas veteres SYLVESTREM II. s. GERBERTVM, prae ceteris magni feci, quem vulgo inepti Necromantam faciunt. Eius carmen in BOETHIVM breue, sed non spernendum mihi visum est, pro temporis captu.

XV. Dissertationem mererentur Poetae Prophetæ, vbi LOTICHIVS Tuus, vbi SENECA, cuius nosti illud propheticum: Venient annis secula feris etc. Huc NOSTRADAMI felices nugæ. Inter Poetas Imperatores haud dubie numerabis FRIDERICVM II. de quo illud in lingua prouinciali: Plaz mi Cauallier Frances et la Donna Castellana.

XVI. Ad picturae vsum in re morali refero Ethicam pictam, quam puer vidi pro Principe Altenburgico confectam. Musica hodie fere vsum mouendorum affectuum perdidit, quia solet esse nimis artificialis; rare inuenio cantus, qui me tangunt. Ex cantu ecclesiastico placet illud: Ecce, quomodo moritur iustus: Ex nouis et profanis vix quicquam occurrit, quod Gallicae nuperæ odae praeferam, quæ ita incipit: Aimable vainqueur, cher tyran des coeurs, Amour dont l'Empire, dont le martyre est plein de douceur etc. Geographiam moralem dedit DANIEL BARTOLVS; placuit

it etiam carta Geographica teneri affectus in
Clelia SCYDERIAE.

XVII. Egregium est argumentum de vita
mortuorum etiam paganis credita. Scripsi cre-
do olim Tibi, hoc mihi videri Theologiae
naturalis; et PVFENDORFIVM culpavi, quod
hanc doctrinam seposuit, sine qua res moralis
non potest non esse imperfecta.

XVIII. Elegans Tua meditatio erit de Epi-
thetorum doctrina ad formam artis redacta,
erit dissertatio argumenti Logico-Rhetorici.
Digladiantur nunc in Gallia DACERIA et
MOTTAEVS vtrum recte HOMERVS et alii
Epitheta adhibuerint nimis nota, vt si quis in
carmine niuem albam dicat.

XIX. De Orthographia vernacula commenta-
tus est in Suecia OLIVER CRANTZIVS: si
bene meminî, meretur Germanica constitui.
Nonne cygnos cantantes Bartholinianos fabu-
losos putas? Dn. HERAEVS, elegans Poeta
Germanus, mihi Viennae, vbi Antiquarius est
Imperatoris, carmen suum Germanicum me-
tri Latini monstravit. Allegavit ipse carmen
gallicum sapphicum: Si le tout puissant n' eta-
blit la maison, l'homme-y-trauillant se pei-
ne outre raison, vous veilles en vain la cite
defendant, Dieu ne la gardant. Fluit non ma-
le pro dialecto gallica ante 100. annos vsitata.
In Germanico res non ita bene succedere pot-
est; Anapesticum tamen carmen aliquando
in Germanico tractavi ad morem SENECAE
Tragoedi, et videbatur procedere mediocriter
ad imitationem illius: Nunquam stygias fer-
tur

tur ad umbras etc. sed haec talia in vsum communem traduci non suaserim. Quod superest, vale et faue. Dab. Hanou. 2. Iul. 1715.

(*) Hunc librum ipse possideo. Index est: *Institutionum Ethicarum siue flatterae morum, aptis rationum momentis libratae Tomus I. complectens mores circa amabilia homini*, auctore THOMA Anglo, ex Albiis East-Saxonum Londini 1660. in 8. *Statera appensa quoad salutis consequendae facilitatem* Auctore I. S. prodit Londini 1661. Est liber THOMAE ALBIO oppositus. Eodem anno vulgatum est: *Staterae aequilibrium, quoad salutis consequendae facilitatem*, auctore THOMA Anglo, ex Albiis. Eodem etiam prodit: *Apologia pro doctrina sua adversus calumniatores* auctore THOMA ALBIO. Conf. Ep. CCII. n. 8.

(**) Definitionem iustitiae Aristotelicam contra GROTIUM defendit LEIBNITIUS in Corollar. IV. dissertat. de complexionibus Lipsiae 1666. hab. addito. De eadem materia in praefatione Codicis iuris gentium diplomatico praemissa disputat.

(***) LEIBNITIUS in praefatione Codicis iuris gentium diplomatico praefixa: *Aware, inquit, siue diligere, est felicitate alterius delectari, vel quod eodem redit, felicitatem alienam ascendere in suam. Vnde difficilis modus soluitur, magni etiam in Theologia momenti, quomodo amor non mercenarius detur, qui sit a spe metuque et omni utilitatis respectu separatus. Scilicet quorum felicitas delectatur, eorum felicitas nostram ingreditur. Nam quae delectant, per se expetuntur. Et uti pulchrorum contemplatio ipsa iucunda est, pictaque tabula Raphaelis intelligentem afficit, etsi nullos census ferat, adeo ut in oculis deliciisque feratur, quodam simulacro amoris, ita quum res pulchra simul etiam felicitatis est capax, transit affectus in verum amorem. Superat autem diuinus amor alios amores, quod Deus cum maximo successu amari potest, quando Deus simul et felicius nihil est, et nihil pulchrius felicitateque dignius intelligi potest. Et quum idem sis potentiae sapientiaeque summae, felicitas eius non tantum ingreditur nostram sed et facit.*

EPISTO.

EPISTOLA CCI.

- I. *De carminibus vernaculis ad latinorum morem scriptis.*
 II. *De origine Francorum.* III. *De inadmiratione.* IV.
De Schelhammeri institutionibus medicis. V. *De Pe-*
tri Saxii libro de rebus Arelatenfibus. VI. *De Epi-*
scopatu Ripensi. VII. *De Sperlingii obitu et* VIII. *De*
Nigello. IX. *Epigramma aliquod.* X. *De societate*
subscriptoria.

I. **R**esponfionem adhuc ad binas litteras hu-
 maniffimas et bona fruge refertas Tibi
 debeo. Versus meos Anapaesticos Germani-
 cos, olim ad Latinorum morem, scriptos non
 inuenio, neque alicuius inde particulae nunc
 recordari possum. Illud mihi tunc videbatur
 id genus prae caeteris plerisque Germanicae
 poesi adoptabile esse. Scripsi ad amicum Gal-
 lum, vt habeam totum Psalmum, cuius initi-
 um est: Si tout puiffant n' établit la maison etc.
 sed nondum impetraui. Quaeram carmen
 meum Epicedium, vt Tibi mittere possim, si
 tanti est.

II. Dn. Förftero bibliopolae nostro id nego-
 tii dedi, vt cum aliis litteris (sed mere indici-
 bus) bina ad Te exemplaria Schediasmatis de
 origine Francorum mittat ex nundinis Lipsi-
 enfibus, vbi aliquem ex vestris fore puto. Ro-
 goque, vt ex iis vnum Illustrissimo HOLSTE-
 NIO cum multa cultus significatione trans-
 mittas.

III. TH. ALBIVS etiam Apologiam quan-
 dam breuem suae Morum Staterae edidit. Vbi
 legatur, qui insultat interpretibus Horatianis

Y

cir-

circa illud: Nil admirari etc. nescio, an iam significauerim; est in noua Bibliotheca bibliopolii Rengeriani Hallensis part. 21. 1712. 8.

IV. Vtinam Celeberrimo SCHELHAMMERO obstetricias manus afferre cum efficacia possem! Haftenus bibliopolas inobsequentes habui.

V. PETRI SAXII liber, qui desideratur, et quem habere se dixit olim KNESEBECCIUS; is est, cuius tanquam suppressi in Gallia mentionem facit GASSENDVS in vita PEIRESCII. Agit de rebus Ecclesiae Arelatensis, et continet diplomata, ex quibus patet, Imperatores vel Reges Romanorum seris adhuc temporibus ius in eo regno exercuisse; si nactus est Dominus KRUSEKENIUS vtiliter edet: Nihil hoc ad Ditmarfos vel Holfatos.

VI. Quia Dn. TERPAGRIUS de Ripae urbis rebus agit, forte ab ipso notari non inutile erit in Concilio Ingelhemensi A. C. 948. in Tomis Conciliorum extante nominari LIOPACVM Episcopum Ribunensem, item eundem ibi dici LIDACVM Ribuensensem. Quis hic Episcopatus esset editores diuinare non poterunt, sed est Ripensis, et is fuit primus Episcopus sedis ab OTTONE M. illic institutae. Vnde etiam tempus institutionis circiter discitur; ibidem etiam nominantur Episcopi Reswicensis et Arhusiensis. Vocabula illa (non nihil corrupta) editoribus Conciliorum monstra fuisse. Vides antiquam loci orthographiam exposcere non Rypen sed Ryben vel Rybum, quod fortasse Dn. TERPAGRIO non ingratum erit nosse, quia Etymologiam quaerit.

VII.

VII. De SPERLINGII obitu doleo. Curandum, ne praeclari eius labores intercant. Mirum, si tria millia imperialium pro Annalibus Hamburgensibus offerentem repulit. Batauus quidem bibliopola, homo haud dubie malae fidei, missum ab eo, nouaeque editioni paratum SAXONEM Grammaticum improbe suppressit; et credo nunc edet, scilicet ut auctorem laboris praemio defraudaret. Idem fecit quidam talis LAVTERBACHII Professoris Wolffenbutel. libello Architectonico; quum enim accepisset, viuo amplius non respondit, mortuo libellum edidit. En sordes horum hominum! Dn. WEIDMANNVM, nunc extinctum, quem ais de claris Lipsiensibus scripsisse, ignoravi, suspicor ipsum esse Lipsiensem, an libellum illum absoluit?

VIII. NIGELLVS nescio, an alibi, quam Viennae extat, vidi citatum a FREHERO; id suspicionem fecit, etiam alibi haberi. HADRIANVS quoque VALESIVS versiculos ex ipso citat; ego quum Viennae essem, quaedam inde excerpti, atque inter alia locum de Francorum origine ex Danis.

IX. Ecce distichon ad me missum:

Papa, Patres, mulier, Rex victus, Rex quoque fictus

Vix alii lacrymas dant, LVDVICE, Tibi.

X. Cogitaui aliquando, an non posset iniri societas subscriptoria inter eruditos, Germaniae imprimis, quae ab auiditate bibliopolarum eos vindicaret, qui non edunt, quae merentur, sed quae ipsis plerumque ignaris placent, aut

Y 2

quae

quae vili pretio, vel nullo extorquere possunt autoribus, posset societas iniri ea lege, vt socii libris emendis subscriberent, si non omnibus, certe plerisque suae aut pro arbitrio electae, vnius, alteriusue facultatis, vel saltem materiae, quicunque a concilio societatis fuissent approbati. Haberent autem subscriptores libros illos pretio modico, quod sufficeret ad indemnitatem editionis, id est, per quod statim fundus cum vsuris recuperaretur, reliqua exemplaria venderentur tanto carius iis, qui desiderarent: putem, hanc societatem tandem bibliopolas in ordinem redacturam, et fundum sibi comparaturam, qui subleuandae eruditorum bonae mentis inopiae, atque etiam experimentis vel indagationibus vtilibus inferuire posset. Quaeso cogita hac de re, et mentem Tuam mihi significa. Si quis eruditus huius consilii conscius iter faceret per Germaniam, posset corrogare socios; Nec dubitem, re semel constituta, etiam Magnates in partem venturos, et plerique Bibliothecarum Curatores, quum sint ipsi eruditi, non essent defuturi apud Principes, Respublicas, vel vrbes, Academias, Monasteria; Superest, vt aliquem inueniamus, qui itineri tali promptus, aptusque sit, posset aliquando itineris sumtus recuperare etiam cum lucro, atque interim vtilissimo ac iucundissimo discursui aliquod tempus impenderet. Quum olim Dn. LEOPOLDVS Ictus Lubecensis iter faceret, et Germaniam literatam conquiret, potuisset hoc agere, sed tunc nemini huius rei in mentem venit. Inferuiret ergo

go hoc iter constituendae simul litteratae Germaniae, posset accedere praetextus a thermis vel acidulis; praestaret illi Antipietistico SCHERVIGII, cuius itinerarium edidit ipse; nec dubitarem, quin ab Imperatore impetrari possent egregia priuilegia, et fortasse etiam aliquod subleuamentum, idque ego propemodum spondere auderem. Dudum haec cogitavi, sed nunc impetus exequendi inter scribendum venit.

. . . Dii ne hunc ardorem mentibus addunt

Euryale, an sua cuique Deus fit dira cupido? Hoc consilium, praeter Dn. ECCARDVM meum, nondum cuiquam aperui; itaque rogo, vt apud Te contineas, dum maturum fiat; aliqui de bibliopola omni dici poterit, quod de cupidine, initio poematis Ouidiani de remedio amoris

Bella mihi, video, bella parantur, ait. Vtinam Tibi ipsi hoc agere vacaret, aptiorem certe noui neminem. Certe nihil esse puto itinere literato iucundius. Sed vereor, ne sim paullo apud Te familiarior, audaciorque quam par sit. Quod superest, vale et faue. Dabam Hanouerae 15. Oct. 1715.

EPISTOLA CCII.

- I. De societate subscriptoria. II. De Rossgardi, Eccardi, Claubergii, Schilteri de antiquo Teutonismo observationibus. III. De libro de tribus impostoribus. IV. De hymno gallico praecellentissimo. V. De Aloysii Nauarini collectione axiomatum. VI. De Francorum origine. VII. De Godofredo Oleario atque VIII. De Thoma Albio eiusque scriptis.

Y 3

I. De

I. **D**e societate subscriptoria consilium **Tu-**um expetere inter scribendum in **me-**tem venit; Ipse de ea serio cogitare non **au-**sus. Neque vllum ibi praesidium affectarem, **sed** malim Aristocratiae locum esse. Non **desunt** Germaniae, qui haec pulchre agant, etiam **post** discessum meum. Et mihi satis his vacare **ne** fas est quidem. De difficultatibus recte **mo-**nes, ex quibus potissima est potentia gentis bibliopolaris. Sed credo potior numerus est, et sufficiens ab alia parte: nec illi consilium apud exteros receptum vllō iure **repre-**hendere possunt. Et fortasse potiores aliquot bibliopolae lucri spe accederent ipsi, quam corporis sui vtilitati facile praeferrent, inito in aliquod tempus pacto, et societate constabilita aliquando cessaturo. Sed haec, vt dixi, vix confieri possunt, ni oriatur aliquis, qui rem vt suam **agat**, et per Germaniam, alterius caussae obtentu, circumbeat.

II. Illustrissimus ROSTGARDVS Thesauros Teutonicos si meae fidei permittere volet, spondeo, non tantum servatum iri, vt par est, collocandos in loco tuto et publico, et ad quem aditus pateat eruditis, sed etiam mature in vsum publicum per typos (etsi per partes) transferendos. (*) Dn. ECCARDVS meus, quidquid aliis laboribus suffurari potest, huic impendit. Ex multis antiquis Glossariis vnum confecit, quotidie aliquid addit. Nacti sumus nuper CLAVBERGII meditationes et collectanea linguae Teutonicae multum habentia bonae frugis, etsi antiqui Teutonismi vsus illi defu-

defuerit. Exiguum libellum de arte Etymologica linguae Germanicae CLAVBERGIVS edidit, vnde ingenium viri etiam in hoc genere apparet, (**) nam in Philosophia, atque etiam in Theologia clarum multiplicia scripta fecere. Caeterum etiam Rex adhuc Elector, quum audisset de his laboribus, favit studio, accedente Summi Viri BERNSDORFFII suffragio. Itaque spero, quae SCHILTERVS, Vir clarissimus alique sperari iussere, tandem in rem collatum iri, me qualicunque ergo diocta. Tametsi Dn. ECCARDVS, qui magno ardore in haec fertur, stimulo opus non habeat. Praeparata mente Viri summi, cognitisque eius iussis aut conditionibus, ipse ad eum scribam. Antiquitates quasdam Catecheticas Teutonicas Dn. ECCARDVS cum notis edidit, quas illi mittam, si nondum vidit.

III. Memorabile est, quod significas, fragmentum libri, de tribus impostoribus, apud CHRISTIANVM WORMIVM Episcopum Hafniae exstare. Habesne eius rei testes oculatos? eos mihi nomina quaeso. Eos adhuc viuere puto, meus amplius non viuit.

IV. Scripseram Berolinum ad Dn. ANCILLONIVM, vt ex eruditis Gallis, qui illic sunt, quaereret de illis versibus, quorum initium: Si le tout puissant n' établit la maison etc. sed ille nuper extinctus non respondit; itaque quaeram ex amicis Parisinis.

V. ALOYSII NOVARINI opus visum est mihi, non spernendum, tum ob multitudinem axiomaticum, (quae vocat) vt non multa

eum fugerint, ex quibus meliora feligi possent, tum quia vbique citat Auctores, ex quibus inspectis disci potest axiomatis vsus. Itaque qui aliquid in hoc genere molietur, recte faciet, si NOVARINI copiis in rem suam vtatur.

VI. Nupero cursore exemplum libelli mei de Francorum origine ad Te missum est, non correctis erratis, quia serius mittere in mentem venerat, quam vt ante discessum cursoris corrigi possent. Sunt autem aliquot graua et sensum plane peruertentia; ea in illo correxi, quod nunc accipis, sed quid facias his hominibus, qui talia curare debent?

VII. GODOFREDVM OLEARIVM, Lipsiensem, Virum doctrina insignem in vitae periculo esse valde dolui; sed magis doleo iam obiisse, vt iam mihi nunciatur.

VIII. THOMAS ALBIUS fuit addictus Romanae Ecclesiae, sed inuisus fere Monachis et Iesuitis, et scripta eius censuris notata sunt. Inter caetera sonus buccinae sane plenus meditationibus ingeniosis, sed non raro paradoxis. Scripsit etiam Euclidem Physicum, et Euclidem Metaphysicum, sed vterque mihi visus est parum Euclideus; quaedam etiam eius adiecta sunt ad DIGBARI opus de immortalitate animae; nam huius fidus Achates, et scribendi, vt arbitror, adiutor fuit. Voluit etiam quaedam dare in Geometria, sed vbi miro paralogismo lapsus est. Quaedam etiam Ascetica, sed sermone Anglico scripsit, et sane vbique ingenium singulare tralucet. Voluit etiam Funiculum Lini defendere contra BOYLI, et aliorum

rum verissimam sententiam de grauitate et vi elastica aeris. Ego curiosus operum eius inspector fui, quod animaduernerem, in plerisque esse aliquid non spernendum. Quod superest, vale et faue. Dabam Hanouerae. 19. Nou. 1715.

(*) FRIDERICVS ROSTGARD Consil. Status Reg. Dan. Emendationes suas in OTTFRIDI opus e Codice Vaticano, quum Romae esset, collectas et tanquam ad Lydium lapidem exploratas, cum patre meo communicauit, qui illas edi curauit opera IO. GEORGII ECCARDI, cuius extat de Etymologia linguae Germanicae opus.

(**) Non solum CLAVBERGII Etymologiam Teutonicam LEIBNITIVS inseruit collectaneis suis Etymologicis, quae vulgauit ECCARDVS, sed etiam notitiam de CLAVBERGII arte Etymol. Teutonum e Philos. fontibus deriuata et 1663. Duisburgi in 8. edita inuenies sub initium libri, cuius index: C. F. WEICHMANN'S Poesie der Niedersachsen Parte tertia Hamb. 1726. edita.

EPISTOLA CCIII.

Nona litteraria.

Ad celeberrimum Dn. KOENIGSMANNVM vestrum dudum dedi litteras responsorias, quas ei redditas spero. Apud vos iam imminutum intelligo mali contagiosi metum, sed aliud contagium ex Megapolitano tractu ad vos peruenit, utinam altero non magis saeuum. Gratulor vobis insignes Viros, qualis est SCHOEPPERVS. Aiebant id agi, ut Halis STAHLIVS Medicus ad vos euocaretur, sed ille non libenter relinquit suum nidum. Magnum aliquid a Breitenauiana rerum Cimbricarum Historia expecto. De Hanseniana libraria supellectile plura discere aliquando gratum erit. Indicem

edi, e re foret; vellem nosse, quanti iudicent, modo aequum sit pretium. Aiunt Hispanicis libris maxime abundare hanc Bibliothecam. Sed ii vix curantur a plerisque, quum magis raritate, quam bonitate commendentur. Ego tamen vel ideo non spernendos censeo. A GRIMARETO interdum litteras accipio, sed paullo rarius, mea potissimum culpa, qui non nisi paullo tardius respondere possum. Moli- tur ille nouam descriptionem totius Galliae peregrinantibus profuturam. Quod superest, vale et faue. Dabam Hanouerae 1715.

EPISTOLA CCIV.

I. *De usu gladiatorum in Academiis.* II. *De libro de tribus impostoribus.* III. *De Hackmanno, Nouarino et Leibnii scripto de origine Francorum atque* IV. *De auctore hymni cuiusdam Gallici praecellentissimi.*

I. **V**erissimum est quod scribis de pessimo v- su gladiatorum in Academiis Germaniae. Sed nisi Principes casu aliquo atroci excitati huc animum aduertant, nihil agetur; Opor- teret initium remedii a Saxonibus proficisci, qui sibi, vt bene notasti, directorium arrogant et- iam in his rebus. Sed difficile est, tollere ino- lita vitia, et sunt quae etiam specie quadam virtutis imponunt.

II. Gratias ago pro indicio de libro illo fa- mosissimo, sed fere nuspiam viso. Vbi quae- so venduntur libri Meyeriani, et vnde potest haberi eorum Catalogus? Ego nondum vidi; fac mihi quae so hanc gratiam, et submitte nu-

me

merum, et ipsa verba Catalogi, vbi mentio libri illius horribilis, idque vt quamprimum facias peto. (*)

III. Velim etiam nosse, an Dn. HAKEMANNVS adhuc apud vos agat? Gratum est, quod NOVARINVM habetis. Mihi videbatur non spernendus, et ei profuturus, qui aliquid in hoc genere praeclari moliretur. Gratum erit discere, quando Dn. frater Tuus in Galliam redibit. Iudicium Illustrissimi Dn. HOLSTENII et illustris ROSTGARDII aliorumque eruditorum Danorum de meo Schediasmate aliquando intelligere gratum erit.

IV. Dn. LA CROZE vnus ex Bibliothecariis Regis Borussiae scribit mihi: Auctorem Carminis Saphici Gallici, cuius primam stropham ad Te miseram, citari PHILIPPVM DE PORTIS (Philippe des Portes) in libro Gallico inscripto: *Nouvelle Methode pour apprendre la langue Latine*. Philippi huius Psalmorum versionem Gallicam exstare, sed esse paullo rariorem, et veri similiter illic exstituram Versionem Psalmi 127. vnde haec stropha sumta est integra. Interea vale et faue. Dab. Hanou. 24. Decembr. 1715.

(*) De libro *de tribus impostoribus*, qui in Mayeriana Bibliotheca fuit, conf. epistola Summ. Reu. D. BALTHASARIS Theologiae in Acad. Grypswald. Profess. quae extat in *Recueil de litterature, de Philosophie et d'histoire* Amst. 1730. ed. p. 33. f. Ceterum, quum liber de tribus impostoribus a FRIDERICO II. Imperatore scriptus esse dicatur, ni fallor, testimonio PETRI de VINEIS nullo negotio poterit probari nunquam hunc librum fuisse exaratum. Videlicet lib. I. Ep. Cap. XXXI p. 211. edit. Basil.

1566.

1566. PETRVS de VINEIS ipsius Imperatoris FRIDERICI II. nomine. *Inseruit enim, inquit, falsus CHRISTI vicarius fabulis suis, nos Christianae fidei religionem recte non colere, ac dixisse tribus seductoribus mundum esse deceptum, quod absque de nostris labiis processisse, quum manifeste confiteamur unicum DEI filium coaeternum et coaequalem Patri ac Spiritui S. Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, ab initio et ante saecula genitum etc.* conf. Patris mei praefatio praemissa auito libro *de tribus impostoribus* magnis recuso Hamb. 1700. in 4. Inibi et haec verba ex epistola PETRI BAYLE ad parentem data inuenias: *Falsissimum est, exstare in Bibliotheca Baldeana hic Roterodami librum de tribus impostoribus, videnturque mihi omnes suspecti esse debere vel nomine fidei, vel nomine diligentiae, quicumque iactant, se tale opus manibus trinisse.*

EPISTOLA CCV.

I. De libro de tribus impostoribus. II. De Bodini Colloquio. III. De Holstenii de schediasmate Leibnitii de origine Francorum iudicium desideratur. IV. De Loewenboeckii observationibus anatomicis.

I. **L**ibrum, qui in Meyerianae Bibliothecae indice de tribus Impostoribus audacter appellatur, tanti esse non puto, ut magno pretio redimatur. Cuius improbo et mediocriter docto tales nugas comminisci facile est. Ut vero haberi possit tale aliquid pro libro huius argumenti antiquo dudum iactato, deberet hoc doceri ex antiquioribus manuscriptis. Ego non paucas huius generis nugas vidi, semperque iudicaui, vix dignas esse quae legantur.

II. Vnum opus BODINI excipio, quod inscripsit de arcanis sublimium colloquium Heptaplomeres. In eo enim haud spernendam
eru-

eruditionem esse, negari non potest; ut in omnibus BODINI. Itaque vellem edi viro docto cum dignis argumento animaduersionibus. Auctor colloquentes introducit Romanistam, Euangelicum, Reformatum, Iudaeum, Mahumetanum, Naturalistam, Atheum. Scena est Venetiis in aedibus colloquutoris Romanistae. Sententiam quisque suam non sine verborum moderatione tuerur: sed nihil definitur; Nisi quod Romanista semper suum solenne Epiphonema interponit: Ecclesiae credendum esse. Multa tanguntur, pauca fundotenus exhaustuntur. Ita enim magna futura fuisset libri moles; Qui in talem librum animaduertere vellet, deberet esse versatus in Philosophia, in Philologia sacra, seu linguis originalibus librorum sacrorum, atque etiam in Rabbiniſmo, ac denique in lectione Patrum Graecorum et Latinorum.

III. Facile intelligo, Illustrissimum HOLSTENIVM ob grauissima negotia dissertatiunculam meam non nisi per transcennam inspicere potuisse. Vbi magis vacabit iudicium eius nosse opto, praesertim de Danicis, circa quae dixi aliquid noui.

III. LEEVWENHOEKIUS celeberrimus in Batauis per Microscopia obseruator quasdam suas obseruationes Anatomicas, nondum editas ad me misit. Eas ego misi ad Dn. SCHELHAMMERVM, et petiui, ut expenderet; nam solebat loqui de LEEVWENHOEKIO paullo contemptius, quam mihi Viri diligentia, et studium veritatis mereri videbatur. Peto quaeſo,
v

vt cum iudicio suo mihi remittat, vt Viro vberius respondeam: haecenus enim respondi tantum breuiter et praeliminariter. Iudicium autem debet esse remotum ab omni acerbitate, ne Virum offendamus. Certum est ab HVGENIO, summi iudicii Viro, a societate Anglica, et ipso HOOKIO in Microscopiis aemulo aestimatas, et minime pro commentitiis habitas fuisse LEEVWENHOEKII obseruationes. Quod superest, vale et faue. Dab. Hanouerae 21. Ian. 1716.

EPISTOLA CCVI.

I. Io. Burch. Maius laudatur. II. De festo Iuel. III. De Fr. Tb. Koblio et Frid. Köfio. IV. De Rostgardo. V. De origine Francorum. VI. De Schelhammeri institutionibus medicis. VII. De Bodini colloquio, Lintrupio et Hackmanno.

I. **Q**uae pulchra ex penu Tua communicasti, recte accepi. Pulchra sunt Tua omnia, itaque non mediocri me beneficio hac transmissione affecisti. Gaudeo Dn. MAIUM vestrum, insignem virum ab eminentissimo SCHOENBORNIO pro merito aestimari; Dictione non minus, quam rebus et cogitatis placet.

II. Circa septentrionalium festum brumale, dictum Iuel, ego BEDAE sententiam amplector, a Wheel rota reuertentis sc. solas dictum notauit. Doctissimus SPERLINGIUS non fuit felix in Etymis.

III. Laudabile est institutum Dni KOHLII Rectoris vestri, id agentis, vt fugientes litteras listat. Haecenus Dn. KOESIVM ignorauimus, sed

sed meretur profecto non ignorari. Videtur enim profundius solito in nouam Analyfin inspexisse, et credo, si huc intendat animum, posse ab ipso conferri aliquid ad augendam scientiam. Itaque plura de eo nosse gratum erit.

IV. Amplissimi ROSTGARDI pollicitatione quamquam benignissima non abutar. Est ille dominus rerum suarum. Ego nihil opto, vt praeclari eius labores in publicam vtilitatem conuertantur.

V. De origine Francorum Balthica, (quam nuper Dn. GVNDLINGIUS paullo frigidius, ni fallor, impugnauit Halis) nosse sententiam egregiorum inter Danos virorum, pergratum erit, sed inprimis summi viri illius, cui meo nomine misisti.

VI. SCHELHAMMERI opus insignis posthumum curauim ad editionem procurandam commendari egregio LOCHNERO, inter Naturae curiosos Medicos eminenti. Gudianis laudibus mire faueo, et vel ideo Programma Maianum perplacuit. Gaudeo, praeclara manuscripta ab ipso collecta dissipatione praeservata esse. Vtinam pleraque ipsius manuscripta non periissent. Pro Leevwehoekianis remissis gratias ago. Nescio, an Schelhammerianum opus Lipsia sit remissum, fortasse gener Dn. D. BURCHARDVS opus praeclarum soceri vtiliter augebit ex recentiorum placitorum Historia.

VII. BODINI opus cum viri eruditi animaduersionibus exquisitis edi mereretur. Hortandus est Dn. LINTROPPIVS, vt institutum exse-

exsequatur subinde publicandi cimelia litteraria. Perſiſtitne apud vos Dn. HAKEMANNVS? Audio Profeſſionem ſperare. Quod ſuperest, vale et faue. Dab. Hanou. 19. Mart. 1719.

EPISTOLA CCVII.

De ſcripto Leibnitii de origine Francorum.

Doleo, me ſpe colloquendi cum Dn. fratre
Tuo excidiſſe. Quod ſi mihi aliquando
notitiis literariis ex itinere ſuo fauebit, plu-
rimum vobis debebo. Gratum mihi erit vi-
dere obiectiões inſignium virorum REIZERI
et MAGNAEI ſcripto comprehenſas. Ita enim
talibus ex diuerſis regionibus mihi oblatis
materia ſecundae partis dabitur, qua ſatisface-
re tentabo, ingenuè tamen agniturus, quae for-
te emendari aliquid iubebunt. Miſi responſi-
onem meam ad Dn. GYNDLINGIUM Germa-
nico ſermone, vt, ſi lubet, eam Gundlingia-
nis ſuis inferat, reſutaturus, ſi videbitur. Mi-
rum non eſt, Romanos longinquas Francorum
origines ignoraffe, nihil illi de Baioariis, nihil
de Thuringis, vnde ſint orti, qui tamen ſeri-
us aduenere, cum iam notiores hi populi Ro-
manis eſſent. Danos ne nominant quidem.
Saxones, niſi vnus PTOLOMAEVVS, auctor Grae-
cus, obiter dixiſſet, tranſalbinos fuiſſe ab illis
non haberemus. Ego putabam dudum confe-
ctum ab eruditis, Vandalos non Slaunicam ſed
Teutonicam gentem fuiſſe, et prorſus a Wi-
nidis diſtingui debere. Et gentes Maris Bal-
thici cis Viſtulam olim Germanicas habendas,
qui-

quibus in iam exhaustis tot migrationibus regiones Vinidi demum succedere. Nec video, cur non gentes inter Eidoram et Oderam partem populorum emittere communi consilio potuerint, quum agnatæ essent, lingua moribusque iisdem; et cur non illis adiungere se potuerint etiam ex Saxonibus et Danis quidam, (vtri postea, cum Britanniam Saxones, Angliam Jutæ inuasere) nam quod de odio aduersus Danos dicitur, fundamento carere arbitror, nec oriri nisi ex figmentis posterorum, qui perpetua inter Saxones, Danosque bella nobis narrant. Mihi iudicium Tuum de his rebus intelligere gratum erit, pariter atque aliorum amicorum. De vltioribus Francorum originibus nihil quod dicam habeo, quum desint autoritates. Vereor, ne benignitate Tua abutar. Vale, et faue. Dabam Hanou. 8. May 1716.

E P I S T O L A CCVIII.

- I. *Petri M. Russorum Imperat. elogium.* II. *De Sperlingianis et meritis Danorum in studium Lexicographicum.*
 III. *De carminibus fatiloquis.*

I. **Q**uum nobis tam vicinus fueris, doleo Hanoueram adiri non potuisse, vt conspectu Tuo frui liceret. Ego ad acidulas Pyramontanas aliquot dies profectus sum, vt magni Russorum Monarchæ exporrecta gratia fruerer; eidem per biduum, quod deinde Herrenhusæ prope Hanoueram egit, adhaesi; miratus in tanto Principe non tantum humanitatem, sed et notitiam rerum et iudicium aere

Z

II. Vel-

II. Vellem haberi notitiam reliquiarum Sperlingianarum et manuscriptorum, quae seruat Cl. ARNAS MAGNAEVS. Merita Danorum in studium Lexicographicum libenter video a Dn. FALSTERO celebrata. Potissima in eo genere BORRICHII lausest. Declamationem titulo TRIBVNI MARIANI QVINTILIANO attributam non legi. *Νοδότης*, vt opinor, facile apparebit ex dictione, vt in *Ψευδο*-Petronio, quem NODOTVS quidam Belgradi repertum iactabat. Historia litteraria Romanorum amplius est argumenti. Interim praeter Historiam et iurisprudentiam Romani omnes fere Graecis debent. Eloquentia tamen eorum siue prosa siue versa mihi adeo Graeca non inferior videtur, vt aliquando etiam superiorem putem. Veteres Ictos Romanos, quorum fragmenta in Digestis habemus, semper sum admiratus

Excudant alii spirantia mollius aera.

Tu regere imperio populos, Romane, memento

III. Elegans erit dissertatio Tua, de carminibus fatiloquis. Ibi rursus, opinor, de carmine Lotichiano ages. Ego aliquando iuuenis dissertationem moliebar, de vaticinio Sapientum; vt in illo SENECAE: Venient annis secula seris etc. et in illo TACITI: vergentibus (per Germanos) imperii fatis; et in illo MACHIAVELLI de imminente Romanis castigatione; quibus postea addidi illos CONRINGII versus, opus de finibus finientes, vbi ad Istrum me-

Meministi autem et felicia
Germanam quando trepidabant vndique
gentes

Ferri aciem, rursusque eadem praesage
futuri

Fata sequuturis ponto minitaris ab annis.

Caeterum licet me inter sapientes non nume-
rem, et in omen felix magnitudinis Brunsui-
censis, non iudicio, sed impetu animi incide-
rim, praesago tamen carmine aliquando ER-
NESTO AVGVSTO ab Osnabrugae Hanoue-
ram venienti gratulaturus, genti Brunsvicen-
si opinione maiora promisi:

Illius auxilii iterum Germania victrix
Surget, et hostiles poterit contundere fastus.
Illius auspiciis coniunget brachia Rheno:
Albis, et Hercynios agnoscent aequora mon-
tes.

Et superi maiora parant, sed talia Parcae
Noscere mortalem prohibent, vel dicere
Varem.

DACHII etiam Poëtae Prussi memineris FRI-
DERICO recens nato, viuento fratre natu ma-
iore, sceptrum apud Prussos Germanico carmi-
ne promittentis. A Dno. Fratre Tuo subinde
gratum erit discere, quae scitu digna iter ob-
tulerit; interea eum a me salutari peto, et in-
clusas etiam reddi. Quod superest, vale et
faue. Dabam Hanouerae. 3. Iul. 1716.

EPISTOLA CCIX.

I. *De Petro Saxio Friso.* II. *De Codice Valerii Maximi.*
 III. *De genio saeculi.* IV. *De Richardo Bentleyo.* V.
 Io. *Neapolitani Athenis Cimbricis.* VI. *De Lexicis*
technicis. VII. *De fatalibus nominibus, atque* VIII.
De Schelhammeri observationibus etymologicis.

I. **I**nfelicitate singulari euenit, vt quum ego
 semper paene instar cochleae domi haese-
 rim, Dn. KNOCHIVS Tuus tunc venerit, quum
 ego in nundinas Brunsvicenses excurrisssem;
 vbi etiam in aliquot dies vltra haesi, vt aulae
 satisfacerem. Scis enim esse officia quaedam,
 quibus deesse apud Principes viros per pru-
 dentiae regulas non licet. Quum SAXII li-
 brum memorares, ego illum cogitabam, qui
 de Ecclesia Arelatenfi scriptus, et a Gallis, qua
 licuit, suppressus est; quod iura imperii in re-
 gnum Arelatense expressius testaretur, quem
 admodum ex vita PEIRESCII a GASSENDO
 edita intelligi potest. Sed postea ex Tuis in-
 telligo, hunc alium esse SAXIVM, genere Fri-
 sium. Eius icones antiquitatum vereor ne sint
 imaginariae. (*) Scis quantopere SVFFRI-
 DVS PETRI et alii Frisii in fabulas luxuri-
 ent; Meretur tamen haud dubie liber conservari in
 aliqua Bibliotheca publica.

II. Nuper Serenissimus Dux Gothanus Brun-
 svigae codicem quendam redemit VALERII
 MAXIMI cum versione Gallica eleganter duo-
 bus magnis Voluminibus ante hos 300. fere
 annos scripta.

III. Cre-

III. Credo me iam respondisse ad quaesitum de genio seculi. Verbo dicam, est modus loquendi, quemadmodum apud TACITVM corrumpere et corrumpi seculum vocatur, id est, quod Gallice dicunt, la mode. Recte iudicas, nullam per se esse temporis efficaciam, quod vniforme est, nisi rebus in eo euenientibus varietur. Quasdam virtutes, quaedam vitia, quasdam opiniones, quaedam studia certis temporibus plus minusue regnare, res ipsa ostendit. Hoc ergo sensu mos regnans seculi metaphora quadam genius dicitur. Qui vero altius aliquid subesse putant, tamquam peculiares quaedam intelligentia sit huic seculo praefecta, haud dubie errant.

IV. Vereor, vt vera sint, quae de libris A. BENTLEIO in vsum Principis Cornubiae edendis in diariis quibusdam leguntur. Et tamen vera esse, aut vera fieri velim.

V. Ego putem vtilissimum fore opus Dn. IOH. NEOPOLITANI, quod Athenas cimbricas inscribet, et in quo Graeca Teutonicis conferet, sub quibus ego non nostra citerioris Germaniae tantum, sed et septentrionalium Germanorum res comprehendo. Et si enim non putem Teutonica ex Graecis orta, puto tamen Graeca et Teutonica ex communi fonte scythico fluxisse. In hac re ostendenda et illustranda iam operosi fuere FRANCISCVS IVNIVS iunior et MERICVS CASAVBONVS, sed non dubito multa adhuc addi posse.

VI. Magnus hodie Lexicorum est prouentus, sed non concinnantur, quali uellem. Ego pro Historico - Geographicis, quibus nunc paene laboramus, Technica desiderem, quae in quauis lingua, ut Germanica, Anglica, Italica, vocabula, quae apud Artifices, manuarios etiam, aliaque vitae genera frequentantur, colligant, explicentque. Galli in genere Lexicorum omnes alias nationes vicere. Nam praeter Academicum receptorum in commune vocabulorum, habent Technicum, tum *FVRETERII* tum Academico adiectum *CORNELII*. His adde praeclarum Etymologicum vel Glossarium *MENAGII*, quo vocabula obsoleta et prouincialia etiam afferuntur, et ex iis recentium originationes exhibentur; Spero tale quid in Germanico daturum *ECCARDIVM* meum; Sed Technicum illud iam dudum desidero, et Bibliopolis, nugas potius conscribillari curantibus indignor.

VII. Et si inania sunt, quae de fatalibus nominibus iactantur in vulgus, placent tamen, ut felicia Anagrammata rebus consona, aliaque huiusmodi obseruationes, quibus ludit ingenium humanum: *IACOBORVM* in Scotia infeliciū regulam exceptione magna infirmauit ille, qui Anglicum sceptrum Scotico adiunxit; sed *IACOBVS II.* ad regulam rediit. Gallici Reges a *IOHANNIS* nomine abhorruisse videntur, ex quo Rex huius nominis captus est, nec Angli post *IOANNEM* sine terra ad Iohannem Regem rediere. In Lusitania
IOAN-

IOANNES Reges non male rem gerunt. Sed talia omnia ad lusus ingenii refero, qui tamen apud vulgus efficaciam habent. Imperator AVGVSTVS, ni fallor, CAII OCTAVII nomen habuit ante adoptionem, an ideo, vt alii CAII, infelix non fuit, quia postea omisit? APPII CLAVDII superbi fuere, sed nescio an superbia CLAVDIO AVGVSTO obici possit, qui etiam ad causas audiendas et Advocatorum iurgia se dedit.

VIII. Dominus ECCARDVS meus notavit olim in litteris Schelhammerianis ad Dn. WAGNERVM Helmstädiensem Mathematicum scriptis, multa virum celeberrimum in Teutonicis Etymologiis meditatam. Mererentur ea non perdi, nomina plantarum prae ceteris hanc curam sibi vindicarunt. Quidam vester, doctus vt apparet et ingeniosus, Analyticorum specimen per Te mihi misit. An plura ab eo expectare licebit? Peto Dn. MOSHEMIO qui ad Te prouocauit, responsum meum adiunctam reddi.* Quod superest, vale et faue. Dab. Hanou. 16. Octobr. 1716.

(*) PETRVS SAXIVS, Euensbulla Strandfrisius natus anno 1597. multa volumina maioris formae, eaque densiora, si a duobus discefferim, manu sua docta et diligenter impleuit, quae publicae luci nondum sunt exposita. In iis est I. *noua totius Frisiae septentrionalis descriptio*, quam anno 1636. elucubrauit. II. *Commentarius de praecipuis rebus gestis Frisorum septentrionalium*, breuiter descriptis et iconice adumbratis e summis antiquitatum tenebris productis. III. *Frisia minor*, quae ex tabulis Geographicis et chorographicis constat, addita latina, sed breuiore descriptione, quam contexit anno 1638. IV. *Descriptione*.

Insulae Nordstrandiae, insulae Föbrae, Amerae, Silae, Nordae, Lundenbergicae, Sudergosicae, Nordengosicae, Kebrianae, Widiae vulgo Widingbardae. In hoc pulchre litterario desudavit 1637. est vastum librum suum compluribus mappis geographicis exornavit. Iisdem redundant V. eodem anno finiti *Annales Eiderstadenium.* VI. *Ditbmarsham* autem anno 1640. maiori volumine descripsit. *Eyderostadii* etiam, *Euersiopi et Vebolmiae descriptionem* sequenti anno 1641. orationi suae inclusit. Et VII. *Exercitationes historicas, siue animadversiones, quibus scriptorum patriorum tam editorum, quam manu exaratorum errores latine refellit,* anno 1657. inchoatae d. 12. Nov. 1661. demum ad exitum perduxit. Eodem auctore. IX. *Brenis insulae Helgolandiae descriptio* germanice elaborata est, conf. mea oratio *de sacris Cimbricis insigniter emendatis* Kilonii 1727. ed. p. 36. et diss. mea *de sacrorum Christianorum in Cimbria primordiis,* quam praefide Summe Reuer. D. PHIL. FRID. HANIO Kilonii 1728. publice tuitus sum, Cap. II. §. X. p. 49.

LE T T R E CCX.

A

M. MATVRIN VEYSSIERE LA CROZE,

Conseiller, Antiquaire et premier Bibliothe-
caire au service de sa Majesté le
Roi de Prusse.

I. *M. Leibniz pense à donner au public: Scriptorum Restitu-
tos. II. Des annales del Giovenazzo. III. De la mort
de M. Ludolph. IV. De la Langue Sanylcya. V. De
l'oraison dominicale des Hottentots. VI. Des obser-
vations de M. la Croze.*

I. V^{otre} lettre m'a fait bien du plaisir. Je
vous remercie de l'avis, touchant le
journal d'ALEXANDRE VI. de BURCARDVS.
Comme je pense à donner un jour Scriptorum
Restitutos, qu'on a donnés, mais que j'ay meil-
leurs, j'y pourray joindre celui que j'ay don-
né moy même.

II. Je crois d'avoir vû à Naples les Annales
del Giovenazzo. Mais je seray bien - aise de les
revoir, car il me semble qu'il avoit des cho-
ses qui regardoient OTTON de Bronsuic, Prin-
ce de Tarente, Epoux de la Reine Ieanne.

Z 5

III. Ie

III. Je suis bien-aîsé aussi du Hai-pien, dont feu M. LVDOLPHI m'avoit parlé autrefois. Je dis feu ; car j'apprends à mon grand regret, qu'il est mort.

IV. Je croiray que Lingua Sanyleya est celle de Ceylan. Car on appelle les Ceilanois Cingalefen en Hollandois ; si d'autres circonstances ne l'empêchent. Il seroit curieux si cette langue de Ceylan étoit aussi dans une province de la Chine.

V. Vous aurés sans doute de moy, Monsieur, le Pater des Hottentots, quoyque je ne le trouve pas encor parmi mes papiers, et je doute si je ne l'ay laissé à Berlin avec d'autres papiers, ou si je ne l'y ay point porté du tout. Il faut un peu de soin pour le trouver, car mes papiers sont assés en desordre.

VI. Vous ferés bien, Mr. de mettre par écrit les bonnes observations que vous faites de temps en temps, ou que vous vous souvenés d'avoir faites, quand vous ne les feriés point encor entrer dans un ouvrage regulier. C'est pour les conserver à Vous et au public. Je suis avec passion etc. Hanov. 3. May 1704.

LETTRE CCXI.

I. *Des quelques medicamens.* II. *De la mort du Comte de Suerin.* III. *La langue Albonoise, Illyrienne.* IV. *Chinoise.* V. *Du pays de Galles et* VI. *de l'ancien Alphonbet Espagnol.*

I. Je vous remercie fort de la communication du remede du Prieur de Cabrieres. De tels

tels remèdes éprouvés devraient être publiés avec le récit des expériences particulières. Vous m'avez parlé de quelques autres.

II. Je suis fâché de la mort de Mr. le Comte de SVERIN, il avoit de la Connoissance, et de la Curiosité, et favorisoit assez les études, et les doctes. Je ne sçay si on ne donnera maintenant à Mr. BRAND l'intendance supérieure de la Bibliothèque du Roy.

III. Je ne doute point qu'on ne soit porté, Mr. à avoir égard de plus en plus à votre mérite; car je voy que ceux qui sont en place, en sont persuadés. Je voy aussi que je suis encor *in aere Tuo*, puisque je vous dois l'oraison Dominicale des Hottentots. Je ne l'ay pas encor pû trouver. Mais comme je suis assuré de l'avoir, vous l'aurez un jour sans faute. Quant à la langue des Albanois, j'ay peur que ce ne soit une espèce d'Esclavon, car cette langue regne le long de la mer Adriatique. On l'appelle par abus *Linguam Illiricam*. Mais je crois que la langue des anciens Illiriens estoit toute autre chose, s'il y en avoit un reste dans les montagnes de l'Epire, cela seroit tres-curieux et tres-digne de nôtre recherche. J'y ai pensé plus d'une fois, mais je n'y ay point pensé quand j'étois à Rome, où je connoissois M. PASTRITIO (si je ne me trompe) professeur au College *della propaganda* qui étoit luy meme de Dalmatie. Je ne sçay s'il vit encor. On doit savoir à Raguse ce qui en est, et meme à Venise, les terres de la Republique étant assez proches de l'Albanie.

IV. Si

IV. Si je pouvois, Mr. je vous **encouragerois** fort à cultiver la langue Chinoise. Je crois, comme vous, que feu M. MULLERS, qui étoit habile homme en effet y a vû quelque chose. (*) J'espère que nous aurons un Dictionnaire Tartare - Chinois, que l'Empereur de la Chine fait faire, et j'ay écrit aux Jesuites qu'ils feront bien d'y joindre une explication dans quelque langue d'Europe. Le Pere GRIMALDINE croyoit pas que les caracteres Chinois aient une clef. Mais il faut bien qu'il y ait eu quelque raison de leur fabrique, quoyque peut être la suite des temps en ait rendu le dechiffrement difficile, et y ait fait glisser des irregularités.

V. J'ay reçu deux dictionnaires de la langue du pays de Galles. L'ancien fait par DAVIES et imprimé à Londres l'an 1632. in fol. qu'on m'a envoyé avec une grammaire publiée en 12. l'an 1621. Le second dictionnaire Wallois est de THOM. JONES imprimé en 12. 1688. Il explique le Wallois en Anglois, et non pas *vice-versa*. Mais DAVIES explique le Wallois en Latin, et le Latin en Wallois. Je suis toujours persuadé que la moitié de Wallois pour le moins convient avec le Teutonique; et que c'est à peu près comme du Grec au Latin. L'ancien Teutonique même contenoit bien des mots où nous n'entendons rien aujourd'hui. Je serois porté à croire que les anciens Bretons sont venu de la Germanie et des Gaules, et marquent quelque chose de la Langue des anciens Cimbres et Teutons, que nous n'avons plus

plus affés. Et que les Hibernois sont les restes d'une migration plus ancienne de Bretons plus anciens, venus aussi de deçà de la mer. Ainsi le Hibernois marqueroit un Celtique encore plus ancien. Il y a des gens maintenant en Angleterre qui travaillent à éclaircir la langue Hibernoise, et je suis curieux d'en voir quelque chose. DAVIES cite *Dictionarium Britannico - Arémoricum* imprimé à Paris impensis Yvonis Quillevere 1521. Mais en voilà assez.

VI. J'avois demandé à Mr. CUPER l'inscription Chinoise, mais je ne l'ay point reçue encore. Il me parle d'un Hollandois qui a été long tems en Espagne, et qui espere de déchiffrer l'ancien Alphabet Espagnol. Hanover 24. Juin 1705.

(*) M. LEIBNIZ dans une lettre écrite 1695. à le P. VERIVS. Nous avons perdu, dit il, en Allemagne un excellent homme, nommé MULLERVS, qui étoit admirable pour les langues Orientales, et même pour la Chinoise. Il faisoit esperer *Clavem sinicam*, croyant de voir quelque jour pour donner une analyse de leur caractères. Je le fis connoître au P. GRIMALDI et ils ont eu quelque commerce ensemble. Mais ce Mr. MULLERVS étoit un peu capricieux. Cela faisoit tort à son mérite, et a privé le public des fruits, qu'on en devoit attendre. Voyez les *Miscellanea Leibnitiana*, que M. FELLERVS a donné au public p. 6.

LE T T R E C C X I I.

I. De la Chinoise et II. du P. Cima.

I. Vous m'avez rejoui en me mandant vostre application à la recherche des caractères
Chi-

Chinois, et l'esperance que vous avés d'y faire des progrès. Cette recherche me paroît d'autant plus importante que je m'imagine, que si nous pouvions decouvrir la clef des caracteres Chinois, nous trouverions quelque chose qui serviroit à l'analyse des pensées. Voici le R. P. CIMA, Italien de nation, de l'Ordre de S. Augustin, qui me dit, qu'on croit que les caracteres fondamentaux sont à peu près du nombre de 400, et que les autres n'en sont que les compositions.

II. Ce pere a été un Missionnaire dans les Indes, et s'est trouvé quelque tems à la Cour de Pekin en qualité de Medecin, de sorte qu'il a quelque connoissance des simples et remedes Chinois. Il est revenu en Europe dans un vaisseau Danois, et comme il veut faire sa Cour au Roy, je prends la liberté, Monf. de Vous l'adresser, en vous suppliant de le favoriser, et de le faire connoître aussi à Monf. de GUNDELSCHEIM, à qui je baise les mains. Je vous prie aussi de questionner ce Missionnaire sur bien des choses et de me communiquer ce que vous tirerez de lui: Car je n'ay pû luy parler que peu d'heures. Il est vray, qu'il n'a pas été assez long tems dans la Chine, pour acquérir la connoissance de leurs caracteres, il ne laisse pas de pouvoir dire beaucoup de bonnes choses de ce pays là, où il paroît avoir envie de retourner: comme la plus part de ceux qui en sont venus: il semble aussi qu'il en pourroit donner quelque description. Au reste je suis entierement. Hildesheim ce 8. d'Octob. 1707.
LET.

L E T T R E C C X I I I .

- I.** *Observation generale de la religion Arabe.* **II.** *Des differents états de religion en Arabie.* **III.** *De l'usure condamnée chez les Mahometans.* **IV.** *Des empêchemens de la conversion des Mahometans.* **V.** *Le parallele des Mahometans et des Sociniens.* **VI.** *La doctrine du concile de Nicée de Jesus Christ.* **VII.** *Des Antitrinitaires modernes.* **VIII.** *De la fin malheureuse de quelques Anti-trinitaires.* **IX.** *Des erreurs de Socin.*

I. J'ay lû avec plaisir et profit vôtre Traité qui fait le Parallele des Mahometans et des Sociniens, où vous faites paroître beaucoup d'erudition et de zele. Je ne m'étonne point du grand progrès du Mahometisme. C'est une espece de Deïsme, joint à la croyance de quelques faits, et à l'observation de quelques pratiques que MAHOMET et ses sectateurs ont ajouté, quelques fois assez mal à propos, à la religion naturelle, mais qui n'ont point laissé d'être au gré de plusieurs nations. On a l'obligation à cette secte de la destruction du paganisme en beaucoup d'endroits du monde, et ce seroit un degré pour mener les peuples à la religion plus sublime du Christianisme, si la nôtre étoit prêchée, comme il faut, et si les preventions malfondées des Mahometans n'y mettoient beaucoup d'obstacle.

II. On peut dire de la liberté des Arabes, auteurs de cette religion, ce qu'on connoit de la liberté des Germains et des Scythes, de laquelle les Romains disoient :

Libertas ultra Tanaim Rhenumque recessit
Germanum Scythicumque bonum.

Il en étoit de même de tous les peuples qui n'étoient pas assez policés, et où il étoit difficile de pénétrer. Il semble que le culte des Planètes a fait une bonne partie de la religion des anciens Chaldeens et Arabes, que MAIMONIDE appelle Zabiens : Mais le Judaïsme et le Christianisme y avoient pénétré depuis. Je ne doute point qu'il n'y ait eu beaucoup de Chrétiens, mais la conversion du Royaume des Homerites, qui doit avoir été procurée par GREGENTIVS a tout l'air d'une fable pieuse. Cependant je me souviens d'avoir lû, qu'un Roy des Homerites (*) ayant exercé des grandes cruautés contre les Chrétiens de son pays, fut vaincu par un Roy Chrétien des Auximites que nous appellons Abyssins, qui passa la mer rouge avec une armée pour luy faire la guerre. Je crains que ce que vous dites, Monsieur, ne soit que trop véritable, que les persécutions horribles qu'on exerçoit contre des Chrétiens dans l'Empire Romain, sous prétexte de Nestorianisme et d'Eutychianisme, n'aient contribué beaucoup à peupler l'Arabie, et plus encor à affoiblir le Christianisme et à le rendre odieux dans les pays Orientaux. Outre qu'il étoit déjà chargé de bien de superstitions et donnoit prise sur luy en bien de manières, lors que MAHOMET s'éleva pour établir une religion qui approchoit assez de la Juive et ne s'éloignoit pas entièrement de quelques sectes Chrétiennes, ce qui lui fit avoir bientôt un grand nombre de sectateurs. Vous remarquez aussi fort bien que le Christianisme n'avoit

n'avoit peut-etre pas pris assez racine dans l'Arabie en ce tems la, parce qu'il n'y avoit point alors apparemment de Traduction de la sainte écriture en Arabe. Et vous avez raison de juger qu'encor aujourd'hui les Missionnaires réussiroient mieux s'ils s'appliquoient à la traduction des saintes Ecritures dans les Langues des peuples. Ils leur proposent quelques Catechismes, et se donnent quelques fois la liberté de faire une histoire nouvelle de l'Evangile de JESVS CHRIST mêlée de fables, comme a fait le P. HIEROME XAVIER. Mais il s'en faut beaucoup que ces livres Apocryphes aient la force des livres Canoniques pour inspirer et conserver la religion.

III. Ce que Vous dites en suite, Monsieur, des articles de la doctrine Mahometane est tres sensé, et il seroit à souhaiter qu'ils ne nous surpassassent point en certains points de pieté. Quant à l'usure condamnée chez les Mahometans, l'on peut dire, que s'il est permis de partager le gain avec ceux à qui on prête pour les faire gagner, il n'est point juste d'accabler des personnes miserables qui empruntent pour vivre. Je suis, Monf. de la partie avec vous, contre ceux, qui s'emancipent de maltraiter les Peres en toute occasion, et particulièrement au sujet de leur invectives contre l'usure. Le mépris des Peres poussé à outrance rejailit sur la religion Chrétienne et si elle n'a jamais eu des propagateurs veritablement pieux et éclairés, quelle opinion en doit on avoir?

IV. Au reste le P. MICHEL NAV qui a été

Aa

aa

au Levant, et s'est attaché à instruire ceux qui ont à convertir les Mahometans, a rapporté des bonnes choses tirées de leurs livres, dont on se peut servir pour leurs rendre le Christianisme recommandable. Mais le principal est de leurs ôter l'opinion qu'ils ont de nous, que nous multiplions la divinité. Et il seroit à souhaiter, que des Chrétiens mal instruits, et même quelques fois des habiles gens, mais d'un esprit à prendre un peu le travers, ne donnassent pas dans une manière de Tritheïsme. On le voit par des passages de quelques Remontrans, et par le livre de M. l'Abbè FAYDIT contre les Scholastiques, qui m'a paru incomparablement plus embrouillé que les scholastiques mêmes qui s'attachent à conserver le grand point de l'unité de Dieu. Sans parler de la controverse qui s'éleva en Angleterre il y a quelques années où des savans hommes montrèrent du zèle contre quelques dogmes, qui sentoient un peu le Tritheïsme.

V. Quant aux Sociniens, il faut avouer qu'ils approchent fort des Mahometans, et quoiqu'ils n'admettent point que Mahomet est l'Envoyé de Dieu, ils suivent pourtant et cultivent le principal de sa doctrine, entant qu'il combat la Trinité et l'Incarnation. C'est pourquoy je me souviens d'avoir lû autrefois dans un livre de COMENIVS contre ZWICKER, qu'un Turc ayant entendu ce que luit disoit un Socinien Polonois, s'étonna qu'il ne se faisoit point circoncire. Il est vrai qu'ils rendent un culte à JESVS CHRIST, que les
Ma-

Mahometans luy refusent, mais il semble que les derniers agissent plus conséquemment que les Sociniens, car pourquoy adorer une pure creature? FRANÇOIS DAVIDIS avoit raison en cela de s'élever contre BLANDRATA et SOCIN; nous n'adorons formellement et précisément que l'éternel et l'infini. Et l'union du Createur avec la creature, quelque grande quelle soit, ne doit point alterer ce culte. Si quelques Savans mal appris, ou quelques personnes grossieres du peuple mal instruit parmi les Chrtiens s'écartent de ce grand principe du vray culte, il faut les reprendre et redresser avec zele, mais il ne faut point détruire pour cela ni l'union du verbe avec la nature humaine, aussi étroite qu'il est possible, ni la diversité des trois personalités et de deux productions, que la sainte Ecriture nous enseigne en Dieu, sans multiplier Dieu luy même. Il y a quelque chose de profond et d'incompréhensible dans la divinité, dont la sainte Ecriture nous a donné quelque connoissance par des paroles empruntées de ce qui se trouve d'analogique parmi les Creatures, mais en excluant l'imperfection qui s'y trouve jointe dans les Creatures. Les Sociniens poussent leur audace plus loin que les Mahometans dans les points de doctrine: car non contents de combattre ce mystère, et d'éluder des passages très-forts; ils affoiblissent jusqu'à la Theologie naturelle, lors qu'ils refusent à Dieu la prescience des choses contingentes, et lors qu'ils combattent l'immortalité

de l'ame de l'homme. Et dans l'Envie de s'eloigner des Theologiens Scholastiques, ils renversent tout ce que la Theologie a de grand et de sublime, jusqu'à rendre Dieu borné. Au lieu qu'on sait qu'il y a des Docteurs Mahometans, qui ont de Dieu des Idées dignes de sa grandeur. CONRAD VORSTIVS emporté trop loin par l'aversion qu'il avoit de tout ce qui vient de l'Ecole, donna dans des extremités qui sont incomparables avec la supreme et immense perfection de Dieu: mais les Sociniens luy en avoient montré le chemin et l'evenement à fait voir, que le Roy JACQUES n'avoit pas eu tort d'écrire si fortement contre ce docteur. Je ne suis pas instruit de ce GVILLAVME HENRI VORSTIVS, fils de Conrad dont vous parlés, Monsieur, et dont vous rapportés quelques sentimens. Il faut être bien temeraire et bien extravagant pour traiter de supposés les passages de l'Alcoran qui parlent honnorablement de JESVS CHRIST, et ceux de PLINE, de TACITE et de SVETONE, qui parlent des Chrétiens.

VI. Il semble que le Concile de Nicée n'a fait qu'établir par ses decisions une doctrine qui étoit déjà regnante dans l'Eglise. Il est vray qu'il y a des passages des antérieurs dont les expressions n'étoient pas assez justes, mais c'est qu'on n'avoit pas encor fixé les phrases, et souvent on ne les a pas bien entendus. Il semble que quelques Peres, sur tout les Platonisâns, ont conçu deux filiations dans le Messie avant qu'il a été né de la sainte vierge MA-

RIE;

RIE : celle qui le fait fils unique entant qu'il est eternal dans la divinité, et celle qui le rend l'ainé des creatures, distinguant et separant τὸν μονογενῆ ἀπὸ τῆ πρωτοτόκου τῆς κτίσεως ; et concevant, que dès le commencement des choses le verbe eternal a été revêtu d'une nature créée la plus noble de toutes, qui le rendoit l'instrument de la divinité dans la production et direction des autres natures. Ce qui paroît conforme à la doctrine de la préexistence des ames, enseignée par ORIGENE et par quelques autres Peres; où celle du Messie devoit tenir le premier lieu : comme il paroît aussi que c'étoit l'idée que les anciens Juifs Cabbalistes avoient de leur ADAM KADMON. Les Ariens n'ont gardés que cette seconde filiation, et ont oublié la première; et quelquesuns des Peres ont paru les favoriser, en opposant le fils à l'eternal entant qu'ils confideroient le fils par rapport à cette primogeniture d'entre les creatures, qu'ils se figuroient. Mais ils ne luy refusoient point pour cela ce qu'il avoit avant la creation, entant que fils unique et consubstantiel. Quant au Dialogue de PHILOPATRIS qui parle si distinctement de la Trinité quoy qu'il ne paroisse pas être de LUCIEN, il y a lieu de croire, qu'il est d'un payen fort ancien, qui avoit eu connoissance du Christianisme. Pour ce qui est de THEODISCLE Grec Archevêque de Seville, mais deserteur du Christianisme, lors que le Mahometisme commença à se repandre, il paroît que la hardiesse qu'il a eue de traiter JESVS CHRIST de simple fils

adoptif de Dieu, a fait du tort à des Espagnols postérieurs, contemporains de Charlemagne, comme ELIPANEL et FELIX, qui ne l'appelloient adoptif que selon l'humanité, mais qu'on traita durement, quoyqu'il n'y eût de la faute que dans les expressions, et qu'ils alleguassent des anciennes formules de prières, qui se trouvoient dans leurs Eglises, où l'on voyoit les mêmes manieres de parler, dont peut-être ce THEODISCLE avoit abusé.

VII. L'histoire des Anti-Trinitaires modernes est assez curieuse. Il semble que des Italiens et des Espagnols, qui sont les auteurs de cette secte, ont eu envie de raffiner en matiere de Reformation sur les Allemands et sur les François mais ils ont presque aneanti nôtre religion au lieu de la purifier. Il est vray que la rigueur exercée contre eux, et particulièrement contre SERVET, est inexcusable, puisqu'il n'y a que la mauvaise volonté et nullement l'erreur en soy qui puisse être puni. *Errantis poena doceri* (**). On a quelque droit de prendre des mesures pour empêcher la propagation d'une erreur pernicieuse, mais aussi c'est tout ce qu'on a droit de faire, et ces mesures doivent être les plus douces qu'il est possible. J'ay d'autant plus de compassion du malheur de SERVET, que son mérite devoit être extraordinaire, puisqu'on a trouvé de nos jours, qu'il avoit une connoissance de la circulation du sang, qui passe tout ce qu'on en trouve avant luy. C'est un bonheur pour le Christianisme que les Turcs n'ayent pas eu l'esprit de

de profiter des avis des gens faits comme ADAM NEVSEY Ministre du Palatinat, qui vouloit établir une intelligence entre eux et les Chrétiens Anti-Trinitaires. Parce moyen ils auroient eu un parti parmi nous. On auroit tort de mettre ce NEVSEY sur le compte des Reformés, il y a eu des Renegats de tous les partis du Christianisme, et s'il y en a moins de la confession d'Augsbourg, c'est que ceux-ci ont eu moins de commerce avec les Turcs, et si NEVSEY a eu des veuës plus étendues que d'autres, cela ne fait rien à la reformation.

VIII. Je ne voudrois pas attribuer la fin malheureuse de quelques Anti-Trinitaires à leur erreur d'entendement, mais plutôt au dereglement de leur coeur, ou bien à quelques jugemens de Dieu, dont nous ne connoissons point les ressorts. Souvent les gens de bien sont malheureux. D'ailleurs une mort difficile, accompagnée de fureurs et de mugissemens étant un effet de la maladie et de la constitution, elle peut arriver au meilleur Chrétien du monde. Outre que les gens en fureur ne ressentent pas ordinairement le mal autant qu'il le paroît, comme on le reconnoît par ceux qui en reviennent. Comme il y a eu, et comme il y a encore parmi les Anti-Trinitaires des gens vivans moralement bien, aussi bien que parmi les Turcs, il faut en avoir pitié et implorer pour eux la clemence et la misericorde de Dieu.

IX. Je trouve fort mauvais, Monsieur, aussi bien que vous, que SOCIN paroisse vouloir

nier la connoissance naturelle de Dieu, et qu'il s'applique à eluder les passages de la sainte Ecriture, qui l'enseignent en termes formels. C'est encore une doctrine étrange que de dire, qu'on peut vivre saintement sans connoître Dieu. Je veux croire qu'on peut avoir quelque vertu aparente, qui n'ait aucun raport à Dieu, mais la sainteté renferme, proprement parlant, ce raport des vertus à celui, qui est la source de toute pureté et toute perfection. D'ailleurs un Athée peut être homme de bien, moralement parlant, soit par temperament, par coûtume, ou par un heureux prejuge, mais il ne le sauroit être entierement par un principe solide de la droite raison ; à moins que d'avoir obtenu ce grand point de trouver un plaisir dans la vertu, et une laideur dans le vice, qui surpassent tous les autres plaisirs ou deplaisirs de cette vie, ce qui paroît bien rare et bien difficile, quoiqu'il ne soit pas tout-à-fait impossible, qu'une heureuse éducation, une conversation, une meditation et une pratique proportionnée puissent mener un homme jusque-là, mais on y arrivera tous les jours plus aisement avec la pieté. Hors de cette situation d'esprit extraordinaire, quand nôtre raisonnement n'est borné qu'aux commodités de cette vie, il ne sauroit inspirer des sentimens assez nobles, ni enseigner à l'homme ses principaux devoirs, qui se raportent au Souverain Seigneur de l'Univers, dont la connoissance nous fait comprendre que son service nous peut obliger en bien des rencontres à preferer le bien

bien d'autrui à nos intérêts presens, et à prendre un parti que la prudence n'approuveroit pas toujours, si ce grand motif cessoit, et si nous n'avions le meilleur et le plus grand de tous les Maîtres, à qui l'on est heureux de servir, et qui met le bien commun sur le compte. De sorte que les Sociniens semblent ravalier la religion tant naturelle que révélée, dans la theorie et dans la pratique, et lui ôter une bonne partie de ses beautés: Mais il faut finir une lettre qui est devenue plus prolixé, que je ne croiois en la commençant. Je suis de tout mon coeur, etc. à Berlin le 2. Dec. 1706.

(*) Cette histoire se trouve dans tous les Auteurs de l'histoire Ecclesiastique. Mr. LVDOLPH dans son Histoire d'Ethiopie en parle fort au long.

(**) Voiez l'histoire de MICHAEL SERVET, que M. l'Abbé MOSHEIM a donné au public à Helmstad 1727. Car il defend ici, que CALVINUS ait été trop rigoureux contre SERVET. Les auteurs de la *Bibliothèque raisonnée des Ouvrages des scavans de l'Europe* T. I. P. II. art. VII. p. 366. et T. II. P. I. art. VI. p. 93. ont pris beaucoup de peine à defendre CALVINUS contre M. MOSHEIM. Mais M. l'Abbé MOSHEIM a répondu à ces objections dans une lettre françoise, qui se trouve dans la même Bibliothèque T. II. P. I. art. V. p. 88. et il a promis dans la Connoissance de ses écrits et de ses dissertations p. 80. d'exposer plus amplement et plus exactement toute la vie de SERVET dans une nouvelle édition de l'histoire de cet homme infortuné.

L E T T R E CCXIV.

I. Du P. Cima. II. De la controverse de M. la Croze avec le P. Harduin. III. D'un Original de Charlesmagne donné à l'Eglise de Hersfeld.

Aa 5

I. Je

I. Je vous ay écrit une lettre de Hildesheim que j'ay donnée au R. P. CIMA Augustin Italien venant de la Chine, et allant à Rome, mais voulant passer par Berlin. Je n'ay pû luy parler assez, à Hildesheim, où je ne pouvois pas m'arrêter. Ainsi je Vous supplie de le questionner sur bien des choses, et de me faire part de me communiquer ce que Vous apprendrés de lui. Il a fait profession de medecine dans la Chine, et a parlé souvent au Monarque en cette qualité; et comme il paroît avoir connoissance des simples des Indes et de la Chine, il seroit bon de l'interroger là dessus. Il m'a parlé de deux, l'un contre la pierre, l'autre contre la phthisie, mais il ne me les a assez expliqués. Il m'a dit qu'on pourroit avoir à peu de frais des livres et autres choses de la Chine, et même des Chinois habiles pour les interpreter. Je l'ay exhorté de mettre là dessus son sentiment par écrit, et de le faire donner au Roy. Vous pourrés l'y encourager aussi, Monsieur, car le Roy pourroit peut-être y prendre goût; et comme vous avés envie, Mr. de vous appliquer à cette étude aussi, vous y trouveriés de la satisfaction vous même. Il vous dira bien des choses qui confirmeront ce que Vous dites dans Vôte dissertation sur les Missions: mais il est peut-être bon qu'il ne sache pas que vous écrivés; autrement il se desiera davantage de Vous.

II. Je viens de lire la premiere partie de vos dissertations, et j'y ay trouvé bien du plaisir et du profit. Je ne diray rien de celle du Soci-

nia-

nianisme que j'avois déjà lûe à Berlin, mais j'ay trouvé beau, que vous avés si bien déchiffré ce que le P. HARDOVIN a voulu dire énigmatiquement, et quoyque j'aye de la peine à croire, qu'on puisse aller à ce point d'extravagance dans la société pour vouloir renverser l'autorité de presque tous les anciens auteurs et manuscrits, je ne laisse pas d'accorder qu'il y en peut avoir beaucoup qui applaudiront, au moins en partie, aux pensées ridicules des Pères HARDOVIN et GERMON.

III. J'ay fait un tour à Cassel, où j'ay vû un original de CHARLE-MAGNE donné à l'Eglise de Hersfeld, il est de la seconde année de son empire. Il y avoit EGINERIVS *ad vicem Ercambaldi*. Je soupçonne que ce n'est autre que le celebre EGINARDVS. Le Pere MABILLON marque un notaire nommé GENESIVS. Mais je crois que c'est ce même EGINERIVS. Car les R et les S se ressembloit beaucoup dans les Ms. de ce tems là. J'ay été aussi à Gundersheim, où il y a des titres de LVDOVICVS fils de LOVIS Roy de Germanie. J'ay fait copier des Sceaux les portraits de CHARLE-MAGNE et de ce LOVIS le fils. Celuy de CHARLE-MAGNE donne un visage assés ressemblant de celuy qui se voit dans les gravures du P. MABILLON: cependant le *typarium* est différent. J'ay fait mettre mon Ecrit au net: mais je ne say quand il sera imprimé, parce que je n'ay point de liaison avec les libraires de Hollande, où je le voudrois envoyer. Au reste je serai bien aise d'apprendre

392 LETTRE CCXV. DE M. LEIBNIZ

dre la continuation de vos recherches, et je suis entierement etc. Hanover ce 14. d'Octob. 1707.

LETTRE CCXV.

L'état de la religion Chrétienne a la Chine.

L'affaire de la Chine embarrasse extremement les Jesuites, et le Pape même. J'ay vû une version d'un decret de l'Empereur de la Chine, où les Europeens qui voudront troubler dorénavant les Chinois dans la pratique de leurs ceremonies sont menacés de mort. Ce decret fait connoître que la cour de Chine a connoissance de la revolution du Japon, qui y a fait perir le Christianisme. Si le Pape approuve ce que le Cardinal de TOURNON a fait, il y a de l'apparence que tous les religieux, même les Jesuites seront obligés de sortir du pays. Au reste je suis avec passion.

P. S. N'avez-vous point parlé, Monsieur, à M. BRAND, qu'on dit que le Roy va envoyer en Perse?

LETTRE CCXVI.

Des quelques ouvrages, qui meriteroient d'être imprimés de nouveau.

CE JOANNES DE VESALIADONT vous voulés publier le traité contre les indulgences, a eu du merite, et ce qu'on trouvera de luy meritera d'être imprimé. Quant au *Diarium PARIDIS DE GRASSIS* comme il est aussi à
Wol-

Wolfenbutel; je meditois un *volumen rerum Italicarum, scriptorum bonam partem ineditorum aut auctiorum*, où je voulois inferer *integrum diarium BURCHARDI, tum ALEXANDRI VI. (auctum et correctum ex vestro codice) tum JULII II. itemque diarium PARIDIS DE GRASSIS*, et un certain discours de COMMENDON sur la cour de Rome, et les Papes AVGERTI DE BITERRIS que M. BALVZE cite aussi quelques fois. Item un certain ONGARELLI qui a écrit il y a 300 ans ou environ. Mais je ne voudrois pas pourtant que votre collection en souffrit, si votre extrait de PARIS DE GRASSIS y étoit nécessaire. Hanover le 30. Novemb. 1707.

L E T T R E CCXVII.

I. *Des Missionnaires Chinois.* II. *Des remèdes contre la pierre et la phthisie.* III. *De la controverse de M. la Croze avec le P. Harduin.* IV. *D'un original de Charles-magne donné à l'Eglise de Hersfeld.* V. *De la langue Chinoise.* VI. *Des controverses de M. la Croze avec les Sociniens et les Jésuites.*

I. **M**ad. la Princesse Royale m'a fait savoir que le R. P. CIMA aura sujet d'être content. Je croyois volontiers que quelque Missionnaire Chinois abusent de la liberté où ils se trouvent. Mais pour les honneurs qu'on fait à CONFUCIUS, je doute si on les peut appeler idolâtriques. Pour l'Empereur de la Chine, je suis assés porté à croire que sa Religion ne vagueres loin. Je suis persuadé qu'on chassera les Européens quand'on aura appris nos
meil-

meilleures connoissances. C'est pourquoy j'ay exhorté le P. BOVET et d'autres missionnaires de tâcher de nous faire avoir reciproquement les connoissances Chinoises. Mais pour cet effet, il faudroit faire venir des habiles Chinois en Europe avec leur livres. Selon le P. CIMA le Roy le pourroit faire à peu de frais: je voudrois qu'on y pensât.

II. Comme le R. P. CIMA a quelque connoissance de certains simples qu'il dit être souverains contre la pierre et la phthisie, il faudroit l'interroger là dessus. Je vous supplie, Monsieur, de ne pas laisser echapper cela, et d'en parler même à Mons. GVNDELSHEIM au besoin, en lui faisant mes complimens.

III. Ma lettre que vous avés bien voulu insérer dans votre ouvrage, pourroit paroître passable ailleurs, mais là où elle est, elle fait très mechante figure, parce qu'une chose mediocre placée parmi des choses excellentes devient mauvaise. Et ceux qui vous en ont parlés à rebours, étoient fort malins, ou jugeoient de travers. J'ay senti en lisant, ce que je viens de vous dire, on ne pouvoit rien dire de plus fort pour le P. MABILLON, et M. FONTANINI que ce que vous dites. Le public a besoin d'être desabusé du P. GERMON et de ses semblables gens mal informés; car je voy que des personnes habiles d'ailleurs, se laissent prevenir par ce pere.

IV. J'ay été dernièrement à Cassel, où j'ay vû un original de CHARLE-MAGNE donné à l'ancienne Abbaye de Hersfeld, dont les biens ont

ont été secularisés par la paix de Munster en faveur de la maison de Hesse. J'en parlay à un François homme de merite, il m'en eut paru étonné, et eût de la peine à croire qu'il y a de si anciens originaux, et je reconnus que le P. GERMON et les memoires de Trevoux l'avoient gâté là dessus.

V. S'il y avoit un certain nombre de caracteres fondamentaux dans la Literature Chinoise, dont les autres ne fussent que les combinaisons; cette literature auroit quelque analogie avec l'analyse des pensées. Je veux bien croire que le P. BOUVET se flatte, et flatte ceux de sa compagnie, mais je ne voy pas en quoy il me puisse avoir dit des faussetés. Aussi le P. Cima ne m'a rien dit de particulier là dessus, il seroit bien de donner ses remarques par écrit.

VI. Comme il aura peut-être dit des choses à M. GVNDELSHEIM, sur la medecine et les simples, qui s'oublieront, je souhaite, Monsieur, que vous fassiez en sorte qu'il vous en dise autant, et que vous vous entreteniez là dessus, tant avec M. GVNDELSHEIM, qu'avec luy, et que vous vouliez bien avoir la bonté de me faire part de ce que vous en tirerez. S'il pouvoit donner quelque connoissance des deux simples contre la pierre et contre la phthisie, il meriteroit une recompense.

VII. Si quelque libraire de Hollande se charge de l'impression de mon discours, je ne luy en demanderay qu'un bon nombre d'Exemplaires. J'ay compté qu'il m'en faudroit 150,
ou

ou 130 au moins pour mes amis, autrement je serois obligé d'en acheter. Je vous aurais une nouvelle obligation, par rapport à cet ouvrage même, si vous en procuriez l'impression, mais c'est à vous de juger, si le public vous en seroit obligé aussi. Il vous le fera beaucoup, si vous continués de luy donner des Dissertations, comme vous avés commencé. Vous avés portés aux Socinianisâns et aux Jesuites des coups qu'ils sentiront. S'il y a quelque chose de trop, ceux qui en sont innocens, n'ont qu'à desavouer ce qu'on leur impute, et la faute des uns n'est pas celle de tous les autres. Je suis avec zele. à Hannover ce 5. de Novemb. 1707.

L E T T R E C C X V I I I.

- I. *De la Palaeographie grecque du P. Montfaucon.* II. *De l'histoire de Neuffchatel par M. Plarre.* III. *De la defense de donner au public l'histoire de Leutingerus.* IV. *Des observations de M. Bourguet sur l'origine de l'écriture.* V. *de M. Naudé supralapsaire.*

Jé suis bien-aîsé de vous dire, que je viens d'apprendre de Paris, que vôtre ami le **Pere DON BERNARD de MONFAUCON** va publier un excellent livre *in folio*, dont le titre sera *Palaographia Græca*, il y fait dans le grec, ce que le P. Don MABILLON a fait dans son livre de *re Diplomatica* dans le Latin, & quelque chose de plus. Il y parlera des liqueurs pour des especes de papier, & autres corps dont on s'est servi pour écrire de la façon des livres des anciens scribes ou libraires & c.
chy.

chygraphes et Calligraphes de l'origine et des différences des lettres Grecques des anciennes inscriptions Grecques, dont il en a de beaucoup de non imprimées des vieux Ms. particulièrement de ceux de DISOCORIDE de la Bibliothèque de l'Empereur et du Roy, des Ms. du 7me et 8me siècle avec des epreuves en tailles douces, et des Ms. del 10me 11me 12me 13me 14me siècle, des Abreviations et de plusieurs notes de Musique de Chymie et de quelques diplomes de l'onzieme 12me et 13me siècle: il ne paroît pas qu'il aît connu des diplomes Grecs plus anciens. Cet ouvrage sera bien instructif et nous apprendra bien des belles choses. C'est tout ce qu'on m'en mande de Paris: Comme vous faites grand cas de ce Pere, j'ay crû de vous faire plaisir, Monsieur, en vous donnant cette information.

II. Pour ce qui est de M. P L A R R E, il est maintenant Secrétaire de l'Ambassade que le Roy a envoyé à Wetzlar, pour travailler avec des autres députés de l'Empire au redressement des desordres de la Chambre imperiale. Cependant lorsqu'un m'a mandé qu'on le veut charger de travailler à l'Histoire de Neufchatel; et on m'a demandé même, si je n'avois rien à lui fournir. J'ay répondu qu'il me paroïssoit, que pour un tel dessein, il vaudroit mieux qu'il fut auprès de Monsieur le Comte de M E T T E R N I C H, qu'à Wetzlar, où il aura toute autre chose à faire, il faut toujours penser au *dic cur hic*, travailler à la jurisprudence à Wetzlar, et à Neufchatel à l'Histoire; que cependant je n'avois rien de prêt pour un tel dessein.

III. Je m'étonne qu'on l'a empêché de publier l'Histoire de LEUTINGERUS sous prétexte que cet auteur parle mal des Reformés. Il est aisé de le redresser par des notes.

IV. J'ay oublié de vous dire, Monsieur, que Monsieur JABLONSKI m'a communiqué quelques lettres curieuses d'un marchand nommé BOURGUET, sur l'origine de l'écriture, et ce qu'il écrit au P. BOUVET que j'ay envoyé à Paris pour être envoyé à la Chine. J'ay conseillé à Mr. JABLONSKI de luy donner l'honneur de votre connoissance.

V. Mons. NAUDE' m'a envoyé son livre, où je m'étonne qu'il se declare pour les supralapsaires. Je vous souhaite une heureuse année avec beaucoup d'autres. Hanover ce 2. Janvier 1708.

LETTRE CCXIX.

I. *Des controverses de M. la Croze avec un certain Docteur de Sorbonne.* II. *D'un certain Legal, qui attaque la Montfaucon.*

I. Je m'étonne que M. le CLERC a mis la lettre du Docteur de Sorbonne, avant que d'avoir donné une recension de votre livre. Cette lettre ne contient rien, et ne merite gueres de réponse. Je l'ay lûe enfin, et ne comprends rien dans ce qu'il dit à mon égard, et je crois que d'autres ni comprendront rien non plus. Je n'ay pas dit que j'approuve M. BULLUS en tout. Et M. BULLUS est fort loué des protestans. Je crois que vous pourriez faire entrer dans votre réponse une espece de recension de votre

vôtre livre qui en fera connoître des bons endroits, et vous moquer au reste de la lettre. Je penseray si j'envoyeray un mot à M. le CLERC. S'il vous refuse, un autre ne vous refusera pas. (*)

II. Un certain LEGAL ou Legat françois retiré en Angleterre, qui y a écrit ses voyages imprimés depuis peu en Hollande, attaque mal à propos dans la preface le Pere BERNARD de MONFAUCON. Cela me donne mauvaise opinion de ce voyageur, qui paroît avoir tout pris des autres livres excepté ce peu qui regarde son avanture. Je suis avec zele. etc. Hanov. ce 18. Febr. 1708.

(*) M. la CROZE a disputé dans ses *dissertations historiques sur divers sujets*, données au public à Rotterdam chez Reinier Leer 1707., contre la paradoxique opinion du P. HARDOVIN, que les Ouvrages des saints Peres, qui leur sont attribuez communement, et les Auteurs profanes, que ces Peres ont citez, soient supposés dans le douzieme ou le troizieme siècle. Il attribue au même lieu l'opinion et le dessein du P. HARDOVIN à tous les Jesuites. Un Docteur de Sorbonne, comme il s'appelle, a pris en mauvaise part ce sentiment de M. la CROZE, et lui a opposé une dissertation, dont l'inscription est: *Sentiment d'un Docteur de Sorbonne sur un libelle intitulé; Dissertations historiques &c.* Il defend ici les Jesuites, et il excuse la paradoxique opinion du Pere HARDOVIN. M. le CLERC a inferé la même dissertation dans sa *Bibliothèque Chvoisie* T. X. p. 332. Mais non seulement le Docteur de Sorbonne dispute ici contre M. la CROZE, il censure aussi en passant M. LEIBNIZ, qui adhère avec M. la CROZE au sentiment de BULLUS, dans sa pretendue Defense du Concile de Nicée. La reponse de M. la CROZE à ce Docteur de Sorbonne se trouve dans la même *Bibliothèque* T. XV.

p. 166-187. Il se defend aussi par un livre intitulé *Vindiciae veterum scriptorum contra IO. HARDVINUM*. S. J. P. Roterodami 1708. in 8.

L E T T R E C C X X .

I. *Des relations de Dieu avec les hommes.* II. *Des nouvelles Chinoises.* III. *De la controverse de M. la Croze avec un certain Docteur de Sorbonne.*

I. Je vous suis bien obligé, Monsieur, de la bonté que vous avés de penser à mon ouvrage; nous verrons ce que M. HUMBERT répondra à son retour; en attendant je l'acheve et le met en état d'être envoyé à un libraire. Je m'étonne que M. NAUDE ne voit pas qu'on ne doit pas comparer ce que Dieu fait à notre égard, avec ce que nous faisons à l'égard des vermineux. C'est notre ignorance, negligence et foiblesse que nous détruisons ces animaux, mais Dieu qui fait tout, et qui fait employer tout comme il faut, donne à chaque chose ce qui luy convient.

II. J'approuve fort à votre application au Chinois. *Mes Novissima Sinica* sont distraits; peut-être pourtant que j'en trouveray encore, mais il sera difficile de trouver le livre du Pere MARGAILLANS.

III. Je doute que l'auteur du memoire que M. le CLERC a publié soit un Jesuite. Il seroit peut-être à propos de le mepriser quel qu'il puisse être: ainsi je serois quasi d'avis, Monsieur, qu'on ne luy repondit pas ni pour vous, ni pour moy. Mais voicy ce qui me paroît le plus convenable, sauf votre jugement, c'est que

que vous écrivissiez à M. le CLERC, qu'au lieu de répondre à ce Docteur, ou prétendu tel, vous croyés qu'il suffit de donner une petite recension de vôtre ouvrage, et que vous le priés de l'insérer dans le sien, en faisant cette recension vous pourrés dire, que vous ne garantissés pas tous les sentimens que M. BULLUS peut avoir, mais que vous applaudissés seulement à la justification du Concile de Nicée. Et quant à moy le meilleur seroit peut-être de ne rien dire du tout dans cette recension, puisque je n'en soucie gueres de ce que dit cet auteur. Au reste je suis avec zele etc. Hanover ce 29. Fevr. 1708.

P. S. J'ay oublié de vous dire, Monsieur, que M. CUPERUS me mande, que M. le CLERC fait imprimer en Hollande un recueil des piéces du Pere HARDOUIN, et c'est peut-être l'intérêt de son libraire, qui l'a fait prendre le parti de cet auteur.

LETTRE CCXXI.

I. De la controverse de M. la Croze avec le P. Hardouin. II. De quelques écrits de *Jordanus Brunus*. III. De quelques desseins de M. Toland, et IV. Des Commentaires d'Eustathe sur Homere.

I. **E**crivant dernièrement à Monsieur CUPERUS j'ay fait mention de vôtre Dissertation Latine et de la réponse que vous attendiez de luy là dessus. Maintenant je suis bien aise que vous l'ayés reçûe, et qu'on va l'imprimer. Je vous suis bien obligé du soin que vous prenez de l'Édi-

tion de mon travail. La difficulté est de favoir si l'imprimeur me voudra donner un aussi grand nombre d'exemplaires, que je dois avoir pour en envoyer à quantité d'amis. Je ne voudrois pas acheter beaucoup d'Exemplaires de mon propre ouvrage, et je suis assuré que 120. ne me suffiront pas, cependant je m'en contenteray sans prétendre autre chose.

II. M. TOLAND ne m'a point parlé du *Specchio della bestia trionfante* di GIORDANO BRUNO. Je crois d'avoir vû ce livre autrefois, et qu'il est proprement contre le Pape. J'ay deux ouvrages qu'il a fait de *infinito* l'un en Latin, l'autre en Italien. L'auteur ne manque pas d'esprit, mais il n'est pas trop profond.

III. M. TOLAND semble maintenant vouloir être ami des gens d'Eglise. Il a parlé à M. l'Evêque et à M. JABLONSKI pour apprendre les desseins du Roy sur la conciliation des Religions, mais il n'en aura pas appris grand chose. On peut dire de luy: *non defensoribus istis tempus eget*. Il a publié un livre Anglois pour prouver que la matiere peut penser, et qu'elle peut avoir l'action d'elle même. C'est changer *nomina rerum* et appeller matiere, ce qu'autrement on n'entend pas par ce nom. (*)

IV. On me mande de Paris, qu'on y va imprimer les commentaires d'EUSTATHE Archevêque de Thessalonique sur HOMERE, avec une version latine et quelques notes nécessaires. On conferera les passages cités par ce commentateur avec les auteurs. C'est Monsieur CAPERONNIER Licentié en Theologie, qui est un mem-

membre de l'Université de Paris, qui travaille à cet ouvrage. Je suis avec zèle etc. Hanover ce 11. d'Avril 1708.

P. S. Le P. GOBIEN. Jésuite qui étoit mon correspondant, et qui avoit soin des missions étrangères, est mort.

M. TOLAND m'a montré un MS. qui est une Apologie des Hongrois protestans, il le fera (peut-être) imprimer en Hollande.

(*) M. TOLAND a donné au public à London 1704. un livre avec l'inscription : *Lettres to Serena*, ou, *Lettres à Serena*. Disputant dans sa quatrième épître contre le Systeme de SPINOZA il soutient, que la matiere peut avoir l'action d'elle même. *That motion*, dit il, *is essential to Matter no less, than extension*, and *that Matter neither ever was, nor ever can be a sluggish, dead, and inactive Lump, or in a state of absolute Repose*. Un des amis de M. TOLAND a réfuté cette remarque. C'est pourquoi il se defend dans la cinquième lettre dans ce volume, qui traite du mouvement de la matiere. Ensuite et M. JAC. FAYVS dans sa Défense de la religion des Juifs P. I. cap. I. p. 4. et M. SAMUEL CLARCK dans sa dissertation de l'existence et des attributs de Dieu P. I. ch. IV. a réfuté cette erreur de M. TOLAND. Voiez le commentaire de M. l'Abbé MOSHEIM de la vie et des aventures de M. TOLAND, §. 26. p. 147. et 148.

L E T T R E CCXXII.

I. De quelques adversaires de M. la Croze. II. De Jordanus Brunus. III. M. Leibniz pense à un journal des Savans, qu'on pourroit publier à Berlin.

I. Je n'ay pas encor vû la dernière Histoire des ouvrages des Savans: ainsi je ne say pas quel sentiment M. de BEAUVAIL m'attribue: il a tort s'il va au delà de mes expressions; et je seray obligé en ce cas de m'expliquer. Je

Bb 4

ne

ne comprends pas par quel motif il vous maltraite, et que luy et M. le CLERC et M. BERNARD, quoyque d'ailleurs peu unis, conjurent contre vous? Est-ce qu'ils ont peur qu'en vous produisant dans le monde literaire, vous leur pourriés faire quelque tort, *officere ipsorum luminibus*? Si mon avis avoit quelque poids, je vous conseillerois, Monsieur, de ne vous point soucier des pieces qu'il vous jouent, et d'aller toujours vôtre chemin. D'autres habiles gens vous rendront justice. *Invenies alium, si te hic fastidit Alexis*. M. CUPERUS est de ce nombre.

II. Vous m'obligerés, Monsieur, de me communiquer plus de particularités du livre de JORDANUS BRUNUS; dont j'ay les écrits tant Latins qu'Italiens sur l'infini. Mais je n'ay qu'une idée très confuse du livre que vous dites que M. TOLAND avoit.

III. Il y a quelque tems que j'ay pensé à un journal de Savans qu'on pourroit publier à Berlin, mais je suis un peu en doute sur la langue. M. CHAUVIN en avoit commencé un en François. Mais soit qu'on prit le Latin ou le François, personne n'y pourroit mieux contribuer que vous. Ce seroit le moyen le plus commode de rendre justice aux gens de merite. Vous diriés, Monsieur,

Semper ego auditor tantum, nunquamne respondentam

Vexatus toties rauci Thesèide Codri.

Je suis avec zele etc.

Hanover ce 1. de May 1708.

LET-

L E T T R E CCXXIII.

I. *M. la Croze se perfectionne dans la langue Esclavonne. II. De quelques adversaires, de M. la Croze.*

I. J'ay eu l'honneur de recevoir votre lettre après celles de M. CUPER; les unes et les autres m'ont fait plaisir, et je suis ravi d'apprendre que vous poussés vos recherches sur les langues, et entrés plus avant dans l'Esclavonne, et dans les Dialectes.

II. Je ne remarque point que M. ANCIEN parle de vous, Monsieur, autrement qu'avec estime, il n'a garde d'approuver les étranges manieres de M. OELVEN, et luy aussi bien que M. BEAUVAIL sont peu contents de l'impression de la lettre de M. l'Abbé BIGNON avec un titre ridicule. Je ne scay point ce qu'on a mis contre vous dans le journal des Savans du Juin passé, et je ne lay si M. ANCIEN y a part. Cela peut venir de gens qui vous ont connu en France, & qui sont fâchés que vous attaqués si ouvertement leur religion, et les Jesuites. Mais ce ne sont pas ces gens dont vous ayez sujet de vous mettre en peine. Des semblables ne doivent point vous détourner de vos beaux desseins, qui peuvent servir à enrichir la Republique des lettres, et je seray toujours ravi d'en apprendre les particularités; souhaitant de tout mon cœur de pouvoir contribuer à tout ce qui peut servir à vous faire rendre justice par tout, et peut-être en pour-

ray je trouver quelque occasion. Je suis avec zele etc. Hanover ce 23. Septembr. 1709.

L E T T R E C C X X I V.

I. De la langue Albanoise. II. De la langue Armenienne, Cophrienne, et Georgienne et III. De la langue des pays soumis au Czar.

I. **C**omme M. HUBNER revenu de Hollande de passe icy, je l'ay prié de se charger d'un Manuscrit de la Bibliotheque du Roy, que je vous renvoye, en vous remerciant, et j'ay voulu me donner l'honneur de vous écrire en même tems. Vous m'avez fait beaucoup de plaisir, en me mandant d'avoir reçu un livre et un dictionnaire de la Langue Albanoise, par là nous apprenons quelle étoit la langue des anciens Illyriens. J'y remarque cependant beaucoup de l'Armenienne pour notre pere, convient avec les langues Scythiques, il semble aussi qu'il y a quelques petites traces des mots qui s'accordent avec l'Allemand, comme, *seer*, *teer*, *Enandeyenée*, pardonner, *ndetekech*, exaltation.

II. Vous deviendrez bientôt universel dans les langues, Monsieur, puisque vous approfondissiez même l'Armenienne toute différente des autres. Vous sçavez que feu Monsieur ACOLUTHUS s'imaginoit de trouver un rapport entre l'Armenien et le Copte, mais je crois qu'il se trompoit: au moins il ne m'en donnoit aucune preuve persuasive quand il m'en parla

parla à Berlin. Vous en pourrés juger à fonds maintenant. La Langue Georgienne m'a paru encor plus singulière que l'Armenienne, à cause de la multitude des modes. Votre explication des medailles Armeniennes fera sans doute très propre à entrer dans nos Miscellanea.

III. Il y a icy un Seigneur Moscovite Envoyé du Czar qui s'arrêtera peut-être encor quelques semaines icy, il s'appelle Prince ou Kneés de l'ancienne famille des *Kuracin*. Je tacheray de le porter à écrire à la Chancellerie de Moscau pour nous procurer des echantillons des Langues des pays soumis au Czar, et des pays voisins. Et si vous avés quelques demandes à faire, je vous supplie, Monsieur, de me le faire tenir bientôt. Comme il est Seigneur du pays, il pourra écrire de cela avec plus d'effet, que des étrangers que le Czar employe, et à qui j'en ay écrit et parlé inutilement. Au reste je suis avec zele etc. Hanover ce 10. Decembr. 1709.

L E T T R E CCXXV.

I. De la Langue Albanoise. II. La Langue Georgienne.
III. L'ouvrage de Nestor de Kiovie. IV. La rebaptisation des Latins chez les Russes. et V. De l'origine du mot: *Kosack*.

I. Il sera bon de discerner dans l'Albanois ce qui luy est propre, de ce qui est emprunté, personne ne le peut mieux faire que vous Monsieur. Cependant je diray mon opinion sur quelques mots de cette Langue. *Hunde pro naso,*

nafo, *An dicemus antiquum Celticum esse*; et que le chien *Hund* a eu son nom chez les Allemands du nez, par ce qu'il excelle par l'usage de cet organe, comme *Truye* Troia vient d'une autre maniere de *trogue* ou *truyn*, nez chez les anciens Gaulois, et encor chez les Galois modernes. *Hunting* est la chasse chez les Anglois; mais *hint* encor leur signifie trace, indice, ce que les Allemands modernes appellent *Spuhr*. Ainsi il se peut que le tout vienne d'une racine qui marquoit *Kunde* connoissance, et d'où même connoître et γινώσκειν peuvent être venus. Je tire une consequence semblable de *Craba brachium* chez les Albanois, car *Krebs* ou *crabbe* est un animal à bras, et *Krallen* (*griffes*) *Krazzen* gratter, *Kriechen*, repere, *Kröte* *bufe* en semblent dependre. La lettre K signifie souvent une courbure dans les racines; et la lettre R y signifie le mouvement, ainsi les bras sont propres à être exprimés par Cr il me semble que *Massa* est viande chez les Esclavons, ainsi cela se rapporteroit à *Mix* des Albanois, et *Mis* des Armeniens, qui signifie chair chez les uns et chez les autres. *Maritus Burri* pourroit avoir du rapport à *Braut*, *Braeutigam*, *Freia*, Venus des peuples Teutoniques. Pour ce qui est de *Cancer Gaforreia* des Albanois, je soupçonne qu'il pourroit avoir du rapport à *Gafel*, c'est à dire *furca*, fourchette. Les bottes telles que les Hongrois ont coutume de porter, sont appellées *Citmes* à Vienne selon la prononciation italienne, c'est à dire *tschismes*, ainsi il
fau-

faudroit examiner si *ocrea* n'est pas *tſchisme* chez les Hongrois, ou chez quelque autre peuple voisin, comme chez les Albanois. Les noms Albanois des nombres n'ont rien ce semble qui ne sorte des langues voisines. Mais que chez les Albanois un boeuf soit *Chau* et que la Mer s'appelle *deet*; et *mulier crue* et *Bon Emit*. C'est dequoy vous pourrés mieux trouver la raison, Monsieur, sachant tant de langues. Peut-être que *deet*, est une alteration de *delt* *Θάλασσα* etc.

II. La Langue Georgienne fera un jour vôtre fait, Monsieur, car je vous en apporteray le Dictionnaire, s'il plait à Dieu. On en a aussi publié une Grammaire des types *della prapaganda*, mais que je n'ay point vûe, cependant elle doit être curieuse; comme j'ay jugé par une recension que j'en ay vûe autre fois dans le *Giornale de letterati*. Je m'imagîne qu'on aura aussi imprimé quelque livre pieux dans cette langue, quand on n'y auroit point la Bible.

III. Je verray s'il y aura moyen d'obtenir l'ouvrages de NESTOR de KIOVIE. J'ay trouvé un auteur qui a vû un livre de ce NESTOR, et qui en a fait des extraits, c'est HERBINIUS dans son livre *de Cryptis Kioviensibus*, que vous trouverés facilement à Berlin, car il est imprimé à Konigsberg en 1675. en 8vo. Autant que je le puis comprendre, le livre même de ce NESTOR, s'appelle *πατερικόν*, dans lequel ce Chronographe des Russes a donné les vies des peres dont les corps se trouvent dans la grande Grotte de Kiow

Kiow. Ce livre de NESTOR, à ce que dit M. HERBINIUS, est imprimé à Kiow en 1661. en types Sclavoniques ou Russes comme sont ceux des Moscovites. Je ne say si ce n'est le livre que vous avés vû, ce qui pourroit en faire douter, est, que vous en parlés comme si ce *πατερικόν* n'étoit point de ce NESTOR, au lieu qu'HERBINIUS le luy attribue très souvent. Il est vray qu'il rapporte qu'un SILVESTER KLOSSOW Evêque Ruthenien du pays de Mecislaw Orszan et Mohilow à fait un abrégé du *πατερικόν* de NESTOR en langue Polonoise imprimé encor à Kiow en 1636. et je ne say si vous avés vû ce dernier ou l'autre. HERBINIUS ne paroît point avoir sù que ce NESTOR ait fait un autre ouvrage, quoy qu'il l'appelle le Chronographe des Russes. Cependant ce NESTOR est nommé luy même le penultieme dans le catalogue des Peres, dont les corps non corrompus paroissent dans la Grotte de Kiow, et ce catalogue avoit été envoyé à Monsr. HERBINIUS, par l'Archimandrite d'un Monastere de Kiow nommé INNOCENT GIZIEL qui avoit du savoir et avoit étudié dans les Academies des Chrétiens Latins. Quoy qu'il en soit, je prieray ce prince ou Knees KURACIN, et des gentilshommes Moscovites curieux qui sont avec luy, de tâcher de nous procurer la Chronique même de NESTOR, s'il y a moyen. M. HERBINIUS p. 17. cite son *πατερικόν* part. I. touchant la premiere predication de l'Evangile chez les Russes par l'Apôtre S. André, et touchant

chant un certain S. ANDRONIC venu depuis dans leur pays, qui pourroit bien avoir donné occasion à la fiction de la venue de S. ANDRÉ. etc.

IV. Monsieur HERBINIUS nous apprend encore une chose que je ne savois pas, et qui est digne d'être scûe, c'est que les Russes ont résolu dans un Synode tenu à Moscovie quelques années avant qu'il ait publié son livre, de ne plus rebaptiser les Latins qui embrasseroient leur religion, ce qui n'est pas une petite affaire.

V. Il dit aussi avoir appris d'un Seigneur Polonois, que *Kossà* est une faux en Esclavon, et *Kossak* un faucher ou qui porte une faux; et que c'est de là que vient le nom des Cosaques, et nullement de *Kozà* chevre, par ce qu'ils couroient et sautoient comme les chèvres; En effet la première dérivation paroît bien plus raisonnable. Au reste, Monsieur, puisque vous avez fait un travail si utile sur la langue Slavonique literale, ne pourriez vous pas aisément en faire un extrait des racines, c'est à dire des mots principaux, dont la connoissance suffiroit à peu près pour entendre facilement les autres. Je vous en serois bien obligé si cela se pouvoit. Et au reste je suis avec zèle, en vous souhaitant une heureuse nouvelle année, etc. Hanover ce 26. Decembr. 1709.

P. S. Je voudrois bien avoir aussi votre sentiment touchant ce Seigneur que les Russes disent être venus d'un pays éloigné, et qui pourroit être la côte de la mer Balthique, j'ay une
table

table Genealogique. Manuscrite où est parlé
d'un RORIC venu en Russie.

L E T T R E CCXXVI.

I. *De la langue Armenienne et Chinoise.* II. *Du livre de M. Isbrand.* et III. *Du pays de Wagria.*

I. Je prends la liberté de vous envoyer la lettre que M. BOURGUET m'a écrite de Neufchâtel avec ma réponse. La sienne ne m'a été rendue que depuis peu à cause de quelque accident. Je vous supplie, Monsieur, de me communiquer vos reflexions là dessus afin de luy en faire part. Je luy marque que c'est de vous que j'en attends les meilleures. Les Armeniens meritent que vous fassiez pour eux, ce que M. LUDOLF a fait pour les Abyssins. Mais outre que j'apprends qu'il y a un jeune homme en Hollande nommé SCHROEDERUS, qui s'est appliqué à la langue des Armeniens, qui a eu des gens du pays pour maitres, et qui publiera bien-tôt une Grammaire Armenienne: Les Chinois meriteroient bien d'avantage vos soins, et pour faire quelque chose de bon dans la literature Chinoise, vous avés à la Bibliotheque du Roy des secours, que vous ne trouverez point ailleurs. Ainsi, si vous voyés quelque apparence d'y faire des progrès, je m'imagine que vous ne sauriés rien faire de plus important.

II. Le livre de Mons. ISBRAND merite d'être traduit, et d'être enrichi par des notes, puis qu'il est un peu maigre.

III.

III. Les pays de Variag d'où les Historiens Esclavons disent que RORIC est venu dans la Russie, ne sera autre chose apparemment que *Wagria*, province où la ville de Lubec est située, et qui étoit attribuée autre fois aux Esclavons *Wagrii*, *Obotriti* c'est à dire les habitants des environs de Lubec, du pays de Mecklenbourg, et de celui de Lauenbourg étoient tous des Esclavons. Ce pays est maintenant habité par tout par des peuples Allemands ou devenus tels. Mais la Wagrie a été plus d'une fois assujettie aux Normans ou Danois. Ainsi ce RORIC paroît avoir été un Seigneur de race Danoise, mais venu de Wagrie ou des environs. Car RORIC est un nom usité chez les Danois et autres Germains Septentrionaux, mais non pas chez les Mecklenbourgeois ou autres Esclavons. Cette Côte de Wagrie a toujours été un pays de grand commerce même avant la fondation de la Ville de Lubec, par ce que ce pays est situé à l'entrée du Chersonese Cimbrique, et fournit un passage aisé dans l'Océan. Ainsi il a pu donner son nom à la mer voisine chez les Esclavons, et il paroît que les Russes ne pouvant pas bien prononcer gr ou Wagria en ont fait Wariag. Je vous prie de donner à Mons. JABLONSKI le Ministre, vos remarques sur la lettre de M. BOURGUET, car M. JABLONSKI me les pourra communiquer avant que de les envoyer, et je suis avec zele etc. Hanover ce 15. p'Avril 1710.

Cc

LET-

L E T T R E CCXXVII.

I. *L'éloge de M. la Croze.* II. *D'une inscription Siberienne.* III. *Des anciens caracteres Chinois etc.* IV. *Des observations de l'aimant, que l'on veut établir dans l'Empire de Russie.*

I. **V**ous ne m'avez pas peu obligé, en me donnant la connoissance de M. WOLFIUS, qui a publié déjà des beaux essais, et dont j'attends encor beaucoup. Mais vous m'obligez encor, en m'écrivant tout simplement de vous même, et en me faisant part de vos études, que je trouve toujours belles et importantes. Je reconnois la consequence de la langue Arménienne, et je suis assuré, que vous en tirez de belles choses pour l'Histoire Ecclesiastique et la sainte écriture. Mais je trouve la recherche du Chinois infiniment plus utile, et je suis ravi de voir, que vous y pensez sérieusement.

II. L'inscription Siberienne me paroît bien considerable en tout sens; et si vous la déchiffrés, ce sera quelque chose de merveilleux. Le commencement de votre explication est très apparent, et le signe de JESUS CHRIST indubitable.

III. Je crois avec vous, que les anciens caracteres Chinois étoient Hieroglyphes. Apparemment c'étoient au commencement les peintures des choses, mais enfin pour abréger, et pour étendre cette écriture, ils en ont conservé seulement quelques traits des figures,

res, et ils en ont faits des combinaisons pour exprimer les autres choses, dont une bonne partie ne sauroit être peinte; d'où sont venus insensiblement leur presens caractères. De l'inscription Siberienne il semble, qu'on peut tirer cette conséquence, que les caractères d'alors différoient infiniment des modernes. Ce qui feroit croire aisément, que l'inscription Chinoise Chrétienne publiée par le P. KIRCHER comme ancienne, est supposée. A moins de dire qu'une colonie Chinoise dans la Siberie avoit conservé les anciens caractères Chinois, lors qu'ils étoient déjà changés dans la Chine, ce qui n'est pas impossible. Il y a déjà du tems, que j'avois pris la liberté de vous envoyer, Monsieur, la lettre de M. BOURGET avec ma réponse, pour vous prier de marquer là dessus votre sentiment. Je crois, que vous avez rendu ces lettres à M. JABLONSKI, mais je n'ay point appris ce que je desirois le plus, c'est à dire ce que vous en disiez. Est-il permis encor de l'apprendre? J'ay vu ce que Monsieur SIMON a dit pour rendre justice à votre mérite: La sottise, qu'il y a adjourée sur de faux rapports, ne sauroit vous faire du tort. Vous m'obligerez, Monsieur, de me donner de tems en tems de vos nouvelles; d'autant plus qu'il me semble, que nôtre société languit assez à Berlin, et que je me suis efforcé inutilement de la tirer de la langueur.

IV. J'ay eu l'honneur de parler au Czar à Torgau, et sa Majesté fera faire des observations magnetiques dans ses vastes Etats. Elle

Cc 2

paraît

416 LETTRE CCXXVIII. DE M. LEIBNIZ

paroit encor disposée à favoriser d'autres recherches, et si vous voulez, Monsieur, remarquer des points, qui méritent d'être recherchés dans la Russie, dans la Sibirie, et dans la Chine même, j'espère que ce Monarque donnera des ordres pour nous favoriser. Je suis avec zele etc. Hanover le 14. Decembr. 1711.

L E T T R E CCXXVIII.

- I. *D'une Inscription Siberienne*. II. *De la langue Epirotique*.
III. *De l'origine du mot allemand: Flur*.

I. J'espère que ma dernière avec l'incuse pour M. WOLFUS vous aura été rendue. Celle cy est pour vous dire, que M. GUERRES m'a écrit, de n'avoir rien appris de vous, Monsieur, depuis le Mois d'Août, après vous avoir envoyé l'inscription Siberienne, et qu'il craignoit que vous ne fussiez malade. Je luy ay écrit, qu'apparemment vous aviez attendu luy demander le succès de votre recherche, le dessus, où vous aviez fait des progrès considérables, suivant ce que vous m'en aviez mandé. Cependant il sera peut-être bon, que vous le tiriez de la peine vous même, car c'est une personne qui vous estime, comme de raison, et qui merite bien aussi la vôtre.

II. A cette occasion, je vous supplie, Monsieur, de m'envoyer l'Oraison Dominicale de la langue Epirotique avec une version interlineaire; et vous m'obligeriez en y adjoutant le *credo*, si votre commodité le permet; item de me donner les titres de vos deux livres de
cette

cette langue, avec leur grandeur, et le tems, et lieu de l'impression. Car cette Langue étant si peu connue, merite qu'on y medite un peu. Je tâcheray d'obtenir ces livres de Rome. On a deterré des anciens monumens sous les fondemens de Nôtre Dame de Paris.

III. Il y a de mention des Divinités tant Latines, et Greques, comme JUPITER, HERCULE, VOLCAIN, CASTOR, et POLLUX; que Gauloises, comme Hesus, et un Dieu inconnu portant des Cornes, avec des anneaux attachés un à chacune des Cornes, avec cette Inscription CERNVNNOS, or le nom même signifie un cornu. Car *Kern* est *Cornu* ou *Horn* en Aremorique ou vieux Celtique, or je crois avoir trouvé la dedans l'origine jusqu'icy inconnue du mot Allemand *HORNUNG*, qui signifie le mois de Fevrier. La question est ce que c'étoit que ce Dieu, et pourquoy on luy avoit affecté ce mois. L'on fait que les anciens donnoient quelques fois des cornes à BACCHUS, et on pourroit conjecturer, que les anciens Gaulois et Germains, se reposant durant ce mois, où il ne pas encor permis de travailler à la culture de la terre, se divertissoient à boire. Cependant il y a une autre conjecture d'un savant homme, qui approuve ma derivation du *Hornung*, mais qui croit que le Dieu cornu étoit PAN ou FAUNE, d'autant plus que selon le temoignage des Fastes d'OVIDE les *Faunalia* se celebrent au Mois de Fevrier. S'il étoit aussi sûr que ces peuples ont honoré PAN ou FAUNE, comme on

418 LETTRE CCXXIX DE M. LEIBNIZ

doit juger, qu'ils ont honoré *BACCHUS*, je serois moy même pour cette *interprétation*. Je souhaite votre sentiment là dessus, et je suis avec zele en vous souhaitant *multis annos et felices*. Hanov. le 28. Decemb. 1711.

LETTRE CCXXIX

I. *De la langue Armenienne et des anciens Medes*. II. *De l'origine du mot allemand Hornung*. III. *De l'usage de M. I. C. Wolf*. IV. *De la Bretagne méridionale*. V. *Des oeuvres de Frodoardus etc.* VI. *D'un ouvrage de Proclus*.

I. Vos lettres, bien loin d'importuner, m'obligent, et m'instruisent toujours. Je suis fâché qu'on vous a chargé d'une traduction, car il y a cent choses que vous pouvez faire que d'autres ne feront pas, & il y a cent autres qui pourroient faire de bonnes réductions. Cependant j'espere que vous serez quitté maintenant, et que vous serez retourné à votre Armenien favori. La decouverte que la langue des anciens Medes étoit celle que les Armeniens ont conservée, me paroît considerable, et belle. On apprend aussi par là que les Medes et les Perses étoient des peuples d'une race toute differente. Je n'ay point manqué d'écrire pour la reception de M. WOLFRIUS de Wittenberg dans nôtre Societé, et j'espere qu'on en demeurera d'accord. Je voudrois que tous nos membres le meritaissent aussi bien que luy, chacun dans son genre. Quand vous aurés depeché votre important ouvrage Armenien, je vous solliciterai toujours

jours en faveur de la Chine. Pourquoi ne ferez-vous pas plutôt imprimer votre dictionnaire en un Volume in folio, qu'en deux in quarto? Si ce n'est peut-être que vous voulés que l'un soit *Latino-Armenum*, l'autre *Armeno-Latinum*. Mais j'en doute, et je m'imagines que vous vous ferez contenté du dernier.

II. Je suis ravi de l'approbation que vous donnés à ma conjecture touchant *Cernunnos*. La recherche des Dieux particuliers, differens de ceux des Grecs et Romains, particulièrement en Europe seroit curieuse. REINESIUS dans son *Deus Endovellicus* a donné un essay fort beau. Un certain Mons. DELLA TORRE, qui a écrit des antiquités du Frioul, a parlé amplement du Dieu BELRUS. La *Dea NEHALENNIA* me paroît avoir quelque rapport à la rivière *Vabalis*. BOXHORNIIUS a fait une dissertation en Flamand sur cette Deesse, que j'ay. Mais je ne me souviens pas de l'explication qu'il en donne. Un de mes amis soupçonne qu'au lieu d'ORMIOC nom d'HERCULE Gaulois, il faudroit lire OPMIOC, et que ce pourroit être IRMIN Dieu Germanique. Je vous supplie, Monsieur, de me marquer quelques passages d'HERODOTE, et d'autres anciens sur la maniere de se servir de cornes comme de vases propres pour en boire; supposé que cela ne vous donne point de peine.

III. Je suis ravi d'apprendre que M. WOLFIUS est dans le dessein de continuer dans ses

recherches de la Philosophie ancienne, qui seront encore utiles pour l'Histoire Ecclesiastique. Je vous supplie de luy faire mes complimens reciproques.

IV. Un Norman a écrit contre le P. LOBINEAU, pour soutenir que la Bretagne mineure a été soumise autrefois aux premiers Princes Normans Chrétiens. Vous le trouverez dans le Journal des Savans de Paris. Je crois que cela n'est pas tout a fait sans fondement, et que CHARLE le simple abandonna au moins une partie de la Bretagne à ROLLON.

V. Quelcun a dessein à Paris de publier les oeuvres de FRODOARDUS. Il y ajoutera son *Carmen pontificale* entier, et quelques autres poèmes du même de *Vitis Sanctorum*. Un, nommé M. SIMON a été fait garde du Cabinet de Medailles du Roy, et M. GALLAND sera son adjoint. On croit qu'encore la Bibliotheque du Roy après la mort de M. CLEMENT sera gardée par deux, dont l'un sera M. BOIVIN, on m'a encor nommé l'autre, mais je ne me souviens pas de son nom. Il faut finir. Je suis avec zele etc. Hanover le 17. Mars 1712.

VI. P. S. Apropos de la Philosophie des anciens que Monsieur WOLFIUS est si capable d'eclaircir, je vous diray, Monsieur, que j'ai la traduction Latine d'un ouvrage de PROCLUS, dont on n'a point le Grec. Le livre est sur la liberté, la contingence, et l'origine du mal. C'est justement l'object de ma Theodicée. L'auteur de cette version est un certain

GUI-

GUILIELMUS de MORBEKA Archevêque de Corinthe, je crois qu'il étoit Anglois de nation. Cette version est si literale et si expressive du Grec, qu'on a quelques fois de la peine à l'entendre, et il faut quasi diviner, quel a été le Grec pour en venir à bout. Ainsi cette version demanderoit quasi une autre version, ou bien une Paraphrase. Mais pour cet effet il faudroit être bien versé dans la lecture des Ecrits de PROCLUS, et d'autres Platoniciens. Le même MORBEK a aussi traduit les Elemens Theologiques de PROCLUS fait à l'imitation des demonstrations des Mathématiciens; mais je crois qu'on en a le Grec. Cependant je n'oserois l'affeurer, n'ayant point le loisir de chercher.

L E T T R E CCXXX.

- I. Du dictionnaire Armenien de M. la Croze. II. Du mot *byuoc*. III. De la religion et de la langue Gauloise. IV. De l'ancienne maniere de servir de cornes pour boire. V. De la traduction de Proclus par Morbek. VI. Des adversaires de M. la Croze.

Je suis bien aise qu'on rend justice à M. WOLFIUS, non seulement à Berlin, mais encor ailleurs, puisque j'apprends, qu'on l'a appelé à HAMBOURG; où il aura le plaisir et l'avantage de converser avec M. FABRICIUS. Pourquoi, Monsieur, ne feriez-vous pas imprimer votre dictionnaire Armenien? Je suis bien assuré qu'on ne manquera point de libraires qui le voudront imprimer, ni de

lecteurs qui le voudront acheter. Et si l'on manquoit de libraires ailleurs, je croy qu'on s'en chargeroit *alla propaganda*, comme on a voulu se charger de quelques travaux de *M. de SPARWENFELD* pour l'Esclavon.

II. Le changement d'*oymos* en *oquos* n'est pas de moy, et je suspends mon jugement là dessus: Cependant je ne le trouve point si hardi, puis qu'il n'y a que l'échange de deux lettres, qui se ressemblent fort, et que la chose convient. Que peut on demander de plus pour rendre une emendation *ex ingenio*, possible?

III. La religion des Gaulois differoit de celle des Germains en ce que la première étoit plus raffinée: mais les Dieux en bonne partie étoient les mêmes *Taran* et *Thor*; *Theutatis* et *Theut* ou *Tuitscou*; *Kernunnos* et *Hornung*. J'ajoute *Hesus* ou *Efus* et *Eric*, puisque *Eric-Dag* est Mardy dans Allemagne superieure; et *Penn* le chef des Dieux, *unde Alpes Penninae apud Livium*, avoit aussi ce nom chez les Allemands, d'où vient que chez les Allemands superieurs *dies jovis* est *pfingsdag*. Les uns et les autres avoient des Bardes, mais les Allemands n'avoient point que je sache des Druides, qui avoient du savoir, qui mandoient aux Allemands. On peut encor dire, que la langue Gauloise étoit Germanique à demi, comme on peut dire, *Latinam esse semigracam*. Une infinité de mots du pays de Galles ou du Bas-Breton se trouvent encor en Allemand. Et apparemment les deux langues s'approchoient encor d'avantage dans les vieux tems.

tems. Lors que peu de mots conviennent comme en Armenien et en Allemand, vous avés raison de dire, que le fond de la langue est tout différent. Ainsi par rapport au Gaulois et Allemand, je tiens le milieu entre CLUVERIUS qui en fait la même langue, et ceux qui les font toutes différentes. LIVIUS *gentes Alpinas appellat semigermanas*. S'il y avoit beaucoup de mots Basques dans le Cophthe, cela confirmeroit une conjecture que j'ay touchée, que l'ancien Espagnol et Aquitannique, pouvoit être venu d'Afrique. Vous m'obligerés, Monsieur, en me marquant un nombre de ces mots Cophtho-basques, Albano-Celtiques, et Libo-Letto-Celtiques.

IV. Je vous remercie, Monsieur, de vos remarques, sur l'ancienne maniere de se servir de cornes pour boire. Ceux qui ont écrit de *cornu Oldenburgica*, et *vase Tunderensi*, apportent aussi des autorités, mais les vôtres sont bien choisies, et peu vulgaires.

V. Ce que je say de la Traduction de PROCLUS par MORBECK, ne me vient que de la Bibliothèque de Hambourg. Ce MORBECK est mentionné dans VITELLIO.

VI. Il faut mépriser ce que la haine de Religion fait dire aux François et autres Romains, contre ceux qui les ont quittés. Ils voudroient faire mépriser toutes ces personnes: mais vous, Monsieur, et Monsieur OUDIN, et Monsieur le VASSEUR, nous fournissés de grandes instances pour les confondre. Peu de personnes remarqueront ce que
les

les memoires des Trevoux et M. SIMON. Mais ses lettres ont dit contre vous, et ceux qui le remarqueront, s'ils sont equitables et modérés, le mépriseront. De telles choses ne meritent presque d'être relevées. Monsieur SIMON rend au moins justice à votre savoir. Je reviens toujours à mes souhaits sur le Chinois après l'Armenien. Je voudrais que non seulement les Lecteurs, mais encore les Princes rendissent justice à votre mérite, et que je ferois d'y pouvoir être utile. Je suis avec zèle etc. Hanover le 30 Mars 1707.

L E T T R E C C X X X I

De la langue et de la Mission Chinoise.

Vous me faites toujours beaucoup de plaisir et d'honneur, en m'informant de vos desseins literaires, où je ne manque gueres d'applaudir, les trouvant très utiles et très importants. Il semble que vos forces s'augmentent par le travail. *Duris ut flex caesa bipennibus, Vnde ipso ducit opes animamque ferro.* Vous avez passé des Armeniens aux Cophthes, quoique M. ACOLUTHUS ne vous ait point mené par ce chemin. J'en serois ravi particulièrement, si le Cophthe vous pouvoit servir de degré pour mieux arriver à la Connoissance des caracteres Chinois. Mais quand cela ne seroit point, comme en effet il y a quelque lieu d'en douter, ce seroit toujours beaucoup si la langue Cophthe étoit aussi Philosophique qu'elle vous paroît du premier abord. Car jusqu'ici nous n'en

n'en connoissons point de telles, quoique les raisons des impositions des noms paroissent quelquefois à travers des ruines des anciennes langues, particulièrement de l'Hebreu et du Teutonique. Cependant l'Egypte ayant été gouverné long tems par les Prêtres et par les Sages, vôtres esperance paroît avoir d'autant plus de fondement. Il semble que le Pere AGATHEMERUS a crû aussi, ou a voulu faire croire aux gens, que l'Egyptien peut servir aux Chinois, car il avoit commencé d'étudier le Cophthe. Quoiqu'il en soit, je crois que le Pape auroit mieux fait d'envoyer à la Chine un homme comme le Pere BONJOUR, qu'un homme comme le Cardinal de Tournon. Il auroit eu moins d'autorité, mais il auroit pû faire des rapports avec plus de connoissance de cause. Car pour dire la verité j'ay toujours trouvé le procédé de ce Cardinal plus convenable à un saint visionnaire, qu'à un homme dont le zele fut réglé par la science. Vous ne me sauriés faire plus de plaisir qu'en me faisant quelque part de vos nouvelles decouvertes, comme vous me le faites esperer. Je vous avois supplié dernièrement de me donner quelques echantillons de vos paralleles de l'Albanois avec le Celtique, et quelques autres langues et je vous repete ma priere. Je ne demande que ce qui sera de vôtres commodité, vous voyés par ce trait de ma memoire, qui d'ailleurs est assez mauvaise, combien j'ai de l'attention à ce qui vous regarde. Je voudrois que ce pût être un jour d'une maniere où vous trou-

trouvassiez quelque avantage, étant avec beaucoup de zèle etc. Hanover le 6. Juill. 1710.

L E T T R E C C X X X I I .

I. De l'érudition de M. la Croze. II. Sentiments de M. Bourguet sur la Theodicée de M. Leibniz. III. De l'histoire de la Bretagne.

I. Quoique vous soyez capable de nous donner des belles choses sur toutes sortes de matieres, v^{otre} travail sur la langue et les caracteres de la Chine m'a toujours paru le plus important.

II. Depuis que Monsieur BOURGUET a vu mes essais de Theodicée, il m'a écrit une autre lettre, où il reconnoit d'y avoir trouvé la solution de la plus part de ses difficultés. J'espère que vous aurez renouvelé votre correspondance avec Monsieur CUPERUS.

III. Un ami de Paris me mande ce qu'il dit sur l'histoire de la Bretagne, où je sçay que vous avez beaucoup de part. "L'Histoire de la Bretagne par le Pere LOBINEAU, et contre laquelle l'Abbé VERTOT avoit écrit, occupe beaucoup Mons^{ieur} le Chancelier, car ce Benedictin pretend dans son Histoire que la Bretagne est un fief independant, & qui ne peut être confisqué par la felonie. De sorte qu'il paroît par ce principe, que le Roy ne la posséderoit qu'à titre d'usurpation. Ce que Monsieur l'Abbé de VERTOT un de nos illustres et sçavans auteurs, sur tout en Histoire, a fait remarquer à M. le Chancelier, ainsi si le Pere

Lo-

LOBINEAU n'a pas de quoi se justifier, il „
pourroit luy arriver des aventures. me
mande que P. GERMON Jesuite, a publié un
livre de *veteribus Haereticis Ecclesiasticorum Co-*
dictum corruptoribus. J'ay peur que ce travail
ne tende encor à faire douter, et à pousser le
critique sceptique. Au reste je suis avec pas-
sion et estime etc. Vienne ce 17. Juin 1713.

L E T T R E CCXXXIII.

- I. Une conjecture des vers attribués à Charlemagne, II.
De M. Gronovius et du P. Germon. III. De l'erreur
d'un Jesuite. IV. Si la Bretagne a relevé de la France?
V. Des Jesuites, et de la Mission Chinoise.

I. Comme je crains que ma présence ne ser-
viroit de rien à Berlin à mes amis,
d'ailleurs le mal contagieux qui regne assez ici
parmi le petit peuple, a rendu les passages
difficiles par la Saxe et par le Brandebourg;
je feray mon retour par la Franconie, quoique
j'eusse pensé au commencement de passer à
Berlin. On peut dire que la fermeté de l'Em-
pereur à ne point vouloir partir d'ici, que dans
l'extremité; a epargné bien de maux à la ville
de Vienne, où tout seroit allé s'en dessus des-
sous à son depart. Maintenant on pretend
que le mal commence à baisser qui haussioit de-
puis le mois de Juin. Sans ce mal, ces mots
Te tenet aula nitens, auroient été bien appli-
qués à la cour de l'Empereur. En dressant mes
Annales depuis le commencement du regne
de CHARLEMAGNE (que j'ay poussé jusqu'

à HENRI l'oïseleur avant mon depart d'Hanover. J'ay temoigné quelque penchant pour une conjecture qui est, que ces vers attribués à CHARLEMAGNE pourroient regarder la mort de son fils ainé CHARLES, au lieu qu'on les applique ordinairement à ROLAND, qu'on veut faire passer pour le fils de sa soeur.

II. Je ne say comment M. GRONOVIVS respondra au passage du *Concilium Eliberitanum*, s'il pretend soutenir, qu'il y a eu des images dans les Temples de la primitive Eglise. On parle pourtant de celle du bon pasteur. Je ne doute point que le P. GERMON n'aye en vûe les nommés Predestinatiens du neuvième siècle, et les pretendues falsifications dont HINCMAR les accuse.

III. Un certain Jesuite rapporté dans un des journaux, pretend contre l'evidence de l'Histoire de ce tems là, qu'on a pris *Ecclesiam Laudunensem pro Lugdunensi*, Laon pour Lyon. Ces gens ne font point d'honneur à leur ordre.

IV. Je ne say si jamais la Bretagne a été un fief de la Couronne de France, et j'ay raison de deferer à vôtre jugement là dessus, puisque vous avés epluché vous même l'Histoire du pays. Cependant je vous dirai d'avoir remarqué, qu'un des Ducs ou Rois de la Bretagne NOMENIUS ou SALOMON, ou un autre voisin de ce tems a pris la qualité de *Missus Regius*; car les Ducs relevans de la Couronne prenoient quelques fois cette qualité, parce qu'un *Missus Regius* avoit a Surintendance sur des Comtes, et autres juges ou Seigneurs de son département.

V.

V. Les Jesuites se sont attirés une nouvelle tempête du côté de Rome et de Paris, par la Continuation de l'Histoire de leur ordre, faite par le pere JOUVENCI. Cependant dans le fond ce pere a raison, à mon avis, (autant que je me l'imagine, sans avoir lû son ouvrage :) en faisant l'Apologie du Jesuite que le Parlement de Paris fit mourir, & des honneurs qu'on rend à la Chine à CONFUCIUS et aux ancêtres. Car quoique le Jesuite qui fut l'objet de la rigueur du Parlement, eût enseigné des opinions que je desapprouve : neantmoins sa Doctrine étant soutenue par quantité de Theologiens, on ne devoit point le traiter avec tant de rigueur. Et après les declarations du Monarque de la Chine on a sujet d'être content, et d'accepter *ambabus manibus* une decision du chef de la religion Chinoise, si favorable au Christianisme. Au reste les Jesuites ont des adversaires assez forts, et ils ne peuvent point dire que tout leur rit. Ici même je trouve qu'ils n'ont point du tout le pouvoir de leur predecesseurs. Vous avez excité ma curiosité en me parlant d'un ouvrage que vous dites avoir fini, et que vous ne nommés pas. Quelqu'il puisse être, je me figure qu'il sera utile et beau. Je reviens toujours à mes souhaits que vous puissiez vous appliquer d'avantage à la literature Chinoise, et je suis avec zele etc. Vienne ce 16. de Sept. 1713.

P. S. Je ne say si vous avez remarqué qu'il est parlé de vous assez dignement, en un certain sens, dans les lettres de M. SIMON.

Dd

LET.

L E T T R E CCXXXIV.

I. *L'eloge de M. la Croze.* II. *De l'histoire de la grande Bretagne de P. Lobineau.*

I. Je seray bien aise d'apprendre des nouvelles de vos recherches savantes, depuis que je n'ay point eu l'honneur d'avoir de vos lettres. La Chine, l'Armenie, et quantité d'autres pays, et langues s'attendent d'être illustrées par vos meditations.

II. J'ay feuilleté un peu l'histoire de la Bretagne du P. LOBINEAU, qui me paroît assez bien écrite, et j'y trouve de l'ingénuité. Il rapporte des titres qui font voir, que des Evêques et Prêtres ont été mariés en Bretagne, et ont considéré leur Evêches et leur Cures comme hereditaires, les ayant fait passer aux fils et aux petits, comme vous m'aviés fait l'honneur de me dire, avant qu'on eut vû ce livre. Au reste je suis avec zele etc. Bronsvic le 24. Octobr. 1714.

L E T T R E CCXXXV.

I. *M. la Croze fait un heureux coup à la Loterie.* II. *De la langue des Armeniens, des Medes et des Epirotes.* III. *Du mariage des Prêtres.* IV. *Du Pere Hardouin.* V. *De M. Boivin et de M. de Tournes.* VI. *De la Theodicée de M. Leibniz.*

I. Quoique je suis fâché de nous voir privé de l'esperance de vous avoir, je ne laisse pas d'entrer dans vos raisons, et je comprends fort bien que le séjour d'une grande ville comme

me Berlin, et la commodité de l'usage de la Bibliothèque Royale doivent avoir pour vous des charmes. Je vous félicite même de la raison qui vous a déterminé à prendre ce parti, c'est à dire de votre heureux coup que vous avés fait à la loterie de Hollande. Il faut avouer que cette fois la fortune avoit quitté son bandeau. Il est à souhaiter qu'elle le fasse souvent pour des personnes d'un mérite comme le vôtre, dont le nombre n'est que trop petit.

II. Je suis ravi, Monsieur, que vous trouvés de plus en plus des lumières sur la langue et l'histoire des Armeniens, il vous en seront redevables autant que les Abyssins à M. LUDOLFE, c'est à dire le public pour eux. Ce voyage du Seigneur Armenien au Grand Kam des Tartares nous apprend-il quelque chose sur la Géographie de la Tartarie, comme le voyage de RUBINCK, tout abrégé qu'il est, n'a pas laissé de nous en donner? Vous m'avez dit un jour, d'avoir des preuves que l'ancienne langue des Medes est celle que les Armeniens parlent encor aujourd'hui, je serois bien aise de les apprendre. Vous m'avez dit un jour à Berlin un livre de la langue Epirote imprimée à Rome, à la page 100. Il me semble qu'il y avoit l'Oraison Dominicale en cette langue, et que je l'en tiray: Mais je ne la trouve point facilement dans mes papiers. Voudriés vous bien avoir la bonté, Monsieur, de me la communiquer encore une fois.

III. J'ay été bien aise de trouver dans le Pere LOBINEAU ces Actes dont vous m'aviés parlé, qui font voir que le mariage des Prêtres et même des Evêques étoit pratiqué publiquement et sans difficulté en certains tems dans la Bretagne Mineure. Il me deplait, qu'on ne vous a point rendu dans la preface la Justice que vous est dûe.

IV. On a publié à la Haye un livre contre le Pere HARDOUIN, où on luy impute d'accuser d'Atheïsme S. AUGUSTIN, ou plutôt selon luy l'Auteur qui a écrit sous son nom : comme si tous ceux qui disent que Dieu est la verité, étoient des Athées. Un ami m'en avoit déjà écrits autrefois de Paris, et il sembloit qu'on desiroit de moy de le publier, mais je n'aime pas à me mêler des choses qui peuvent nuire aux gens; sur tout quand je ne suis pas bien assuré du fait, et quand le public n'en reçoit point de prejudice.

V. Connoissés-vous, Monsieur, les gens qui sont à present à la Bibliotheque du Roy? M. BOIVIN est sans doute un très habile homme, mais je ne crois pas que ce soit luy qui soit le premier de ceux qui y sont occupés effectivement, sous la direction de M. l'Abbé DE LOUVOIS. Je prends la liberté, Monsieur, de vous adresser cette lettre par le jeune M. de Tournes fils du celebre Libraire de Geneve de ce nom, et qui cultive la profession du pere. Il me paroît joli garçon, & qui pourra être un jour un bon Libraire. Il m'a apporté un jour une lettre du celebre
M.

M. TURRETIN. Vous m'obligerés en luy faisant la faveur de l'admettre et de l'assister.

VI. Je ne say comment les Jesuites se sont avisés de faire reimprimer ma Theodicée en *duodecimo* à Paris, quoique Paris ne soit point marqué sur le titre. Cependant il y a des endroits où je n'ay pû m'empêcher d'insinuer que toute la dispute sur la necessité qu'ils ont avec les Jansenistes se reduit à une logomachie. Je suis avec zele etc, Hanover le 24. de Mars 1715.

L E T T R E CCXXXVI.

- I. *De la Geographie antique.* II. *De l'histoire de France du P. Daniel.* III. *D'une Bibliothéque universelle.* IV. *De M. d'Hozier, M. de Gagnieres, du P. le Long etc.* V. *De la vie de M. Bayle.*

I. J'ay envoyé vôtre lettre à WILKINS en Angleterre. J'ay vû, mais je n'ai gueres lû ce livre de M. l'Abbé TERRASSON, ne m'interessant gueres dans ces disputes sur HOMERE, qui sont de peu d'utilité. J'aimerois mieux de voir bien éclairci un auteur de cette antiquité. Je serois bien aise que quelqu'un prit la peine d'en éclaircir la Geographie, et de nous dire quelque chose de raisonnable sur les voyages d'ULYSSE. Car ce que M. RUDBECK en a dit dans son *Atlantica* est chimerique. Apparemment ses Cimmeriens étoient auprès du pont Euxin, où sont maintenant les Tartares. Mais je voudrois qu'on pût deviner où étoient ses *Phaenices*, et l'*Ogygia*. Je

Dd 3

ne

ne say si l'on peut dire qu'il a fait passer son ULYSSE dans l'Océan. Cependant cela ne paroît point tout à fait deraisonnable. Car les Pheniciens le navigoient déjà alors.

II. Le Pere DANIEL ne m'a gueres satisfait sur les endroits de l'Histoire de France dont j'ay eu besoin. Il me sembloit qu'il effleuroit les matieres, et evitoit les difficultés.

III. Je me souviens d'avoir lui dire, qu'il y avoit eu un savant à Paris qui avoit medité une Bibliotheque universelle, ou Catalogue general des livres. Vous saurez, Monsieur, ce qui en est.

IV. Je ne say si Monsieur d'HOZIER le fils, grand Genealogiste, comme son pere, est encore en vie. Je ne me souviens pas maintenant des ouvrages de Mons. de GAGNIERES. Le R. Pere LE LONG veût donner une Bibliotheque de tous les Historiens de France, vous savez, sans doute, Monsieur, que le travail de Monsieur CASIMIR OUDIN sur les Ecrivains Ecclesiastiques paroitra enfin, le bon homme meriteroit d'être mieux accommodé; car son savoir n'est pas ordinaire. Vous aurés vû dans un journal ses remarques sur l'ouvrage du Pere BANDURI; que dites-vous, Monsieur, de M. KUSTERUS? Son Changement m'a surpris, il me semble qu'il fait un peu trop le suffisant. Il devoit consulter les notes Manuscrites de REINESIUS sur SUIDAS.

V. Que dites-vous, Monsieur, de la vie de M. BAYLE? Il me semble que M. de BASTADE a raison d'attribuer l'avis aux refugies à M.

M. Pelisson, et que M. Bayle a seulement adjouté *obstetriciam operam*, en quoy il est vray, qu'il avoit tort. Je suis avec zele etc. Hanover le 3. d'Août 1716.

L E T T R E CCXXXVII.

- I. *Des études des Religieux de la congregation de S. Maur.*
 II. *De l'edition des Conciles du P. Hardovin.* III. *De M. Basnage.*

I. **V**oicy une lettre que je viens de recevoir de Monsieur WILKINS, pour vous être envoyée, à quoy je n'ay point voulu manquer de satisfaire tout aussi tôt. On me mande de Paris que le S. CHRYSOSTOME du R. P. Don MONFAUCON avance fort; et que les Etats du Languedoc, à l'exemple de ceux de Bretagne, demandent des Religieux de la congregation de S. Maur pour travailler à l'Histoire du pays.

II. Les Conciles du P. HARDOVIN ont subi une censure fort severe de la part des six Docteurs que le Parlement avoit chargé d'en faire leur rapport. On ne sait pas encore si l'ouvrage sera supprimé entierement, ou reformé; ce qui paroît le plus doux et le plus raisonnable.

III. Monsieur BASNAGE vous repond dans sa derniere edition de l'Histoire des Juifs, peut-être seroit il, ou auroit il été mieux de laisser reposer cette contestation. On dit que Mess. les Etats l'ont fait leur Historiographe. Si vous me chargerés de quelque chose pour

M. WILKINS j'en aurai soin, et je suis avec zele etc. Hanover le 29. de Sept. 1716.

LETTRE CCXXXVIII.

I. *M. Leibniz est malade.* II. *Des Oraisons Dominicales.* III. *De la langue Armenienne.* IV. *De l'histoire civile et Ecclesiastique, que medite M. la Croze.* V. *De la mission Chinoise.* VI. *Des livres de Marie d'Agreda.* VII. *D'un livre contre le Pere Hardouin.* VIII. *Des Jesuites dans la Chine.* IX. *Du livre appelle, Cayer d'argent.* X. *De quelques figures anciennes.*

I. J'ay reçu l'honneur de vôtre lettre par les mains du jeune M. de Tournes, qui s'est fort loué de vôtre faveur: il est parti d'ici pour retourner à Geneve. Je ne sçay comment on s'est avisé dans les gazettes de m'envoyer en Angleterre. Ma santé n'a pas été des meilleures du côté des pieds, pendant cet hyver, et depuis le retour de Zeitz, et puis de Wolfenbüttel ou Bronsvic, je ne suis gueres sorti de chez moi. Mais de quelque coté que je pourrois être, quand les lettres sont adressées à Hanover, elles me sont toujous rendues.

II. Je suis bien aise d'apprendre que le livre de M. CHAMBERLAINE contenant les Oraisons Dominicales paroît. Je ne l'ay pas encore vû. Nos libraires ne s'avisent gueres de faire venir de tels livres. Je ne sçay si l'on aura rendu justice au merite de feu M. ANDRÉ MÜLLER, et si l'on a vû sa seconde édition des Oraisons Dominicales, qui est posthume.

III. Je vous remercie, Monsieur, de la Communication des passages des anciens, qui
vous

vous ont fait juger que la langue des Medes a été l'Armenienne. Il n'y a rien de plus convenable, ni de rendu plus croyable. Je trouve cependant fort considerable (pour le dire en passant) que la langue Armenienne, si differente de l'Hebreu et Arabe, est la langue du pays, où sans doute MOYSE a placé le Paradis terrestre. Ce que j'ay conçu long tems, avant que M. ROLAND a publié ce sentiment. Les gens du pais le soutenoient déjà, au rapport des voyageurs. Et rien n'est si naturel que de dire que Pison et Phasis, tous deux auriferes sont la même riviere. Et il est seur que Gihon est un nom appellatif attribué à plusieurs fleuves aux environ de la mer Caspienne, comme Araxe aussi dans d'autres langues. Si nous voulons faire Hebraïque la langue du lieu du Paradis terrestre repeuplé par NÖE, il faudra dire, que des peuples (Scythes peut-être) en ont chassé les habitans. Ne trouvés-vous pas, Monsieur, que la langue Armenienne convient en quelque façon avec quelque langue Moderne, et particulièrement avec l'Esclavonne, ou Turque, ou Hongroise? Et à quoy ressemble la Cophthe hors du Grec, qui y est survenu. Il semble que PLAUTE in *Poenulo* a voulu imiter ARISTOPHANE, en ce qu'il fait parler son Carthaginois deux langues, la Punique, et une autre inconnue, apparemment l'Ancienne Lybienne, au sentiment de M. BOCHARD, comme ARISTOPHANE mêle celle des Medes avec celle des Perses.

IV. Vous aurés sans doute des belles choses

Dd 5

à dire dans l'ouvrage, que vous médités, Monsieur, sur l'Histoire Civile et Ecclesiastique de toutes les Nations, et sectes Chrétiennes. Cela fera une vaste entreprise. Je n'ay garde de me mêler de vous donner des avis. Mais je souhaiterois que vous donnassiez là dessus par forme de mélanges les observations nouvelles et curieuses, qui vous sont venues; et que cela ne vous détournât point des grandes vûes que vous avés sur l'eclaircissement des langues peu connues, mais considerables, comme l'Arménienne, la Cophthe, et sur tout la Chinoise, où plutôt leur Ecriture.

V. Peu de gens pourront faire ce que vous pouvés là dessus, Monsieur, et cela servira infiniment aux Missions que je voudrois que les Protestans entreprissent.

VI. Ce seroit vous acquerir un grand merite par rapport même à la religion repurgée. Ce que vous dites, Monsieur, que les livres extravagans de MARIE D'AGREDA pourroient avoir pour but le renversement de la religion Chrétienne, n'est pas sans apparence. Le Docteur MOLINOS, avoit peut-être la même chose en tête.

VII. Mais quant au petit livre sur les sentimens du Pere HARDOVIN, je croirois plutôt qu'il vient d'un ennemi des Jesuites, parce qu'un homme savant de Paris, qui ne les aime gueres, m'a envoyé l'abregé d'un tel livre, avec cette intention que je le fisse publier dans quelques Journals. Ce que je n'ay point voulu faire, de peur de nuire au Pere Hardouin, car je n'aime pas à nuire aux gens.

VIII.

VIII. Jusqu'ici l'expulsion des Jésuites de la Chine ne me paroît vraisemblable, mais les choses y pourront aller, par rapport à eux et à tous les Missionnaires Papistes, s'ils suivent à la lettre le nouveau décret du Pape. Je ne sçay pourquoy il s'avise de donner des decrets si peu raisonnables ou soutenables. Il fait voir qu'il a plus de savoir que de sagesse. Si cela arrivoit il devroit reveiller les Missionnaires Protestans.

IX. Je vous avoue, Monsieur, que j'ay toujours crû que le *Codex argenteus* étoit écrit en langue Gothique, qui est le Dialecte Teutonique Oriental, et non pas le Septentrional. (*) Mais je serai bien aise que vous examiniez la matiere à fond, et je m'étonne que M. WILKINS en a usé comme il a fait. Est-il petit fils du celebre Evêque de Chester, qui avoit aussi publié les Oraisons Dominicales? Il y a long tems que je n'ay rien de Paris de M. BOURGUET, après luy avoir repondu. Voici une petite lettre pour M. WILKINS, je vous supplie, Monsieur, de la luy envoyer, car il m'avoit envoyé un mot, avec l'impresion en taille douce du *Pater Noster* Chinois. Et je n'avois pas encor repondu. Je ne touche à rien qui regarde vos differens, que je ne crois ne déroger point à l'amitié, ni à la correspondance. Hanover ce 29. d'Avril 1715.

P. S. *Nescio an cum cura inspexeris figuras ex ruinis Persepolitanis sumptas, quas CHAR-DINVS et BRVNIVS edidere. Dignae sunt*

sunt considerari, cum cura, et HERODOTI aliisque veteribus conferri, cum in pompae processione etiam gentium habitus distingui posse videantur, et species Apotheoseos agnoscere possit.

(*) M. HEVPELIUS a defendu une dissertation de l'interpretation d'ULPHILAS des quatre Evangelistes à Witemberg 1693. Feu mon grand Pere le D. CHRETIEN KORTHOLT dispute de la même version Gothique dans son Commentaire des diverses editions de la Sainte Ecriture. Ch. XXIX.

LETTRE CCXXXIX.

I. Des quelques figures anciennes. II. D'un vieux Poeme sapphique.

I. Je say que vous n'aimés pas d'être importuné par des lettres qui ne sont pas trop utiles. Cependant comme je m'imagine que vous serés bien aise d'examiner les Caracteres cy joints, je prends la liberté de vous en prier. Les nouvelles de la Republique des lettres que vous nous pouvés donner de vous même seront les meilleures. Cependant si vous avés appris quelques choses d'ailleurs qui puisse avoir quelque utilité, je vous prie de m'en faire part, en me disant vôtre sentiment sur ces Caracteres. Si le Regent lachoit la bride aux gens, les Jesuites seroient mal traités: mais il y a beaucoup de moderation. Je suis ravi de la delivrance de quantité d'honnêtes gens. Au reste je suis avec zele etc. Hanover le 9. Decembr. 1715.

II. P. S. Il m'est resté dans la memoire le
com-

commencement d'un vieux Sapphique en François:

Si le Toutpuissant n'établit la maison,
L'homme y travaillant se peine outre
raison,

Vous veillés en vain la Cité defendant,
Dieu ne la gardant.

Je souhaiterois d'en avoir la pièce toute entiere, et d'apprendre où elle se trouve, et de quel auteur elle est. Si vous, Monsieur, ou quelqu'un de vos amis m'y peut aider, je vous en seray obligé, et l'ami qui me demande cela.

LE T T R E CCXL.

- I. *De l'explication de M. la Croze d'un Inscription de Luques.*
II. *Des erreurs des sectes Chrétiennes de l'Orient.* III.
Des Jesuites. IV. *Du Ms. des trois imposteurs.*

I. Je vous remercie de la notice des vers françois mesurés, dont j'avois demandé des nouvelles. Je tiens votre explication Arménienne de l'inscription de Luques pour indubitable. Je n'ay point besoin de redemander la figure (*)

II. Il y a bien de l'apparence que les pretendues erreurs speculatives des sectes Chrétiennes de l'Orient, ne consistent que dans les termes, car ces gens là ne s'embarassent gueres de leur explication. Dans ma Jeunesse j'ay vu l'Apologie de NESTORIUS luy même faite par un Ministre François. Je crois en effet que NESTORIUS a trouvé l'Epithete ΘΕΟΤΟΚΟΣ
excu-

excusable, mais peu convenable, puis qu'il est vray plutôt matériellement que formellement. Le dessein de M. SIMON a aussi été d'excuser les Chrétiens du Levant. Quand je parlay autrefois à M. PASTRIZI (si je ne me trompe au nom) *alla propaganda* il parut être assez du même sentiment.

III. Il y a de l'apparence, que la chute des Jesuites leur sera utile, car elle les rendra plus sages, pour prevenir un jour une chute plus grande. On les veut mortifier en France, mais il ne paroît pas qu'on les veuille pousser à bout. Cette mortification leur servira pour s'en faire un merite à Rome; où le Roy de Portugal sollicite pour eux au sujet de la Chine. Si nôtre Societé n'étoit gelée même en Eté, elle auroit de quoy faire maintenant des Experiences utiles sur le froid à peu de frais. Je suis bien aisé, que le jeune M. JABLONSKI, vous fait esperer quelque chose de considerable.

IV. Je m'imagine que le M.S. de la Bibliothèque de feu M. MAYERUS marqué p. 719, et baptisé de *tribus impostoribus* sera une bagatelle, comme le sont ordinairement ces sortes de livres. Cependant je souhaiterois, Monsieur, que vous l'eussiez vu, pour savoir au moins s'il y a quelque Esprit, et quelque doctrine. Le nombre des chapitres, son commencement, et sa fin, grandeur. Au reste, je suis avec zele etc. Hanover ce 21. de Janyier 1716.

(*)

(*) Voila une observation de l'inscription de Luques, que M. la CROZE a communiqué à mon Père :

Hæc inscriptio sepulcralis in arrio maioris Templi LV: CAE in Italia, epitaphium est Militis Armeni, qui ibi diem suum obiisse videtur saeculo XIII. qua aetate frequentissima erant inter Europaeos et Armenos incolas commercia. Sic autem legenda est?

Z' Jakob Klatzen hischetzech.

Iacobi Klaensis mementote.

Litterae lapidis sunt Armenorum *maiusculae*, haud ita diuersae ab iis, quae adhuc in librorum inscriptionibus vsurpantur. Nomen Klatzen est patronymicum lingua vulgari: litterata enim dicendum erat Klaietzi, ab vrbe Klai, siue Romanopoli ad Euphratem paulo infra Malatiam, seu Melirenem, quae olim apud Armenos dicebatur (iam enim deleta est) Arx Romana Arabicè apud ABULPHARAGIVM p. 532. initio et alibi. In ea vrbe natus est et vixit celeberrimus Armenorum Scriptor, et gentis Patriarcha, siue Catholicus NERSES qui diem suum obiit anno CHRISTI 1173. Urbis etiam illius meminit THEORIANVS initio Legationis ad Armenos, qui eam appellat τὸν 'Ρωμαίων κλά, quas voces male interpretatus est LEVNCLAVIVS nimirum edidit in versione Latina, limites Romanorum. Ceterum de hac vrbe eiusque fati longe plura retuli in Historia mea Armeniae Manuscripta.

L E T T R E CCXLI.

I. *Du livre des trois imposteurs.* II. *De Manuscrits de Helmsfad.* III. *Des annales de M. Leibniz.* IV. *De l'année de la mort de Hugues Capet.*

I. Je vous dois remercier de l'information que vous me donnés touchant le livre de *imposturis*. Vous savés que Monsieur de la MONNOYE a adjouté aux Menagiana une dissertation sur le livre de *tribus*. Un certain M.

M. ARPÉ, qui se trouve à Leiden, m'a mandé je crois, a voulu refuter cette dissertation par une lettre qu'il a fait imprimer, où il appelle à l'expérience, disant qu'il a le livre en main, et en rapportant des particularités. Je n'ay pas encor vû cette Epître. Mais à mon avis, Monsieur de la MONNOYE ne pourroit être bien refuté que par un vieux Manuscrit, lequel apparemment ne se trouve nulle part. Il faut que l'âge fasse radotter le bonhomme JOUBERT, s'il donne dans les reveries du Père HARDOUIN. Je ne me souviens pas qu'il y ait des livres Cophthes à Wolfenbüttel ou à Helmstadt. Cependant je m'en informerai davantage.

II. Ce qu'il y a de meilleur dans les Manuscrits de Helmstadt vient des recueils du *catalogus* de MATTHIAS FLACIUS Illyricus, qui étoit servi pour les Centuries, et pour le *catalogus testium veritatis*. Mais il a eu bien des pieces qui ne s'y trouvent point, par exemple; HENRICUS de HERVORDIA.

III. Il y a le Manuscrit duquel sont tirés les Actes du Concile S. Basile près de Reims, où l'Archevêque ARNULFE a été déposé, et GILBERT mis à sa place. BARONIUS doute de la sincerité de ces actes, et accuse les Editeurs de prevarication. C'est pourquoy j'ay prié un ami de conferer l'edition des Centuriateurs avec cecy. Il y a eu une autre edition plus ample de l'an 1600. de Francfort, que BARONIUS cite, et que je n'ay point vûe. Je ne say si elle n'est à Berlin. Je souhaiterois de

la voir, ce qui fait que je m'y intéresse, et que je pousse mes annales de nos antiquités depuis le commencement du règne de CHARLEMAGNE, jusqu'à la mort de HENRI le saint, dernier Empereur de l'ancienne Maison de Bavière. Et mes Annales seront quasi des annales de l'Empire d'Occident dans cet intervalle, car WITTEKIND et autres anciens Princes Saxons, les Guelfes de l'Allemagne supérieure, les Rois de la Bourgogne transjurane et de la Provence de la race des anciens Guelfes, et enfin les anciens Marquis d'Italie, ancêtres de ceux d'Este, m'ont obligé de m'étendre par l'Allemagne et par l'Italie. "Cet ouvrage est, presque achevé." Car je suis maintenant près de la fin du 3me OËRTON, et il ne me restera alors que HENRY le saint ou le boiteux. Ces annales seront assez amples. J'emploie quantité de diplômes, et de M.S. peu ou point connus auparavant. Quoique des meilleurs siècles soyent plutôt l'objet de vos études, néanmoins je crois que vous avés encore quelques bonnes observations pour mon intérêt, et si votre loisir vous permet de m'en favoriser, vous m'obligerez et le public, et *ego dicam unde profecerim*. Si M. des VIGNOLLES a aussi quelque chose de cette nature, il m'obligera, et je vous prie, Monsieur, de luy en parler, en le saluant de ma part.

IV. Je crois de'avoir assez édifié la Chronologie, et il ne me manque presque rien là dessus qui soit de grande conséquence. Presque rien ne m'a plus intéressé que l'année de la

Ee

mort

446 LETTRE CCXLII. DE M. LEBNIZ

mort de HUGUES CAPET. Le Pere MABILLON la met dans l'an 996. M. BALUZE et le Pere PAGI dans l'an 997. M. ADRIEN DE VALOIS dans l'an 998. Et chacun a des anciens auteurs favorables, et il y a même des diplomes tant pour le Pere MABILLON, que pour M. BALUZE. Mais ayant examiné la chose, j'ay été presque contraint de mettre cette mort dans l'an 995. par la quantité des diplomes qui le disent clairement, en ces circonstances de l'Histoire favorisent ce sentiment. Et par dessus le marché, les anciennes Fastes, que j'ay tirés d'un vieux M.S. de Reims, et qui m'ont souvent tiré d'affaire, que j'ay publié à la fin du troisieme *Scriptorum Brunnsuicensia illustrantium*, contiennent la mort du Roy HUGO dans l'an 995. Je serois bien aise d'apprendre votre sentiment, et celui de M. DES VIGNOLLES là dessus. Au reste je suis avec zele etc. Hanover le 30 Mars 1716.

LETTRE CCXLII.

I. De l'origine de l'Evêché de Brandebourg. II. De l'origine de la mort de Hugues Capet. III. Des Genealogies en France.

I. Je vous remercie d'avoir parlé à Monsieur des VIGNOLLES, qui m'a écrit, qu'il m'a envoyé une fort belle piece sur le commencement de l'Evêché de Brandebourg, qui nous fournira encore matiere à quelques reflexions chronologiques. Je presserois d'avoir passablement

ment réglé la Chronologie depuis le commencement du regne de CHARLEMAGNE, jusqu'à la fin du regne de S. HENRI, dernier des Empereurs ou Rois de l'ancienne Maison de Bronsvic; ce qui est le Periode de mes annales. J'ay trouvé des grands secours dans mes Fastes; que j'ay tirés d'un vieux M. S. de Fulde, et que j'ay publiés à la fin du troisieme Tome de mes écrivains servans, à l'Histoire de Bronsvic.

II. Un point que j'ay trouvé de plus douteux, et dont je ne suis pas entierement sorti, est l'année de la mort de HUGO CAËTUS Roy de France. M. BALUZE le met en 997. avec le Pere PAGI. Le Pere MABILLON en 996. Monsieur de VALOIS et quelques Chroniques en 998. et mes Fastes, qui ont été toujours continués par des contemporains depuis la fondation du Monastere de Fulde, jusqu'aux tems de l'Empereur HENRI IV. mettent cette mort dans l'année 995. Et après avoir examiné la chose, j'ay trouvé un conflit de diplomes, mais que leur plus grande part favorise l'année 995. Comme aussi les Lettres de GERBERT, que j'ay déchiffré presque toutes, et assigné assez bien leur tems.

III. Je serois bien aise de savoir qui sont à present les personnes de Paris les plus versées dans la discussion des Genealogies du 9me, dixieme et onzieme siècle. Je ne say si Monsieur d'HOZIER le fils vit encore, qui doit être assez âgé. Faites moy la faveur, Monsieur, de me dire vôtre sentiment sur les Personnes que

E e 2

vous

vous croyés à present à Paris ou en France les plus habiles en ces matieres. Je ne say si le Pere MONTFAUCON ou quelque autre de vos Peres Benedictins de la Congregation de S. Maur s'y est appliqué assez. Je crois que le Pere ANSELME est mort. Celuy qui a donné ses posthumes, qui étoit un Auditeur des comptes, et qui nous promettoit bien de choses sur les Genealogies, est mort aussi à ce qu'on me mande. Ainsi je ne say à qui on se pourroit adresser pour être éclairci sur certaines difficultés, qui demandent des gens rompus en ces matieres. Ayés la bonté, Monsieur, de m'en dire vôtre sentiment, et je vous en auray de l'obligation, étant avec zele etc. Hanover le 22. de May 1716.

L E T T R E CCXLIII.

I. Du Synode de S. Basile près du Reims. II. De la controverse de M. Leibniz avec M. Newton. III. Du grand ouvrage de M. Spanheim sur les medailles. IV. De l'Apologie de Vanin.

I. Ce qu'on a imprimé du Synode de S Basile près de Reims, s'est trouvé dans la Bibliothèque de Wolfenbutel. Je le feray conférer avec le Manuscrit de FLACIUS à Helmstad, dont on a pris ce qui est mis dans les Centuries.

II. Monsieur NEWTON voyant que je ne repondois pas à ses emissaires, a pris la peine d'écrire une lettre à une personne de ma connoissance en Angleterre, à laquelle j'ay répondu par le même canal. M. BERNOULLI qui connoit la matiere mieux que personne, et qui d'ail-

d'ailleurs est tout à fait impartial, croit que M. NEWTON n'a forgé son calcul qu'après le mien; et en effet il n'en avoit jamais donné aucune marque auparavant. Mais on n'auroit point contredit à sa pretension de l'avoir su sans moy; s'il ne m'avoit point attaqué.

III. Je suis bien fâché, que M. SCHOT est encor mal, c'est grand dommage. On parle de faire achever le grand ouvrage de Monsi. de SPANHEIM sur les medailles. Il seroit à souhaiter que M. SCHOT en eût la direction.

IV. Je n'ay pas vû l'Apologie de VANINI. Tout le monde écrit à present à tort et à travers tout ce qui luy vient dans l'esprit. PUFENDORF et Messieurs de Halle ont trop ouvert la porte à cette licence; quoyque leur dessein n'ait pas été mauvais, mais ils sont allés trop loin. Je suis avec zele etc. Hanover ce 29. May 1716.

L E T T R E CCXLIV.

- I. *L'eloge des anciens et des modernes.* II. *De l'Odysee d'Homere.* III. *Des Cimmeriens d'Homere et des Cimbres des Romains et des habitans du pays de Galles.* IV. *De l'origine des peuples.* V. *L'Eloge de M. Dangicourt.*

I. Je n'ay point manqué de recommander votre lettre à une personne de l'office de Monsieur STANHOPE, ainsi j'espere qu'elle fera bien rendue; et je voudrois vous être utile en quelque chose de plus considerable. Ceux qui s'appliquent à mepriser les anciens, sont connoître leur vanité, et ceux qui meprisent

les modernes donnent des marques de l'ignorance, ou du moins de la précipitation. Ils méprisent ce qu'ils ne connoissent pas assez.

II. L'Odyssée mériterait une carte géographique : et peut-être y en a-t-il des faites, sans que je les ay vûes, ou sans que je m'en souviene. Un Anglois, nommé, ce me semble, M. TICKEL, qui a déjà traduit les 4 premiers livres de l'Iliade, mais qui a laissé ce champ libre à M. POPE, travaille sur l'Odyssée ; peut-être joindra-t-il des bonnes remarques à sa version en vers. On m'a dit, que dans ses 4 livres de l'Iliade, il y a plus d'HOMERE, que dans celle de M. POPE.

III. C'est une belle question, si les Cimmériens d'HOMERE, et les Cimbres des Romains sont un même peuple. Il y a lieu d'en douter, à cause de l'intervalle des lieux ; les uns étant près du Pont Euxin, et les autres près de l'Océan Germanique. La migration des uns ou des autres n'est point impossible, mais il semble qu'elle n'est pas assez rendue vraisemblable, quoiqu'il y ait des anciens auteurs Grecs, qui ont pris ces deux peuples pour le même ; trompés peut-être par la ressemblance des noms ; comme ceux qui ont fait venir les Saxons des Saces, et les Daces des Dahes ; et sur tout comme ceux qui ont confondu les Getes et les Gots, que je crois tout à fait différens. Mais il me paroît plus probable que les Cambriens ou Cumbriens de la Grande Bretagne, c'est à dire les Habitans du pays de Galles, ou plutôt les anciens habitans de la Grande Bretagne en partie, sont venus des Cimbres du rivage Germanique, comme leur

leur successeurs Anglo-Saxons sont venus des successeurs des Cimbres. Il m'a paru que CÉSAR a dérivé les Gaulois ou Celtes à *Dite patre*, parceque, selon l'usage des Romains et des Grecs, d'accommoder les Dieux des autres peuples aux leurs. Il a ouï dire, que *Thiet*, *Theut*, *Theutates*, ou *Tuiffon* a été l'ancien Heros, ou peut-être crû progeniteur des peuples Celtiques, c'est à dire Gaulois et Allemands. Car il me paroît probable, que les Gaulois et les Germains sont d'une même Origine. Aussi la moitié de la langle de Galles, ou de Bretons convient avec le Teutonique connu; et apparemment une grande partie de l'autre moitié convenoit avec le Teutonique perdu. Vous m'obligerés, Monsieur, en me faisant quelque part des conjectures que la connoissance profonde de la langue Armenienne vous a fournies sur les origines des peuples. Il paroît que MOYSE a fait venir le Genre humain de l'Arménie, comme les rivières dont il parle, et qui se rendent dans l'Océan, dans le Pont Euxin, et dans la mer Caspienne, viennent de la montagne de la même Arménie. Et le même MOYSE a renouvelé le genre humain dans la même Arménie; puisqu'il fait reposer l'Arche sur la montagne d'Ararath.

IV. Mes conjectures sur les origines des peuples sont marquées en abrégé dans les *Miscellanea* de Berlin, et je seray bien aise d'avoir votre jugement là dessus; non seulement pour confirmer, et amplifier mes sentimens, mais aussi pour les corriger au besoin.

V. Je vous supplie, Monsieur, de faire tenir la cy-jointe à M. DANGICOURT, car il me semble que c'est vous, Monsieur, qui m'avez envoyé sa lettre fort ingenieuse, sur une question philosophico-mathématique assez importante. Je suis avec zele etc.

P. S. Je ne say comment j'ay oublié de vous demander votre sentiment sur ma petite dissertation de *origine Francorum* publiée depuis peu. J'en avois déjà touché quelque chose dans le dit endroit des Miscellanea.

L E T T R E C C X L V.

I. *Des controverses sur le Systeme de M. Leibniz de l'harmonie préétablie.* II. *De M. Basnage, M. Graevius et d'une histoire de notre tems.*

I. J'ay reçu votre lettre pour M. WILKINS, et je l'envoyeray aujourd'hui en Angleterre, accompagnée de la mienne, car il m'avoit écrit aussi. Je n'ay pas encore reçu celle, que vous avez donné dernièrement pour moy à M. FRISCH: mais je l'auray bientôt sans doute. J'ay trouvé que dans l'Histoire Critique de la Republique des lettres on a inseré non seulement ma reponse aux secondes objections de M. BAYLE contre mon Systeme, contenues dans la seconde edition de son Dictionnaire; mais aussi des Remarques Critiques sur cette reponse, qu'on dit avoir été faites par ordre de la Reine de Prusse. Il se peut, que l'auteur de cet écrit ait parlé à sa Majesté contre mon systeme, et qu'elle luy ait dit de mettre ses objections par écrit. Je
vou-

voudrois maintenant pouvoir deviner de qui est cet écrit. Mais je puis dire en verité de n'en avoir jamais rien appris. J'en soupçonne quasi **MONSIEUR L'ENFANT**, car il me semble que les sentimens qu'on y debite, conviennent assez avec ceux, qu'il a marqué dans les conversations. Il n'y a qu'un seul endroit qui s'y oppose, mais il y pourroit avoir été mis exprés pour embarrasser. C'est lorsqu'on y dit: nôtre **M. NEWTON**. Cela doit faire tomber le soupçon sur un Anglois. Et s'il étoit vray, je ne voy que **M. TOLAND** qu'on en puisse soupçonner. Car je ne connois gueres, que celui d'Anglois, à qui la Reine ait pû avoir parlé de Philosophie. Mais je doute que **M. TOLAND** écrive si bien en françois; et je ne me souviens pas bien, s'il peut avoir vû la Reine dans le tems marqué. Vous jugerés mieux que moy de tout cela, Monsieur, et je vous supplie de m'en dire vôtre sentiment. Je repondray à cet écrit, dans le même journal Critique; et il ne me sera pas fort difficile d'y repondre; et quoyque l'auteur ait écrit d'une maniere, qui ne paroît pas trop obligante pour moy, et qu'il ait tâché de tourner mes sentimens en ridicule; je ne diray pourtant rien qui le puisse ou doive offenser, quel qu'il puisse être. Je serois bien fâché si de tels écrits me mettoient en colere: ils doivent plutôt servir à nous divertir.

II. Monsieur BASNAGE est maintenant Historiographe des Messieurs les Etats. Je ne say s'il aura le loisir de travailler à leur Histoire. Je suis surpris qu'ils ne pensent pas à la faire

454 LETTRE CCXLV. DE M. LEIBNIZ

écrire aussi en Latin. M. GRAEVIUS devoit écrire celle du feu Roy d'Angleterre. Mais il est demeuré *intra conatum*. Vous aurés vû, Monsieur, l'Essay latin d'une Histoire de nôtre tems dans la Bibliotheque de M. LE CLERC; il m'a paru un peu languissant. Je suis avec zele etc. Hanover le 9. Octobr. 1716.

AP.

APPENDIX.

N. I.

EXCERPTA EX EPISTOLA GODOFREDI
GVILIELMILEIBNITII KL. Nov. cl. b. ccviii.
HANOVERAE AD CELEBERRIMUM IO.
IACOBVM MASCOVVM, QVI TVM TEM-
PORIS ITER IN ITALIAM MEDITA-
BATVR, EXARATA.

Leibnitius amicos suos Italos recenset.

Venetis rogo, vt eundem fauorem mihi
praestes (me data occasione commen-
des) apud Dom. BERNARDVM TREVI-
SANVM, Nobilem Venetum, apud Dn. Aposto-
lum ZENVVM, autorem pro bona parte diarii Ve-
neti, apud Dominos MICHELLOTTVM et
ZENDRINVM Medicos Venetos eruditos. Mu-
tinae apud Dn. Abbatem BACHINVM, si ibi
adeft, et Dn. MVRATORIUM, Mediolani apud
Dn. SIDONIVM, qui librum insignem Lon-
gobardiae edidisse fertur, sed quem non vidi.
Florentiae amisi MAGALOTTVM et MA-
GLIABECCVM, nec alii succedere, sed magni
inprimis facio Dn. SALVINVM, et eum a me
saluere iubeo. Si Lucam accedis, rogo vt fa-
lutes Dominum MARIAM Florentinum,
FRANCISCF MARIAE insignis historici filium.
Inquire quaeso per occasionem in monimen-
ta antiquis literis Hetruscis scripta. Tabulae
Eugubinae sunt suspectae. Romae inprimis
colo

colo Dn. BLANCHINIVM (*Monsignor Bianchini Camerier d'honneur del' Papa.*) Magni facio etiam eruditionem Dn. FONTANINI. Vix nunc est Neapoli, quem norim. Sed per Te natus est per Italiam cognoscere spero, publice privatimque profuturos.

N. II

EXCERPTA EX EPISTOLA IO. FABRICII
DIE VI. NOV. MDLCCXCIX. AD GODOFR.
GVIL. LEIBNITIVM DATA.

*De Confessione Catholicorum et Protestantium in Conventu
Francofurtano 1658. exhibita.*

Obtinui, ut venerabilis et illustris Dn. Abbas Huisburgenasis (*) videndum et legendum mihi mitteret scriptum illud generatum de confessione Catholicorum et Protestantium in Conventu Francofurtano anno 1658. exhibita. Titulus eius hic est: Demüthigster terthänigste Supplication des Heiligen Römischen Reichs Untertanen an die Großmächtigste Durchlauchtigste Könige, Churfürsten, Fürsten und Herren, Städte desselbigen Reichs, eingefasset, und aus Gottes Wort, allein vernünftlicher, so wohl Protestirender als Römischer Kirchen Glaubens-Bekändniss, damit selbige überall im Heil. Römischen Reich möge erkannt, angenommen und bewilliget werden, und also die teutsche Nation gegen alle Feinde in hochgewünschter Einigkeit versammelt, übereinstimmend eingeeben zu Franckfurt in Römischer Kaiserlicher Wahl Anno 1658. im Monat

Subscriptio his concepta est verbis: *Euer Maie-
stät und Durchleuchtigkeiten dienstwillige Vn-
terthanen teutscher Nation.* Quantum autem
• videre possum, binae istae confessiones vnum
eundemque habent auctorem, qui in vtraque
nonnumquam non satis germanice scribit, ne-
que in Protestantium confessione satis ad eo-
rum mentem loquitur. Vt adeo scriptum ist-
hoc hominis fuerit priuatum, qui ei auctorita-
tem publicam conatus est conciliare. (**)

(*) Is est NICOLAUS A ZIZWIZ, Abbas Huisbur-
genfis et Mindensis, et S. Reg. Mai. Consiliarius prouin-
cialis in principatu Halberstadiensi.

(**) Conf. Epistolam XXXII. pag. 55.

N. III.

EPISTOLAM IO. FABRICII DIE XXI. Nov.
clb l cxcix. AD GODOFR. GVIL. LEIB-
NITIVM MISSA.

De Abbatis Huisburgensis consiliis irenicis.

Ita est vt in vltimis meis scripsi: Dn. Abbas
Huisburgensis, (qui locus tribus abhinc la-
pidibus distat) et Mindensis olim nostrae reli-
gioni addictus fuit. In Pomerania enim nobili
genere editus, (vnde Serenissimus Dux Rv-
DOLPHVS AVGVSTVS eum vocare solet in
colloquio *myn leeven Pomeringen*) politicis iuri-
dicisque studiis in hac Vniuersitate olim ope-
ram dedit, conuictu D. CELLARII vsus. Fui
apud eum praeterita hebdomade per biduum
fere, nec possum satis praedicare viri humani-
tatem

ratem, modestiam, pietatem, doctrinam theologicam, et desiderium pacis et concordiae inter diffidentes restaurandae. Consignavit pro memoria aliquot puncta illam rem concernentia, quae Excellentiae Tuae hic offero, una cum Excerptis epistolae alicuius Geneuensis a Dn. IABLONSKIO mihi missis, (*) maxime venerabili Dn. Abbati Luccensi, si ita videtur, communicanda. Non autem mihi communicavit, quod de religionibus conciliandis mecum vellet agere, quod propositum vir prudentissimus nec sibi sumit, neque illud ad me attinet, sed ut votum ac desiderium suum mihi, dum nihil habebam agendum patefaceret: interim dicenti, rem istam spectare ad Magnates atque imprimis ad Caesarem, si adeundus eo nomine sit ac salutandus Pontifex Romanus, facile assensus est. Posset et Rex Galliarum, multum auctoritate sua efficere, si ut Excerpta epistolae narrant, negotium istud ageret. In via etiam salutavi Praelatum Hummerslebiensem, qui totus est in studiis mathematicis et mechanicis. Utrobique honorificentissima, ceu par est, Excellentiae Tuae, eiusque meritorum facta est mentio. Sed et hoc addendum, collectorem libelli secretionis ipsummet esse Abbatem Huisburgensem. (**) Nohuit autem nomen suum praepondere, quia non nisi in colligendis VERONII et WALENBURGIORVM dictis operam posuit, nec plura quam 150. exemplaria curavit excudi. Queritur et inter suae religionis homines esse quosdam, qui nesciant discrimen inter ea, quae sunt de fide catho-

catholica, et alia, quae non sunt de fide. Fuit apud ipsum haud ita pridem Lector quidam, qui propositionem hanc: *homo renatus meretur vitam aeternam ex condigno*, pro articulo fidei venditavit, sed et correctionem, quam meruerat, ab illo accepit. Iamque inspecta Confessione THOMAE Legati Saxonici, quae opposita est Confessioni MASSENI, in meam iuit sententiam, atque ipse credit, MASSENIUM deceptum fuisse duplici illa Catholicorum et Protestantium Confessione, atque adeo falso statuisse, illas Magnatum nomine in Conventu Francofurtensi anno 1658. oblatas esse. Licuit enim mihi ex stylo et dogmatibus, quae nostratibus tribuuntur, observare, utramque illam ab vno eodemque auctore profectam esse, et quidem pontificio. (***) Sed nefas est ulterius detinere Excellentiam Tuam, quae multitudine negotiorum satis iam expedita est. Vale, vir summe, mihi que favere perge. Scribam in Acad. Julia d. 21. Nou. 1699.

(*) Excerptum ex Epist. D. IER. STERCKII, THEOLOGICI LAUSANN. AD D. E. IABLONSKIUM data Epistolae XXXVI. ad IO. FABRICIUM p. 65. s. supra iam attexui.

(**) IO. FABRICIUS *Secretionem Veronianam* vna cum GVIL. FROBESII *Considerat Controuersiarum* recudi curauit.

(***) conf. Epistolam XXXIII. p. 56.

N. IV.

NICOLAI A ZIZWIZ ABBATIS HVISBVR-
GENSIS DE VNIONE RELIGIONIS
PONTIFICIAE CVM LVTHE-
RANA COGITATA.

I. **O**b nicht zu Beforderung einer christlichen Religions - Vereinigung (weilen die Catholici an ihrer Seiten dergleichen wichtiges Werck absque consensu et approbatione summi Pontificis nicht eingehen dürfen) die Sache erstlich durch gewisse moderate Subiecta zu Rom zu incaminiren, und allda zu versuchen wäre, wie weit es daselbst gebracht werden könnte?

II. Ob nicht zu diesem Zweck vor allen Dingen, nicht einer, sondern verschiedene Evangelische Fürsten vnd Herren erstlich vnter sich über einige gewisse Puncta vorher einig werden müssen, wieweit sie in diesem Punct denen Catholicis condescendiren wollen?

III. Ob nicht das Ding zu facilitiren, die Controversie oder vielmehr der numerus controversiarum, separando ea, quae non sunt de fide, ab iis, quae sunt de fide, so viel möglich, zu verringern, vnd ad minorem numerum zu redigiren wären?

IV. Ob nicht in denen Puncten, die nicht explicit in heiliger Schrift stehen, sondern von denen Herren Evangelicis nur per consequentiam et syllogistice aus der heiligen Schrift deduciret werden, vnd sonderlich quoad articulos negativos, v. g. Credimus, non dari purgatorium,

rium, sanctos non esse invocandos, Eucharistiam non esse sacrificium, extra Scripturam nihil esse credendum etc. *ein Mittel zu erfinden seyn mögte?* Si enim extra Scripturam nihil credendum est, Scriptura autem in eiusmodi negatiuis nihil definivit, utique inferendum esset, neque tales articulos negatiuos esse credendos.

V. *Weil die Catholici so wohl, als die Evangelici darinn einig seyn, dass die heilige Schrift Gottes Wort, und alles, was darinn enthalten, ohnweigerlich angenommen und geglaubet werden müsse, der gantze Streit aber über den sensum a Spiritu S. intentum ist und bleibt, ob man nicht vor allen Dingen vor der langgewünschten Vereinigung darinn einig werden müsse, dass in solchen casibus die heiligen Väter der ersten fünf Jahrhunderten, der Sache den Ausschlag geben müssen?*

VI. *Würde ohne Zweifel auch wohl zu überlegen seyn, wie es bey erfolgender Vereinigung in causis Ecclesiasticis, als matrimonialibus, dispensationibus und sonst, gehalten seyn mögte? (*)*

(*) LEIBNITII ad has ipsas Abbatis Huisburgensis quaestiones responsa in epistola XXXI. ad IO. FABRI C. LVM p. 56. extant.

N. V.

EXCERPTA EX EPISTOLA QVADAM
IO. FABRICII AD GOD. GVIL.
LEIBNITIVM.*De Arcano Regio.*

Non possum intermittere, quin hac occasione etiam referam, quid occasione scripti cuiusdam irenici eueniat. WINCKLERVS, Pastor in Ecclesia Cathedrali Magdeburgenſi Lutheranus, obtulit Maieſtati Boruſſorum, quum ibi diuerteret, conſilium de vnione Lutheranorum et Reformatorum Mſctum, quod vocat: *Arcanum Regium*, in quo conſulit, vt Princeps poteſtatis ſuae Episcopalis accuratiſſimam habeat rationem, et contemptores eius grauiffime puniat, vt viſitationem generalem inſtituat per viros aequae politiciſ atque eccleſiaſticos, et animos Paſtorum ad concordiam diſponat, vt patiatur eos, qui pii ſunt ac probi, ſine confeſſione priuata accedere ad vſum S. Coenae, vt aboleat, quidquid Papifmum ſapiat, videlicet exorcifmum in baptifmo, candelas in ſacris, veſtes ſacras, oblatas, quo ſine offeſſione Reformati poſſint ſacra coena vti nobiſcum. Hoc arcanum iam ſuſpicionem mouet ſtatibus Lutheranis prouinciae Magdeburgicae. Itaque iudiciu noſtrum ſupere o expetiuerunt, quid de auctore illius ſentendum ſit? annon ſit pietiſta et indifferentiſta? et quid ſibi faciendum, ſi talia ſibi iniungantur? Et heri audiui, viſitationem generalem
prae-

praesto esse. Ad quam certo certius fluctus mouebuntur in simpulo. (*)

(*) conf. Epistola LIX. p. 87.

N. VI.

EXCERPTA EX EPISTOLA IO. FABRICII
AD GOD. GVIL. LEIBNITIVM DIE III.
AVG. clolccciii. DATA.

De Winckleri Arcano Regio.

Responsum iam ante plures dies expeditum et transmissum est, ad instantiam requirantium. Et video, in re ipsa nos plane consentire. Leuiori, quantum veritas permittebat, via voluimus incedere, ac benignius positiones auctoris interpretari, ne forte ei periculum crearetur. Pietissimum autem et indifferentsimum nullo modo ei tribui posse visum est, quarto excepto, qui ad eiusmodi imputationes est promptissimus, et cuius rationes assumptae a nobis fuerunt ad rationes dubitandi. Ad examen singularum specierum adiaphorum nolimus in praesenti accedere, neque etiam per tempus potuissimus. Fiet autem id alio tempore, si forte requiramur: vbi facile erit ostendere vel ex praestantissimis Reformatorum, quod talis mutatio vel abrogatio non sit necessaria, et salua, illis stantibus, possit manere concordia. Sed quid detineo Excellentiam Tuam a lectione Responsi, et aliis eius negotiis? Vale, et fauorem mihi Tuum porro etiam indulge. (*)

(*) conf. Epistola LX. p. 91.

Ff

N. VII.

N. VII.

EXCERPTA EX EPISTOLA IO. FABRICII
AD G. G. LEIBNITIVM SCRIPTA DIE
XVII. APRILIS MDCCIII.

De Responsō de Arcano Regio.

Postquam obseruantiae et obsequii testandi
caussa Responsum de Arcano Regio com-
municauit, proposui mihi, ne quid mysterii
hac in parte Excellentiae Tuae lateret, haec
ita pridem praesenti monstrare fundamentum
et approbationem illius Responsi. Sed quum
non licuerit nobis solis esse, distuli illud in aliud
tempus, quod propter alia negotia non ni-
si hodie venisse putandum est. Enimuero vt
et certior et securior essem, petii a Collegis,
vt scripto mihi exhiberent sententiam suam,
et quum Responsum secundum maiora conse-
ctum esset, eorumque censurae et correctio-
ni, pro more apud nos consueto id exposui,
vbi rursus illi manu propria mentem mihi
suam aperuerunt. Consenserunt autem me-
cum secundus et tertius, quarto dissentiente,
et quinto absente. Haec secundi et terti iu-
dicio communicato, totum mysterium reuela-
tum esse, et simulationi et dissimulationi fal-
sae imputationibus, quae saepe in mundo
ludos faciunt, atque innocentes premunt, via
omnis videtur praecclusa. Et tantum, nec plu-
ra hac de re. (*)

(*) conf. Epistola LX. p. 91.

N. VIII.

N. VIII.

EXCERPTA EX EPISTOLA IO. FABRICII
DIE XXIV. FEBRUAR. clo lccciv. AD
G. G. LEIBNITIVM MISSA.*De Forbesii Considerationibus Controversiarum.*

Episcopus VRSINVS sibi gratulatur de amore et honore, quo ipsum affecerim, dedicans ei FORBESIVM. Significat etiam vidisse ac perlegisse praefationem nouam illius libri S. Regiam Maiestatem, et gratiosissime sibi iniunxisse, vt singularem, quam exinde erga editorem concepit, propensionem Regiam ei significaret. Petit etiam, vt sibi permittam commercium litterarum de negotio irenico interdum exercendum. STRIMESIVS et HOLTZFVSIVS non possunt satis laudare FORBESII librum, vt clare exinde pateat, eum doctissimis viris haecenus fuisse incognitum. *Ich kan mit Wahrheit sagen: ait ille, dass ich es allezeit ansehen werde als eine Syllogen notionum mearum theologicarum rariorum aëroamaticarum, die ich noch nie zusammen so vollkommen aufgezeichnet gefunden.* Addit, se eiusmodi doctrinas haecenus quidem in lectionibus suis sed rarius et timidius tradidisse, sed imposterum crebrius et audacius traditurum: nihil posse exactius conuenire cum suis cogitationibus, quam id, quod auctor proponit de fide temporaria, de iustificatione non omnis sanctitatis exclusiua, de certitudine gratiae, de necessitate bonorum ope-

rum, et de vera, ac substantiali corporis Christi in sacra coena praesentia. Tandem dixit se optare occasionem, qua parem honorem possit exhibere scriptori insigni Lutheranos sicut ego exhibuerim Reformato. HOLTZEVSIUS similiter multus est in praedicanda Forbesiani libri praestantia et utilitate. Ex dictis vehementer mihi placet, quod STRIMSIUS approbat sententiam FORBESII de vera et substantiali praesentia corporis CHRISTI in sacra coena, in qua plane Lutherizat p. 374 et illas aliorum Reformatorum explicationes, quas nostrates improbant, ipse remouet. Quod si aliis etiam lectoribus oculos aperiet liber iste cum adiuncto altero, tum vero videbor attingere scopum, qui erat prodesse aliis, et occasionem iis dare ad veritatis et moderationis studium. Sic non poenitebit me factorum editionis sumptuum, numquam recuperandorum. (*)

(*) conf. Epistola LXIII. p. 94. f.

N. IX.

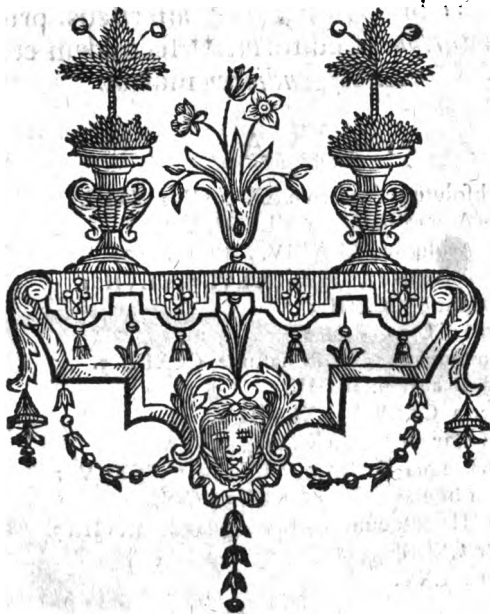
EXCERPTA EX EPISTOLA IO. FABRICII DIE XI. APRILIS MDCCIV. AD G. G. LEIBNITIVM SCRIPTA.

De Lutheranorum in conversionem paganorum meritis.

Nostrates negligentiores fuisse hactenus in conuertendis gentilibus alii quidem asserunt, imo MEIERVS noster in Hist. relig. nullam eos operam contulisse ad conuersionem

nem gentilium ait, itaque media via incedens dixi, ne Sueci et Dani excluderentur, parvam ac tenuem operam ad eam rem nostrates contulisse, id quod respectu Hispanorum, Belgarum, Anglorum etc. dici salua veritate posse existimaui. (*)

(*) conf. Epistolam LXIII, p. 94.

INDEX

Rerum hoc volumine contentarum.

Numerus maior *Epistolam* Leibnitianam, minor *paragraphum*, Comm. *Commentationem*, de anima brutorum, * asteriscus primam *annotationem* editoris, ** secundam etc.;
A. *Appendicem* indicat.

A

- A**bsolutum decretum XX. XXII. 2. XXIII.
Accuratio nimia CLVIII. 2.
Acoluthus CCXXIV. 2. CCXXV. 2.
Adamus Bremenſis CLVI. 3. CLVII. 1.
Adam Kadmon CCXIII. 5.
Admiratio CC. 10. CCI. 3.
Adoratio humanæ Chriſti naturæ CCXIII. 5.
Aegyptiacæ antiquitates III.
Aerometria CXLVII. CXLVIII. 1.
Agreda (Mar. de) CCXXXVIII. 4.
Albanica Lingua CCXI. 3. CCXXIV. 1. CCXXV. 1.
Albius (Thomas) CC. 2. CCI. 3. CCII. 8.
Altfridus Hildesheimenſis Epiſcopus CLXXVIII. 3.
Alteſerra CXLII.
Aluenslebe LXV.
Amor CC. 9.
Anatomicæ obſervationes CCV. 4.
Ancillonius CLXXI. 1.
Andersonius Syndicus Hamburgeniſis CLXXVII. 4.
CLXXIX. 2.
Andradius (Iac. Payva) XVI. 3. XCIV.
Andreæ (Io, Valent.) CXXXVI. 3.

Ani.

INDEX.

- Anima quid? CXXX. 3. non est ab omni materia separata
 CXXX. 4. animae indefectibilitas Comm. 10. immor-
 talitas Comm. 15. CXXX. 4. 5. CXCIV. 2. Praeexisten-
 tia CXCIV. 2. status medius XXXVII. 1.
 Anima brutorum CXXX. 6. CXCIV. 4.
 Antitrinitariorum fata CCXIII. 8.
 Antitypia Comm. I.
 Antiquorum elogium CXLIV. 1.
 Antonius Vlricus Dux Brunsvicensis et Luneburgensis VII.
 IX. XIII. XXV. 1. XLI. 1. LXVII. 2. LXIX. LXXXVI. 1.
 CXII. 4. CXIV. 1. CLXXX. 4.
 Apocrypha scripta XXXIV. CLXVIII. 2.
 Aqua fumans CXX. 3. CXXI. 2.
 Aquitanica lingua CCXXX. 3.
 Arabum religio CCXIII. 2.
 Arcanum regium LIX. LX. A. IV. V. VI.
 Arcus triumphalis vitam Principis exhibens CXXXVI. 4.
 Arelatenfis Ecclesia CCI. 5.
 Arianorum errores CCXIII. 6.
 Aristotelis ethica CC. 7. interpretes CLXXI. 2.
 Armenica lingua CCXXIV. 2. CCXXVI. 1. CCXXVII. 1.
 CCXXIX. CCXXXI. CCXXXV. 2. CCXXVIII. 3. in-
 scriptio in templo Lucae in Italia CCXL. 1. Armenici
 numi CCXXIV. 2.
 Arndius (Car.) CLXXVII. 4. CLXXXI. 4.
 Arpe (P.F.) CCXLI. 1.
 Articuli fidei XXXVII. 1.
 Asii CLVI. 1.
 Atestinae antiquitates CLVIII. 1. 2.
 Atomus Epicuri CXCIV. 2.
 Auditus organon CXXII. 3. CXXIII. 1. 2.
 Augurium columbae CLXXX. 4.
 Augustinus XXXV. 1. *
 Axiomata CXCIX. 10.

B

- Bailletus (Adrianus) CLXXIV. 2.
 Banagius (Iac.) XCV. XCVIII. CIII. 2. CV. 2. CVI. 3.
 CCXXXVII. 3. CCXLV. 2.

INDEX.

- Banduri (P.) CCXXXVI. 4.**
Barbari CC. 6.
Barnabae Euangelium CLXVIII. 1.
Barometra CLXVII. 3.
Bartholinus (Erasmus) CXC VII. 2.
Bartolus (Dan.) CC. 16.
Basolense Concilium CCXLI. 3. CCXLIII. 1.
Bauaricum Glossarium LXXHI. 2.
Bayle (Petrus) CXC V. 4. CCXXXVI. 5.
Belenus CCXXIX. 2.
Bellarminus (Rob.) XCIV. *
Benthemius (H. L.) I. 1. XXXVII. 2. LV. 1.
Bentleius (Rich.) CCIX. 4.
Benzelius CLXXXIX. 1.
Berger (Io. Henr.) LXXX. *
Berolinensis Academia equestris CLXXXVIII. 4.
Berolinensis societas litterarum CXC.
Berolinensia miscellanea CXLI. 2.
Bibliotheca Academiae Helmstadiensis LIII. 2.
Bibliotheca Guelphabytana XXV. 3.
Bibliotheca Scripturaria CIII. 4.
Bibliotheca universalis CCXXXVI. 3.
Blanchinus CXXXIII.
Bodini colloquium heptaplom. CCV. 2. CCVI. 6.
Boehmerus (Iustus Christoph.) CLXXX. 3. CXCII. 6.
Boernerus (Christ. Frid.) CIII. **
Bogomili CLXX. 2.
Boineburgius XXI. 3.
Boivinus CLXXIX. 3.
Boniour (P.) III.
Borussiae reginae Sophiae Charlottae litterae. CLX. 3.
Bouhursius CLXXVIII. 3.
Bourguetius CCXVIII. 4. CCXXXII. 2.
Bouvet (P.) CCXVII. 5.
Boyle (Rob.) CLVIII. 2. CCII. 8.
Brand. (Casp.) CXI. 5. CXII. * CXXI. **
Brandenburgensis Episcopatus CCXLII. 1.
Breitenau CCIII.
Brerlacus XVI. 3.

Bri.

I N D E X.

- Britanniae historia** CCXXXII. 3.
Britannia minor CCXXIX. 4. CCXXXV. 3.
Britannia num fuit regnum beneficiarium CCXXXIII. 4.
Brunswicensium rerum scriptores CLVII. 2. CLVIII. 1. 2.
Brunswicenses annales meditantur Leibnitius CCXXXIII. 1.
 CCXLI. 3.
Bruta non sunt merae machinae *Comm.* 6. 7. **Brutis quid debemus?** CC. 12.
Buddeus (Io. Franc.) XX. (†) CXI. CXII. 2.
Bülfingerus (Georg. Bernh.) CXXX. (††)
Bulgari CLXX. 2.
Bulli de trinitate doctrina CCXX. 2.
Burchardus (M. C.) CXXIX. * CCVI. 6.
Burnetius XLII. 1. XLVII. 2.
Buschii (Io.) MSC de reformatione monasteriorum
 CLXXIX. CLXXX. 1. LXXXIII. 1.
Bytemeister (Henr. Io.) LXXXVIII. *

C

- Calendarii emendatio** L. 3. CXXXI. CXXXII. CXXXIII.
 CXXXV. 3. CXXXIX. 2.
Calixtus (Georg.) XXXIV. XCVIII.
Calixtus (Frid. Vlr.) VIII. 1. 3. X. XII. 1. XIV. XCVII.
Caluini de sacra coena sententia XXII. 3. XXIII.
Caluoerius XIV. 1. LXIV. 1.
Caloris frigorisque mutatio CXLI. 2.
Cambri CLVIII. 6. CCXLIV. 3.
Campanella CLX. 2.
Cantus ecclesiast. CC. 16.
Cantzius (Io. Theod.) XXII. *
Capperonerius CLXI. 2.
Caraitae CLXXIII. 6.
Carmina fatiloqua CCVIII. 3.
Cartesius CLX. 2. CLXXVI. 4. CXCIV. 4. CC. 10.
Cartesiani quare brutis denegent perceptionem? *Comm.*
 7. **Cartesiani Medici** CXXVIII. 3.
Caroli M. scriptum aliquod autographum CCXIV. 3.
 CCXVII. 4. Caro-

INDEX.

- Carolus VI. Imperator CXI.
 Casaubonus (Mer.) CCIX. 5.
 Cassinus CXXXIV.
 Catena fortificatoria CXLV. 2. CXLVII. CXCII. 1.
 Causa moralis CXCIX. 10.
 Celtae CLVIII. 6.
 Celtae - Britanni CLVIII. 6.
 Celtica lingua CLVIII. 9.
 Celto - Scythica lingua CLVIII. 9.
 Charletaneriae vsus CXXXVIII. 12.
 Christianae religionis penes Russos primordia CCXXV. 3.
 Christianorum in Oriente errores CCXL. 2.
 Christianus Ludouicus Dux Megapolitanus LXXVI. 2.
 Christinae Reginae Succiae epistolae CLX. 3.
 Chronologia sacra III.
 Cima (P.) CCXII. 1. CCXIV. 1. CCXVII. 1.
 Cimbricae Athenae CCIX. 5.
 Cimmerii an Cimbri? CCXLIV. 3.
 Cingari. II. 2.
 Circulatio sanguinis CCXIII. 7.
 Claubergius CCH. 2.
 Clemens II. Papa CLXXVI. 2. CLXXVII. 1.
 Clementina periodus CXXXVII.
 Clericus (Io.) LXXXIII. CV. 2. CXC. 2.
 Codex argenteus CCXXXVIII. 9.
 Cogitatio quid? *Comm.* 13.
 Colomesius CLX. 3.
 Compendia disciplinarum desiderantur CIII. 6.
 Conciliorum editio Harduini CCXXXVII. 2.
 Concilium Basolense CCXLI. 3. CCXLIII. 1. Eliberitanum
 CCXXXIII. 2. Tridentinum CXIV. 1.
 Concionatoris aulici officium LXXV. 3. LXXVI. 4.
 LXXVIII.
 Confucius CXCVIII. 1. CCXVII. 1. CCXXIII. 5.
 Coniecturae CXXVIII. 3.
 Coniugium sacerdotum CCXXXV. 2.
 Conringius (Herm.) CXII. 5. CXIV. 2. CXXIII. 1.
 CXXIX. 12.
 Con-

INDEX.

- Consensus Patrum XXXV. 2.**
Consequentionum empiricarum et rationalium differentia
Comm. 14.
Consilia irenica vid. Irenica consilia.
Constantini Porphyrogenetae opus de re caerimoniali
CLXIII. 3. CLXIV. 3.
Coptica lingua CCXXIV. 2. CCXXXI.
Corporis Christi in sacra coena praesentia XXI. 1. XXII. 31
XXIV. LXVII. 2. LXVIII. 3.
Cortex Peruvianus CXXVIII. 6.
Cosacorum etymon CCXXV. 5.
Crantzius (Alb.) CXCIX. 5. CLVII. 1.
Crescimbenius CC. 6.
Croze (M. V. de la) CXCH. 4. CLXX. 2. CCX. 6. meditatur
historiam civilem et ecclesiasticam CCXXXVIII. 4.
Eius aduersarii CCXXII. 1. CCXXIII. 2. CCXXX. 51
cum Harduino controuersia CCXIV. 2. CCXVII. 3.
Crux a Constantino M. visa CLXXIII. 3.
Culcitrae vento inflatae XLIV. XLVII. 1.
Cultus imaginum LIII. 2.
Cumana lingua II. 1.
Cuperus CCXI. 6. CCXXIII. 1.
Cyclus Tiedii CXXXIII. CXXXIV.
Cyprianus XXXV. *

D

- Dangicurtus CXLIV. 5.**
Daniel (P.) CCXXXVI. 2.
Danorum antiqua dialectus CLVIII. 5. merita in studium Le-
xicographicum CCVIII. 2.
Declinatio magnetica CXV. 2.
Deusficus CLXXXIX. 2.
Deus est actus purus CXXX. 4.
Digbaeus (Kenelmus) CC. 2.
Digestio CXXVIII. 9.
Digestorum opus laudatur CXIX. 2.
Dii veterum Germanorum CCXXX. 9.
Discipuli senae CXCIX. 8.

Dit.

I N D E X.

Ditmarus Merseburgensis CLVI. 3. CLVIII. 12.
Drelincourtius (Carolus) CXXII. *
Dodwellus (Henr.) CLXII. 2.
Donauerus XXV. 2. XXVI. XXX. 2.
Doppelmeyerus CXV. 2.

E

Eccardus (Io. Georg.) LXXVII. LXXXIII. CII. CLXV. 2.
 CXCII. 5. CXCVIII. 2. CC. 6. CCII. 2.
Educatio Principis CC. 12.
Edzardus (Sebast) LXVII. 2. LXX. 2. CIV. CXIV. 4.
 CLXVI. 3.
Ehrenkroniana Bibliotheca CLXXXV. 2. CXCVI. 2.
Elisabetha Christina Imperatrix XCVI. *
Elisiones CX.
Elipandi doctrina CCXIII. 6.
Empiricae consequutiones Comm. 14.
Encyclopoedia scientiarum versibus conscribenda CLXXXV. 2.
 CLXXXVII. 5.
Enfant (M. P) CCXLV. 1.
Entelechia Comm. 5. 8. CXXX. 2. 3.
Enthusiasmus poeticus CC. 4.
Epigrammata CLXXIV.
Epirotica lingua CCXXVIII. 2. CCXXXIV. 2.
Episcopales LXIII. 4. XCVII.
Epitheta CC. 18.
Eremitae docti CC. 10.
Ermoldus Nigellus CXCIX. 3.
Ernestus Schaumburgicus CV. 2.
Etymologica CLXV. 2. CCIX. 6.
Euangelici LXIII. 2.
Euclides physicus et metaphysicus CCII. 8.
Eustathius CLXI. 2. CCXXI. 2.
Extensio quid? Comm. 1.
Excerpta menstrua Hanouerana XLV. 2.

F

Faber (Tanaquillus) CC. 5.
Fabricius (Io.) de itinere suo Italico commentatur I. II. III.
 Aca.

I N D E X.

Academia Iulia euadit Professor 1. 2. paradoxa theologia edit XVII. 1. XXI. 2. laudatur XXII. 1. etc. Leibnitius eum de obitu filiae consolatur XXXVIII. 1. Abbas Lothariensis euadit XLI. 1. XLIII. 1. inter socios societatis Berolinensis recipitur XLIX. detrectat laudis munus LIV. 1. molitur opus de controuersis cum Reformatis et Pontificiis LVII. Consiliarius Eccles. euadit LVII. de controuersis cum Reformatis commentarium edit LVIII. 1. LXIII. 1. refutatur ab Anonymo LXIX. litteras dat ad Britannos et ad Andr. Snapium XCVIII. CI. 1. e numero Professorum Theologiae excluditur CI. 3. Ephoria illi destinatur XCIX. 2. Historiam Theologiae litter. edit CIII. 3.

Fabricii (Io. Alb.) Bibliotheca Graeca CLIX. 2. CLX. 1. CLXII. 5. elogium CLXIII. 2. CLXXXVII. 4. Panegyricus Carolo V. dictus CLXIV. 1. de mensibus opus GLXVII. 2.

Fabricius (Io. Ludou.) V. 2. VIII.

Fellerus (Ioach. Frid.) XCIV. * CXIX. 2. *

Fenelonii de existentia Dei commentarius CLXXIII. 3.

Ferrarius (Octavius) CIII. 1. CV. 1.

Festum Iuel CXCII. 3. CCVI. 2.

Figurae ex ruinis persepolitae sumptae CCXXXVIII. 18. CCXXXIX.

Finnolappi CLVI. 2.

Flacius (Matth.) CCXLI. 2.

Flamstedii obseruationes CLVIII. 3. historia caelestis CXV. 2.

Fontaninus (Iustus) CLX. 4.

Forbesius (Guilielmus) XXI. 3. XXII. 2. LXI. 2. LXIII. 4.

LXVIII. 3. XCVII. A. VII.

Rotius (Io. Iac.) CLXXXVII. 3.

Bracestorius (Hier.) CVIII. 3. CIX.

Franckius (Aug. Herm.) XIV. 2. XVI. 1.

Franckenstein (Valentinus Francus a) II. 1. 5.

Francorum origo CCII. 6. CCVI. 5. CCVII.

Frickius (Io.) LXXVI. *

Fridericus II. Imperator CC. 19.

Frodoardus CCXXIX. 5.

Frugalitas CC. 8.

G

INDEX.

G

- Gallica noua litteraria CLXXXIX. 2.
 Gallorum de germanis iudicium CLXXVIII. 4.
 Garantia quid? CXCVIII. 4.
 Gemara CLXVII. 3.
 Generatio animalis CXXII. 2.
 Genesius CLXIV. 3.
 Geni corpore sunt praediti CXXX. 4.
 Genitalia CXX. 1. CXXI. 1.
 Genius saeculi CCIX. 3.
 Geographia vetus CCXXXVI. 1.
 Geographia Germaniae mediae CLII. 4.
 Genicks (Otto de) CLII. 1.
 Germanorum merita, in rem litterariam CLXXVIII. 1. Germanica lingua, CLVIII. 4. Germani Poetae CLVIII. 4.
 Germanica carmina metro latino conscripta CC. 12.
 Germonius CLX. 4. CCXXXIII. 2.
 Gervasius Tilberienfis CLVII. 1.
 Gladium vsus in Academiis CCIV. 1.
 Goldastus (Melch.) CLVIII. 4.
 Gomezius Pereira CXC. 4.
 Grammatica regia LIII. 2.
 Gratia Dei externa XX.
 Graecius (Io. Georg.) CXLV. 2. CLXXX. 5.
 Gregentius CCXIII. 2.
 Grimaldi (P.) CCXI. 4.
 Grimaretus CXCI. 2.
 Grotius (Hugo) CLXXX. 3. Eius epistolae ineditae CLXXXIX. 1.
 Gudius (Marquardus) CLXXIX. CLXXX. 5. CLXXXI. 2. CLXXXII. 1. CLXXXIV. 1. CLXXXV. 1. CLXXXVI. 1. CLXXXVII. 5.
 Gudius (Petrus Marquardus) CXXXVI. 4. CLXXXVII. 5.
 Guidonis Mfc. CXCI. 2.
 Gundlingius (Hier. Petr.) XXXIII. 5. XXXIV.

H

Haeretici materiales et formales XCIV.

Hardt

INDEX.

- Hardt** (Herm. von der) XLVIII. LIII. 2. LXIII. 5. CLXXI. 1.
 CLXXII. 1.
Hanschius CLIII. 2. CLV. 1.
Harduinus CCXXXV. 4.
Harmonia Praestabilita CCXLV. 1.
Hauksbeius (Franc.) CLII. 1.
Helmstadiensis Academia XI. 3. XII. 3. XLII. 2. XLV. 1.
 LXXXVIII.
**Helmstadiensium Theologorum de scripto quodam irenico
 iudicium** XXVII.
Helmstadiensis Bibliothecae MSC. CCXLI. 2.
Helvetius CXXVIII. 7.
Henricus II. Rex Galliae CC. 12.
Henricus de Heruordia CCXLI. 2.
Heraeus CC. 19. CCI. 1.
Herbinius CCXXV. 4.
Hertius CLII. 6.
Hequetus CXXVIII. 10.
Hefychius CLXXV. 2.
Hiberni CLVIII. 6.
Hickesius (Georg.) CLVIII. 8.
Hieronymus XXXV * CLXXVIII. 2.
Hincmarus Rhemenfis CLXXVIII. 3.
Hippolytus a Lapide XXVIII. 1.
Historica studia Monachorum e congregatione S. Mauri
 CCXXXVII. 1.
Hobbesius CLXXVI. 4.
Hochstadiensis victoria CXXXVI. 2.
Hofmannus (Fried.) CXXIX. ***
Holstenius (Io. Georg.) CXXVIII. 1. CXCVII. 7. CXCIX. 1.
 Eius merita in propaganda repurgata fide CXCIX. 4.
 CC. 1.
Homerus CCXXXVI. 1. CCXLIV. 2.
Homeritae CCXIII. 2.
Hominum erga Deum relatio CCXX. 1.
Horatius CC. 11.
Horbius (Io. Henr.) CLXX. 1.
Hornung CLXVII. 2. CCXXVIII. 3. CCXXIX. 2.
Hozierius CCXXXVI. 4. CCXLII. 3.
Huetius (Petr. Dan.) III. CLXXXIX. 2.

INDEX.

Hugenius (Christianus) CXXVIII. 1. CLV. 1.
Hugonis Capeti annus emortualis CCXLI. 4. CCXLII. 2.

I

Jablonskius XXXIX. 1. 2. XLII. 2. LVII. 1. LXI. 1. LXVII. 1.
CCXVIII. 4.
Iardins (Thom.) CIII. 2.
Jesuitae CCXLI. 2.
Ignis artificialis CXXI. 2.
Ilgen (Baro de) CXXVII. 1.
Illyrica lingua II. 1. CCXI. 3.
Imhofius CII.
Immortalitas animae CXCIV. 2. CC. 17.
Ingelheimense concilium CCI. 6.
Inimici amandi CC. 9.
Iordanus Brunus CCXXI. 2. CXXII. 2.
Iosephi Romanorum Regis cum Amalia Principe Brunsvicensis
nuptiae XV. 3.
Ioubert (P.) CCXLI. 2.
Irenaeus XXXV. * CLXXIII. 5.
Irenica consilia XIV. 1. XVI. 2. 3. XVII. 2. XIX. 2. XL. XLVI. 2.
LI. LII. LVII. LXII. LXVIII. 2. LXXII. 1. LXXIV. 2.
LXXVIII. LXXIX. LXXXII. 1. LXXXIX. XCIV. 1.
Irenica cum Reformatis consilia IV. 2. VI. VII. XVIII. XIX.
XXVII. XXXVII. 2. LVII. 1. LXIV. 2. LXXXIX.
Irenica cum Pontificiis consilia V. 1. VIII. IX. X. XI. XII. 1.
XIII. XXXIII. XXXIV. XXXVI. LIII. 2. LXXVI. 3.
Isbrandus CCXXVI. 2.
Islandica CXC VII. 5.
Itali eruditi A. I.
Itinerum eruditi utilitas I. 1.
Ittigius (Thomas) XL. LXXI. 2.
Iunius (Franc.) CCIX. 5.
Jureconsultorum veterum laciniae CXLII.
Juris historia Sam. Reyheri CXLI. 1. CXLII. CXLV. 1.
CXLVI.
Justinus Martyr XXXV. *
Justitia CC. 7.

K

Kappius (Io. Erh.) CXIV. *
Keplerus CXXXII. 1. CLIII. 2. CLV. 2.

Kir.

I N D E X.

- Kirchius** (Godefr.) CLVIII. 3.
Kiskeri epistolae irenicae XLIII.
Knochius (Christ. Diet.) CCIX. 1.
Knopfius LXXVI. *
Koenigsmannus (Andr. Lud.) CXCIX. 7. CCIII. 1.
Kohlius (Franc. Theod.) CCVI. 2.
Kortholtus (D. Christianus) CCVIII. 5.
Kortholtus (M. Christianus) XC. * CCI. 5.
Kortholtus (Ioel Iohannes) CLXXXIX. 2.
Kortholtus (Matth. Nicol.) CL.
Kortholtus (Sebastianus) CXXVIII. CLXXVI. 1. Eius Epigrammata CLXXIV. 1. de pueris doctis liber CLXXVI. de scriptoribus moralibus dissertatio CXCVII. 1.
Kosius (Frid.) CCVI. 3.
Kressius CXII. 2.
Krüfcke --- CLXXXI. 1. CLXXXII. 1. CLXXXVII. 2. CXCIX. 6.
Küsterus CCXXXVI. 4.

L

- Langius** (Ioach.) CLXXXI. 4.
Laudius (Guil.) C.
Laumoius (Io.) LXXV. 1. LXXVI. 2. XC. 2.
Lazarinus CLX. 4.
Leibnitius puer doctus CLXXIV. 2. trecentos versus sine elisione elaborat CLXXVI. 1. discipulus senex CLXXV. 1. Eius epigrammata. CLXXX. 4. CXCIV. 1. CXCVIII. varietas studiorum CLXVI. 1. controuersia cum Sturmio XIV. 3. XV. 2. cum Newtono CCXLIII. 2. cum Baylio CCXCV. cum Rammazino et Schelhammero CXXVI. Collectio scriptorum Brunsvicensium LXIII. 5. LXV. CLXI. 1. Chronologia Brunsvicensis CCXLI. 4. CCXLII. 1. notae in Sextum Empiricum CLXXII. 1. Theodicaea CLIV. 5. CLXII. 3. CCXXXII. 2. CCXXXV. 6. Leibnitius se iuuenum egregiae spei patronum futurum sponte declarat XLVI. 3. a litibus est alienus CLX. 4. Spectacula non amat LXXXV. 2. magnitudinem domus Brunsvicensis praedicat CC. 5. Romanae ecclesiae non fauet CXIV. systema Apocatasticos suum non facit CXII. 1. CXIV. 3. in opere hystorico absoluendo est assiduus CXVII. 2. meditatur editionem scriptorum reparatorum CCX. 1. CCXVI.

I N D E X.

- Leibnitiana icon** CVII. 3. CVIII. 3. CXIII.
Leinkerus LXXII. 1.
Leoptacus ICTus Lubecensis CCL. 10.
Leuera (Franc.) CXXXII. 2.
Leuringerus CLXXVI. 3. CCXVIII. 3.
Lexica technica CCIX. 6.
Libertas CXCIX. 10.
Liber de tribus impostoribus CCV. 1. CCXL. 4. CCXLI. 1.
Libri rari CCIII.
Lieuwenhoekius CCV. 4.
Lignum crucis CLI.
Lignum petrificatum CL.
Lintrupius (Sener.) CCVI. 7.
Lipsiensis Bibliotheca Academica CLXIV. 3.
Lobineau (P.) CCXXIX. 4. CCXXXII. 3. CCXXXIV. 2.
 CCXXXV. 3.
Lockius (Io) CLXXVI. 4.
Loescherus (Val. Ern.) CIV.
Long (P. Jac. le) CLIX. 2. CLX. 5. CLXII. 1. CLXXXIII. 2.
Lotharingicum matrimonium LXXV. 2.
Lotichius (Petrus) CC. 5.
Lubecensis quidam Abyssinos docet religionem Lutheranam
 LXIII. 2.
Lutis radii CLIV. 2.
Lucretius CC. 5.
Ludolphus (Iobus) CCX. 3. CCXXVI. 1.
Ludolphus iunior XIV. 2.
Ludwig (Io. Petr. de) CLII. 3.
Lumina quomodo cubiculo inferenda CXXXVII. 4.
Lutherus (Martinus) XX (†)
Lütken (Franc. Iul.) LVII. 1. LXI. 1.
Lyserus (Augustinus) CXII. 2.

M

- Mabillonius** (Io.) I. 1. CLX. 4. CCXVIII. 1.
Machinae astronomicae CXXXI. 1.
Maecenates CXCIX. 1.
Magliabecus CV. 1. CVII. 1. CLXXX. 5.
Magnaeus (Arnas) CCVIII. 2.
Magneticae observationes CCXXVII. 4.
Mahometismi progressus CCXIII. 1.
Mahomedanorum de usura doctrina CCXIII. 3.

Maius

I N D E X.

- Maius (Io. Burch:) CLXXVIII, 2. CCVI, 1.
 Malebari CXCIII, 1. CC, 1.
 Margarita Antoniana. CVIII, 2.
 Marchicae res CLXXVI, 3.
 Masconius (Io. Iac.) A. I.
 Masenii concordia XXXII, 2.
 Mathefeos systemata CXXXVI, 3.
 Mathefeos cultores LXX, 1.
 Mathefis Biblica CXXXVIII. CXL, 2.
 Mayerus (Io. Frid.) CLXII, 1. CLXIV, 2. CLXV, 1.
 CLXVI, 1.
 Mediorum salutis arcana dispensatio XVII, 1.
 Medorum lingua CCXXIX, 1. CCXXXIV, 2. CCXXXVIII, 3.
 Melanchthonis de primatu Papae sententia VIII. **
 Menckenius (Frid. Otto) CVIII. *
 Metaphysica CXCIX, 7.
 Millenarium regnum CVI, 2. CXII, 1.
 Millius (Io.) CLXXVII, 2.
 Missa LIII. * XCVII. *
 Missae solitariae LIII, 2.
 Missiones euangelicae L.
 Missio Sinica CCXII, 2. CCXIV. CCXXXI. CCXXXII, 1.
 CCXXXVIII, 4. 5. 8. CCXL, 3.
 Molanus (Gerh.) VIII XI, 2. XII, 2. XV, 1. XXIII.
 LVII, 1. LIX. LXXIII, 2. CIV. CLXXX, 3. CXCII. 6.
 CC. 1.
 Monades CXXX, 2.
 Montfauconius (Bernh.) CCXVIII, 1.
 Monumentum Regio - Lutheranum XCI. XCII, 1. XCIII.
 Moralis Geographia CC, 16.
 Morbeka (Guil. de) CCXXIX, 6.
 Morhofius (Dan. Georg.) CLXXVIII, 4.
 Mors quid? *Comm.* II.
 Moshemius (Io. Laur.) CXII. * CCIX, 8.
 Mueser quinam? II, 3.
 Mullerus (Andr.) CCXXXVIII, 2.
 Muratorius (Anton.) CLXXXVII, 3.
 Muschenbrokius CLII, 1.
 Musaeus (Sim. Henr.) CLXXVIII, 2. CLXXXVII, 3.
 Musicae proportionibus CLIV, 3. 4. 5. CLV, 1.
 Mutinae Ducis iura CLXXXVII, 3. CLXXXVIII, 3.

INDEX.

N

- Naudeus supralapsarius CCXVIII, 5. CCXX, 2.
 Necessitas CXCIX, 10.
 Neapolitanus (Io.) CCIX, 5.
 Nestorii apologia CCXL, 2.
 Nestor de Kiovie CCXXV, 3.
 Neuferus (Adamus) CCXIII, 7.
 Newtonus (Adamus) XXXI.
 Newtonus (Isaacus) CCXLIII, 2.
 Nicaeni concilii de Trinitate doctrina CCXIII, 2.
 Niekampius LXXVI. *
 Nitrum CXXIX, 3.
 Nomenoius Rex Britanniae CCXXXIII, 4.
 Nomina fatalia CCIX, 7.
 Norimbergensis formula XCIII.
 Norisius (Henr.) CXXXIII.
 Nouarini (Aloyfii) anima scientiarum CXCIX, 10. CCII, 5.
 Numus a Leibnitio nuptiis Regis Rom. Iosephi et principis
 Brunswicensis Amaliae dicatus XXII, 4. XXIII.

O

- Oda gallica aimable vainqueur etc. laudatur CC, 16.
 Odelem LV, 3.
 Olearius (Godefr.) CCII, 7.
 Omeisius LXXIII, 1.
 Omina LXXIII, 1.
 Opitius (Henr.) CLXXVII, 2.
 Opitius (Mart.) CLVIII, 4.
 Operinus (Ioach.) XXXV. *
 Orationes dominicae in diuersis linguis CCX, 3. CCXXVI, 1.
 CCXXXVIII, 2.
 Orfireus CXCIX, 6.
 Origenes XXXV. * CLXX, 1.
 Origo populorum CCXLIV, 4.
 Ortlobius (Io. Christ.) CIII. *
 Oscillatio CXXVIII, 11.
 Offa emoliendi ratio CXXI, 3.
 Otto M. CCI, 6.
 Otto Brunswicensis CCX, 2.

I N D E X

P

- Papinus** (Dyon.) CXXI. ***
Parkerus C.
Paschalius CLX, 2.
Paschatis celebratio CXXXI, 2.
Patribus debetur reuerentia CCXIII, 3.
Perceptio quid? *Comm.* 3. 8. CXXX. 3.
Pereira (Gomezius de) CVIII, 2.
Perizonius CLXIX, 3.
Perseuerantia CXCv, 3.
Peterfenius (Io. Guil.) LXXXIII. LXXXIV. LXXXV, 1. CVI, 1. CLXXXV, 3. Eius opus Apocatastaseos LXXXIII. Vranitis CVI, 2. CVIII, 3. CIX. CX. CXI, 1. CXII, 1. CXIV, 3. CXVI. CXVII, 1. CXVIII.
Petrus Magnus, Russorum Imperator CVIII, 1. CXCIII, 1. CCVIII, 1. CCXXVII, 4.
Petri (Suffredus) CCIX, 1.
Pfaffius (Christ. Matth.) XXII. * CLXXIII, 5.
Philosophi veteres CLXX, 1. CLXXII, 2.
Philopatris dialogus CCXIII, 6.
Phosphorus Mercurialis CLII, 1.
Pictetus XXI, 2. LIV, 2.
Picturae vsus in re morali CC, 16.
Pictistae XIV, 2. LIII.
Pisanus CVIII, 3.
Placcius XXVIII, 2. CC, 1. 7.
Planetarum motus CLII, 2. CLV, 2. CXCv, 1.
Poeseos vsus in re morali CLXXXI, 3.
Poesis politica CC, 15.
Poetae latini CLXXXV, 3. **Poetae Episcopi** CC, 5. **Poetae Itali** CC, 6. **Poetae prophetae** CC, 15. **Poetae germani** CLVIII, 4.
Poetarum indices CLXXVIII, 1.
Poloni CC, 6.
Pontificis Romani primatus VIII, 2. LIII, 2.
Pontificii fouent errores periculo non vacantes XCIX. num fundamentum fidei apud eos saluum? *ibid.*
Portis (Philippus de) CCIV, 3.
Praecoces III.
Praedestinationiani CCXXXIII, 2.
Praescientia Dei futurorum contingentium GCXIII, 5.

I N D E X.

Praesentia substantialis XXII. *
Praschius LXXIII, 2.
Proclus CLX, 3. CCXXIX, 6. CCXXX, 4.
Propagatio fidei LXIII, 2.
Prosperi Chronicon CLXXVIII, 2.
Prouidentia diuina CXXXVI, 2.
Puellae eruditae CXCIX, 8.
Pueri docti CLXXIV, 2. CXCIX, 8.
Pufendorfius (Sam.) CLXXVI, 4. CLXXX, 3.
 CLXXXI, 4. CXCVII, 8. CXCVIII, 4. CC, 2. 17.
Purgationum usus CXXVIII, 8.
Purgatorium XXXIV. XXXV. XXXVII.
Pyrometria CLII, 7.

Q

Quenelle annotationes in N. T. CLXXIII, 3.

R

Rabbinica CLXXI, 1. CLXXII, 1. CLXXIII, 2.
Ramozzinus (Bernh.) CXXVI. CXLIII, 3. CLV, 3.
Rantzouia gens CLXXXVII, 1.
Ratramnus CLX, 2.
Rebaptizatio Latinorum CCXXV, 4.
Recentum elogium CXLIV, 1.
Rechenbergius (Adamus) XL.
Reformatio Iurisprudentiae ciuilis CXIX, 2.
Reformatorum errorum momentum XX (†)
Regiomontanus Syncrismus LXXXVI, 2. LXXXVIII.
Reimannus laudatur LXXX, 2. LXXXII, 2.
Responsum nimis pontificiis fauens Helmstad. Theologis tributum XCV. XCVI. XCVII. CIII.
Reyherus (Sam.) CLXXX, 2. CLXXXIV, 2. CXCI, 1.
 CXCII, 1. CXCIII, 3. CXCIX, 5. CCXXXV, 1.
 Eius cum Blanchino controuersiae CXXXVII.
 CXXXIX, 1. inuenta CXLIII, 1. CXLIV. CXLVII.
 CXLVIII, 1. CXLIX.
Richterius (Georg. Frid.) XXII. *
Ripensis Episcopatus CCI, 6.
Romanorum historia litteraria CCVIII, 2.
Römerus (Olaus) CXXXI, 1. CXCVII, 4.
Rorarius CXC, 4.
Roricus CCXXV, 5. CCXXVI, 3.

Rö.

INDEX

- Röfsewitz (Georg. Christ. Ferd.) CXIV. *
 Rostgardus CXC VII, 3. CXC VIII, 1. CC II, 2. CC VI, 3.
 Roswiſa CLX, 2.
 Rotatur globus grauis in aere cum terra CL III, 1. CL IV, 1.
 Rudbeckii atlantica CCXXXVI, 1.
 Rudolphus Augustus Dux Brunſuicenfis LIII, 2. LXIII, 3.
 Runographema CLXI, 1.
 Ruſſica lingua CCXXIV, 3.

S

- Salagena pagus CLII, 4.
 Samaritani CLXXIII, 6.
 Sanylega lingua CCX, 4.
 Saxius (Petrus) Friſius CCI, 5. CCIX, 1.
 Saxo Grammaticus CLVI, 1. CCI, 7.
 Scaliger (Ioſeph.) CLXXVIII, 1.
 Scheffelius (Christ. Steph.) CXXVI. * CXXIX. *
 Schelhammerus (Gunth. Chriſtoph.) CXXIV, 2. CXXV.
 CXXIX. CXCIII, 1. CXCVI, 3. CXCIX, 9. CCI, 4.
 CCV, 4. CCVI, 6. Eius cum Rammazino et Leibni-
 tio controuerſia CXXVI.
 Schillingius (Wenceslaus) CXCIX, 10.
 Schilterus CLVIII, 4. CCII, 2.
 Schmidius (Io. Andr.) IV, 2. V, 1. XIII. XIX. CLII, 7.
 Schönbornius Cardinalis CCVI, 1.
 Schottelius CLVIII, 4.
 Schroeckius (Lucas) CXXVI. *
 Schwartz (Bartholdus) XXIX, 1.
 Schwertnerus XC, 1.
 Scripta exigua CLXXXIX, 2.
 Seythica lingua CLVIII, 9. CCIX, 5.
 Seminalis materia CXXII, 2.
 Sennertus CXCIX, 9.
 Septentrionis monumenta CLVI, 1.
 Seruetus (Mich.) CCXIII, 7.
 Sextus Empiricus CLXII, 5.
 Siberica inſcriptio CCXXVII, 2. CCXXVIII, 1.
 Sidonius Appollinaris CLXXVIII, 3.
 Sinenſes Aſtronomi IV, 1.
 Sinica Miſſio. vid. Miſſio Sinica.
 Sinicae res XIV, 2. CXC VIII, 1. CXCIX, 4. CC, 1. CCXV.
 CCXVII, 1. CCXX, 2. CCXXVII, 3. CCXXVIII, 5.

I N D E X.

- Sinica lingua* CCXI, 4. CCXII, 1. CCXVII, 5. CCXXVI, 1.
 CCXXVII, 3. CCXXXI.
Skytius (Bened.) LV, 2.
Slauonica lingua CLVIII, 9. 10.
Snapius (Andr.) XCVI.
Societas scientiarum Berolinensis XXXIX, 2. XLI, 1.
 XLVI, 1. XLVIII. XLIX. L, 1. LV, 1.
Societas subscriptoria CCI, 10. CCII, 1.
Socinianorum errores CCXIII, 5. 9.
Solidorum affectio CXXVIII, 4.
Sophia Charlotta Regina Borussiae CLVIII, 1.
Sophisma pigruin XX. (†)
Spanhemius (Ezech.) CLVII, 1. CCXLIII, 3.
Spanhemius (Frid.) iunior XXI, 2.
Specula concaua CXIV, 5. CXV, 3.
Spee (P. Frid.) XCIV. *
Spenerus (Phil. Iac.) CLXXIV, 1.
Sperlingiana CXCIX, 5. CCI, 7. CCVIII, 2.
Sperlingius (Otto) CXCII, 3. CXCVII, 5.
Spiritus CLXXVI, 4.
Stahlius CXXVIII, 5. CXCH, 2. CXCIX, 9.
Sterckius (Jerem.) XXXVI. LVII.
Stenonius CL.
Strimesius (Sam.) LIV, 2. LV, 4. LVII, 1. LXVII, 1.
 LXXIV, 2.
Sturmius (Io. Christ.) XIV, 3. XV, 2. CXXXVI, 3.
Suedi CLXXXIV, 3.
Suidas CLXXV, 2.
Suiffetus CLX, 2.
Syluefter II. Papa CC, 14.

T

- Talpa genitalia* CXXI, 1.
Terpagrius CCI, 6.
Terrarum medicinalium generatio CXXII, 1.
Tertullianus XXXV. *
Teutenwinckel CXCIX, 2.
Teutones CXCIX, 2.
Teutonismi fontes CLVIII, 5.
Thesaurus (Eman.) CC, 13.
Theut Deus Germanorum et Gallorum CXCVII, 6.
Thomasius (Christ.) CXL, 1.

Tho.

I N D E X.

Thomafius (Godefr.) CVIII, 1. CIX. CXV, 1.
Thomafius (Iac.) CLXX, 1.
Tiedii Cychus CXXXIII. CXXXIV.
Tolandus (Io.) CXCI, 3. CCXXI, 2. CCXLV, 1.
Toppeltinus II, 1. 2. 3.
Tournefortius CXXVII, 1.
Traditiones XXXIV.
Transylvaniæ nationum origines II, 1.
Tridentinum concilium CXIV, 1.
Tritheismus CCXIII, 4.
Trituratio CXXVIII, 10.
Tycho Brahe CXCII, 2.

V

Valerianus Magnus CLX, 2.
Valerius Maximus CCIX, 2.
Vaninus (Iul. Caesar) CXCIV, 5. CCXLIII, 4.
Vasorum lingua CLVIII, 11.
Vaticinium sapientum CCVIII, 3.
Venetum diarium CVII, 2.
Verinus et Antiverinus XXXVIII, 2.
Veroniana secretio XXXII, 1.
Vertot (l'Abbe de) CCXXXII, 3.
Vesalia (Io. de) CCXVI.
Vffenbachius (Zach. Conr.) CLXIV, 3.
Vignolles (M. des) CCXLI, 3. CCXLII, 1.
Vincentius Lerinensis XXXV. *
Vita mortuorum CXCI, 3. CXCIV, 2.
Vitembergensis Academia LXXIII, 4. LXXX, 1.
Vlphilas CCVIII, 5.
Vnio inter Euangelicos vid. Irenica consilia.
Vocabula suppletoria CX.
Vocabulorum, quibus plebei homines vtuntur, index deside-
 ratur II, 1. 4.
Vorstius (Conr.) CCXIII, 5.
Vorstius (Guil. Henr.) CCXIII, 5.
Vossius (H.) CLX, 3.
Vota (P.) CC, 6.
Vrsinus Episcopus LVII, 1. LXIII, 4. LXVI. LXXI, 1.
 LXXVI, 1.

W

I N D E X.

W

- Wagenfeilius II, 2. XXIX, 1. LXXV, 3.
 Wagnerus (R. C.) CXLIII, 1. CXLIV. CLXXXVIII, 2.
 Walchius (Io. Georg.) XX. (†)
 Waldschmidius (Guil. Huld.) CLXXXI.
 Walenburgii XXXII, 1. CIII, 2. CIV.
 Wallachica lingua II, 1.
 Wallica lingua CCXLIV, 3.
 Wedderkopf (Magnus) CLXXXIV, 3. -
 Weigeliu XI, 1.
 Weifius (Christ.) CC, 13.
 Werlouius CLXXXV, 3.
 Wernerus LXXXVI, 1. LXXXVII. LXXXVIII.
 Wernsdorfius (Gottl.) XX. (†) XCIV. *
 Wideburgius XI, 1.
 Widouius, Senator Hamburg. CLXVIII, 1. CLXXIII, 1.
 Wilkins CCXXXVIII, 10.
 Winckler (Io. Iof.) LVII, 1. LIX. LX. (†)
 Wolfius (Christianus) XXII. * CIII, 6. CXXVI. *
 Wolfius (Io. Christoph.) CLXVI, 2. CLXVII, 4. CLXVIII, 1.
 CLXIX, 3. CCXXVII, 1. CCXXIX, 1. 3.
 Wormius (Christ.) CCII, 3.

Z

- Zeidlerus (Melch.) CII, 1.
 Zizwiz (Nicol a) Abbas Huisburgensis A. II. III.
 Zoest (Herm.) MSC. CXCH, 2.

F I N I S.

DO NOT CIRCLE A T

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 03931 6644

